

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛУЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

INSTYTUT
ROZWOJU
SPORTU
I EDUKACJI

«ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В МІЖНАРОДНИЙ ПРОСТІР: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ»

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 21 квітня 2023 року), присвяченої 100-річчю Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Запоріжжя-Мелітополь – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
INSTYTUT ROZWOJU SPORTU I EDUKACJI (ПОЛЬЩА)
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ПОДАТКОВИЙ ІНСТИТУТ

**«ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В МІЖНАРОДНИЙ
ПРОСТІР: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ»**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої 100-річчю Мелітопольського державного педагогічного університету імені
Богдана Хмельницького
(м. Запоріжжя, 21 квітня 2023 р.)

М 34   Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Інтеграція українських наукових досліджень в міжнародний простір: регіональний аспект», присвяченої 100-річчю Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя, 21 квітня 2023 р.) / Уклад.: Л.І. Полякова, А.М. Крилова, С.В. Гришко, Ю.Ю. Козар, О.В. Непша, А.А. Проценко, Т.Є. Христова. Запоріжжя: ФОП Однорог Т.В., 2023. 283 с.

В збірнику представлені матеріали доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Інтеграція українських наукових досліджень в міжнародний простір: регіональний аспект», присвяченої 100-річчю Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, яка проходила в режимі онлайн 21 квітня 2023 року. На конференції обговорювалися сучасні виклики щодо перспектив співпраці вітчизняних науковців із міжнародною науковою спільнотою у галузі права, історії, географії та туризму, а також фізичної культури, спорту та здоров'я людини.

Матеріали збірника тез сформовані за тематичні напрямками роботи конференції: 1. Історичні студії; 2. Міжнародне право в контексті геополітичних змін сьогодення; 3. Суверенітет держави: теорія сучасного етапу у воєнний та післявоєнний час. 4. Актуальні напрями сучасних географічних досліджень: теорія, методика, практика. 5. Туризм і рекреація: проблеми, виклики, перспективи. 6. Сучасні тренди фізичної культури, спорту та здоров'я людини.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, галузевої термінології, наявність плагіату, імен власних та інших відомостей.

ISBN 978-617-7823-71-0

© Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького, 2023

© Автори статей, 2023

ЗМІСТ

The welcome speech of Gerry Diver, Senior Lecturer, MSc Sports Management, BSc Hons Sport Development School of Health, Sport and Biosciences, University of East London..... 8

РОЗДІЛ 1. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СУЧАСНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА, ПРАКТИКА

Антонова І.В., Лукашкевич М.І. Міжпредметні зв'язки математики та географії.....	10
Асатрян Р.С. Використання штучного інтелекту в роботі вчителя географії	12
Байтеряков О.З. Оцінка часової доступності автотранспортної мережі Мелітопольського району станом на 01.01.2022 р	15
Бейдик О.О., Спиця Р.О., Шишка М.М. Карстові водойми Північного Поділля: вразливість, значення, використання.....	17
Василюк В.Р. Ґрунти лісостепу України та їх сільськогосподарське використання	21
Василюк Л.А. Навчання картографічної грамотності в шкільному курсі географії.....	23
Воловик В.М. Сільськогосподарські ритуали у сакральній географії	25
Гацько Т.В. Вплив гірничодобувної промисловості Дніпропетровської області на довкілля.....	27
Гришко С.В. Навчальна практика з метеорології і кліматології в системі підготовки майбутнього вчителя географії	29
Димитрова Д.М., Мовчан А.О., Заїкін Є.Р. Вплив діяльності ПРАТ «Запорізький залізорудний комбінат» на компоненти географічного середовища Запорізької області....	31
Дорошко Г.І. Використання мережевих геосервісів при вивченні шкільного курсу географії в умовах дистанційного навчання	33
Дьячкова Л.І., Дьячкова А.В. Значення штучних лісових насаджень для навколишнього середовища Запорізької області	35
Єпіфанцев Д.Е. Використання мінерально-сировинної бази Запорізької області (на прикладі Костянтинівського родовища суглинків)	37
Зав'ялова Т.В., Арапан А.П. Особливості поширення небезпечних екзогенних геологічних процесів на території Запорізької області.....	39
Іванова Н.О., Дубняк С.С., Батог С.В. Роль гідролого-морфологічних умов у зміні екологічного континууму водних об'єктів.....	42
Ісмаїлова Е.С. Блакитні озера як природно-антропогенний ландшафт Донеччини.....	44
Кірічок М.О. Никанорівський ліс як територія природно-заповідного фонду Покровського району Донецької області.....	46
Клименко В.М. Мої спогади про викладачів МДПІ (1984-1991 роки).....	48
Красіна І.О. Сучасний стан розвитку вітрової енергетики України	51
Куян О.О. Технологія проблемного навчання під час проведення уроків географії в коледжі.....	53
Левада О.М. Рішення географічних задач під час вивчення теми «Літосфера» шкільного курсу географії.....	55
Макєєва І.А. Використання застосунку Google Earth на уроках географії під час дистанційного навчання	58
Маленькова М.А. Міжнародне науково-технологічне співробітництво між Україною та Німеччиною.....	60
Непша О.В. Геолого-економічна оцінка родовища лікувальних мулових грязей озера Велике (Запорізька область).....	63
Непша О.В., Пашко Д.М. Підвищення енергоефективності за рахунок альтернативних джерел енергії – основа сталого розвитку країни	66
Непша Я.Ю. Території природно-заповідного фонду загальнодержавного у складі національного природного парку «Мале Полісся».....	68
Пишна А.В. Розв'язок географічних задач під час вивчення теми «Атмосфера» шкільного курсу географії.....	70

Прохорова Л.А. Вплив геоморфологічних та гідрогеологічних умов на формування підземних вод території Запорізької області	72
Сапога Л.М. Формування екологічної компетентності учнів при вивченні шкільного курсу географії	74
Тис Н.В. Використання прийомів технології критичного мислення учнів на уроках географії	76
Ясинецька Л.В. Використання мережевого геосервісу «Google Maps» при вивченні шкільного курсу географії	78

РОЗДІЛ 2. ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Арабаджи О.С., Донець І.А. Полікультурність як чинник сталого розвитку Мелітополя: успішний вимір та виклики сьогодення	80
Арсененко І.А., Донець І.А., Малахова О.В., Хомотюк Ю.П. Соціально-культурне значення закладів культури та мистецтва для розвитку сфери туризму і дозвілля в регіонах України	81
Арсененко І.А., Донченко Л.М., Гоголадзе Р.Р., Швець В.В. Регіональні аспекти формування туристичної політики в Україні	84
Бейдик О.О. Україна та національний туризм в період екзистенційних викликів	87
Бейдик О.О., Донець І.А., Арсененко І.А., Донченко Л.М. Чинники розвитку і організації наукового туризму в Україні	91
Постернак І.М., Постернак С.О., Постернак О.С. Включення історичного центру Одеси до списку ЮНЕСКО – поштовх для розвитку туризму	94
Сенета З.Я., Дубовіч І.А. Проблеми та перспективи розвитку сільського туризму в Україні в умовах війни	96
Хомич А.В. Підходи до визначення поняття «рекреаційний туризм»	98

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН СЬОГОДЕННЯ

Беседіна І.В., Ігольнікова Н.О. Конгреси організації об'єднаних націй щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя	101
Блажко В.О., Вишневський В.А. Неефективність ради безпеки ООН в контексті геополітичних змін сьогодення	103
Блажко В.О., Столяр М.О. Порухення Росією норм міжнародного гуманітарного «права під час російсько-української війни»	105
Бобокал О.М., Отрадна М.А. Захист прав людини в умовах військової агресії: роль міжнародного приватного права	107
Гаріфуллін М.В. Поняття «адміністративний акт» в Європейському законодавстві	108
Drachenko D.O. Geopolitical contradictions of international law today	109
Novak O.E., Nikitina I.P. International law in the context of modern geopolitical changes	111
Попенко Я.В. Кіотська декларація 2021 р.: зміст та значення для розвитку сучасного міжнародного кримінального права	113
Потайчук І.В. Щодо питання визначення змішаного навчання	115
Шопша Г.О. Захист прав людини в Європейському союзі	117

РОЗДІЛ 4. СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВИ: ТЕОРІЯ СУЧАСНОГО ЕТАПУ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Гапотій В.Д. Професійна діяльність юриста з позицій компетентнісного підходу	119
Дужак Н.В. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство вчиненим при пом'якшуючих обставинах	120
Калимун О.М., Лучин Д.М. Види співучасників кримінального злочину	121
Карелка О.А., Nikitina I.P. Peculiarities of using electronic correspondence in the evidence base	123

Козар Ю.Ю. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів	125
Кравченко А.В., Каверзіна І.О. Українська мова – чинник буття нації	127
Мельничук Г.Р. Поняття співучасті у вчиненні кримінальних правопорушень	129
Мельничук Д.Р., Вихованець М.О. Об’єктивні ознаки співучасті у злочині.....	130
Miakinin M.O., Nikitina I.P. Espionage as a form of treason	132
Савчук Д.А. Формування професійних навичок майбутніх юристів у процесі навчання у закладі вищої освіти.....	133
Сергієнко Т.І. Порухення територіальної цілісності України	135
Prudovskyi A., Nikitina I.P. State sovereignty at the present stage in Ukraine	138

РОЗДІЛ 5. ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Андрієвська М.М. Депортації народів Криму: етнополітичний аспект.....	140
Бірюкова О.С. Історія фортифікаційних комплексів України (на прикладі Волині)	141
Бурля М.О. Миротворчі місії ООН у Європі: джерела дослідження	143
Владімірова Н.М. Викладання історії українського козацтва згідно з концепцією нової української школи	145
Власова В.С. Професійна реалізація жінок-учасниць української революції 1917-1921 років, на прикладі Надії Суровцової	147
Гудзь В.В., Алмазова А.П. Голокост на Мелітопольщині і місцева колаборація.....	148
Гудзь В.В., Олійник Д.В. Соціально-психологічні наслідки Голодомору у сучасній вітчизняній історіографії.....	151
Ігольніков Є.Р. «План Шліффена» у військовій стратегії Німеччини»: джерела дослідження.....	154
Mironova A.P. Training the bulletproof mind	156
Мельніков І.В. Померання XII ст. за правління Вартислава I.....	157
Орловський Р.В. Історія походження назви журналу «Вартова башта»	159
Пачев С.І. Буцький П.Е. Розвиток земельної оренди у Мелітопольському та Бердянському повітах Таврійської губернії в останній чверті XIX століття: компаративний аналіз.....	160
Пачев С.І., Пачева В.М. Роль славістичних дисциплін у реалізації освітніх програм з гуманітарних наук	162
Періг К.Ю. Релігія і вірування скіфських народів.....	164
Полякова Л.І., Бурдіна У.О. Особливості встановлення абсолютної монархії в Англії.....	166
Синичків Ю. В. Хронологія археологічних пам’яток Приазов’я та Нижнього Подніпров’я	168
Ситник О.М. Донцовські студії в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.....	171
Федосєєва Я.О., Атаманчук О.І. Подільськими стежками мусульман	173
Чурбанова М.Ю. Загадка поховання «коханців з Модена»	175
Шетеля І.Р. Особливості розвитку освіти в Південній Україні.....	177
Шкода Н.А. Діяльність військового духовенства на Півдні України наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст	178

РОЗДІЛ 6. СУЧАСНІ ТРЕНДИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, СПОРТУ ТА ЗДОРОВ’Я ЛЮДИНИ

Абдуллаєв А.К. огли, Ребар І.В., Нестеров О.С. Вдосконалення тренувального процесу юних борців на етапі початкової підготовки.....	181
Абдуллаєв А.К. огли, Ребар І.В., Нестеров О.С. Спеціальна фізична підготовка борців вільного стилю груп початкової підготовки	183
Бакіко І.В., Ковальчук В.Я., Дмитрук В.С. Розвиток координації рухів у дітей шкільного віку	185

Безверхня Г.В., Березюк С.В., Тхір Т.Б., Оніщук Р.А. Динаміка показників навичок програмування рухових дій волейболісток 15-17 років	187
Безверхня Г.В., Волох В.П. Методика спеціальної силової підготовки пауерліфтерів у підготовчому періоді	188
Безверхня Г.В., Качковський Р.Р. Аналіз тренувальних програм училищ фізичної культури, ДЮСШ та шкільних футбольних секцій	190
Безверхня Г.В., Носко В.В., Сіговська В.О. Базові основи навчально-тренувального процесу атлетів-гирьовиків	192
Безверхня Г.В., Семенюк І.І. Фактори, які визначають необхідність застосування комбінацій ударної та борцівської техніки з різної дистанції в бойовому самбо	193
Білогур В.Є. Життя українського спорту під час війни	196
Білогур В.Є., Нейчев Д.В. Значення використання сучасних інноваційних фітнес-технологій у фізичному вихованні студентів спеціальної медичної групи	199
Варинюк С., Коць Д. Теоретичні засади функціонування дитячо-юнацького спорту	201
Гулька О.В., Грабик Н.М., Грубар І.Я. Деякі аспекти використання цифрових технологій у фізичному вихованні та спорті	202
Жукова Г.В., Булгакова Т.М. Позаакадемічна освіта суб'єктів спортивної діяльності у закладах вищої освіти	205
Котова О.В., Каменів Д.І. Фізична активність студентів закладів вищої освіти під час військових дій в Україні	207
Котова О.В., Ляшенко С.В. Біологічні фактори розвитку витривалості юних бігунів	209
Котова О.В., Пирх Є.О. Особливості організації секції юних легкоатлетів в умовах загальноосвітньої школи	211
Котова О.В., Порох Б.В. Рухова активність здобувачів вищої освіти в сучасних умовах	213
Котова О.В., Суханова Г.П. Сучасний стан вищої освіти в умовах сьогодення	215
Котова О.В., Таранець К.О. Освітній процес в педагогічному університеті в умовах воєнного стану	216
Кузьмич Н., Сидорчук А. Фізична підготовка хлопців-футболістів 11-12 років	218
Мехед О.Б., Мехед Д.Б. Роль інформаційно-комунікаційних технологій для формування мотивації до здорового способу життя молоді	220
Мірошник В.І. Формування індивідуального здоров'язбереження та забезпечення здорового способу життя здобувачів освіти	222
Митчик О.П. Флорбол у фізичній та професійній підготовці здобувачів вищої освіти .	223
Олійник І.С., Кирієнко О.Г. Формування фізичної активності у професійній підготовці студентів	225
Олійник М.О., Олійник І.С. Оцінка рівня психологічного стану в колективі волейбольної команди закладу вищої освіти	226
Павлюк І.С. Сучасний «трендовий спорт» у фізкультурно-спортивному русі України .	228
Проценко А.А., Доменюк І.І. Значення рухливих ігор у фізичному вихованні та вихованні дітей молодшого шкільного віку	230
Проценко А.А., Новік О.О. Фізична підготовленість юних футболістів 13-14 років на етапі попередньої базової підготовки	232
Пюрко О.Є., Пюрко В.Є., Балан О.Є. Використання мультидисциплінарних програм фізичної терапії для профілактики захворювань дітей в закладах загальної середньої освіти	234
Пюрко В.Є., Демешко А.М. Лікувальна фізична культура, як елемент здоров'язберігаючої технології при сколіотичній хворобі у дітей молодшого шкільного віку	236
Рибачок Р.О., Чуб В.О. Вплив індивідуальних властивостей нервової системи юних боксерів на формування стилю ведення спортивного поєдинку	238

Савчук С.А., Коваль О.С., Фоменко Д.М. Обговорення результатів педагогічного експерименту щодо змісту та структури організаційно-методичних основ занять легкою атлетикою студентів у позанавчальний час	240
Савчук С.А., Кондратюк А.В. Аналіз використання фітнес-технологій у процесі загальної фізичної підготовки баскетболісток	242
Савчук С.А., Мельник О.В., Мазурик Н.О. Аналіз показників змагальної діяльності футболістів-старшокласників.....	244
Савчук С.А., Найдюк О.Е. Взаємозв'язок типологічних властивостей людини та фізкультурно-спортивної діяльності.....	247
Савчук С.А., Яцюк О.В., Борсук П.Є. Відбір та спортивна орієнтація в системі багаторічної підготовки.....	248
Саклінська Л.В., Проценко А.А., Кириєнко О.Г. Організація спортивно-масової роботи в умовах воєнного часу	250
Сірман О.В., Боровець О.В. Реабілітаційні технології у спорті	252
Сивохоп Е.М. Ефективність взаємомасажу як засобу фізичної рекреації студентів факультетів фізичного виховання.....	253
Сніжко Ю.А. Аквааеробіка та її вплив на організм людини.....	255
Сопотницька О.В. Впровадження тренінгу на уроках фізичної культури нової української школи	257
Суханова Г.П., Непша О.В. Особливості методики занять з фізичного виховання спеціальної медичної групи зі студентами із захворюваннями серцево-судинної системи	259
Суханова Г.П., Непша Я.Ю. Форми і зміст самостійних занять фізичними вправами студентів спеціальної медичної групи.....	261
Христова Т.Є., Андросенко М.О., Андросенко К.С. Моніторинг фізичного розвитку дітей середнього шкільного віку в процесі занять волейболом	263
Христова Т.Є., Венгелайтес І.О. Сучасні вектори фізичної та технічної підготовки футболістів-початківців.....	265
Христова Т.Є., Конікова Н.О. Магістральні лінії використання рухливих ігор у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку	267
Цибульська В.В., Кругова Ю.М. Вплив занять оздоровчої аеробіки на фізичний розвиток підлітків	269
Цибульська В.В., Попович М.Ю. Вплив занять спортом на рівень фізичного розвитку та фізичної підготовленості дітей шкільного віку	270
Цибульська В.В., Сердюк О.В. Вплив плавання на фізичний стан молодших школярів.....	272
Цибульська В.В., Чебанов Н.Р. Особистісні якості спортсмена як фактори ефективності діяльності змагань.....	273
Цибульська В.В., Четверик В.М. Характеристика засобів і методів підготовки воротарів	275
Цибульська В.В., Щербіна В.О., Сіденко Є.В., Пенізева Х.О. Основні вимоги до уроку фізичної культури на сучасному етапі шкільного фізичного виховання	277
Файдевич В.В. Аналіз ефективної ігрової діяльності чоловічої команди ЛНТУ з баскетболу.....	278
Чоботько І.І. Роль спеціальної фізичної підготовки на формування професійної компетенції майбутніх фахівців з правоохоронної діяльності.....	280

Gerry Diver, Senior Lecturer
MSc Sports Management, BSc Hons Sport
Development School of Health, Sport and Biosciences
University of East London

All- Ukrainian Conference speech 21/04/2023

Gerald Diver, University of East London.

Good morning. First, I would like to thank you Dr Iryna for your gracious invitation. It is an honour to be in the company of esteemed colleagues. The University of East London welcomes the opportunity to join the participants of the All- Ukrainian Conference.

We wholeheartedly congratulate you on being one of the oldest universities in Europe, over 100 years old. We will continue to work closely with Ukrainian universities especially in the field of sport and tourism in this most difficult time for Ukraine. We will provide all the support and assistance we can to help towards your success. Glory to Ukraine!

I would like to talk to you briefly about the benefits of an international collaborative approach to using sports development as a mechanism for positive change for disaffected young people and communities.

Sports development and education are powerful mechanisms for positive change in disaffected young people and communities worldwide. However, the potential for using sports to promote social development and community-building can be unlocked further through international collaboration.

International collaboration has many benefits, including increasing cultural understanding. By bringing together a diverse group of participants from across the globe, young people can learn about each other's cultures, values, and traditions. Building a more global mindset will help young people to approach the world with an open and inclusive outlook.

Another benefit of international collaboration is the promotion of sports and education. For young people from disadvantaged backgrounds, access to organised sports and education can be limited due to social, economic, or political factors including the impact of war. International collaborations help to address this issue by providing a platform for sports and education that may not exist within their local communities.

Sports development and education programs encourage team building, leadership, personal development, and academic advancement while also developing life skills like resilience, confidence, and decision-making for young people. This is

International collaboration also builds relationships. Collaborating with people from different countries cultivates a sense of trust, respect, and friendship, which is critical for positive social transformation. Engaging in sports and educational programs alongside peers and adult role models can also help to reduce the sense of alienation that disaffected young people and communities experience. These relationships can lead to a more cohesive, empathetic, and supportive community that promotes collaboration across different cultures and enables young people to view their world with more positivity and optimism.

Moreover, the international collaborative approach enhances social skills. Sports development and educational programs have specific challenges that encourage young people to develop their interpersonal, problem-solving, and communication skills. These competencies help young people to engage more effectively in family, work, and social contexts, equipping them with the necessary skills to navigate social relationships in their communities. Developing social skills can enhance young people's self-esteem, social inclusion, and contribute to their long-term success.

Finally, international collaboration promotes sustainable community development. Through sports and educational programs, participants are equipped with the necessary skills to work as a team towards a common goal that positively impacts their community. Shared experiences within these programs can promote social capital and strengthen community cohesion, generating a sense of belonging and responsibility among young people. Building sustainable

communities that value environmental, social, and economic factors can help to mitigate social inequalities, which is essential for disaffected communities.

In conclusion, By providing unique opportunities for cultural exchange, access to resources, building relationships, enhancing social skills, and promoting sustainable community development, international collaboration can empower young people, leading to positive social and economic change. I urge you to continue to support international collaborative efforts in sports development programs that can enable us to create a more inclusive, empathetic, and supportive global community.

Thank you and Slava Ukraine.

РОЗДІЛ 1. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СУЧАСНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА, ПРАКТИКА

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ МАТЕМАТИКИ ТА ГЕОГРАФІЇ

вчитель фінансової грамотності Антонова І.В.

вчитель математики Лукашкевич М.І.

КЗ Львівської обласної ради

«Винниківська санаторна школа-інтернат»

Посилення останніми роками уваги до міжпредметних зв'язків цілком закономірно і пов'язане, передусім, з можливістю забезпечення їх у вигляді синтезу та інтеграції знань. Відомо, що структура навчального предмету загалом чи певної частини навчального матеріалу є системою зв'язків між окремими елементами. Тому логічно, що у процесі вибудовування системи навчальних дисциплін значну увагу має бути приділено аналізу міжпредметних зв'язків.

Шляхи реалізації взаємозв'язків між навчальними дисциплінами були предметом багатьох досліджень. У визначенні поняття «міжпредметні зв'язки» вчені бачать дидактичний еквівалент міжнаукових зв'язків; педагогічна вимога; принцип; дидактичну форму загального принципу системності; дидактична умова, що забезпечує відображення у змісті навчальних дисциплін тих діалектичних взаємозв'язків, які об'єктивно діють у природі та пізнаються сучасними науками та підвищує рівень знань.

У педагогічному словнику міжпредметні зв'язки трактуються як взаємна узгодженість навчальних програм, обумовлена системою наук та дидактичними цілями [2, с.120].

Оскільки взаємозв'язки стосуються не лише змісту освіти, а й інших складових навчального процесу, то більш точним є визначення їх як – співвідношення між двома або кількома навчальними предметами, яке передбачає взаємне використання та збагачення загальних для них знань, практичних умінь і навичок, а також методів, прийомів, форм та засобів навчання.

Необхідність посилення міжпредметних зв'язків спричинена підвищенням у навчальному пізнанні частки загальнонаукових ідей, методів та понять; загостренням протиріч між постійним зростанням інформації для засвоєння та обмеженими можливостями навчання, а також між предметною структурою освіти та вимогою отримання інтегральних результатів.

Реалізація міжпредметних зв'язків у навчальному процесі має дидактичний ефект, який проявляється у забезпеченні науковості та системності знань за рахунок усунення дублювання навчального матеріалу різними спорідненими дисциплінами, вивільнення навчального часу, який може бути використаний більш ефективно у процесі пізнавальної діяльності учнів [1].

А. Жукова у своїх дослідженнях пов'язує реалізацію міжпредметних зв'язків їх із трьома провідними функціями навчання: освітньою, виховною та розвиваючою. Освітнє значення взаємозв'язків полягає у забезпеченні на їх основі нових можливостей щодо підвищення рівня знань, умінь та навичок учнів, активізації пізнавальної діяльності, внесення різноманітності способів використання знань у практичній діяльності. Виховне значення полягає у створенні фундаментальних передумов на формування світогляду учнів. Розвиваюче значення полягає у підвищенні рівня самостійності та розвитку творчих здібностей [3,с.72].

Залежно від цієї проблеми дослідники формують різні цілі реалізації міжпредметних зв'язків. Так, зв'язки між окремими дисциплінами, на їхню думку, можуть реалізовуватися з метою розвитку у учнів умінь використовувати в нових умовах набуті у різних сферах знання, формування пізнавального інтересу, активізації процесу навчання та ін.

Наші дослідження пов'язані з вивченням міжпредметних зв'язків математики та географії і не тільки.

Добре відомо, що географічні дослідження неможливі без знання математики. Так, наприклад, зв'язок із математикою здійснюється під час вивчення географічних координат, масштабу, форми і розміру Землі, геологічних процесів, побудови діаграм, креслень, розрізів, розрахунку запасів корисних копалин і т. ін. У зв'язку з цим, для більш якісного формування системи географічних знань і вмінь доцільно залучати математичні знання школярів. З іншого боку, це допоможе вирішенню проблеми абстракції навчального математичного матеріалу. Це доцільно здійснювати шляхом постановки завдань на визначення швидкості руху літосферних плит, на обчислення падіння, витрати річки та її живої сили, запасів мінеральних ресурсів та ін. [4,с.44].

Не тільки шкільний курс географії використовує математичні знання, а й інші шкільні предмети. В наших дослідженнях ми проаналізували інтеграцію математичних знань з іншими предметами шкільної освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Інтеграція математичних знань з іншими предметами

Предмет	Інтегровані теми	Математична складова інтеграції
Фінансова грамотність	Вигідне розміщення депозиту та обчислення відсоткового доходу за депозитом.	Пропорції
	Обчислення розміру страхової виплати після настання страхового випадку відповідно до умов укладеного договору	Пропорції
	Обчислення суми посадового окладу I тарифного розряду, якщо відома мінімальна заробітна плата	Пропорції
	Обчислення суми заробітної плати з урахуванням усіх утримань з неї	Пропорції
Фізика	Рівномірний рух	Арифметична прогресія, лінійна і квадратична функція
	Швидкість. прискорення	Похідна
	Рух тіла по похилій площині, знаходження коефіцієнту тертя	Тригонометрія, рішення трикутників
	Додавання і розкладання сил	Вектори та дії з ними
	Розподіл струму у замкненому електричному колі	Рішення систем лінійних алгебраїчних рівнянь
	Сила струму	Похідна
Астрономія	Відстань між Землею і Місяцем	Тригонометрія
Географія	Визначення відстані між двома населеними пунктами (на карті і на місцевості)	Масштаб
	Населення. Приріст населення	Прогресії
	Визначення похилої річки.	Пропорції
	Визначення температури повітря з висотою	Розв'язання рівнянь
	Визначення атмосферного тиску з висотою	Розв'язання рівнянь
	Визначення кількості опадів, температури, атмосферного тиску за місяць	Визначення середнього арифметичного

Біологія	Розмноження живих організмів	Геометрична прогресія
	Розв'язування типових генетичних задач.	Розв'язання рівнянь
Хімія	Окисно-відновні реакції	Розв'язання рівнянь
	Завдання на розчини, суміші. сплави	Пропорції та відсотки
	Маса атомів і молекул	Стандартний вигляд числа
	Ступінь окиснення	Рішення рівнянь, дії з додатними і від'ємними числами

Основним результатом інтеграції математичних знань з іншими предметами є формування математичної компетентності учнів, відповідно до завдань Нової української школи.

Таким чином, реалізація міжпредметних зв'язків як способу отримання математичних знань під час вивчення шкільних предметів – фінансова грамотність, географія, фізика, біологія, астрономія, хімія забезпечує формування цілісної системи знань і формуванню математичної компетентності учнів. Це продиктовано, з одного боку, закономірностями застосування математичних знань, з іншого, вимогами, висунутими Новою українською школою перед шкільною освітою.

Список використаних джерел

1. Глобін О.І. Міжпредметні зв'язки в умовах профільного навчання математики : методичний посібник для вчителів. Київ : Педагогічна думка, 2012. 88 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
3. Жукова А. Міжпредметні зв'язки – ключовий чинник осучаснення педагогічних технологій профільного навчання. *Дидактика: теорія і практика: зб. наук. праць*. Київ : Фенікс, 2019. С. 70-75.
4. Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Міжпредметні зв'язки геологічних знань із предметами природничо-математичного циклу в загальноосвітніх навчальних закладах. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 10. Т. 3. 2019. С.43-46.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

вчитель географії Асатрян Р.С.

Семенівський ліцей Криничанської селищної ради

Дніпропетровської області

студентка 2 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет імені

Богдана Хмельницького

В зв'язку з тим, що в Україні наразі переважає дистанційне та змішане навчання, постає проблема урізноманітнення та кращого унаочнення навчального матеріалу. Можливим вирішенням даної проблеми може стати методично виважене використання засобів штучного інтелекту.

Штучний інтелект (англ. *Artificial intelligence*) – наука та технологія створення інтелектуальних машин, в особливості інтелектуальних комп'ютерних програм [1,с.4].

Штучний інтелект (ШІ) є однією з найбільш перспективних технологій, яка може змінити спосіб, яким ми вивчаємо різні науки, включаючи географію. Географія є важливою наукою, яка вивчає різні аспекти Землі, включаючи фізичну географію, соціальну географію та геополітику.

ШІ може бути використаний для поліпшення навчання географії, зокрема для:

Покращення інтерактивності: ШІ може забезпечити учням можливість взаємодії з географічними даними за допомогою візуалізацій та інших інтерактивних інструментів.

Наприклад, здобувачі освіти можуть використовувати віртуальні реалістичні карти, щоб досліджувати різні регіони та визначати їх важливі риси.

Підвищення доступності: ШІ може допомогти у зниженні бар'єрів до навчання географії, забезпечуючи доступ до інформації та ресурсів в онлайн-форматі. Наприклад, учні можуть використовувати онлайн-карти, щоб досліджувати різні регіони та вивчати їх важливі риси.

Автоматизація: ШІ може допомогти у забезпеченні швидкого та точного аналізу географічних даних, зокрема за допомогою машинного навчання та аналізу даних. Наприклад, штучний інтелект може допомогти учням аналізувати географічні дані, щоб виявляти тенденції та залежності в різних регіонах.

Персоналізація: ШІ може допомогти навчанню бути більш персоналізованим, забезпечуючи учням індивідуальний підхід до навчання. Наприклад, за допомогою аналізу даних та машинного навчання, система може пропонувати індивідуальні завдання та вправи, які відповідають рівню знань та потребам кожного здобувача освіти.

Оцінка: ШІ може допомогти вчителям здійснювати автоматичну оцінку рівня знань студентів за допомогою аналізу їх відповідей на питання та завдання. Це може допомогти викладачам зробити процес оцінки більш об'єктивним та ефективним.

Загалом, використання штучного інтелекту в навчанні географії може забезпечити більш інтерактивне та ефективне навчання, підвищити доступність до навчальних ресурсів та зробити процес оцінки більш об'єктивним. Однак, важливо пам'ятати, що штучний інтелект не може замінити вчителя, а лише допомагає йому у процесі навчання та оцінюванні знань.

Штучний інтелект може бути корисним інструментом для вивчення географії, оскільки він може допомогти збирати, аналізувати та використовувати великі обсяги географічної інформації. Нижче наведено декілька прикладів використання штучного інтелекту в географії:

Аналіз даних з супутників: Штучний інтелект може використовуватися для аналізу даних, отриманих з супутників, що дозволяє здійснювати моніторинг змін у ландшафтах та екосистемах з високою точністю. Наприклад, системи машинного навчання можуть допомогти виявляти ознаки ерозії ґрунту, лісових пожеж та інших природних катастроф.

Розпізнавання місцевості: Деякі компанії використовують штучний інтелект для розпізнавання місцевості на основі зображень та відео. Наприклад, використання штучного інтелекту в мобільних додатках може допомогти туристам визначити своє місцезнаходження, а також знайти більше інформації про місця, що їх оточують.

Пошук маршрутів: Штучний інтелект може бути використаний для розробки оптимальних маршрутів між двома точками, що дозволяє ефективніше планувати подорожі та маршрути логістичних перевезень. Наприклад, компанії з логістичними послугами можуть використовувати системи машинного навчання, щоб розробляти оптимальні маршрути для своїх вантажівок.

Аналіз соціальних мереж: Штучний інтелект може допомогти аналізувати соціальні мережі та виявляти географічні тенденції та зв'язки між користувачами. Наприклад, системи машинного навчання можуть виявляти географічні зв'язки між користувачами соціальних мереж та аналізувати їхні звички та інтереси.

Створення географічних карт: Штучний інтелект може допомогти створювати більш точні та деталізовані географічні карти. Наприклад, системи машинного навчання можуть використовувати дані з супутників та інших джерел, щоб створювати 3D-карти територій з високою точністю та деталізацією.

Прогнозування природних катастроф: Штучний інтелект може бути використаний для прогнозування природних катастроф, таких як землетруси, повені та урагани. Наприклад, системи машинного навчання можуть аналізувати дані з супутників та метеостанцій, щоб прогнозувати природні катастрофи та вчасно попереджати людей про небезпеку.

Пропоную більш детально розглянути можливості штучного інтелекту «Chat GPT». Дана платформа може допомогти створити: план уроку до певної теми, персональний план занять з географії, календарно-тематичне планування, вікторини, тести, план роботи в групах. Наприклад, при запиті «Географічна гра для 7 класу» ШІ запропонував наступне: «Гра називається «Подорож по Африці». Вона допоможе учням більше дізнатись про географію Африки, зрозуміти різні культури, природу та історію цього континенту.

Правила гри: Клас розбивається на команди, які будуть перемішуватись по Африці. Кожна команда вибирає свій транспорт (наприклад, автомобіль, літак, корабель), щоб подорожувати по континенту. Кожна команда починає свою подорож з випадково обраної країни Африки. Командам дають карту Африки, яка показує їх місцезнаходження на континенті.

Учасникам потрібно дізнатись про культуру, природу та історію країн, в яких вони перебувають, за допомогою різних джерел (книг, Інтернету тощо).

Кожна команда отримує певний час (наприклад, 10-15 хвилин), щоб зібрати якомога більше інформації про країну, в якій вони перебувають. Після закінчення терміну, команди діляться з іншими своїми знаннями про країну, в якій вони перебували. Це може бути короткий розповідь про історію, культуру та природу країни. Команди переходять до наступної країни, яка випадковим чином визначається вчителем або відповідними картками. Бали нараховуються команді за кількість правильно відповідей та за креативність їх розповідей. У кінці гри перемагає команда з найбільшою кількістю балів.

Деякі ідеї для питань, які можуть бути використані в цій грі:

Яка столиця країни, в якій ви перебуваєте?

Яке найбільше місто в цій країні?

Який національний парк є в цій країні та що в ньому можна побачити?

Які природні ресурси є в цій країні та як вони використовуються?

Який клімат панує в цій країні та як він впливає на життя людей?

Які культурні традиції є в цій країні та як вони відрізняються від інших країн Африки?»

Також потрібно розуміти, що використання штучного інтелекту вчителем має як позитивні так і негативні сторони.

Позитивні сторони використання штучного інтелекту для роботи вчителя:

– підвищення ефективності викладання: ШІ може допомогти вчителю створювати індивідуалізовані навчальні матеріали для кожного учня, що може підвищити ефективність викладання та зробити його більш ефективним;

– збільшення доступності: ШІ може допомогти вчителю забезпечити доступність навчання для учнів з різними особливостями та потребами;

– аналіз даних: ШІ може допомогти вчителю збирати та аналізувати дані про учнів, що може допомогти зрозуміти, які області потребують додаткової уваги та допомоги.

Негативні сторони використання штучного інтелекту для роботи вчителя:

– залежність від технології: використання ШІ може зробити вчителя залежним від технології та зменшити його здатність працювати без неї;

– віддаленість від учнів: використання ШІ може зменшити особисту взаємодію вчителя з учнями, що може погіршити якість навчання та знизити мотивацію учнів;

– нерівність: використання ШІ може створити нерівність між учнями, особливо, якщо не всі мають рівний доступ до технології;

– питання безпеки даних: використання ШІ може призвести до збору та збереження великої кількості особистих даних учнів, що може стати проблемою з питань безпеки та конфіденційності;

– залежність від якості програмного забезпечення: ШІ може бути досить складним та вимагати високої якості програмного забезпечення, що може вимагати значних витрат на розробку та підтримку;

– віддаленість від контексту: ШІ може не завжди правильно розуміти контекст та нюанси певних ситуацій, що може призвести до неточностей та помилок у процесі навчання;

– вплив на професійний розвиток вчителя: використання ШІ може зменшити необхідність вчителів у ряді навичок та знань, що може призвести до зниження їх професійного розвитку та конкурентоспроможності на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Коцовський В.В. Методи та системи штучного інтелекту Конспект лекцій. Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2016. 76 с.

ОЦІНКА ЧАСОВОЇ ДОСТУПНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНОЇ МЕРЕЖІ МЕЛІТОПОЛЬСЬКОГО РАЙОНУ СТАНОМ НА 01.01.2022 р.

к. геогр. н., доцент Байтеряков О.З.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Автотранспортна мережа забезпечує доступність відповідної території. Завдяки її наявності населення має можливість дістатись до інших населених пунктів, промислових або сільськогосподарських об'єктів, природних і туристично-рекреаційних ділянок, тощо. Тобто саме автотранспортна мережа сприяє задоволенню економічних, побутових, медичних, освітніх, культурних, туристичних та інших потреб населення.

Оцінку автотранспортної доступності території можна проводити як на підставі розрахунку показників забезпеченості території відповідними автошляхами, так і за допомогою топологічних методів [1], а також аналізу часової доступності.

Часова доступність найбільш яскраво показує раціональність побудови і зручність автотранспортної мережі для населення. Вона залежить від площі території, конфігурації і протяжності автотранспортної мережі, класу та стану автошляхів, взаєморозташування населених пунктів взагалі та адміністративних центрів зокрема.

В умовах російської військової агресії важливим є усвідомлення основних соціально-географічних реалій, що склались до її початку для подальшої відбудови автотранспортної системи території у повоєнний час з урахуванням особливостей і проблем, що мали місце. Тому постає питання про дослідження автотранспортних мереж адміністративних районів Запорізької області.

Для оцінки часової автотранспортної доступності Мелітопольського району на підставі розрахунків було побудовано карту ізохрон території (рис. 1).

Під час розрахунків враховувалось, що дороги Мелітопольського району відносяться до II-IV категорії, вони мають лише дві смуги для руху в обох напрямках і на них діє обмеження швидкості до 90 км/год. Тому середня швидкість поза межами населених пунктів, звичайно у таких розрахунках, приймається в 60 км/год. За початкову точку розрахунків часової доступності було прийнято місце розташування автостанції Мелітополя тому, що вона розташована у центрі міста і певна частина населення користується суспільним автотранспортом.

Мелітопольський район є найбільшим за площею в області, але його райцентр, м. Мелітополь, розташований в центральній частині території. Автотранспортна мережа району має радіальну, навіть з елементами радіально-кільцевої конфігурацію. При цьому Мелітополь займає центральне положення в мережі, саме від нього радіально розходяться основні автошляхи району. Це забезпечує відносно раціональний порядок доступу до райцентру зі всієї території.

Центри територіальних громад від Мелітополя розташовані на відстані від 7 до 66 км або від 14 до 54 хв. Однак інші поселення мають більший розбіг доступності. Завдяки наявності чотирьох доріг II категорії і п'яти доріг III категорії, що радіально розходяться від райцентру розподіл зон часової доступності виявляється майже рівномірний.

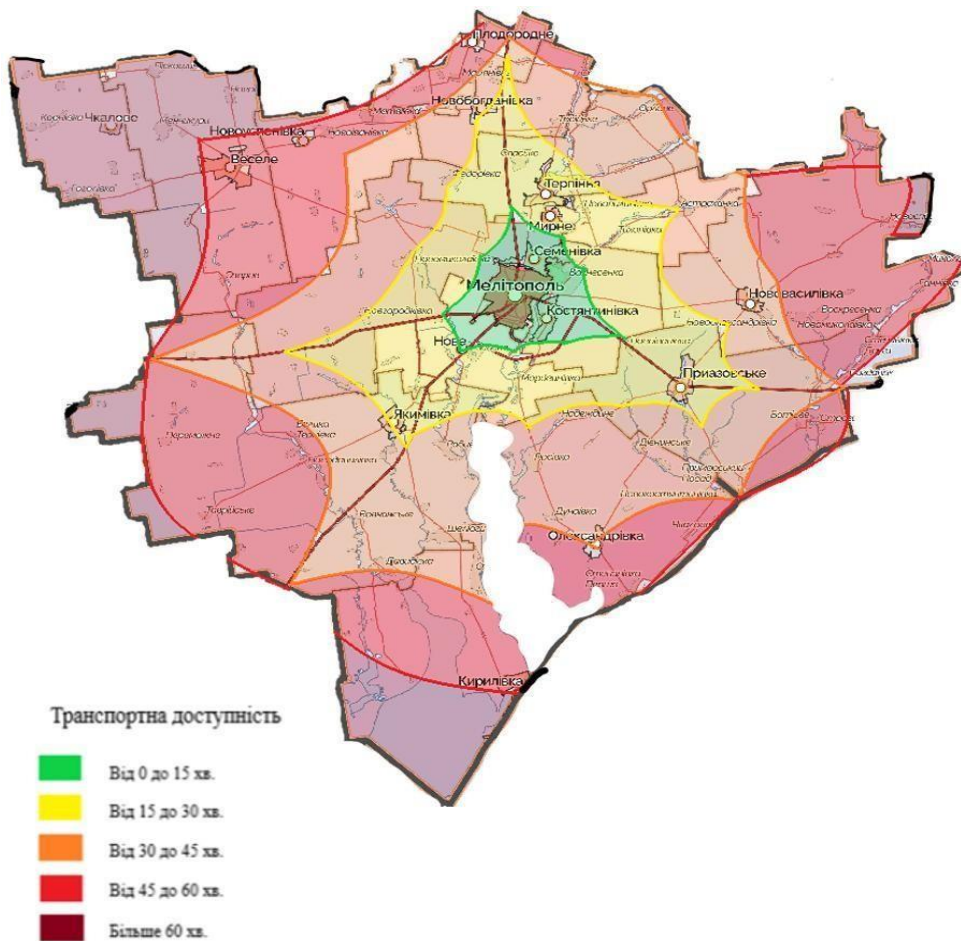

Рисунок 1 – Часова доступність території Мелітопольського району до районного центру
 Більша частина району знаходиться в зоні годинної доступності і лише північний захід з Чкалівською і частиною Веселівської громад, а також невеликі ділянки південної і південно-західної периферії мають більшу за годинну доступність (табл. 1).

Таблиця 1

Відстань і часова доступність до центрів територіальних громад Мелітопольського району

Територіальна громада (Центр громади)	Відстань центр громади – центр району
Веселівська (Веселе)	33 км; 45 хв.
Кирилівська (Кирилівка)	66 км; 54 хв.
Костянтинівська (Костянтинівка)	8 км; 14 хв.
Мелітопольська (Мелітополь)	0
Мирненська (Мирне)	16 км; 18 хв.
Новенська (Нове)	13 км; 18 хв.
Новобогданівська (Новобогданівка)	31 км; 30 хв.
Нововасилівська (Нововасилівка)	42 км; 41 хв.
Новоуспенівська (Новоуспенівка)	47 км; 49 хв.
Олександрівська (Олександрівка)	46 км; 50 хв.
Плодородненська (Плодородне)	39 км; 33 хв.
Приазовська (Приазовське)	27 км; 28 хв.
Семенівська (Семенівка)	7,6 км; 16 хв.
Терпіннівська (Терпіння)	19 км; 22 хв.
Чкаловська (Чкалове)	49 км; 50 хв.
Якимівська (Якимівка)	24 км; 24 хв.
Середнє значення*	32 км; 33 хв.

Найкращу доступність мають центри Костянтинівської і Семенівської громад. Доступність від 15 до 30 хв. характерна для центрів Мирненської, Терпіннівської, Новобогданівської, Приазовської, Новенської та Якимівської громад. Дещо довшу доступність від 30 до 45 хв. мають центри Нововасилівської і Плодородненської громад. Найбільш віддаленими у часовому сенсі, з доступністю 45-60 хв., виявляються центри Олександрівської, Кирилівської, Новоуспенівської, Веселівської та Чкаловської громад.

Для подальшого розвитку транспортної мережі Мелітопольського району у повоєнний час доцільно обладнання на належному рівні автомобільних шляхів, що сполучають його радіальні промені між собою. Тобто формування повноцінної радіально-кільцевої конфігурації автотранспортної мережі. Це значно підвищить рівень їх зв'язності і ефективність використання.

Список використаних джерел

1. Байтеряков О.З., Воронова В.В. Топологічний аналіз автомобільної транспортної доступності території Запорізької області. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. Журнал. Випуск 12(68). Частина 4. Грудень 2020 р. Переяслав, 2020. С. 6-11.

КАРСТОВІ ВОДОЙМИ ПІВНІЧНОГО ПОДІЛЛЯ: ВРАЗЛИВІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ

*д. геогр. н., професор Бейдик О.О.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
к. геогр. н., старший науковий співробітник Стиця Р.О.
Інститут географії НАН України
Шишка М.М.
НПП «Північне Поділля»*

Карстові явища поширені надзвичайно широко, адже за геологічними умовами близько третини земного суходолу має можливості щодо їх розвитку. Карст істотно впливає на ландшафтні особливості території, її рельєф, стік, підземні води, річки та озера, ґрунтово-рослинний покрив, господарську діяльність. Карстові явища розвиваються в гірських породах (які розчиняються природними водами), серед яких найбільш широко поверхнею землі поширені вапняки. Карстове озеро – водойма, утворена в результаті затоплення карстових форм рельєфу поверхневими або (і) підземними водами. Карстові озера класифікуються за літологією вміщуючих порід; за генезисом озерних улоговин, їх морфологією та морфометрією; за приналежністю до певних гідродинамічних зон, за умовами живлення, ступенем проточності, термічного режиму; за мінералізацією та хімічним складом води. Проблематиці поширення карсту, генезису карстових озер присвячений широкий масив наукових та наукоо-популярних публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених і практиків [1-9]. При написанні статті використовувались експедиційні (польові дослідження на території НПП «Північне Поділля»), камеральні, в т.ч. історичні, соціологічні, картографічні методи, геоінформаційне моделювання, порівняльний підхід. Предмет-об'єктною сутністю та метою статті є фрагментарна характеристика стану карстових водойм Національного природного парку (НПП) «Північне Поділля», територія якого є полігоном для наукової, екологічної, виховної та просвітницької діяльності, спрямованої, в основному, на туристсько-екскурсійні потоки. Дві карстові водойми, що розташовані на межі територій НПП «Північне Поділля» та Пеняківського лісництва Золочівщини поблизу с. Ясенів (Львівська обл.), можна вважати унікальними, загалом не типовими для цієї місцевості. Особливість їх полягає в тому, що розташовані вони на підвищенні у лісовому масиві під покривом багатолітніх буків Вороняцького горбогір'я (територія Заболотівської територіальної громади (ТГ) Золочівського р-ну), а в геоморфологічному плані – в межах Вороняцької морфоструктури, що сформувалася на північно-західному краї Подільської структурно-денудаційної

височини, сформованої на неогенових і крейдових відкладах. Географічні координати цих природних об'єктів дорівнюють 49°55'51.00" пн.ш. та 25°02'55.20" сх.д. Їх метричні параметри сягають діаметра 25 метрів у кожного водного плеса, що дорівнює майже 0,05 га. Глибина північної водойми дорівнює 3,8 м, південної – 3,5 м. Проте, унікальність цих водоймищ – в прохолоді та кришталевій чистоті води надзвичайно яскраво-бірюзового кольору (Рис.1).

Рисунок 1 – Карстова водойма станом на літо 2014 р. (фото М. Шишки)

Із давніх-давен карстові водоймища на Вороняцькому горбогір'ї місцеві мешканці української національності називали «Сині вікна» через блакитний відтінок води. А мешканці краю польської національності, називали їх по-різному: одна із них мала назву «Синє око», друга – «Хованець». До речі, в період австрійського та польського владарювання на теренах Західної України, про них знали не тільки селяни довколишніх сіл, але й науковці-географи. На топографічних картах 1806-1887 років чітко позначено місце локації карстових водойм. Також вони позначені на польських військових картах 1924-1939 років. Про них в народі ходили легенди. В одній розповідалося, що у «Синьому вікні» втопилася корова і її туша виплила за декілька кілометрів у сусідній річці Луг. Інші впевнено доводили, що місцеві хлопчакі прив'язали до каменя сніп соломи і вкинули у карстову безодню. З часом солома сплила у річці коло села Жарків, яке за 5 км від водойм. Однак, суть усіх переказів зводилася до того, що в цій місцевості є величезні підземні потоки, які живлять усі довколишні ставки та ріки. На жаль, якихось масштабних історичних описів карстових водойм на Вороняцькому горбогір'ї поки що віднайти не вдалося. Однак, в окремих польських публікаціях, зокрема в книгах та періодичних виданнях, автори, з посиланням на минулі часи, а саме – кінець XIX ст. - початок XX ст., так описують водойми «Синє око» і «Хованець». «*Przy drodze między Huta Pieniacka a Majdanem występują niezwyklej urody źródła tzw. «Sine oko» i «Chowaniec» będące lejkowatymi zagłębieniami o przepascistych brzegach apelnione woda w kolorze turkusowym (tzw. bezdonie)*» («*При дорозі між Гутотою Пеняцькою і Майданом виступають надзвичайної краси джерела, що називаються «Синє око» і «Хованець», які мають воронкоподібну форму із стрімкими берегами, заповнені водою бірюзового кольору (так звані безодні)*»), – пише Jerzy Stora у книзі «*Słownik geograficzny byłego województwa Tarnopolskiego*». Про чарівність карстових водойм на Бродівщині у минулому також йдеться на одному із польських історичних сайтів: «*W pobliskim Majdanie (10 km na zachód drogą gminną od Pieniak) i Huty Pieniackiej (w połowie tej drogi, tj. 5 km) ciekawe zjawiska przyrody, a mianowicie źródła tzw. «Sine Oko» i Chowaniec, będące lejkowatymi zagłębieniami, o przepascistych brzegach, zapelnione wodą o niebieskim zabarwieniu, której odpływ ginie w pokładzie kredowym*» (*У сусідньому Майдані (10*

км на захід від муніципального дороги від Пеняк) і Гути Пеняцької (на половині віддалі, тобто - 5 км) є цікаві природні явища, а саме джерела «Синє Око» і «Хованець», які є западинами воронкоподібної форми з крутими краями, наповнені водою синього кольору, відтік від яких вимитий в крейдових покладах).

Старожили довколишніх сіл, що розташовані в окрузі карстових водойм на Вороняцькому горбогір'ї не пам'ятають такого явища, як пересихання цих безодень. Зазначимо, що упродовж минулих століть карстові водоймища були повноводними. Можливо, рівень води у них в деякі роки й коливався, проте вода там була завжди. У 2010 р. ділянка, на якій розташовані карстові водоймища «Сині вікна», не увійшла до складу території НПП «Північне Поділля» як пам'ятка природи місцевого значення. Проте, сьогодні карстові водойми використовуються як природні об'єкти, якими цікавляться туристи усіх вікових категорій. Однак, згодом рівень води у озерах почав раптово знижуватися. Перше суттєве пониження рівня було зафіксовано нами у грудні 2014 р., коли вода впала на 1,5 м. Якщо раніше заповнені водою обидві воронки виглядали як одне ціле водоймище, то зимою 2014-2015 рр. вже був чітко виражений поділ між воронками. Стічний ручай водоймищ практично висох через низький рівень води. Однак, вода у карстових воронках все ж зберігала яскраво-бірюзовий колір, який, найвірогідніше, підтримувався за рахунок розчинення водою вапнякових порід. Таке явище можна називати природним феноменом, який на території Вороняцького горбогір'я є не тільки рідкісним, а й унікальним. Малосніжна зима 2015-го р. та дрібні дощі весною не додали вологи карстовим водоймам, а в посушливе літо озера перетворилися на невеличкі калюжі. У грудні 2016 р. кришталево-чиста вода з відтінком блакиті взагалі зникла з карстових водойм (Рис.2).

Рисунок 2 – Карстові воронки станом на весну 2017 р. (фото М. Шишки)

Що стало причиною зникнення води у карстових воронках, поки що невідомо. Можливо, змінилися водоносні горизонти чи (або) кліматичні умови. Думка про те, що така ситуація склалася внаслідок антропогенного впливу, є, напевно, хибною, адже неподалік «Синіх вікон» на віддалі 3 км знаходиться ще одне карстове джерело, – «Голуба криниця», і рівень води в ньому не змінювався. Відповідно, антропогенний фактор у цьому своєрідному катаклізмі відсутній. Відносно недовгим був період зневоднення карстових водойм «Сині вікна». Вже в листопаді 2018 р. ще недавно порожні карстові воронки знову заводнилися, а в лютому 2019 р. рівень води у них був чи не найвищий за останні 10 років (Рис.3).

Нині карстові водойми «Сині вікна» наповнені достатнім об'ємом води, яка відновила свій яскраво-бірюзовий колір. Стосовно рівня води в озерах, то в останні 3 роки він знижувався у межах 30-40 см від його максимальних значень. Щодо питання зникнення води у карстових водоймищах на Вороняцькому горбогір'ї зимою 2016 р. і чи таке явище не повториться у майбутньому, слід зазначити, що воно вимагає подальшого вивчення геологами, гідрологами та геоморфологами.

Рисунок 3 – Карстові водойми «Сині вікна» станом на лютий 2019 р.
(фото М. Шишки)

Сьогодні карстові водойми «Сині вікна» вважаються унікальним гідрологічним об'єктом для мандрівників-любителів природи. Його відвідують туристи усіх вікових категорій, та, найбільше, школярі і студенти львівських навчальних закладів, екскурсанти інших областей України та зарубіжжя.

Основні висновки:

наведено фрагментарну характеристику стану карстових водойм НПП «Північне Поділля», яку акцентовано на екологічній, туристсько-екскурсійній та природоохоронній компоненті;

поглиблено та розширено уявлення як про екологічне та рекреаційне значення карстових водоймищ, так і їх вразливість, чинником якої є антропогенні навантаження;

на основі аналізу польськокомовних джерел наведені історичні описи карстових водойм території НПП «Північне Поділля», що позиціонується як полігон для наукової, екологічної, виховної та просвітницької діяльності, спрямованої на туристсько-екскурсійні потоки.

Список використаних джерел

1. Гвоздецкий Н.А. Карст. Москва: Мысль, 1981. 211 с.
2. Дублянський В. М., Щутов Ю. І. Походження та гідрогеологічні особливості глибинних карстових порожнин Українських Карпат. *Природні умови та природні ресурси Українських Карпат*: монографія. Київ: Наукова думка, 1968. С. 166-174
3. Дублянский В. Н., Смольников Б.М. Карстолого-геофизические исследования карстовых полостей Приднестровской Подолии и Покутья. Киев, 1969. 73 с.
4. Загальне геоморфологічне районування території України / В. П. Палієнко, М. Є. Барщевський, С. Ю. Бортник, Е. Т. Палієнко, Б. О. Вахрушев, Я. С. Кравчук, Р. М. Гнатюк, Ю. В. Зінко. *Український географічний журнал*. 2004. №1. С. 3- 11
5. Петровић Ј. Пешинеи јаме у Црној Гори и њихов значај. *Годишњак Географског друштва СР Црне Горе*. Цетинье, 1964

6. «Сині вікна» – диво природи. *Рідна країна. Світоглядний портал*. URL <https://ridna.ua/2021/09/syni-vikna-dyvo-pryrody/> (дата звернення 01.03.2023)
7. Спиця Р. О. Морфоструктура, новітня і сучасна геодинаміка зони взаємодії Українських Карпат і платформних рівнин: дис. ... канд. геогр. наук: 11.00.04. Київ, 2003. 262 с.
8. Stopa J. Słownik geograficzny byłego województwa tarnopolskiego. Warszawa. Warszawa, 2007. T.1: A-J. 403 s.
9. Шербан М., Фиман И., Коман Д. Пещеры Румынии. Бухарест: Мериднаны, 1961.

ГРУНТИ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ ТА ЇХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИКОРИСТАННЯ

Василюк В.Р.

студент 1 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Лісостепова зона простягається від Передкарпаття до західних відрогів Середньоросійської височини майже на 1 100 км. Вона займає 33 % території України.

Південна межа її проходить на північ від Великої Михайлівки, Ширяєвого, через Первомайськ, поблизу Новоукраїнки, Кіровограда, Олександрії, вздовж р. Ворскла до Кобеляків, через Красноград, Балаклею, вздовж р. Оскіл до кордону з Росією. У лісостеповій зоні перемежуються лісові ландшафти на опідзолених ґрунтах з лучно-степовими на типових чорноземах. Найбільше поширення мають широколисто-лісові ландшафти, які в минулому займали великі площі на височинах. Лучні різнотравно-злакові степові ландшафти знаходяться тепер під сільськогосподарськими угіддями [2,с.284].

Лісостепова зона – це природна зона помірного поясу, для якої характерне чергування лісової та степової рослинності. Ґрунти формуються за умов несталої зволоження, за яких підзолистий процес ґрунтоутворення поєднується з дерновим. Найпоширенішими ґрунтами в зоні є чорноземи та сірі опідзолені. Маючи високу природну родючість, вони є основним об'єктом сільськогосподарського використання. Ґрунти інших типів (солонцюваті, болотні і підзолисті) займають незначні площі. Чорноземи характеризуються диференціацією профілю, сприятливою для розвитку рослин, слабкислою або нейтральною реакцією ґрунтового розчину, добрими фізичними властивостями, високим вмістом поживних речовин [1-3].

За вмістом гумусу чорноземні ґрунти поділяють на малогумусні (35%) і середньогумусні (понад 6%) У південній смузі переважають чорноземи типові. Чим важчий гранулометричний склад ґрунту, тим вищий вміст гумусу. Тому характерною ознакою чорноземних ґрунтів є нагромадження великої кількості стійких гумусових сполук. У метровому шарі ґрунту їх міститься 400-600 т/га. Вміст валового азоту в чорноземах становить 0,2-0,5 %, P_2O_5 – 0,15-0,30 і K_2O – близько 2,02,5 %. Глибокий гумусний горизонт із зернисто-грудкуватою структурою обумовлює сприятливі водно-повітряні властивості чорноземних ґрунтів – добру водопроникність, високу вологоємність і аерацію. Ці ґрунти мають також високу вбирну здатність – 30-40 мг.-екв/100 г ґрунту [1].

Чорноземи типові мало- і середньогумусні достатньо насичені кальцієм і магнієм, реакція ґрунтового розчину близька до нейтральної (рН 6,0-6,7), в карбонатних рН 6,8-7,0. У вилугуваних відмінах кислотність водної витяжки дещо вища [1].

За гранулометричним складом чорноземи поділяють на супіщані легко -, середньо- і важкосуглинкові. Залежно від характеру ґрунтоутворюючих порід їх поділяють на чорноземи на лесах і на лесоподібних суглинках. Гранулометричний склад чорноземів, що залягають у північному Лісостепу, більш легкий. За ступенем окультурення вони бувають

слабко-, середньо- і добреокультурені. Такий умовлений поділ за окультуренням здійснений на підставі агрохімічних, фізичних та фізико-хімічних властивостей.

Чорноземи типові поділяють на мало- і середньогумусні. Ці ґрунти добре окультурені, насичені гідроксидами кальцію і магнію. Реакція ґрунтового розчину нейтральна або слабкокіслова. Гумусний шар досягає близько 85-100 см. Чорноземи вилугувані є малоструктурними і за гранулометричним складом переважно грубопилувато-легкосуглинковими. Вони залягають на знижених елементах рельєфу, де сильніше промиваються і вилуговуються. У зв'язку з цим погіршуються їхні фізичні та біологічні властивості, що перешкоджає нормальному розвитку рослин. У чорноземах вилугуваних зменшується вміст гумусу, зростає кислотність ґрунтового розчину через вимивання карбонатів і заміну іонів Ca^{2+} і Mg^{2+} на іони H^+ [1].

Чорноземи є головною ґрунтовою відміною Лівобережного Лісостепу України, а в Правобережному більші площі займають сірі лісові ґрунти з кислою реакцією. Серед них поширені ясно-сірі, темно-сірі і чорноземи опідзолені.

Сірі опідзолені ґрунти поширені в Лісостепу і на Поліссі. За ступенем опідзолення їх поділяють на слабо- середньо- і сильноопідзолені.

Через низьку структурність і несприятливі водно-повітряні властивості при оранці утворюються брили. Вони швидко осідають після обробітку і легко запливають. Глибина гумусного горизонту становить 25-30 см. Нижче розміщені ущільнений ілювіальний горизонт і ґрунтоутворююча порода. Глибина залягання карбонатів становить 80-170 см. За гранулометричним складом ці ґрунти суглинкові. Вміст гумусу в середньому становить 1,2-2,4%, рН сольової витяжки близько 5,5, гідролітична кислотність 1,7-2,8 мг.-екв/100 г ґрунту, сума увібраних основ 4,0-17,3 мг.-екв/100 г ґрунту, ступінь насичення основами – 70-88% [1].

Вміст поживних речовин у цих ґрунтах невисокий. Азоту недостатньо, кількість його залежить від вмісту гумусу. Ступінь забезпечення ґрунту фосфором і калієм середній.

У темно-сірих опідзолених ґрунтах гумусово-елювіальний горизонт становить 50-60 см, карбонати залягають на глибині 110-150 см. За гранулометричним складом вони легко - і середньо суглинкові. Вміст гумусу становить 2,3-3,5%, сума увібраних основ — 10-25 мг.-екв/100 г ґрунту, ступінь насичення основами 75-90%, реакція ґрунтового розчину слабкокіслова (рН 5,5-6,5). Ступінь забезпечення ґрунтів поживними речовинами середній [1].

Реградовані ґрунти. Темно-сірі опідзолені ґрунти, чорноземи опідзолені, реградовані ґрунти поширені в Лісостепу. Серед них переважають легко - і середньо-суглинкові. Внаслідок процесу реградації в цих ґрунтах підвищилась лінія залягання карбонатів, пухкішим став ілювіальний горизонт, збільшився вміст гумусу, підвищилось насичення основами порівняно з темно-сірими та опідзоленими чорноземами [1].

Лучні ґрунти. Вони поширені переважно у зниженнях з високим рівням підґрунтових вод. За гранулометричним складом переважають середньо- і легкосуглинкові ґрунти. Реакція ґрунтового розчину близька до нейтральної або слаболужна. Забезпечення лучних ґрунтів азотом добре і помірне, фосфором – помірне, калієм – добре і помірне [1].

Сільськогосподарське використання ґрунтів Лісостепу. Застосування органічних добрив значно підвищує урожайність сільськогосподарських культур на всіх ґрунтах ЛС. За гранулометричним складом переважають середньо-і легко суглинні ґрунти. На чорноземах опідзолених і сірих лісових ґрунтах з підвищеною кислотністю внесення добрив слід поєднувати з вапнуванням, а на солончаках, солонцях і солонцюватих ґрунтах із гіпсуванням. Важливим завданням с/г виробництва є максимальне використання запасів потенціальної родючості чорноземних ґрунтів. Ефективність гною знижується від чорноземів ЛС до південних чорноземів Степу внаслідок погіршення умов зволоження. Тому в чорноземній зоні з вираженим дефіцитом вологи(звичайні і південні чорноземи) для підвищення ефективності органічних добрив їх використовують у добре розкладеному стані. Основні шляхи його вирішення раціональні способи обробітку, нагромадження і

правильне використання вологи, внесення добрив, поліпшення структури, використання високоврожайних культур. Раціональне використання родючості чорноземних ґрунтів потребує активізації мікробіологічних процесів, ефективного обробітку ґрунту в поєднанні з заходами поліпшення водного режиму [3].

Список використаних джерел

1. *Адаптивні системи землеробства: Підручник* / За ред. В.П. Гудзя. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 336 с.
2. Байцар А.Л. Фізична географія України: Навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 358 с.
3. Кривов В.М. Екологічно небезпечне землекористування лісостепу України. Проблема охорони ґрунтів. К.: Урожай, 2008. 301 с.

НАВЧАННЯ КАРТОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

*вчитель географії Василюк Л.А.
Любимівський заклад дошкільної, повної
загальної середньої освіти №2
Любимівської селищної ради Каховського району
Херсонської області*

Навчання картографічної грамотності на уроках географії в загальноосвітніх школах обумовлена цільовими установками сучасної географічної освіти, спрямованої на формування не тільки знань і вмінь учнів, а й досвіду творчої діяльності учнів. Знання основ картографії допоможе школярам орієнтуватися в просторі, вивчати будь-яку територію, формувати образ цієї території, розвивати просторову уяву.

Однією з найважливіших завдань загальної середньої географічної освіти є формування картографічної грамотності учнів. Основу картографічної підготовки сучасної людини складають знання та вміння, отримані ним в процесі вивчення курсів географії в загальноосвітніх установах.

Серед низки географічних умінь особливе місце займають картографічні вміння. Це пояснюється значенням картографічних творів як просторово-тимчасових моделей навколишньої дійсності, посиленням їх ролі як засобів передачі просторової інформації в сучасному суспільстві і пов'язаної з цим затребуваністю умінь вилучати просторово-координовану інформацію з різних видів геообразень.

Персональний внесок географії в загальну культуру полягає у формуванні у учнів географічної картини світу, географічного мислення, знайомство з методами та мовою географії [5]. Шкільна географія, створюючи уявлення в учнів про географічну картину світу, бере участь тим самим у формуванні наукової картини світу як філософської форми систематизації знань про об'єктивну реальність, сукупності наукових знань про світ. Під визначенням «географічна картина світу» розуміється «цілісний образ світу», що має історично обумовлений характер і закріплює основні об'єкти і співвідношення між ними в тому вигляді, в якому вони дані сучасному географічному пізнанню». Наукова географічна картина світу закладена в основі наукових знань, отриманих і перевірених в процесі дослідницької та практичної роботи в галузі сучасної географії. Географічна картина світу відображає уявлення людини про природу і суспільство, його ставлення до них. Вона є, безсумнівно, основним елементом географічної культури людини [5].

Важливе місце в географічній картині світу займає одна з «стовбурових гілок» географічної науки – картографія, що охоплює створення, вивчення, а також використання картографічних творів. Сучасна картографія знаходиться на стику технічних, суспільних і природних наук, відіграє важливу роль у формуванні наукової картини світу, інформатизації суспільства, вирішенні глобальних проблем людства і в цілому є показником рівня розвитку цивілізації. Картографія впливає на багато аспектів життя сучасного суспільства. Карта може виступати, як модель для дослідження просторово-

часових відносин, засіб прискореної передачі і сприйняття інформації, основа для вирішення конкретних завдань, засіб упорядкування інформації, засіб стиснення інформації, а також засіб зберігання і носій інформації [2,с.78].

Високий рівень картографічної грамотності є найважливішою умовою успішного освоєння учнями змісту шкільної географії. Карта залишається незамінним засобом характеристики будь-яких географічних процесів і явищ, являє собою найбільш досконалий спосіб передачі просторової інформації. Займаючи центральне місце в географії як науки, карта справедливо розглядається в якості провідного засобу навчання і в шкільній географічній освіті [2,с.80].

Карта виконує на уроці ряд найважливіших функцій: наочно-пізнавальну, організаційну, методичну, діагностичну тому містить концентровану інформацію, дозволяє проводити роботи в різній формі, використовувати різні методи і прийоми, є засобом для оцінювання знань програмного матеріалу.

Оволодіння основами картографічної грамотності та використання географічної карти як однієї з мов міжнародного спілкування сприяє формуванню умінь і навичок учнів у використанні географічних знань в повсякденному житті. Перспективи полягають у вивченні особливостей застосування ГІС-технологій у шкільному курсі географії.

Картографічна складова масової географічної культури проявляється в, що формується в процесі вивчення географії в загальноосвітніх установах, картографічної грамотності. Це поняття, на нашу думку, повинно об'єднувати наявність в учнів теоретичних знань про специфічні властивості основних видів геообразень, вміння отримувати з них географічну інформацію, а також знання розташування, відносних розмірів, форми найважливіших об'єктів на земній поверхні і вміння створювати найпростіші картографічні твори [4,с.159].

До числа найважливіших геообразень, безумовно, слід віднести глобус, яка формує правильне уявлення про форму Землі, взаємне розташування і конфігурації географічних об'єктів на земній поверхні [1,с.54]. Величезне значення мають географічні карти (тематичні та загально-географічні, в тому числі топографічні), що дозволяють найбільш повно і багатогранно відобразити географічну дійсність. Не менш важливими геообразеннями є плани місцевості, що найбільш часто використовуються в повсякденному житті креслення земної поверхні, а також аерофотознімки і космічні знімки – найважливіші джерела первинної географічної інформації. Найважливішим умінням, яким повинна володіти картографічно грамотна людина, безумовно, є вміння читати картографічні твори, тобто розпізнавати географічну дійсність по картографічним джерелам, виявляти зв'язки і залежності між відображеними на картах явищами. Цьому вмінню повинні супроводжувати, сформовані в процесі вивчення шкільної географії, прийоми аналізу карт: прийоми складання описів по картографічним джерелам – поелементні і комплексні (в результаті яких складаються географічні характеристики територій (акваторій)), а також найпростіші картометричні прийоми. Важливим елементом картографічної грамотності, також є вміння складати найпростіші картографічні твори [1-4].

Таким чином, картографічна грамотність передбачає знання основних моделей земної поверхні, вміння використовувати їх в якості джерел інформації і створювати найпростіші з них, а також знання географічної номенклатури. Це дозволяє вважати її базисною складовою географічної культури.

Вимоги до рівня картографічної грамотності школярів неодноразово змінювалися. Ці зміни були обумовлені, в основному, зміною соціального замовлення суспільства до картографічної підготовки учнів.

Список використаних джерел

1. Гришко С.В., Зав'ялова Т.В. Педагогічні умови розвитку просторового мислення учнів при роботі з модельною наочною та географічними картами на уроках географії. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки*

фахівців в умовах сучасного освітнього простору: матеріали VII Науково-практичної конференції, 23 квітня 2021 р., м. Харків. Х.: ХДАФК, 2011. С.53-57.

2. Левада О., Іванова В., Непша О. Формування картографічних компетентностей в шкільному курсі географії *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: «Педагогіка»*. Вип. 2. Т. 21. Мелітополь: Вид-во «Мелітополь», 2018. С. 78–86.

3. Непша О. В., Гришко С.В., Передерій Д.М., Блищик М.В. Деякі прийоми роботи з картографічними посібниками як джерелом географічних знань. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. 2020. Вип. 4(60). Ч. 6. С. 131-136.

4. Непша О. В., Гришко С.В., Опашко Г.І., Рішко А.Р. Формування картографічної компетентності учнів в курсі географії загальноосвітньої школи. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі*. 2020. Вип. 11(67). Ч. 8. С. 158–161.

5. Максаковский В.П. Географическая карта мира: пособие для вузов. Кн. I. Общая характеристика мира. Глобальные проблемы человечества. М.: Дрофа, 2008. 495 с.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ РИТУАЛИ У САКРАЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

*д.геогр.н., професор Воловик В.М.
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

Сільськогосподарські обряди традиційно були однією з найпоширеніших форм релігійних ритуалів. За винятком ритуалів смерті, сільськогосподарські можуть бути найдавнішою постійно формою релігійних практик у сакральних ландшафтах [1]. Більшість релігій або включили сільськогосподарські ритуали у свої церемонії та практики, або створили такі церемонії та практики на відповідних аграрних ритуалах. Це стосується як деталей таких ритуалів, але, що важливіше, їхнього часу. Їх метою є покращення якості та кількості врожаю й худоби або боротьба з поганими умовами вирощування (посуха або голод). Це зазвичай досягалося шляхом заспокоєння або здобуття прихильності божеств та духів природи (політеїзм, язичництво, шаманізм). Отже, окремі сільськогосподарські ритуали є частиною взаємної домовленості між людьми і божеством, яку необхідно підтримувати, щоб забезпечити сприятливий урожай [5].

Відповідні релігійні ритуали були повсюдно і практикувалися як міським, так і сільським населенням. Вони (ритуали) часто аналізуються як механізми для спілкування людей з божествами. Частина особливостей сільськогосподарських ритуалів спочатку відрізнялися від решти релігійних ритуалів, але різко вплинули на формування пізніших релігійних ритуалів:

сільськогосподарські ритуали мають давню історію і навіть включають старіші обряди полювання. Наприклад, у стародавніх греків вони базувалися на мисливських міфах, у яких виживання героя залежало від жертвопринесення тварини. Пізніше жертвоприношення тварин і навіть людей стали важливою частиною сільськогосподарських ритуалів;

вони прив'язані до сезонів вирощування, полювання чи риболовлі, і тому зазвичай базуються на місячному календарі, а не на західному сонячному календарі. Отже, більшість сільськогосподарських ритуалів є «ритуалами циклу» і пов'язані з плином часу та зміною пір року. Встановлюючи прийнятий час року, коли громади збиралися, аграрні свята заклали основу для календарів майбутніх релігійних заходів. Хоча конкретні дати були різними, майже кожне сільськогосподарське товариство святкувало перший урожай складним релігійним ритуалом. У стародавніх греків він був відомий як «свято квітів» і збігався з весняним рівноденням. Серед африканських племен на південь від Сахари свята перших плодів відзначали у січні;

створили прецедент об'єднання людей або для підготовки до вегетаційного періоду, або для святкування збору врожаю. З часом були створені спеціальні зони або храми, які служили центром цих ритуалів. В українських язичників такі заходи проводили

у континатах (можливо походить від слова «конт» – продовольство, їжа), де на богослужіннях влаштовували спільні застілля на честь богів [2]; серед племен Ботсвани в Африці вожді або королі будували спеціальні краалі, щоб розмістити підданих, які приїздили, щоб взяти участь або стати свідками щорічних свят дощу та врожаю. Таким чином, ранні сільськогосподарські ритуали також слугували соціальній меті, оскільки об'єднували людей і були єдиним часом року, коли цілі племена збиралися разом; серед аборигенів Океанії ці ритуали забезпечували збори для організації шлюбів і проведення обрядів ініціації;

ієрархія етнокультури часто підкріплювалася сільськогосподарськими ритуалами. У багатьох релігіях значна частина інформації передавалася усно. Наприклад, даоські священики проходили інтенсивне навчання, щоб вміти розпізнавати, коли метеорологічні умови сприятливі для дощу, після чого вони проводили церемонії дощу;

були створені різні талісмани та релігійні предмети для використання у релігійних ритуалах. Вони включали вівтарі для жертвоприношень (требище), ритуальні маски та невеликі тотеми для особистого використання (капище). Племена Західної Африки використовують маски, заввишки до трьох метрів, щоб відлякати злих духів під час посіву [6]. Майя Центральної та Південної Америки вимагали від людей спочатку очистити себе за допомогою посту, а потім ритуально очистити своїх ідолів, перш ніж їх можна було використовувати у церемоніях [3].

Важливу практичну роль у аграрних суспільствах відігравали землеробські ритуали. Вони часто поєднували в собі релігійність і сільськогосподарські техніки, які передавалися з покоління в покоління. Таким чином такі сакральні ритуали забезпечували точне перенесення сільськогосподарських прийомів. Наприклад, ірокези розробили складну систему посадки своїх основних культур: кукурудзи, кабачків і квасолі (культури, які вони прозвали «трьома сестрами»). Жінки племені відповідали за складний ритуал, який включав попереднє замочування насіння у воді, їх благословення і індивідуальне висаджування. Багато філіппінських племен розробили обряди, під час яких вони висаджують насіння вночі. Ці церемонії мають практичний компонент, тому що більшість сільської птиці вночі сидять у «курниках» і мають менше шансів викопати насіння [4].

В основі багатьох сільськогосподарських ритуалів лежить поняття балансу (або гармонії). Багато ритуалів заохочують фермерів вирощувати достатньо, щоб прогодувати сім'ю, але не перевиробляти. У ранніх аграрних суспільствах це поняття було важливим, оскільки було мало ринків для збуту надлишкової продукції. Натомість, надмірне виробництво може завдати значної шкоди ґрунту або призвести до зараження комахами або гризунами. Одним з прикладів є народ сапотеків у Центральній Америці. Якщо весняні дощі сильні, місцеві фермери садять менше, оскільки вони знають, що врожайність буде вищою, і фермер прагне виробляти лише стільки, скільки потрібно для існування сім'ї та будь-яких ритуальних потреб.

З часом у суспільстві розробляли складніші сільськогосподарські методи та техніки і були розроблені ритуали благословення інструментів для підвищення врожайності. В окремих племенах сакральні ритуали включали використання вогню для «очищення» інструментів. Народ бунан з Тайваню навіть поклонявся своїм знаряддям праці після збору врожаю, а потім дбайливо прибирав їх в очікуванні наступного вегетаційного сезону.

Упродовж раннього християнського періоду люди адаптували язичницькі сільськогосподарські ритуали до християнських богослужінь. Святування Лугнасаду у Корнуоллі було адаптовано як християнську церемонію Ламмас (День Короваю), під час якої випікали хліб з першого врожаю року. Ця тенденція зберігається і до сьогодні.

Значна частина сільськогосподарських ритуалів продовжують впливати на сучасне суспільство як релігійними, так і нерелігійними підходами. Наприклад, європейська обрядовість святування 1 травня пов'язана з дохристиянськими землеробськими обрядами, якими відзначали настання весни та період вегетації. Сам «травневий стовп» представляв «дерево життя» і був загальновизнаним символом родючості. Основні аспекти

цього сакрального ритуалу тепер секуляризовані та включені до традицій сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Воловик В. М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування: монографія. Вінниця: ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2013. 464 с.
2. Лозко Галина. Українське язичництво. К.: Укр. центр духов. культури, 1994. 92 с.
3. Encyclopedia of religious rites, rituals, and festivals (2004) / Frank A. Salamone, editor. New York: Routledge.
4. Grim j. (Ed). (2001). Indigenous traditions and ecology: The interbeing of cosmology and community. Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Schusky E. (1989). Culture and agriculture: An ecological introduction to traditional and modern farming systems. New York: Bergin & Garvey.
6. Winkelman Michael (2010). Shamanism: a biopsychosocial paradigm of consciousness and healing. Santa Barbara: Praeger.

ВПЛИВ ГІРНИЧОДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ДОВКІЛЛЯ

*викладач соціально-гуманітарних дисциплін Гацько Т.В.
ВСП «Марганецький фаховий коледж
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»
студентка 1 курсу магістратури
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Дніпропетровська область є унікальною за різноманітністю і запасами корисних копалин, тут зосереджені унікальні родовища. Область володіє близько 50 % загальнодержавних запасів корисних копалин 100 % марганцевої руди, 70 % залізної руди, 45 % розвіданих запасів вугілля. В області видобувається 40 видів мінеральної сировини. На території області розташоване єдине в Україні родовище талько-магнезитів [2].

Область має потужний промисловий потенціал. Він характеризується високим рівнем розвитку важкої індустрії. На підприємства ГМК припадає майже 65 % всієї реалізованої продукції області. У регіоні здійснюють господарську діяльність більше 4 тис. промислових підприємств майже всіх основних видів економічної діяльності, з загальним рівнем зайнятості – близько 267 тис. осіб [3].

За підсумками 2021 року індекс промислової продукції склав 107,2 % у порівнянні з відповідним періодом 2020 року [3].

Питома вага добувної промисловості в обсязі реалізації промислової продукції області складає 35,4 % (237,39 млрд грн) [3].

Базу гірничо-добувної промисловості області складають 10 підприємств з видобутку залізних руд та руд інших кольорових металів. На АТ «Марганецький ГЗК», АТ «Покровський ГЗК» добувається 100,0 % марганцевої руди в Україні.

Мінеральні ресурси є основою для розвитку господарства регіону, особливо виробництв чорної металургії, оскільки наявна як головна так і допоміжна сировина.

Обсяг реалізованої продукції переробної промисловості Дніпропетровської області у 2021 році склав 379,37 млрд грн, або 56,6 % усієї реалізованої промислової продукції в області [3].

Гірничопромисловий комплекс, як один із видів економічної діяльності, виступає серйозним забруднювачем навколишнього природного середовища, що проявляється в трьох основних напрямках: порушення земної поверхні, викиди забруднюючих речовин та

парникових газів в атмосферне повітря (табл. 1), забруднення водних ресурсів рідкими відходами гірничих підприємств.

Таблиця 1

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за видами економічної діяльності станом на 01.01.2021 [1,с.13]

№ з/п	Види економічної діяльності	Обсяги викидів за регіоном	
		тис. т	% до загального підсумку
1	Усього за видами економічної діяльності, у тому числі:	534,7	100
1.1.	переробна промисловість	338,1	63,2
1.2.	добувна промисловість і розроблення кар'єрів	131,2	24,5
1.3.	постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	57,7	10,8
1.4.	транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2,0	0,4
1.5.	водопостачання, каналізація, поводження з відходами	3,9	0,7

Найбільшим фактором негативного впливу на довкілля є порушення земної поверхні при розробці родовищ корисних копалин, що призводить до зміни структури і погіршення якості, або взагалі зникнення родючого шару, до змін рельєфу, ландшафтних порушень. Це викликає, в свою чергу, загибель або деградацію рослинного та тваринного світів.

Значні порушення земної поверхні відбуваються при проведенні відкритих гірничих та розкривних робіт і видобуванні корисних копалин вкар'єрах.

Відводи земель під гірниче виробництво пов'язані з вилученням більшої чи меншої земельної ділянки у землекористувачів на певний період часу, і, відповідно, скороченням земельних ресурсів країни. Характерно те, що вилучені у інших землекористувачів і порушені землі стають малоприсаєднаними для продуктивного використання в сільському і лісовому господарствах та для інших цілей. При цьому процеси природного відновлення рослинних покривів, ґрунтів і рельєфів порушених земель протікають повільно або взагалі не відбуваються. Самі ж порушення земної поверхні, як правило, не зникають і стають сталими техногенними формуваннями, тому такі землі підлягають штучному відновленню [3].

Для вирішення проблеми техногенних порушень ландшафтів використовують різні способи і методи рекультивації земель. Головна мета рекультивації – повернути до активного народногосподарського використання землі, порушенні внаслідок гірничих і деяких інших специфічних робіт, створити на них сільськогосподарські, лісові та інші угіддя, поліпшити умови навколишнього середовища.

Дніпропетровська область – регіон з підвищеним рівнем техногенного навантаження та накопиченими впродовж десятиріч екологічними проблемами, частину з яких можна віднести до категорії загальнодержавних, вимагає проведення ефективної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та прийняття виважених рішень. Негативна спадщина «радянської ідеології», притримування вже у незалежній державі концепції економічного зростання без наслідків для навколишнього середовища та надмірна централізація влади не сприяли покращенню ситуації.

Список використаних джерел

1. Екологічний паспорт Дніпропетровської області за 2021 рік. Дніпро, 2022. 241 с. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/ekologiya-pro-oblast/ekologiya> (дата звернення: 02.03.2023)
2. Зеленська Л.І., Афанасьєв О.Є. географія рідного краю. Дніпропетровщина. Д.: ВАТ «Дніпрокнига», 2006. 247 с.
3. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища і Дніпропетровській області за 2021 році. Дніпро, 2022. 304 с. URL: <https://adm.dp.gov.ua/pro-oblast/ekologiya-pro-oblast/ekologiya> (дата звернення: 02.03.2023)

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА З МЕТЕОРОЛОГІЇ І КЛІМАТОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ

*к. геогр. н., доцент Гришко С.В.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Навчальні практики з географічних дисциплін проводяться з метою розвитку прикладної складової теоретичної основи навчальної дисципліни, а також оволодіння і відпрацювання професійних навичок і їх подальшого застосування в професійній сфері. Навчальні практики сприяють розвитку як мотиваційно-особистісних якостей (комунікативних та організаторських здібностей), так і професійних (педагогічна майстерність, створення умов для проведення дослідницьких робіт). Навчальна практика є обов'язковим розділом основної освітньої програми бакалаврату. Вона є видом навчальних занять, безпосередньо орієнтованих на професійно-практичну підготовку майбутніх вчителів географії [1, 2].

Навчальна практика з метеорології і кліматології проводиться у рамках вивчення дисципліни «Землезнавство з навчальною практикою з курсовою роботою» для оволодіння методиками географічних досліджень, формування географічного світогляду та здатності системного мислення і проводиться в II семестрі для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія).

Мета навчальної практики:

– закріплення та поглиблення знань, отриманих щодо теоретичного курсу «Землезнавство з навчальною практикою та курсовою роботою. Модуль 1. Метеорологія і кліматологія»;

– здобуття студентами досвіду ведення мікрокліматичних спостережень у природних умовах.

Завдання навчальної практики:

– познайомити студентів з основними метеорологічними приладами та методикою проведення мікрокліматичних спостережень;

– навчити прийомів первинної обробки, аналізу та оформлення навчальних метеоспостережень;

– засвоїти елементи наукових досліджень погодно-кліматичних явищ у процесі індивідуальних навчально-дослідницьких робіт.

Обладнання для проведення навчальної практики з метеорології і кліматології: барометри, термінові, максимальні та мінімальні термометри, психрометри, анемометри, психрометричні таблиці, атлас хмар.

Навчальна практика з метеорології і кліматології складається з трьох взаємопов'язаних етапів.

1-й етап – підготовчий (1-й день).

Перші дві години першого дня практики присвячуються знайомству з методикою проведення спостережень, креслення журналів метеоспостережень, підготовки приладів до роботи. Студенти знайомляться з «Правилами техніки безпеки» та складають залік з техніки безпеки. Після цього викладач їх знайомить з точками спостережень. Проведення практики передбачає організацію метеорологічних спостережень у кількох точках міста та приміської

зони, що різняться за характером рельєфу, рослинності, розташування щодо водойм, будівель та інших факторів, що впливають на метеорологічний режим. Завершується перший день екскурсією на метеорологічну станцію (м. Мелітополь).

2-й етап – польовий (2-4-й день).

Протягом наступних 3 днів проводяться метеорологічні спостереження. Спостереження на точках включають вимірювання температури та вологості повітря, температури ґрунту, вимірювання атмосферних опадів, швидкості та напрямки вітру, атмосферного тиску через кожну годину з 8 до 19 годин. Візуально оцінюється величина хмарності, фіксується характер погоди у терміни спостереження та між термінами та особливі метеорологічні явища (гроза, веселка, курні бурі, смерчі, гало, вінці та ін.).

Записи в журналах метеоспостережень виконуються олівцем. Температура, вологість повітря та швидкість вітру вимірюються на двох рівнях – 0,5 м та 1,5 м, що дозволяє не тільки аналізувати вертикальний розподіл метеоелементів, але й розрахувати потоки тепла та вологи від підстилаючої поверхні у приземний шар повітря.

Отримані у різних точках дані порівнюються. Тим самим оцінюються мікрокліматичні відмінності точок, пов'язані з впливом фізико-географічних та антропогенних факторів. Велике значення має аналіз мікрокліматичних відмінностей при кількох типах погоди: ясної, малохмарної та похмурої, безвітряної та з вітром, вдень та вночі. Аналізується добовий перебіг метеорологічних елементів.

У завдання студентів входить також опис у щоденнику спостережень фізико-географічних особливостей точок спостережень – характер географічного положення, мезо- та мікрорельєфу, поверхневих відкладів, ґрунтового та рослинного покриву, гідрологічних умов. Вказується гіпсометричне положення точок щодо один одного та сусідніх територій, можлива затіненість в окремі години доби, закритість горизонту. При описі використовуються топографічні карти.

Спостереження на точках проводяться побригадно. Звіт складається кожною бригадою за обов'язкової участі всіх членів бригади. Однак поряд із бригадним методом використовуються й методи індивідуальної роботи. Під час проведення спостережень окремі студенти одержують спеціальні завдання з вивчення тих чи інших метеорологічних явищ, особливо якщо вони специфічні в умовах району спостережень (наприклад, вивчення схильних вітрів, вертикального профілю температури в приземному шарі повітря, просторової мінливості температури поверхні, що підстилає).

3-й етап – камеральний (підготовка та здавання звіту) (5-й день).

Терміни та методи контролю: викладач щоденно переглядає щоденник метеорологічних спостережень, перевіряє правильність його заповнення, акуратність записів. У цей час разом зі студентами аналізуються особливості добового ходу метеоелементів, їх відмінностей у точках спостережень, визначаються можливі причини цих відмінностей.

Завершальним етапом контролю є перевірка звіту та прийом заліку. Кожен студент повинен знати зміст бригадного звіту, правила спостережень та обробки.

Вимоги до звіту з практики.

Звіт на практиці оформляється на стандартних білих аркушах паперу (у польових умовах допускається оформлення у шкільних зошитах). Обсяг звіту орієнтовно має становити 12-15 сторінок. Звіт включає такі розділи:

1. Вступ (формулюються цілі та завдання практики, вказується час та місце її проведення).
2. Погода в період практики (описуються основні особливості синоптичних умов, перебігу хмарності, атмосферного тиску та температури).
3. Опис точок спостережень.
4. Опис метеорологічного обладнання.
5. Програма спостережень.
6. Аналіз добового перебігу метеорологічних елементів.

7. Аналіз мікрокліматичних відмінностей.

8. Висновок (робляться основні висновки, вносяться пропозиції щодо порядку та характеру проведення практики).

Звіт має бути ілюстрований географічними схемами: план району проведення практики з позначенням точок спостережень та показом основних фізико-географічних умов (ліс, водоймища, особливості рельєфу та ін.); динаміка атмосферного тиску та хмарності, температури, вологості протягом доби та за тиждень; роза вітрів. До звіту додається журнал метеоспостережень. Не допускається його переоформлення, він має бути зданий у робочому вигляді.

Список використаних джерел

1. Донченко Л. М., Непша О. В., Зав'ялова Т. В., Іванова В. М. Особливості формування професійно важливих компетентностей майбутніх учителів географії у процесі практичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т.2. С. 112–117.

2. Непша О. В., Гришко С. В. Роль навчальних практик у формуванні професійних компетенцій майбутніх вчителів географії. *Філософські обрії сьогодення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада, 2020 р.) Херсон*, 2020. С. 91–93.

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАТ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ЗАЛІЗОРУДНИЙ КОМБІНАТ» НА КОМПОНЕНТИ ГЕОГРАФІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Димитрова Д.М.

студентка 2 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мовчан А.О.

студентка 2 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Заїкін Є.Р.

студент 2 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Запорізька область входить до складу провідних індустріальних регіонів України, стабільно посідаючи 4 місце за обсягом реалізованої промислової продукції. До видобувної промисловості регіону входять підприємства з добування залізних руд, декоративного та будівельного каменю, піску та гравію, глини та каоліну тощо.

На території Запорізької області, розташовано одне з найбільших підприємств гірничодобувної промисловості України – Приватне акціонерне товариство «Запорізький залізорудний комбінат».

Запорізький залізорудний комбінат побудований на базі Південно- Білозерського і Переверзевського родовищ залізних руд [3]. На комбінаті видобувається агломераційна і мартенівська руда. Родовище залізних руд і легкозбагачувальних магнетитових кварцитів залягає у складних гідрогеологічних умовах. Руда відрізняється своєю високою якістю і мінімальною кількістю шкідливих домішок. Також підприємство веде підземний видобуток залізної руди із заповненням виробленого простору твердіючою сумішшю [2].

Структуру комбінату становлять 2 шахти, дробильно-сортувальна фабрика, цех закладки виробленого простору в шахті, допоміжні цехи. Видобуток залізної руди у 2020 році склав 4564,7 тис. т, вироблено 1171,9 тис. м³ закладної суміші [2].

Водопостачання підприємства здійснюється від мереж Таврійського експлуатаційного цеху водопостачання і водовідведення комунального підприємства «Облводоканал» Запорізької обласної ради та власної артезіанської свердловини.

Відведення господарсько-побутових стічних вод з промислового майданчика підприємства здійснюється на поля фільтрації очисних споруд підприємства.

Скидання зворотних вод у водні об'єкти здійснюється згідно з дозволом на спеціальне водокористування та затвердженими нормативами ГДС речовин, що надходять із зворотними водами у водні об'єкти.

Видобування залізної руди ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» пов'язане з необхідністю відкачування підземних вод з шахтних виробок. При цьому прісні підземні води понтичного і сарматського водоносних горизонтів подаються Таврійським експлуатаційним цехом водопостачання і водовідведення КП «Облводоканал» Запорізької обласної ради для водопостачання м. Дніпрорудне та ряду сільських населених пунктів Василівського району. Свердловини, обладнані на бучацький водоносний горизонт, тимчасово законсервовані. Підземні води верхньо-крейдового водоносного горизонту використовуються для власних потреб підприємства [2].

Мінералізовані шахтні води, що надходять по тріщинах в гірничі виробки перекачуються підземним водовідливом в поверхневий двосекційний відстійник-освітлювач об'ємом 84 тис. м³, а потім в ізольований ставок-випаровувач, розташований у верхів'ях Утлюцького лиману Азовського моря.

У 2020 році з підземних виробіток підприємства шахтним відливом відкачано до поверхневих відстійників 17,0725 млн. м³ шахтних вод. Частину шахтної води (0,478 млн. м³) використано для виготовлення закладної суміші. У 2020 році в ізольований ставок-випаровувач Утлюцького лиману було відведено 16,594 млн. м³ шахтних вод [2].

Рисунок 1 – Загальний вигляд ставка-випаровувача ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» в Утлюцькому лимані Азовського моря [1]

Негативний вплив на довкілля відбувається і через накопичення відходів, які утворюються в процесі виробничої діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

Інформація щодо промислових відходів у відвалах ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» у 2020 році [2]

Найменування відходу	Накопичено відходів станом на початок 2020, т	Фактично утворилось відходів на підприємстві за 2020 рік, т	Накопичено відходів станом на кінець 2020 року, т
Шлак паливний	127,397	0,930	128,327

Відходи, одержані в процесі очищення вулиць, місць загального використання, інші	504,278	39,700	543,978
Відходи руд залізних інші (гірничі порода)	3869360,937	627278,000	4496638,937
Гравій, щебінь, пісок (відходи сипучих матеріалів від очищення вагонів)	12399,000	196,000	12595,000
Вироби абразивні некондиційні	12,160	0,402	12,562
Пил полірувальних кругів	5,071	0,386	5,457
Шлам від очищення вод стічних неспецифічних промислових	77,000	0	77,000
Відходи руд залізних інші	20,000	0	20,000

Екологізація виробництва – це поступове розширення дії екологічних пріоритетів у виробничій діяльності, підвищення екологічної освіченості й свідомості управлінського персоналу, поступове проникнення екологічних нововведень у виробництво, екологічна модернізація виробництва.

Екологізація промислового виробництва повинна розвиватися за наступними напрямками:

- вдосконалення технологічних процесів і розробка нового обладнання з меншим рівнем викидів шкідливих домішок і відходів в навколишнє середовище;
- широке впровадження оцінки впливу на довкілля всіх передбачених; чинним законодавством видів виробництв та об'єктів;
- заміна токсичних і не утилізованих відходів на нетоксичні і утилізовані;
- широке застосування додаткових методів і засобів захисту навколишнього середовища.

Список використаних джерел

1. Жителі Аتماану звинувачують ЗЗРК у повільному отруєнні їхніх життів. URL: <https://krlk.gov.ua/2019/06/zhiteli-atmanayu-zvinuvachuyut-zzrk-u-povilnomu-otruyenni-yihnih-zhittiv.html> (дата звернення: 17.03.2023)
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Запорізькій області у 2020 році. Запоріжжя, 2021. 276 с URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2552/regionalni-dopovidi--zaporizka-oblast.html> (дата звернення: 14.03.2023)
3. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л. М. Даценко, В. В. Молодиченко, В. П. Воронка та ін. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖЕВИХ ГЕОСЕРВІСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*вчитель географії Дорожко Г.І.
Новенський ЗЗСО Токмацької міської ради
Запорізької області*

Сьогодні у системі освіти відбуваються постійні трансформації. Це стосується як форми проведення уроку: дистанційна, змішана або очна. Так і змін у самому змісті навчання. Такі трансформації зумовлюють необхідність впровадження інформаційних ресурсів під час навчання. Розглянемо це в контексті вивчення географії під час дистанційної форми навчання. Інформаційні ресурси – це практичні інструменти, за допомогою яких можна урізноманітнити уроки, змінити їх форму, а часом і зміст навчання. Інформаційний освітній ресурс включає ряд матеріалів, що стосуються безпосереднього навчального процесу, а саме: навчальні, наукові, інформаційні, довідкові. Сучасна освіта,

враховуючи виклики часу, потребує і сучасні методи навчання. Починаючи з 2020 року світ вперше зіткнувся з проблемами які виникли під час Пандемії. Тоді навчальний процес, також вперше, масштабно переводили на дистанційне навчання. 2022 рік – війна... і теж дистанційне навчання. Тому, саме розвиток та впровадження інформаційних технологій відіграють дуже важливу роль в модернізації освіти. Але треба застосовувати такі сучасні методи інформаційної освіти, які будуть розкривати і розвивати аналітичну діяльність і творчі здібності учнів. Саме такими ресурсами є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час уроків географії – одне з головних напрямів модернізації системи географічної освіти. Одне із завдань шкільної географії на етапі у тому, щоб дати учням основні базові поняття, а й навчити грамотно працювати з різноманітними носіями інформації. Сьогодні одним із напрямків модернізації системи географічної освіти є впровадження комп'ютерних технологій та мультимедіа. Це дозволяє активізувати аналітичну діяльність учнів, поглибити демократизацію методики викладання, розкрити творчі можливості, стимулювати та розвивати психічні процеси, мислення, сприйняття, пам'ять школярів [3].

У сучасному інформаційному суспільстві дуже важливо, починаючи зі шкільного віку, навчити учнів застосовувати ІКТ для оволодіння знаннями та їх практичної реалізації, вміти набувати, критично осмислювати та використовувати інформацію. Нові інформаційні технології – це невід'ємна частина життя. Збільшення розумового навантаження на уроках географії змушує замислитися над тим, як підтримати інтерес до матеріалу, що вивчається у учнів, їх активність протягом усього уроку. У зв'язку з цим ведуться пошуки нових ефективних методів навчання та таких методичних прийомів, які б активізували думку школярів, стимулювали б їх до самостійного набуття знань [2].

Нині інтернет дає можливість на уроках географії використовувати багато мережевих геосервісів. Їх також можна розглядати як навчально-методичний інтерактивний комплекс.

SCIENTIFIC VIZUALIZATION STUDIO. Наприклад: сайт Scientific Vizualization Studio (<https://svs.gsfc.nasa.gov/>) надає можливість завантажити анімовані дані про різноманітні природні процеси та явища. Інформація на веб-ресурсі щодня оновлюється, що дає можливість досліджувати дані накладанням на зображення земної поверхні [1, с.21]. Студія наукової візуалізації дає можливість дізнатися про програми NASA за допомогою візуалізації. SVS тісно співпрацює з науковцями у створенні візуалізацій, анімації та зображень, щоб сприяти кращому розумінню науково-дослідницької діяльності в галузі науки про Землю та космос у NASA та в академічному дослідницькому співтоваристві, яке підтримує NASA.

Усі візуалізації та мультимедійні продукти, створені SVS, CI Lab і Goddard Media Studios, через веб-сайт. [17]

WORLD WIND. NASA створила геосервіс World Wind (<https://worldwind.arc.nasa.gov>). Це тривимірний віртуальний географічний глобус, на якому можна побачити не лише адміністративні кордони, населені пункти, а й більш детальну інформацію про територію (назву вулиці, номер будинку) [1, с.21]. WorldWind – це API віртуального глобуса з відкритим кодом. WorldWind дозволяє розробникам швидко та легко створювати інтерактивні візуалізації 3D-глобуса, карти та географічної інформації. Організації в усьому світі використовують WorldWind для моніторингу погодних умов, візуалізації міст і місцевості, відстеження руху транспортних засобів, аналізу геопросторових даних і навчання людства про Землю.

Особливості та переваги – це відкритий код. Оскільки WorldWind є повністю відкритим кодом, розширення API є простим і легким у виконанні. Це створює потужну платформу для надання будь-якій програмі засобів для вираження, обробки та аналізу просторових даних. Технологію WorldWind можна використовувати в широкому спектрі додатків, включаючи Windows, Mac, Linux, Інтернет і мобільні пристрої.

WorldWind відрізняється від тривимірного глобуса, такого як Google Earth, оскільки це не програма. Натомість це SDK (набір для розробки програмного забезпечення), який інженери програмного забезпечення можуть використовувати для створення власних програм. WorldWind надає механізм географічного візуалізації для реалізації широкого кола проєктів, від систем супутникового відстеження до симуляторів польоту.

Оскільки WorldWind виконує важку роботу з візуалізації географічних даних (генерування рельєфу з моделей рельєфу, вибір і відображення зображень із серверів зображень тощо), розробники програмного забезпечення можуть зосередитися на вирішенні проблем, характерних для їхніх власних доменів, і легше створювати будь-які геопросторові програми вони вибирають. За допомогою цього сервісу можна створити веб-програму або просто вставити глобус на свою сторінку.

Особливу увагу заслуговують онлайн-тести для перевірки знань з географії та підготовки до ЗНО, які коректно відображаються та зручні у використанні на мобільному гаджеті. Існує велика кількість онлайн-платформ, за допомогою яких учитель має можливість швидко оцінити знання та уміння учнів. Я часто використовую вже існуючі тести, розроблені спеціалістами, наприклад, для підготовки до ЗНО (<https://www.iznotest.info/geografiya-2/>) або для перевірки знань чи закріплення матеріалу (<http://merkator.org.ua/ru/testy-po-geografii/>).

Список використаних джерел

1. Мобільні технології в школі: посіб. для вчителів / І. А. Патрушева та ін. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 175 с.
2. Nepsha Oleksandr. Use of information and communication technologies in education. *Information technology and innovation for society development/ Edited by Aleksander Ostenda and Tetyana Nestorenko Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts University of Technology, Katowice Monograph 47.* Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021. pp.22-48.
3. Prokhorova L., Hryshko S., Nepsha O. The use of modern innovative educational technologies in the school course of geography. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph 43.* Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021. pp.686-694.

ЗНАЧЕННЯ ШТУЧНИХ ЛІСОВИХ НАСАДЖЕНЬ ДЛЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Дьячкова Л.І.
студентка 1 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)*

*Дьячкова А.В.
студентка 4 курсу
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Вивчення ролі лісових насаджень в умовах активно зростаючого антропогенного впливу на лісові насадження має велике практичне значення. Від стану лісових насаджень залежить стійкість степових ландшафтів, характер та інтенсивність процесів, які в них протікають. Актуальність питання підтверджується більш інтенсивним проявом несприятливих штучних процесів на півдні України (водна і вітрова ерозія, пилові бурі, зсуви ґрунту тощо).

Лісосмуги – це лісові насадження (лісові культури) на рівнинах, сільськогосподарських землях межами полів і на схилах до 1,5-2° з метою підвищення врожайності сільськогосподарських культур та покращення на прилеглих полях

мікроклімату, снігозатримання, боротьби з дефляцією та збереження і покращення родючості ґрунтів.[3]

Виділяють такі типи захисних лісонасаджень :

- полезахисні лісосмуги (захист полів від шкідливих вітрів, суховіїв, пилових бур; снігозатримання та регуляція поверхневого стоку);
- прияружно-балкові лісосмуги (боротьба з ерозією ґрунтів);
- берегозахисні лісосмуги (берегами річок, ставків і водоймищ з метою закріплення їх берегів);
- придорожні лісосмуги (вітрозахисна, снігозатримуюча та естетична роль).[1,3]

Який же вплив мають зелені насадження?

1. **Вітрозахисна функція** полягає у пом'якшенні негативного впливу вітрів суховіїв і пилових бур, зменшуючи цим контрастність температурних показників і покращуючи мікроклімат території, а також запобігаючи видуванню родючого шару ґрунту [1,4].

2. **Водорегулююча функція** сприяє нормалізації поверхневого стоку, зниженню ерозії ґрунтів, захисту сільськогосподарських культур від несприятливих природних явищ [1,4].

3. **Ґрунтозахисна (протиерозійна) функція** необхідність у комплексі з іншими протиерозійними заходами, запобігання змиву й розмиву ґрунту, зарегулювання та безпечного скидання надлишку талих і дощових вод, а також із потребою фіксації на місцевості контурних меж сівозмінних масивів, меж полів та робочих ділянок [1].

4. **Рекультивувальна функція** направлена на закріплення ґрунтів в місцях кар'єрів, сміттєзвалищ, деградованих та забруднених земель з метою запобігання ерозійних процесів [1].

5. **Естетична функція** зелені насадження прикрашають безлісі простори Приазов'я, урізноманітнюючи степовий ландшафт та даючи притулок представникам мисливської фауни [1,4].

6. **Здатність всієї рослинності істотно впливати на температуру повітря.** Вплив зелених насаджень у літній період на прилеглі поля часто провокує зниження температури, внаслідок охолоджуючого впливу рослин, посиленого динамічного переміщення повітря при його проходженні над перелісками і опусканням холодного повітря з вище розташованих шарів у приземний. На висоті $\frac{3}{4}$ рослини, де найбільше розташовано листків і гілок, починається засвоєння і випромінювання радіації, тому температура повітря ґрунту і повітря вища, ніж над оголеним ґрунтом. При наявності рослинного покриву засвоюється основна частина сонячної радіації [2,4].

При переважанні циклонічної погоди лісові насадження (особливо на легких піщаних ґрунтах) мають відтеплюючий вплив, який у лісових смугах проявляється суттєвіше, ніж охолоджуючий [5].

Вплив зелених насаджень має неймовірно велике практичне значення, адже саме від них залежить тривалість вегетаційного періоду, кількість морозних або жарких періодів, випаровування з поверхні ґрунту, транспірація, конденсація вологи, танення снігу, кругообіг хімічних речовин та води, що своєю чергою впливає на родючість сільськогосподарських угідь [4,5].

Список використаних джерел

1. Гришко С.В. Значення лісосмуг та лісових насаджень для Приазовського степу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність*. № 26. Т. 14. Київ, 2011. С.97-102.
2. Карась О. Г. Кліматорегулююча роль лісових біогеоценозів Степової зони. *Тези доповідей міжнародного форуму студентів, аспірантів і молодих учених*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2013. С. 224-225.
3. Свириденко В.Є., Бабіч О.Г., Киричок Л.С. Лісівництво. Підручник. К.:Арістей, 2004. 544 с.

4. Ситник О.С. Лісівничі особливості та поєднання роль лісових смуг різних конструкцій в умовах Правобережного Лісостепу; автореф. дис... канд. с.-г. наук: 06.03.01. К., 2005. 18 с.

5. Вуглець, клімат та землеуправління в Україні: лісовий сектор : монографія / Швиденко А., Лакида П., Щепаченко Д. та ін. Корсунь-Шевченківський, ФОП В. М. Гавриленко, 2014. 283 с.

ВИКОРИСТАННЯ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЇ БАЗИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ (НА ПРИКЛАДІ КОСТЯНТИНІВСЬКОГО РОДОВИЩА СУГЛИНКІВ)

Єніфанцев Д.Е.

студент 1 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Запорізька область – визначний геологічний регіон, який щедро наділений розмаїттям геологічних споруд та потужними мінеральними ресурсами. За різноманітністю та багатством мінерально-сировинних ресурсів область займає одне з провідних місць в Україні (рис. 1).

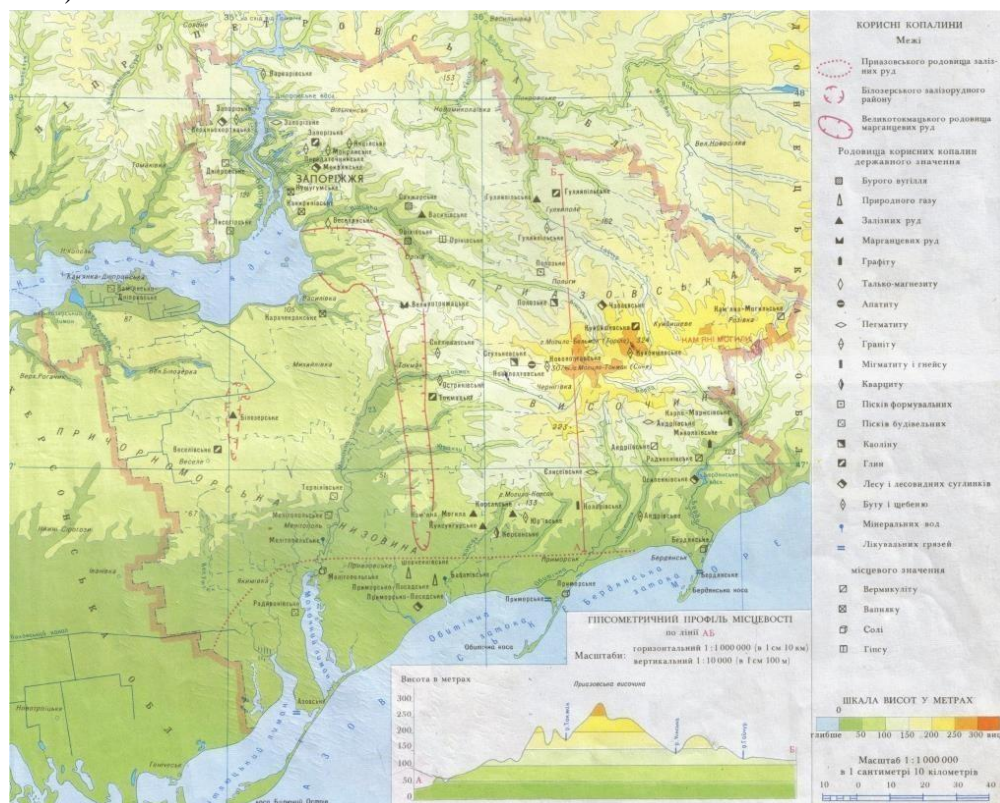

Рисунок 1 – Корисні копалини Запорізької області [7]

Займаючи площу 27,2 тис. км² (4,5 % території України), область спроможна забезпечити державу рудами марганцю, багатими рудами заліза, гірничо-хімічними корисними копалинами, нерудними корисними копалинами для металургії, будівельними корисними копалинами [2, с. 117].

Згідно державного балансу запасів, в Запорізькій області налічується 20 видів корисних копалин, розвідано 131 родовище, 114 родовищ враховано Державним балансом України, із яких 32 знаходиться в експлуатації. Частка регіону в сумарних запасах мінеральної сировини в Україні складає: пегматити 88%, апатити – понад 63 %, марганцеві руди 69 %, каоліни 22,9 %, залізняк 10 %, вогнетривкі глини 8,6 % [2, с. 119].

Мінерально-сировинна база області на 62,21 % складається із сировини для виробництва будівельних матеріалів, 25,58 % перепадає на питні, технічні та мінеральні

підземні води, решта – це руди чорних, рідкісних та рідкоземельних металів (6,39 %), газу природного (0,58 %), гірничорудні (2,33 %), гірничо-хімічні корисні копалини (1,16 %) та нерудні корисні копалини для металургії (1,74 %) [2, с. 119].

Із Запорізької області в інші регіони України поставляється польовий шпат, залізна руда, каолін, вогнетривка глина, камінь облицювальний та будівельний. Завозиться нафта, газ, вугілля, алюміній, титан, цементна та скляна сировина, гіпс, сировина карбонатна для випалювання на вапно, керамзитова сировина, тощо [2, с. 119].

На території Костянтинівської територіальної громади Мелітопольського району Запорізької області працює ТОВ «Костянтинівський цегельний завод», який користується покладами суглинків. Згідно з наказом Державної служби геології та надр України від 20.10.2020 №451 (надання) заводом було отримано спеціальний дозвіл на користування надрами на 20 років [6].

Костянтинівське родовище суглинків розташоване на відстані 0,8 км в південно-східному напрямку від с. Костянтинівка Мелітопольського району Запорізької області [7].

В геоструктурному відношенні район робіт знаходиться в північно-східній частині Причорноморської западини. В геологічній будові беруть участь осадова товща представлена крейдяними, палеогеновими, неогеновими та четвертинними утвореннями, потужність яких складає 330-610 м. У геологічній будові Костянтинівського родовища присутні суглинки верхньої ланки плейстоцену четвертинної системи [5].

Корисна копалина в межах Костянтинівської ділянки суглинків представлена суглинками 2 горизонтів четвертинної системи, сумарна потужність, що увійшли до підрахунку в середньому становить 8,4 м. Породи розкриву представлені ґрунтово-рослинним шаром середньою потужністю 0,85 м. Супутні корисні копалини на родовищі відсутні. Площа родовища становить 1,0 га. Географічні координати кутових точок родовища наведені у таблиці 1 [4, с. 5].

Таблиця 1

Географічні координати кутових точок площі геологічного вивчення Костянтинівського родовища суглинків [4, с. 5]

№ кутової точки	ПнШ	СхД
1	46°49'48"	35°27'21"
2	46°49'49"	35°27'23"
3	46°49'49"	35°27'27"
4	46°49'46"	35°27'25"

Балансові запаси суглинків підраховані станом на 01.01.2019 р. у межах ліцензійної площі за категорією розвіданості А у кількості 60 882,2 м³, у тому числі за палевим суглинком – 11 255,5 м³ та жовто-буриим суглинком – 49 626,6 м³ [4, с. 5].

Планована діяльність передбачає добування корисної копалини відкритим способом. Корисна копалина Костянтинівського родовища представлена суглинками, які придатні для виготовлення цегли. Планована потужність підприємства з видобування суглинку становить 3,75 тис. м³/рік.

Корисна копалина представлена суглинками палевими і жовто-бурими. За результатами фізико-механічних випробувань проб шару з підвищеним вмістом карбонатів було визначено що вміст крупнозернистих залишок (від 0,14% до 0,6%) в тому числі карбонатних (від 0,04% до 0,34%) не перевищують допустимі значення [4].

Відповідно до результатів випробування палеві та жовто-бурі суглинки за вмістом глинистих мінералів належать до групи гідролізної сировини. Також відзначається невеликий вміст каолініту у обох суглинках від 7% до 13%.

Палеві суглинки відносяться до групи помірно-пластичної сировини, число пластичності – від 9,1 до 14,4. В залежності від вмісту тонкодисперсних фракцій суглинки відносяться до групи низькодисперсної сировини, вміст часток розміром менше 10 мкм – від 36,3% до 56,75%. За кількістю крупнозернистих включень палеві суглинки належать до

групи сировини з низьким їх вмістом, повний залишок на ситі 0,5 мм від 0,16% до 0,32%. Крупнозернисті включення за розміром дрібні та середні; за видом карбонатні, кварцові та залістисті. Вміст карбонатних включень в межах норми, від 0,04% до 0,14% [4, с. 16].

Жовто-бурі суглинки переважно відносяться до групи помірнопластичної сировини, число пластичності – від 7,9 до 14,8, 4 проби відповідають значенням середньопластичної сировини, число пластичності – від 15,4 до 18,5. В залежності від вмісту тонкодисперсних фракцій суглинки відносяться переважно до групи низькодисперсної сировини, вміст часток розміром менше 10 мкм – від 41,45 до 58,0%, 3 проби – середньодисперсні, вміст часток розміром менше 10 мкм – від 60,85% до 62,35% [4].

За кількістю крупнозернистих включень жовто-бурі суглинки належать до групи сировини з низьким їх вмістом, повний залишок на ситі 0,5 мм від 0,04% до 0,6%, 1 проба віднесена до групи сировини з середнім їх вмістом (1,76%). Крупнозернисті включення за розміром дрібні та середні розмірами до 4-5 мм; за видом – карбонатні, кварцові та залістисті. Вміст карбонатних включень – в межах норми, від 0,06% до 0,34%, лише в одній пробі є перевищення, що становить 1,48% [4, с. 17].

Суглинки Костянтинівського родовища відповідають вимогам НРБУ-97 і відносяться до I класу радіоактивності згідно «Вимог до оцінки природної радіоактивності корисних копалин при проведенні геологорозвідувальних робіт на родовищах будівельної сировини» та відповідно до протоколів випробування глинистої сировини і готової продукції [4].

Список використаних джерел

1. Геологічний звіт «Геолого-економічна оцінка Костянтинівської ділянки суглинків в Мелітопольському районі Запорізької області». Київ, 2019. 98 с.
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Запорізькій області у 2019 році. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2552/regionalni-dopovid-i-zaporizka-oblast.html> (дата звернення: 20.03.2023)
3. Мінеральні ресурси України. Київ: Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2018. 270 с.
4. Звіт з оцінки впливу на довкілля діяльності з видобування корисної копалини з Костянтинівського родовища суглинків. Київ, 2020. 142 с.
5. Північно-Західне Приазов'я: геологія, геоморфологія, геологогеоморфологічні процеси, геоecологічний стан: монографія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, О.В. Непша та ін., відп. ред. Л.М. Даценко. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 308 с.
6. Угода № 6382 про умови користування надрами з метою видобування корисних копалин. URL: Спеціальний-дозвіл-на-користування-надрами-від-19.03.2021-№-6482.pdf (geo.gov.ua) (дата звернення: 22.03.2023)
7. Фізична географія Запорізької області. Хрестоматія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, В.П. Воровка та ін. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ ЕКЗОГЕННИХ ГЕОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

ст. викл. Зав'ялова Т.В.

Арапан А.П.

студентка 3 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

На території Запорізької області, в основному, екзогенні геологічні процеси розвинені на узбережжях Азовського моря, Каховського та Дніпровського водосховищ [1] (рис. 1).

Рисунок 1 – Ділянки активізації зсувного та абразійного процесів в Запорізькій області [1]

Поширення екзогенних геологічних процесів на території області не спостерігаються, окрім їх періодичної активізації на узбережжі Азовського моря [1,2,4,6].

Поширення екзогенних геологічних процесів на території Запорізької області наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Поширення екзогенних геологічних процесів на території Запорізької області [5,с.115]

№ з/п	Вид (ЕГП)	Площа поширення, км ²	Кількість проявів, од.	% ураженості регіону
1	Зсуви	3,6	205	0,013
2	Абразія	0,27 (по відстані 270 км)	5	0,009

На узбережжі Азовського моря в межах Запорізької області виділяють одну ділянку I категорії та 5 ділянок II категорії:

- Ботівська зсувна;
- Шевченківська зсувна;
- Бердянська зсувна;
- Приморська абразійно-обвальна;
- ділянка 6-ао, знаходиться в Обітчанній затоці. Бере початок від Ботівської зсувної ділянки II категорії і закінчується біля Орловської оздоровчої зони (урочище Чирва), де розташовані бази відпочинку 12 різних підприємств. Загальна довжина ділянки складає 10,0 км;
- ділянка 7-ао, знаходиться в Обітчанній затоці. Бере початок вона від лівого схилу балки Арапки і тягнеться на схід до річки Обітчанна. Довжина ділянки 4,5 км;
- ділянка 8-ао, знаходиться в Бердянській затоці. Бере початок від східної околиці м. Приморськ (від елеватора) і тягнеться на схід впродовж 5,0 км;
- ділянка 9-ао, знаходиться в Бердянській затоці, до заходу і сходу від річки Куца Бердянка. Загальна довжина ділянки біля 5,0 км;

- ділянка 10-ао. Бере початок від південно-західної околиці с. Новопетрівка і закінчується біля с. Куликівське. Довжина ділянки 13,0 км [5,с.116].

Ділянки II категорії:

- Ботієвська зсувна ділянка II категорії розташована на березі Обитічної затоки в 1,0 км на захід від гирла р. Корсак. Ботієвська зсувна ділянка на даний час є найбільш активна;
- Шевченківська зсувна ділянка II категорії знаходиться в Бердянській затоці. Починається від Приморської абразійно-обвальної ділянки II категорії і закінчується на межі з абразійно-обвальною ділянкою 9-ао. Загальна довжина абразійно-зсувної ділянки складає 16,0 км.
- Бердянська коса, акумулятивна ділянка II категорії. Більша частина коси використовується для відпочинку і оздоровлення населення, забудована санаторіями, профілакторіями, базами відпочинку, дитячими оздоровчимитаборами, а кінцева частина коси являється заповідником з не порушеними природними умовами. Це дозволяє вивчати динаміку процесів акумуляції якв природних умовах так і в порушених з техногенним навантаженням [5,с.116].

У межах Запорізької області, на узбережжі Дніпровського і Каховського водосховищ виділена одна ділянка I категорії з інтенсивним розвитком ЕГП (абразійно-обвальні процеси і зсуви).

На Каховському водосховищі загальна довжина ділянки I категорії складає близько 80,0 км, на Дніпровському – 7,0 км. Ділянка поділяється у просторі на 4 ділянки:

- узбережжя від с. Балки до с. Скельки на Каховському водосховищі;
- узбережжя с. Біленьке на Каховському водосховищі;
- узбережжя с. Червонодніпровка на Каховському водосховищі;
- узбережжя с. Круглик на Дніпровському водосховищі [5,с.116].

Вирішення проблем, пов'язаних з активізацією ЕГП, укріплення берегів з метою запобігання подальшої ескалації екологічного лиха, подолання наслідків небезпечної екологічної ситуації, вирішення проблем захисту і збереження цінних природно-лікувальних ресурсів та рекреаційного потенціалу регіону можливе тільки за умови комплексного підходу на державному рівні з залученням можливостей місцевого рівня [3].

Список використаних джерел

1. Інформаційний щорічник щодо активізації небезпечних екзогенних геологічних процесів за даними моніторингу ЕГП. Київ: Державна служба геології та надр України, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2020. 104 с.
2. Непша О.В., Гришко С.В., Опашко Г.І., Опашко А.Р. Сучасні небезпечні екзогенні геологічні процеси на території Запорізької області. *Актуальные научные исследования в современном мире* // Журнал. Переяслав, 2020. Вып. 11 (67). Ч. 4. С.145-150.
3. Північно-Західне Приазов'я: геологія, геоморфологія, геолого-геоморфологічні процеси, геоекологічний стан: монографія / Л.М. Даценко, В.В. Молодиченко, О.В. Непша та ін. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. С.177-228.
4. Прохорова Л.А. Поширення небезпечних екзогенних геологічних процесів на території Запорізької області. *Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії та практики: матеріали X міжнародної інтернет-конференції, (Мелітополь, 24-26 січня, 2018 року)/за заг. ред. В.І. Лисенка, Н.М. Сурядної. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2018. С.142-143.*
5. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Запорізькій області у 2020 році. Запоріжжя, 2021. 276 с URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2552/regionalni-dopovidi--zaporizka-oblast.html> (дата звернення: 14.03.2023)

6. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л. М. Даценко, В. В. Молодиченко, В. П. Воровка та ін. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

РОЛЬ ГІДРОЛОГО-МОРФОЛОГІЧНИХ УМОВ У ЗМІНІ ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТИНУУМУ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

*к.геогр.н., в.о. м.н.с. Іванова Н.О.
к.геогр.н., доцент Дубняк С.С.
к.геогр.н., м.н.с. Батог С.В.
Інститут гідробіології НАН України*

Концепція континуальності та дискретності водних екосистем є однією з основних в гідроекології. Поняття екологічного континууму було запропоновано приблизно 40 років тому як розуміння поступовості зміни ценозів через безперервність зв'язку в річках [3, 5]. В сучасній екології континуальність включає також розуміння просторово-часової подібності угруповань (спільність певних ознак) і характеризує не лише лотичні (водотоки), а й лентичні (водойми) гідроекосистеми [5]. В свою чергу дискретність є вираженим проявом специфічності окремих ділянок водного об'єкту, а фрагментованість можна оцінити як максимальне вираження дискретності. Окрім цього, саме дискретність обумовлює наявність будь-яких екологічних «меж».

Метою роботи є огляд застосування концепції континуальності та ролі гідролого-морфологічних умов у формуванні екологічного континууму різних водних об'єктів.

Для істотно змінених водних об'єктів основним фактором впливу на гідроекосистему в просторово-часовому відношенні є трансформація гідрологічного режиму. Окрім зміни в часі видового складу угруповань гідробіонтів, її проявом може стати більш виражена просторова фрагментація водної екосистеми [4].

Важливим методологічним засобом дослідження провідних гідролого-морфологічних факторів водних об'єктів лентичного типу (водосховищ, ставків, водойм-охолоджувачів теплових і атомних електростанцій) виступає їх еколого-гідроморфологічне районування і зонування. Його метою є виділення окремих частин водойм (областей, районів, ділянок, зон, підзон) з переважанням певних біотопів і гідроморфологічних умов, що визначають їх формування та функціонування. Наприклад, для різних водосховищ схеми районування мають враховувати особливості, обумовлені відмінностями будови затопленої річкової долини, величиною підпору води, режимом експлуатації та іншими факторами [1]. Виділення певних таксонів районування є підтвердженням об'єктивно існуючої дискретності гідроекосистеми і може бути використано для дослідження умов зміни екологічного континууму водного об'єкту.

Аналіз попередніх досліджень щодо еколого-гідроморфологічного районування дніпровських водосховищ та визначення на його основі окремих масивів поверхневих вод цих водойм показав, що виділені структурні елементи районування відзначаються певною однорідністю гідроморфологічних умов і біотичних компонентів [1]. При цьому переходи між компонентами можуть бути континуального типу, що характерно для екотонів водосховищ, або дисконтинуального, якщо межами цих елементів є гідротехнічні споруди або різкі зміни гідроморфологічних умов.

У випадку суттєвих змін гідролого-морфологічних умов у часі, що притаманно більшості антропогенно змінених водних об'єктів, для встановлення часового континууму необхідне дослідження багаторічної динаміки гідролого-морфологічних показників з виділенням певних етапів (стадій) їх розвитку. Такий аналіз на прикладі водосховища Сасик представлений в роботі [4].

Дослідження умов екологічного континууму техноекосистем, якими є, наприклад, водойми-охолоджувачі, має обов'язково ґрунтуватися на аналізі лімітуючого фактору, яким у даному випадку є динаміка температури води. Саме зміна цього гідрофізичного показника може обумовлювати локальну дискретність зазначених гідроекосистем.

Для лотичних гідроекосистем, особливо в умовах урбанізованих територій, важливим є дослідження гідролого-морфологічних умов з точки зору штучного переривання екологічного континууму. Основний вплив на угруповання гідробіонтів тут може бути обумовлений створенням ставків, каналізуванням річкових ділянок і приток, перериванням континууму дорогами, а також періодичним антропогенним впливом на гідрологічний режим через розчищення русла, берегоукріплення та інше. В цьому випадку доцільно досліджувати варіативність гідролого-морфологічних умов істотно змінених лотично-лентичних гідроекосистем з виділенням ключових факторів згідно методології екологічної гідрології [2].

Вплив військових дій на водні екосистеми України наразі також може призводити до зміни їх континуальності через вплив на гідролого-морфологічні умови, хімічне, біологічне та фізичне забруднення. Часто неможливість проведення гідроекологічних досліджень під час активних військових дій роблять недоступним визначення безпосереднього впливу на окремі показники стану водного середовища. В такому разі необхідно акцентувати увагу на пролонговану зміну часового або просторового екологічного континууму водних об'єктів.

Для природних лотичних гідроекосистем, для яких початково розроблялась концепція континуальності, важливо також досліджувати просторовий градієнт екологічного континууму як зсув, зумовлений природними змінами гідрологічних, фізичних, морфологічних і хімічних умов водного середовища. Такими можуть бути, наприклад, природня вертикальна поясність в гірській місцевості, зміна режиму течії через природну зміну русла, температурного режиму, мінералізації, кисневого режиму, вплив заплави, а також навіть вплив інших видів (наприклад, створення бобрами загат на річках) та інше. Тому зміна умов від верхів'я вниз за течією в лотичних гідроекосистемах природньо може бути як поступовою, так і різко вираженою, що підтверджується значною часткою переривчастих і тимчасових річок у глобальному масштабі. Для визначення таких природних градієнтів особливо важливим є також дослідження гідролого-морфологічних умов формування екологічного континууму лотичних і лентичних гідроекосистем.

На сьогодні концепція континуальності залишається провідною в гідроекології, але постійно доповнюється та розвивається, зокрема, підходами з концепцій метаспільноти, метаекосистеми та річкової мережі, які спрямовані на дослідження закономірностей біорізноманіття в гідроекосистемах [3]. Одночасно дослідження гідролого-морфологічних умов, які обумовлюють підтримання або локальну зміну екологічного континууму, є обов'язковою частиною його вивчення і базуються на методологічних підходах екологічної гідрології.

Список використаних джерел

1. Дубняк С.С. Підходи до виділення масивів поверхневих вод Дніпровських водосховищ на основі їхнього еколого-гідроморфологічного районування. «*Євроінтеграція екологічної політики України*»: зб. матер. Четвертої Всеукр. наук.-практ. конф. (25 жовтня 2022 р., Одеса). Одеса: ОДЕКУ. С.329-332.
2. Тимченко В. М. Экологическая гидрология водоемов Украины. Киев: Наукова думка, 2006. 384 с.
3. Doretto A., Piano E., Larson C.E. The River Continuum Concept: lessons from the past and perspectives for the future. *Canadian Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*. 2020. №77(11). pp. 1853-1864. <https://doi.org/10.1139/cjfas-2020-0039>
4. Ivanova N.O. Transformation of the hydrological regime of the water body as a factor of discreteness of the ecosystem (on the example of the Sasyk reservoir). *XVI International Scientific Conference «Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment»* (15-18 November 2022, Kyiv, Ukraine). URL: <https://eage.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/Mon-22-227.pdf>. (дата звернення: 12.03.2023)
5. Protasov A.A. River and Lake Continua: An Attempt at Analysis and Synthesis. *Inland Water Biology*. 2008. № 1 (2). pp. 105-113.

БЛАКИТНІ ОЗЕРА ЯК ПРИРОДНО-АНТРОПОГЕННИЙ ЛАНДШАФТ ДОНЕЧЧИНИ

Ісмаїлова Е.С.

студентка 1 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені
Богдана Хмельницького*

Природно-антропогенний ландшафт – це найбільш загальний, широко використовуваний, безрозмірний термін, зазвичай означає будь-які антропогенно-трансформовані ландшафти. Одні дослідники в поняття «природно-антропогенний ландшафт» включають тільки різною мірою антропогенно-модифіковані природні комплекси, без господарських елементів. Однак їх стан і структура залежать як від фонових і внутрішніх особливостей початкового ландшафту, так і від господарської діяльності людини. Інші дослідники в «природно-антропогенний ландшафт» включають в різному ступені змінені прямим або опосередкованим антропогенним впливом природні територіальні комплекси (ландшафти) з штучними господарськими підсистемами, тобто у другому випадку структура природно-антропогенного ландшафту складається з елементів матеріальної культури виробничого типу (промислові об'єкти, сільгоспугіддя), науки, мистецтва, культово-ідеологічних символів, а також різною мірою трансформованих елементів і компонентів природних ландшафтів [2,3,6].

При аналізі та класифікації природно-антропогенного ландшафту поділяють:

за цільовою соціально-економічною або виробничою орієнтацією (лісо або сільськогосподарські, призначені для забудови, рекреаційні і т.ін.);

за ступенем змінності структури та стану природних ландшафтів (сильно, слабо, середньо);

за ступенем або якістю сприятливості або придатності для життєдіяльності (окультурені сприятливі, деградовані, несприятливі та небезпечні);

характером використання земель в якості угідь (природні, орні, різні види призначених для забудови та промислових) [6].

Сильно змінені господарською діяльністю природно-антропогенний ландшафт часто називають просто антропогенними.

Класичним прикладом природно-антропогенного ландшафту є Блакитні озера у Лиманському районі Донецької області (рис. 1).

Природа не сильно нагородила Лиманський район різноманітністю корисних копалин, проте тут знаходиться декілька великих родовищ піску. За запасами та видобутком пісків Донбас був одним із найбільших регіонів країни.

Краснолиманське родовище кварцових пісків – одне з найбільших у Донбасі. Воно розташоване у Лиманському районі Донецької області на лівому березі річки. Сіверський Донець і приурочено до четвертинних і верхньо-крейдових порід, представленими блакитно-сірими із зеленуватим відтінком мергелистими глинами. На розмитій поверхні крейдових порід залягають алювіальні відкладення четвертинного віку потужністю 14,8-28 м. Загальна площа родовища становить 71 км² [4].

Корисна товща четвертинних пісків розділена на два шари: водоносні піски та сухі обводнені.

Водоносні піски поширені повсюдно, вони в основному світлі, тонко або дуже дрібнозернисті, злегка глинисті. Розкрита потужність водоносних пісків 7,8-15 м-коду [4].

Рисунок 1 – Узбережжя Блакитного озера [1]

Вище за розрізом залягають сухі піски – світлі, кварцові, глинисті, тонко-і середньозернисті. Потужність сухих пісків 7-12,5 м (в середньому 9,9 м) [4].

У мінералогічному складі пісків переважає кварц (94-98%). Об'ємна вага піску – 1,42-1,52 т/м³. За гранулометричним складом піски дрібнозернисті, рідше середньозернисті, добре відсортовані. Вміст (%): фракції 0,03 мм – 41,6-80,5; 0,3-0,6 мм – 13,0-51,0; 0,6-2,5 мм – 0,51-6,50; глинистих і пилюватих частинок – 2-10 [4].

Краснолиманська-2 ділянка знаходиться в південно-східній частині родовища за 3,5 км на південний схід від залізничної станції Лиман. Через центр ділянки, із північного заходу на південний схід, проходить асфальтована дорога Лиман – Сіверськ.

Площа ділянки є колишнім горильником, покритим сосною 9-13 річного віку. Межами є край лісу. При нормальній ширині ділянки 2,0 км та довжині 4,5 км, площа її дорівнює 7,0 км² [4].

Відпрацьована ділянка кар'єру (на південь від автодороги) являє собою озеро заповнене чистою джерельною водою. Східна частина озера зайнята приватним пляжем «Варадеро» з усім спектром послуг платного пляжного відпочинку, а західна є «диким» берегом – з крутими урвищами із залишками обгорілих дерев.

Ділянка, що розроблялась до недавнього часу, площею 181,03 га, розташована в південно-східній частині Краснолиманської-2 ділянки. Видобуток піску проводився наливним способом [4,5].

Мабуть, найвідомішим із затоплених кар'єрів є «Блакитні озера», розташовані у сосновому лісі між с. Щурове та смт. Зелений клин. Кар'єри – результат видобутку піску Краснолиманським кар'єроуправлінням на ділянці «Краснолиманський-1». Розробка родовища ведеться із 1951 року. Основна маса видобутого піску йшла на виробництво силікатної цегли. На одному з озер видобуток піску ще триває [5].

Оскільки розробка піску велася в межі хвойного лісу, озеро стало привабливим місцем відпочинку, і на сьогоднішній день територія навколо водоймища забудована всілякими котеджами та дачами. Узбережжям розташовано понад 15 баз відпочинку, а також окремі упорядковані пляжі.

Список використаних джерел

1. Де на Донеччині відпочити з наметом. Добірка місць для вихідних на природі. URL: <https://freeradio.com.ua/de-na-donechchyni-vidpochyty-z-nametom-dobirka-mists-dlia-vykhidnykh-na-pryrodi/> (дата звернення: 11.03.2023)

2. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина I. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ГД Видавництво Едельвейс і К», 2012. 305 с.
3. Іванов Є. Ландшафти гірничопромислових територій: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 334 с.
4. Краснолиманское месторождение строительных песков URL: <https://www.donmining.info/2015/09/krasnolimanskoe-2.html> (дата звернення: 11.03.2023)
5. Кулишов Михаил. Как зарождались «Голубые озёра» URL: <https://karachun.com.ua/kak-zarozhdalis-golubie-ozyora-3095> (дата звернення: 11.03.2023)
6. Природно-антропогенні ландшафти URL: <https://sad.ukr.bio/ua/articles/4944/> (дата звернення: 11.03.2023)

НИКАНОРІВСЬКИЙ ЛІС ЯК ТЕРИТОРІЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ПОКРОВСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

вчитель географії Кірічок М.О.

Навчально-виховний комплекс №2

Покровської міської ради Донецької області

Відповідно до статті 29 Закону України «про природно-заповідний фонд України» (Закон), заповідними урочищами оголошуються лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані. Оголошення заповідних урочищ провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

Основні вимоги щодо режиму заповідних урочищ задекларовані в статті 30 цього Закону: «На території заповідних урочищ забороняються всі види рубок, у тому числі санітарні, рубки формування і оздоровлення лісів, видалення захаращеності та будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до їх складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників» [2].

На території Покровського району Донецької області обліковується 17 об'єктів та територій природно-заповідного фонду України.

Никанорівський ліс – заповідне урочище місцевого значення. Територіально розташоване в межах Покровського району Донецької області, біля села Никанорівка. Відноситься до Покровського держлісгоспу. Заповідне урочище знаходиться на західних відрогів Донецького кряжа поблизу вододілу річок Казенний Торець та Самара і є одним з відрогів автономної балки. Ліс розташований за 3 км на північ від с. Никанорівки [3].

Площа урочища складає – 39 га. Як заповідне урочище територія оголошена рішенням Донецької обласної Ради народних депутатів від 25.03.95 р. з метою збереження ділянки байрачного лісу – місця зростання багатьох видів рослин, у тому числі занесених до Червоної книги України.

Флористичний список урочища «Никанорівський ліс» налічує понад 300 видів. Серед них – чотири види Червоної книги України: ковила дніпровська, рястка Буша, тюльпан дібровний, сон чорніючий; шість видів – анемоноїдес жовтецевий, арум видовжений, конвалія звичайна, мигдаль низький, проліска сибірська, ряст щільний – підлягають охороні на обласному рівні [3].

Урочище має вигляд байрачної діброви. На узліссі є озеро, яке живиться підземними водами і джерелами на поверхні.

Рисунок 1 – Ділянка заповідного урочища місцевого значення «Никанорівський ліс» [3]

У лісі можна знайти багато п'янів-воронців. Ця унікальна ділянка являє собою типову липово-кленову байрачну діброву, рідкісну для південного сходу України. Одноярусний деревостан утворює дуб звичайний за незначною часткою ясеня звичайного, липи звичайної, клена польового, в'яза голого. Добре виражений підлісок утворюють клен татарський, бруслина бородавчаста, свидина криваво-червона, глід кривочашечковий, жостір проносний. У травостой можна виділити такі асоціації: арума видовженого; зірочника лісового з часткою тонконога дібровного, перлівки рябої, гравілату міського; конвалії звичайної з участю медуниці темної, купини багатоквіткової. Рано навесні з'являються численні анемоїдес жовтецевий, проліска сибірська, ряст щільний і серед них – особини тюльпана дібровного та рястки Буша [1].

На узліссях, що являють собою горбисте узвишся, лісова рослинність різко змінюється петрофітним різнотравно-типчакково-ковиловим степом на піщаниках, утвореним ковилою дніпровською, кострицею валіською, келерією піськовою, полином Маршалла, соном чорніючим, цмином пісковим, перстачем пісковим та перстачем Шура [1,3]. На дві, приблизно рівні, частини діброву розділяє став з типовою прибережно-водною рослинністю з украленнями частухи подорожникової, бульбокомиша приморського та ін.

Список використаних джерел

1. Донбас заповідний: науково-інформаційний довідник-атлас / під заг. ред. С.С. Куруленка, С.В. Третякова; вид друге, перероб. та допов. Донецьк: Донецька філія державної установи «Державний екологічний інститут Мінприроди України», 2008. 168 с.

2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 12.03.2023)

3. Никанорівський ліс. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BB%D1%96%D1%81 (дата звернення: 12.03.2023)

4. Химченко В.А. Заповідними тропами Донетчини. Фотоальбом-путеводитель. Донецьк: «Донбас», 2012. 168 с.

МОЇ СПОГАДИ ПРО ВИКЛАДАЧІВ МДПІ (1984-1991 РОКИ)

Клименко В.М.

вчитель вищої категорії, учитель-методист,

«Відмінник освіти України»

Мелітопольський ліцей № 5

Мелітопольської міської ради Запорізької області

Згадуєш минулі роки і дивуєшся, як летить час. Недарма говорять: дні йдуть, місяці біжать, а роки летять! Минули 32 роки з того часу, як я закінчив навчання в Мелітопольському державному педагогічному інституті на природничо-географічному факультеті. Отримав кваліфікацію та звання вчителя географії та біології середньої школи. Спеціальність, про яку я мріяв і жодного разу не пожалкував про обраний фах. Це фах для душі, для життя.

Коли я вступав до МДПІ, в ньому готували фахівців лише з трьох предметів: географія, біологія, хімія, два факультети – хіміко-біологічний та природничо-географічний (до слова, найбільший в СРСР з єдиною спеціальністю). Навчався з вересня 1984 до червня 1991 років з академічною відпусткою у зв'язку з призовом до лав Армії (1985-1987). Декани факультету к.б.н. Євгеній Максимович Писанець, к.г.н. Микола Володимирович Крилов,

к.б.н. Володимир Миколайович Дятлов, к.г.н. Марія Дем'янівна Торбунова, незмінні заступники декана к.г.н. Анна Терентіївна Тамбовцева, к.г.н. Неля Семенівна Сорокіна. Це були роки перебудови, закінчення холодної війни, роки гласності, плюралізму, демократії.

Моє перше знайомство з викладачами відбулося ще на вступних іспитах. Це був к.б.н., доцент Ігор Борисович Люрін. На вступному усному екзамені я відповів на всі основні питання, а на додаткове – показати річку, на якій любив відпочивати Богдан Хмельницький – не зміг. Тоді я не отримав жадану «п'ятірку», але студентом став. А на першому курсі вже познайомився з Ігорем Борисовичем на заняттях з геології. Для мене це людина-професіонал, людина-титан, унікальний науковець. У 1986 році під його керівництвом був створений геолого-палеонтологічний музей.

Перше моє здивування на факультеті - велика кількість і висока якість стіннівок про практики, походи, екскурсії. Читати про мандрівки було цікаво, але брати участь у цьому процесі – ще цікавіше.

Інститут – це знайомство з новими людьми, отримання цінного життєвого досвіду, загартування особистості, командний дух. Це можливість поєднувати навчальний процес із науково-дослідною роботою, участь у загальноінститутських, факультетських заходах, роботою в органах студентського самоуправління (назву це зараз так). Але інститут (як і кожен дім) облагороджують люди! Завдяки моїм викладачам я зміг багато досягти. Кожен з них дав поштовх у різних галузях: знанні предмету, вміннях та навичках з методики викладання.

Навчали нас справжні професіонали, які досконало знали свою справу, з великим досвідом практичної навчальної та наукової роботи, з активною життєвою позицією. Ціную і вважаю за честь навчання у таких людей.

Особливо приємні спогади про непересічного викладача, к.н.п., доцента, наукового керівника моєї дипломної роботи Павла Олександровича Барабоху, відомого фахівця у галузі методики навчання географії.

Прекрасний наставник, взірець доброзичливого ставлення до людей, відповідальності, цілеспрямованості, виняткового працелюбства. Його методична майстерність, найвища ерудиція, незвична подача матеріалу високо цінувалася студентами.

Як талановита, креативна людина, він іноді стикався з нерозумінням, скептицизмом, критикою. Але неймовірна самовідданість, титанічна праця, вміння запалювати ідеєю, збирати та об'єднувати навколо себе однодумців була завжди гідна поваги та захоплення. Сотні його колишніх студентів, тепер уже поважних учителів, викладачів застосовують на своїх уроках та лекціях його новаторську модельно-символічну технологію (МСТ) розвиваючого навчання. Численні праці педагога присвячено системному застосуванню

МСТ і ПСС (проблемно-символічних сигналів). Символічними і потрійно сюрпризними для мене були результати проведення міської акції «Людина року 1999», де переможцями стали Павло Олександрович у номінації «Науковець», я у номінації «Педагог», а мій учень Сергій Володимирович Косторной (тоді одинадцятикласник, а зараз – к.е.н., доцент ТДАТУ ім. Дмитра Моторного) у номінації «Молоде обдарування».

Гучним акордом наукової діяльності Павла Олександровича стала його участь у Всеукраїнському семінарі «Новітні технології розвиваючого навчання», організованого МОН України на базі вже МДПУ (університету) в жовтні 2003 року. Я брав участь у семінарі та проводив показово-навчальний урок географії в 10 класі «Міжнародна економічна інтеграція» із системним застосуванням проблемно-символічних сигналів. («Нова технологія з черешневого краю». Газета «Красзнавство. Географія. Туризм. № 46, грудень 2003, с.19-20). Досвідом використання МСТ та своїми уроками ділилися мої колеги Марина Сергіївна Полонська та Наталя Михайлівна Яворська.

Пишаюсь тим, що був студентом у свого земляка, видатного науковця, багатогранної особистості Анатолія Михайловича Волоха, тоді к.б.н., зараз д.б.н. Це людина енциклопедичних знань, яка вражала своєю невичерпною енергією, великим професійним досвідом. Він неймовірний лектор, цікавий співрозмовник, захоплений мисливець, умілий рибалка.

Неймовірно вимоглива леді – к.г.н., доцент Роза Василівна Серебрякова. З глибокою вдячністю згадую її блискучі лекції, які вирізнялися високою інформативністю, логічністю, чіткістю. Ті лекції студенти завжди слухали захоплено, з неослабною увагою від першої до останньої хвилини. Лектор найвищого гатунку, запам'яталась нам не тільки ґрунтовною подачею матеріалу, а й маленьким ексклюзивом: завжди приходила на лекції з динаміком та мікрофоном. Глибина її знань в царині геоморфології та гідрології вражала. Як часто я її згадую при підготовці та проведенні уроків!

Професіоналом, майстром своєї справи вважаю Наталю Миколаївну Барабоху. Це були не просто практичні заняття, а своєрідні майстер-класи, де ми, студенти, повністю занурювались у світ землезнавства та фізичної географії. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків процесів та явищ, географічні та краєзнавчі цікавинки – фішки її занять. А чого вартували складання-перескладання заліків, номенклатури (зате цей матеріал ми потім знали назубок). Подяка за знання та досвід Наталі Миколаївні.

Я приїхав у Мелітополь у 1984 році й на першому курсі був присутнім на відкритті стели «200 років Мелітополю». Цікавою, на мій погляд, була дискусія про дату заснування нашого міста, яку вели доцент геофаку к.г.н. Микола Володимирович Крилов, відомий географ-краєзнавець, та його опоненти-краєзнавці. Він викладав у нас предмети «Географію населення» та «Економічну географію». У сфери його наукових інтересів завжди входили краєзнавство, процеси заселення нашої області, роль різних етнічних груп у формуванні сітки розселення, розвиток промисловості, сільського господарства. І цей краєзнавчий підхід викладач передавав нам на лекціях та практичних заняттях. Він умів зацікавити, надихнути, організувати й провести дискусію. Для мене Микола Володимирович – це інтелектуал, ерудит, аналітик, експерт.

Із вдячністю згадую неординарні фахові лекції, практичні поради, консультації, доброзичливе спілкування з нашим викладачем дисципліни «Фізична географія материків та океанів» Юрієм Івановичем Глушечком. Дотепність, критичний розум, феноменальна пам'ять, природна здібність до аналізу – все це він. Людина з високим почуттям професійного обов'язку й тонким почуттям гумору.

Часто дивувався організаційній та громадській активності к.е.н., доцента Миколи Петровича Полякова. Інтелігентний, шляхетний, виважений викладач «Політичної економії». Провести лекцію з такої складної дисципліни й жодного разу не заглянути в конспект, цитуючи напам'ять класиків економічної теорії, – це справжня майстерність, найвищий пілотаж.

Коли мені випала нагода створювати економічний профіль у гімназії, то часто подумки згадував Миколу Петровича.

Вікторія Михайлівна Кондрашова, к.і.н, доцент – ще одна яскрава особистість серед викладачів МДПШ. Запамяталась тим, що могла подекуди сухі офіційні теоретичні факти пов'язати з практикою, з життям. Особливо цікавими були її спогади роботи на Кубі. Вона вміла, подаючи навчальний матеріал, зацікавити студентів, розгорнувши дискусію, поставивши проблемні питання, викликаючи емоції, бо й сама була небайдужою до свого предмету.

Знакова особистість, видатний фізико-географ, к.г.н., доцент Петро Романович Кулик. Познайомились ми на зимовій практиці в Криму. Вимогливий, але справедливий керівник практики, талановитий викладач. Його екскурсії вражали, захоплювали, спонукали думати, мотивували діяти. Він навчав проводити фізико-географічні спостереження, а заліки практики приймав пізно увечері після довгих екскурсій, у потязі на зворотному шляху до Мелітополя, бо цінував кожную хвилину.

Петро Романович – людина-взірець професіоналізму своєї справи, закоханий у свій предмет. На лекції постійна робота з картою, поетичні рядки про географічні об'єкти, введення нової термінології та номенклатури і навіть опитування, яке на лекціях не передбачене, що мотивувало студентів завжди бути в тонусі та готуватись до його лекцій, не кажучи вже про практичні заняття.

К.б.н., доцент Володимир Миколайович Дятлов. Він викладав «Генетику» та був деканом у нас на 4 курсі. Випромінював позитивну енергію душі й нею надихав молодь на досягнення нових звершень. Шанобливе ставлення до надбань своїх попередників, відчуття та пошук нового, почуття гумору викликали щиросердечну повагу колег та студентів. А вміння розв'язувати складні генетичні та життєві задачі приголомшували та ошелешували.

Особливо вдячний викладачам економічної та соціальної географії зарубіжних країн к.с.н. Юрію Микитовичу Чиркіну (4 курс) та к.с.н. Івану Охрїмовичу Стешку (5 курс). Географія світу – мій улюблений курс у школі. Юрій Микитович постійно стимулював студентів, щоб вони прагнули досягти більшого. Мотиваційний аспект у навчанні дуже важливий. У викладача склалася обґрунтована система спонукання студентів до самоосвіти, виступів перед аудиторією, підготовки, випереджальних завдань. В цілому строгий, він щиро обурювався, гнівався, якщо ми не знали матеріалу, який повинні були вивчити, але завжди підказував, як вийти зі становища. Студенти його побоювались, але поважали.

Глибоке занурення в предмет було притаманне Іванові Охрїмовичу Стешку. Викладач приваблював своєю незалежністю мислення, мав великий життєвий досвід, високі організаційні здібності, педагогічний талант.

Багато географічних цікавинок від нього я й зараз використовую на уроках. З його ініціативи впроваджувалось комп'ютерне тестування з ЕГЗК.

Педагогічні предмети в педагогічному ЗВО викладались на високому рівні. Знання дидактики, теорії навчання передавала к.п.н., проректор із заочного навчання Марія Олексіївна Сазонова. Усе своє життя вона присвятила педагогіці, МДПШ, була знаючим кваліфікованим викладачем, вимогливим керівником, людиною, яка могла надавати студентам «кредити довіри».

Історію педагогіки викладав к.п.н., доцент Микола Олександрович Алексєєв – педагог, вчений, краєзнавець. Дотепер пам'ятаю принципи навчання Адольфа Дістервега, педагогічні ідеї Песталоцці, спадщину Костянтина Ушинського.

К.п.н., доцент Валентина Олександрівна Бойко викладала «Методику виховної роботи в школі», «Педагогічну майстерність», готувала мене до Всеукраїнської олімпіади з педагогіки в Одесі. Це була титанічна підготовка, величезний пласт теорії та практики. Неоціненний внесок в успіх на олімпіаді, де я став призером, зробила саме Валентина Олександрівна.

Керівник педагогічної практики МДПШ Тетяна Олександрівна Кравченко після другого курсу запропонувала мені поїхати працювати вожатим до смт. Кирилівка. Робота в

дитячому таборі відпочинку – найяскравіше враження студентських часів, що стала моїм життям. 34 роки я працював заступником директора з виховної роботи в ДЗОВ (дитячих закладах оздоровлення та відпочинку) «Райдуга» (1988-2001) та «Северянин» (з 2002 року й дотепер).

Тетяна Олександрівна – молода, енергійна, оптимістична – викладала у нас «Методику виховної роботи в таборах», організовувала творчі звіти студентів-практикантів після літніх практик.

Вона рано пішла з життя, назавжди залишившись у моєму серці.

Органічною складовою навчально-виховного процесу, психолого-педагогічної та методичної підготовки майбутнього вчителя, вихователя є педагогічна практика. Мені пощастило з керівниками практики, наставниками, вчителями вищої категорії, вчителями-методистами. 4 курс, СШ № 14 м. Мелітополя Лідія Гаврилівна Шилова, Валентина Іванівна Тімашова. 5 курс СШ № 19 м. Мелітополя Лілія Пилипівна Чебанова.

Це майстри педагогічної справи, залюблені в географію, вчителі-новатори. До речі, вони були першими випускниками природничо-географічного факультету МДП. Величезний вклад у підготовку та проведення практики зробила к.п.н., доцент, викладачка курсу «Методика навчання біології в школі» Ганна Миколаївна Калініченко.

У 1990 році мене, студента 5 курсу, було призначено керівником гуртка факультету громадських професій «Вожатий дитячого табору». Керувала факультетом к.і.н., доцент Галина Іванівна Александрова – натхненниця, організаторка, генераторка, яка багато зробила для мого професійного становлення.

Інститут ми закінчили в 1991 році і, дякуючи усім нашим авторитетним, талановитим, яскравим, викладачам МДП, були готові до змін, до самоосвіти, самовдосконалення, а найголовніше – були готові передавати здобуті знання нашим майбутнім учням.

А закінчити свої спогади про інститут хочу простими, але теплими словами з його гімну:

*Нехай хтось мріє про вузи інші,
А наше серце завжди тут.
Для нас найкращий і найрідніший
Наш Мелітопольський педінститут!*

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ВІТРОВОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

Красіна І.О.

студентка 1 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

На сьогоднішній день для України надзвичайно важливим є задоволення енергетичних потреб населення та промисловості за допомогою використання екологічно чистих відновлюваних джерел енергії. В першу чергу це пов'язано із енергодефіцитністю у галузі існуючої енергетичної системи та незадовільним станом оточуючого середовища [1].

Ще до 1917 року Україна мала багатовікові традиції використання вітрової енергії, а саме вітродвигуни для перекачування води та помолу зерна мали масове поширення на всій їх території [1].

У 1994 році було розпочато створення вітроенергетичної галузі промисловості України на базі ринкових засад та під контролем і за підтримки держави. На виконання цього завдання була спрямована «Комплексна програма будівництва вітрових електростанцій» (надалі – «Комплексна програма»), затверджена постановою Кабінету Міністрів України «Про будівництво вітрових електростанцій» від 15.06.1994 р. № 415. Результатами виконання «Комплексної програми» за період 1994-2010 рр. є створення вітроенергетичної галузі машинобудування (31 підприємство), побудовано 6 промислових

державних ВЕС, загальною потужністю 92,6 МВт, які стали першими об'єктами такого типу у альтернативній енергетиці пострадянських країн [1].

З 2012 року на базі Краматорського заводу важкого верстатобудування налагоджено виробництво перших вітрогенераторів мегаватного класу [5].

Найбільш продуктивним у розвитку вітроенергетичного сектора України став 2018 рік. Було встановлено «зелений тариф» на електроенергію, що генерується новими вітроенергетичними об'єктами на території Херсонської і Миколаївської області; будівництво нових ВЕС на території Запорізької та Херсонської областей; підписано договір про реалізацію міжнародного інвестиційного проекту з будівництва ВЕС в Херсонській області за провідної ролі норвезької компанії NBT [6].

Станом на початок 2020 року загальна встановлена потужність ВЕС в Україні становила 1,17 ГВт [1].

Причинами розвитку вітроенергетики включають економічні переваги енергії вітру та її зростаючу конкурентоспроможність по відношенню до інших джерел електроенергії, а також гостру необхідність реалізації технологій без викидів з метою пом'якшення наслідків зміни клімату та забруднення повітря [4].

Основними перевагами вітрової енергії перш за все виступають: доступність, повсюдне поширення і практична невичерпність ресурсів. Джерело енергії – вітер, який не потрібно здобувати і транспортувати до місця споживання: вітер сам поступає до вітродвигуна, встановленого на його шляху. Ця особливість вітру надзвичайно важлива для важкодоступних районів, віддалених від джерел централізованого енергопостачання, і для відносно дрібних (потужністю до 100 кВт) споживачів енергії. Таким чином набуває популярності не тільки потужні ВЕС, а й використання вітроенергетичних установок малої потужності, які забезпечують локальну потребу енергосистеми [1].

Недоліками використання вітрової енергетики є непостійність швидкості вітру, а отже, і енергії в часі. Вітер характеризується не тільки багаторічною і сезонною мінливістю, але також змінює свою активність протягом доби і за дуже короткі проміжки часу (миттєві пульсації швидкості і пориви вітру). Також дуже важливо враховувати негативний вплив вітрової енергетики на екологічне середовище шляхом впливу на біорізноманіття пошкодженням природного рослинного покриву, гибель птахів під час міграції та порушення гідрологічного режиму при будівництві [1, 2].

На території України налічується 31 вітроелектростанція. Найбільшими серед них є Ботієвська ВЕС (Запорізька область, Мелітопольський район, біля с. Приморський Посад) – 64 турбіни загальною потужністю 200 МВт; Приморська ВЕС (Запорізька область, Бердянський район, с. Борисівка) – 52 віротурбіни, загальна потужність станції 200 МВт; Мирненська ВЕС (Херсонська область, територія Мирненської об'єднаної територіальної громади) – 35 турбін, загальна потужність 163 МВт, Орлівська ВЕС (Запорізька область, Бердянський район) – 26 віротурбін потужністю 3,8 МВт кожна; Новотроїцька ВЕС (Херсонська область, Новотроїцький район) – 20 віротурбін потужністю 3,6 – 3,65 кожна; Овер'янівська ВЕС (Херсонська область, Генічеський район) потужністю 68,4 МВт; Новоазовська ВЕС – 23 віротурбіни потужністю 2,3 МВт кожна. На даний момент було завершено будівництво Тилігульської ВЕС, яку планується ввести в експлуатацію навесні 2023 року 19 турбін, загальна потужність яких становить близько 114 МВт [3].

Отже, Україна має досить високий потенціал розвитку вітрової енергії, який може забезпечити енергетичні потреби населення не лише на локальному рівні, а й потужні вітроелектростанції. Основною причиною такої швидкості розвитку вітрової енергетики є її переваги: доступність та практична невичерпність ресурсів. Але зростання будівництва вітрових електростанцій спричиняє негативний вплив на екологічне середовище, перш за все біорізноманіття та порушення гідрологічного режиму при будівництві.

Список використаних джерел

1. Відновлювані джерела енергії / За заг. ред. С. О. Кудрі. Київ : Інститут відновлюваної енергетики НАНУ, 2020. 392 с.

2. Вітряні електростанції та зміна клімату / О. Василюк, М. Кривохижа, Є. Прекрасна, К. Норенко. К. : UNCG, 2015. 32 с.
3. Громадська організація «Хмарочос». URL: <https://hmarochos.kiev.ua> (дата звернення: 11.02.2023).
4. Державне агентство енергоефективності та енергозбереження України. URL: <https://sae.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2023).
5. Приватне акціонерне товариство «Краматорський завод важкого верстатобудування». URL: <https://kzts.pat.ua> (дата звернення: 14.02.2023).
6. Українська вітроенергетична асоціація. URL: <https://uwea.com.ua> (дата звернення: 11.02.2023).

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ГЕОГРАФІЇ В КОЛЕДЖІ

Куян О.О.

студентка 1 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Проблемне навчання – організований викладачем спосіб активної взаємодії здобувачів освіти з проблемно представленим змістом навчання, у ході якого вони долучаються до об'єктивних протиріч наукового знання та їх вирішення, навчаються мислити, творчо засвоювати знання. Проблемне навчання – це тип навчання, у якому поєднуються самостійна систематична пошукова діяльність здобувачів освіти з засвоєнням ними готових висновків науки, а система методів побудована з урахуванням мети і принципу проблемності; процес взаємодії викладання та навчання спрямовано на формування світогляду здобувачів освіти, їх пізнавальної самостійності, стійких мотивів до навчання та розумових (включаючи і творчі) здібностей у ході засвоєння ними наукових понять та способів діяльності, детермінованою системою проблемних ситуацій [5].

Проблемна ситуація перш за все характеризує певний психологічний стан здобувача освіти, що виникає в процесі виконання такого завдання, яке вимагає відкриття (засвоєння) нових знання про предмет, способи або умови виконання завдання. Головний елемент проблемної ситуації – невідоме, нове, те, що має бути відкрито для правильного виконання завдання, для виконання потрібної дії [4].

Проблемне навчання є провідним елементом сучасної системи розвиваючого навчання, що включає зміст навчальних курсів, різні типи навчання та способи організації освітнього процесу в закладі освіти.

Проблемні методи – це методи, засновані на створенні проблемних ситуацій, активної пізнавальної діяльності здобувачів освіти, яка полягає у пошуку та вирішенні складних питань, що вимагають актуалізації знань, аналізу, вміння бачити за окремими фактами явище, закон тощо.

«Проблемна ситуація» і «навчальна проблема» є основними поняттями проблемного навчання на заняттях з географії в коледжі, яке розглядається не як механічне складання діяльностей викладання та навчання, а як діалектична взаємодія та взаємозв'язок цих двох діяльностей, кожна з яких має свою самостійну функціональну структуру [4].

Вплив на емоційно-чуттєву сферу здобувачів освіти створює умови, що сприяють активній мисленнєвій діяльності. У традиційному типі навчання активізація навчальної діяльності значною мірою досягалася саме за рахунок підвищення інтересу здобувачів освіти, збудження їх бажання тощо. Не применшуючи значення такої мотивації, необхідно підкреслити, що саме проблема – першопричина активного мислення, безпосередній його спонукач, що детермінує вищий рівень розумової діяльності. Емоційність і способи її створення є невід'ємним елементом проблемного навчання, але ніяк не рівнозначним його еквівалентом [4, 5].

Проблемно-розвивальний тип навчання виник ще у минулому столітті, і багато педагогів – новаторів говорили про проблемно-розвивальний тип навчання, у якому здобувач освіти є активним суб'єктом діяльності. Я вважаю, що проблемно-розвиваючий тип навчання географії у коледжі націлений на розвиток особистості, активізацію розумової діяльності, а вона активізується шляхом вирішення проблем.

Мета: цілісний розвиток особистості засобами географії, а саме розвиток мислення, здібностей, інтересу, застосування знань у нових умовах.

Сутність: передача способів отримання географічних знань, залучення здобувачів освіти до методів наукового пізнання, залучення їх у самостійну пошукову діяльність.

Переваги: формує здатність до самонавчання, сприяє формуванню певного світогляду здобувачів освіти, оскільки висока самостійність засвоєння знань зумовлює можливість трансформації їх у переконання; формує особистісну мотивацію здобувачів освіти, їх пізнавальні інтереси; розвиває розумові здібності, допомагає формуванню та розвитку діалектичного мислення у здобувачів освіти, забезпечує виявлення ними нових зв'язків у географічних явищах та закономірностях [1, 2].

Ядром проблемно-розвивального типу навчання є проблемна ситуація. Проблемна ситуація складається з таких частин: це невідома, пізнавальна потреба здобувачів освіти та інтелектуальна можливість вирішення цієї проблеми.

Цикл проблемного навчання можна визначити так: виникнення проблемної ситуації усвідомлення сутності утруднення виділення навчальної проблеми висування гіпотези рішення пошук способу її вирішення рішення (рис. 1).

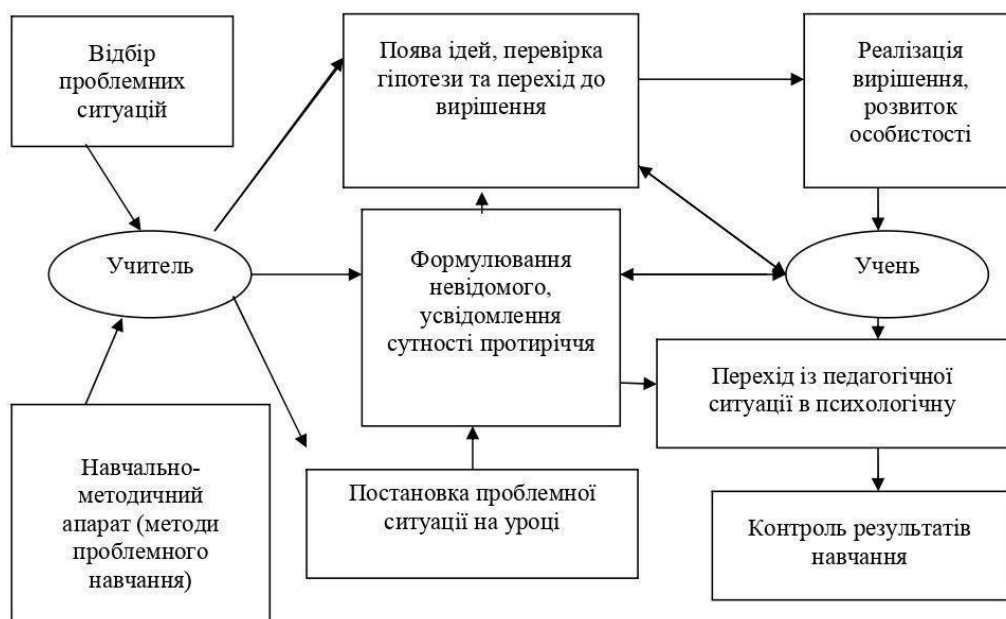

Рисунок 1 – Схема постановки та розв'язання проблемної ситуації на навчальному занятті [3, с.155]

О. Топузов відзначає, що «проблемне навчання є одним із типів і одним із етапів навчання, на якому може проходити засвоєння знань з предмета. В такому варіанті проблемність у навчанні повинна бути зрозуміла передусім як необхідний етап у процесі становлення дій у процесі засвоєння географічних знань [3, с.155].

Проблемні ситуації виникають, коли:

1) виявляється невідповідність між наявними вже системами знань у здобувачів освіти та новими вимогами (між старими знаннями та новими фактами, між знаннями нижчого та вищого рівня, між життєвими та науковими знаннями);

2) при необхідності різноманітного вибору із систем наявних знань єдиною необхідною системою, використання якої тільки й може забезпечувати правильне рішення запропонованого проблемного завдання;

3) коли здобувачі освіти стикаються з новими практичними умовами використання вже існуючих знань на практиці;

4) якщо є суперечність між теоретично можливим шляхом вирішення завдання та практичною нездійсненністю або недоцільністю обраного способу, а також між практично досягнутим результатом виконання завдання та відсутністю теоретичного обґрунтування [4].

Використання проблемних ситуацій, дослідницьких завдань, частково-пошукового методу навчання дозволяє мені організувати роботу на занятті з суб'єктивним досвідом здобувачів освіти, не просто викладати предмет, а аналізувати зміст, який мають здобувачі освіти відповідно до теми заняття.

Список використаних джерел

1. Зав'ялова Т.В. Технологія проблемного навчання при вивченні шкільного курсу географії. *Сучасне суспільство: кол. моногр.* Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С.37-43.

2. Тімець О. В., Коцеруба К. В. Особливості проблемного навчання географії в школі. Зб. наук. праць природн.-географ. ф-ту УДПУ. – Умань: «Софія», 2009. – С. 35-39.

3. Топузов О. Типи проблемних ситуацій та їх реалізація на уроках географії в загальноосвітніх навчальних закладах. Наукові записки. Серія: Педагогіка. 2008. № 4. С.153-159.

4. Топузов О.М. Проблемне навчання географії в школі: теорія і практика: Монографія. К.: Фенікс, 2007. 304 с.

5. Швардак М.В. Проблемне навчання в умовах сучасної школи. *Фізико-математична освіта : науковий журнал.* 2017. Випуск 1(11). С. 124-127.

РІШЕННЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАДАЧ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ЛІТОСФЕРА» ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

к.геогр.н., доцент Левада О.М.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Рішення географічних задач сприяє конкретизації та зміцненню знань, розвиває навички самостійної роботи, служить закріпленню у пам'яті учнів найважливіших понять. Виконання завдань розширює світогляд, дозволяє встановлювати зв'язки між явищами, між причиною і наслідком, розвиває вміння мислити логічно, виховує волю до подолання труднощів тощо [1,с.3].

Літосфера – це верхній шар земної кулі, до складу якої входить земна кора й верхній шар мантії. Потужність літосфери в межах материків змінюється переважно в межах 100-250 км, тоді як у межах океанічних западин – 10-80 км (рис. 1).

Рисунок 1 – Будова літосфери

Під час вивчення теми «Літосфера» в шкільному курсі географії розглядаються питання абсолютної й відносної висоти.

Поверхня земної кори не рівна, вона характеризується значними змінами абсолютних висот.

Абсолютна висота – це висота пункту над рівнем моря або океану. Різниця між абсолютними висотами пунктів становить їх відносну висоту.

Відносна висота – це перевищення однієї точки рельєфу над іншою, що відлічується по прямовисній лінії та визначається за формулою:

$$H = h_1 - h_2, \text{ де}$$

H – відносна висота, h , h_1 , h_2 абсолютна висота двох пунктів

Можна запропонувати задачі на визначення абсолютної і відносної висоти.

Задача. Обчисліть відносну висоту між найвищою та найнижчою точками земної кулі.

Розв'язок. Найвищою точкою земної кулі є гора Джомолунгма, висота якої 8848 м, а найнижчою – Маріанський жолоб –11022 м.

Рішення. $8848 \text{ м} - (-11022 \text{ м}) = 19870 \text{ м}$

Відповідь: відносна висота між найвищим і найнижчим пунктами земної кулі становить 19870 м.

Задача. Обчисліть відносну висоту між найвищою і найнижчою точками материка Євразія.

Рішення. Найвища точка материка Євразія – гора Джомолунгма (8848 м), а найнижча – западина Мертвого моря (–395 м).

$$8848 \text{ м} - (-395 \text{ м}) = 9243 \text{ м}$$

Відповідь: відносна висота між найвищою і найнижчою точками материка Євразія становить 9243 м.

Задача. Найнижча точка Північної Америки (Долина Смерті) розташована нижче рівня океану на 85 м, а відносна висота між найнижчою і найвищою точками становить 6279 м. Визначте абсолютну висоту найвищої точки материка та назвіть її.

Рішення. $6279 = X - (-85)$

$$X = 6279 \text{ м} + (-85 \text{ м}) = 6279 \text{ м} - 85 \text{ м}$$

$$X = 6194 \text{ м}$$

Відповідь: найвища точка Північної Америки гора Мак-Кінлі має висоту 6194 м.

Ізотермічний горизонт, геотермічний градієнт, геотермічний ступінь.

На теплові процеси літосфери впливає тепло, що надходить від Сонця, але тільки до глибини 20-30 м, а більшою мірою – процеси радіоактивного розпаду, до відбуваються в надрах Землі. Добові коливання температури повітря відчутні до глибини 1-2 м, а річні – значно глибше. Так, у помірних широтах і в районах з континентальним кліматом вони сягають глибини 20-30 м, де залягає шар постійної температури – ізотермічний горизонт [2].

Отже, ізотермічний горизонт – це шар земної кори з постійною температурою, яка не залежить від пори року й часу доби. Температура ізотермічного горизонту в середньому дорівнює середньорічній температурі даної місцевості.

Нижче ізотермічного горизонту температура поступово підвищується.

Геотермічний градієнт – це величина, на яку зростає температура земної кори з опусканням на кожні 100 м. У середньому геотермічний градієнт земної кори становить 3°C на кожні 100 м глибини.

Геотермічний ступінь – це величина, яка вказує, на яку кількість метрів потрібно опуститися, щоб температура зросла на 1°C . У середньому геотермічний ступінь становить $33 \text{ м}/^\circ\text{C}$.

З глибини приблизно 20 км зростання температури сповільнюється і в середині Землі вона досягає $4000\text{-}5000^\circ\text{C}$ [2].

Задача. Якою приблизно буде температура на дні шахти глибиною 845 м, якщо середньорічна температура в цій місцевості $8,4^\circ\text{C}$, геотермічний градієнт – 30°C на кожен кілометр, а ізотермічний горизонт міститься на глибині 20 м?

Рішення. 1. Оскільки ізотермічний горизонт міститься на глибині 20 м, то підвищення температури відбуватиметься протягом 825 м:

$$845 \text{ м} - 20 \text{ м} = 825 \text{ м}$$

2. Визначаємо, на скільки зміниться температура, якщо опуститися на глибину 825 м:

$$825 \text{ м} : 1000 \text{ м} \times 30 \text{ }^\circ\text{C} = 24,75 \text{ }^\circ\text{C};$$

3. Визначаємо температуру на дні шахти, знаючи, що середньорічна температура (температура ізотермічного горизонту) становить 8,4 °С:

$$8,4 \text{ }^\circ\text{C} + 24,75 \text{ }^\circ\text{C} = 33,15 \text{ }^\circ\text{C}$$

Відповідь: температура на дні шахти глибиною 845 м буде становити приблизно 33 °С.

Задача. В Італії на Флегрейських полях (область Тоскана) геотермічний ступінь гірських порід 0,7 м/°С. Середня річна температура 14 °С. Визначити, на якій глибині температура становитиме 100 °С, якщо ізотермічний горизонт міститься на глибині 10 м.

Рішення. Дано: гт. ст. (геотермічний ступінь) – 0,7м/°С; середній – 33м/°С; середня річна температура – 14 °С; із. г. (ізотермічний горизонт) – 10 м.

Визначити глибину, де температура становитиме 100 °С.

$$1) 100 \text{ }^\circ\text{C} - 14 \text{ }^\circ\text{C} = 86 \text{ }^\circ\text{C};$$

$$2) 0,7 \text{ м/}^\circ\text{C} \times 86 \text{ }^\circ\text{C} = 60,2 \text{ м}$$

$$3) 60,2 \text{ м} + 10 \text{ м} = 70,2 \text{ м.}$$

4) Відповідь: температура 1000 буде приблизно на глибині 70м.

Задача. Один з найбільш геотермічних ступенів виявлено в районі штату Алабама (США). Визначити його величину, якщо відомо, що вода тут може закипіти на глибині 11584,2 м, ізотермічний горизонт міститься на глибині приблизно 9 м, а середньорічна температура 16 °С.

Рішення. Дано: температура 100 °С – 11584,2 м; ізотермічний горизонт – 9 м; середня річна температура – 16 °С; геотермічний ступінь (м/°С) – ?

$$1) 11584,2 \text{ м} - 9 \text{ м} = 11575,2 \text{ м};$$

$$2) 100 \text{ }^\circ\text{C} - 16 \text{ }^\circ\text{C} = 84 \text{ }^\circ\text{C};$$

$$3) 11575,2 \text{ м} : 84 \text{ }^\circ\text{C} = 137,8 \text{ м/}^\circ$$

Відповідь: геотермічний ступінь становить 137,8 м/°С.

Приклади задач з теми «Літосфера»:

1. Обчисліть відносну висоту найвищої та найнижчої точки на Земній кулі.

2. Знайдіть відносну висоту гори, якщо її абсолютна висота 2061 м, а підніжжя лежить над рівнем моря на висоті 550 м?

3. Визначити, якої висоти треба побудувати дамбу, якщо узбережжя моря опускається зі швидкістю 2 мм/рік, для того, щоб і через 50 років море не затопило берег?

4. Визначити температуру в шахті, яка має глибину 1000 м, якщо на поверхні температура становить +10⁰.

5. Визначте, через який час бархан почне засипати селище, якщо зараз відстань від окраїни селища до бархана 240 м, а швидкість його руху 8 м/рік.

Список використаних джерел

1. Задачі з фізичної географії: практикум: навч.-метод посіб. / автор-уклад. О. Д. Лаврик. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. 111 с.

2. Левада О.М., Іванова В.М., Непша О.В. Рішення географічних задач. Навчальний посібник. Мелітополь: Люкс, 2020. 134 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСТОСУНКУ GOOGLE EARTH НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*вчитель географії Макєєва І.А.
навчально-виховний комплекс № 1*

Покровської міської ради Донецької області

Сьогодні у системі освіти відбуваються постійні трансформації. Це стосується як форми проведення уроку: дистанційна, змішана або очна. Так і змін у самому змісті навчання. Такі трансформації зумовлюють необхідність впровадження інформаційних ресурсів під час навчання.

Сьогоднішня пред'являє свої вимоги до освіти і вимагає від нас пошуку нових форм роботи на уроці в умовах дистанційної освіти. У багатьох сучасних школах для вирішення цього завдання застосовуються численні інноваційні технології. Застосування цих технологій немислиме без застосування нових інформаційних комп'ютерних технологій (ІКТ), які допомагають розкривати педагогічні і дидактичні функції цих методів, дозволяють інтенсифікувати процес навчання, підвищити темп уроку [2, с.28].

Для учителя географії головним є пошук нових підходів, нових інформаційних ресурсів, які вимагає розвиток суспільства. А також мати комп'ютерну підтримку і можливість використання освітніх інформаційних ресурсів. Розглянемо це в контексті вивчення географії під час дистанційної форми навчання [1,3].

Один із таких інструментів – Google Earth – може бути корисним на уроках географії, особливо під час дистанційного навчання. Розглянемо деякі з властей Google Earth та способи їх використання на уроках географії.

Google Earth відправляє користувача у віртуальний тур по планеті та навіть за її межі. Пригода відчувається по-справжньому: технології Google дозволяють досліджувати історичні об'єкти, життя мегаполісів, ландшафти різних кліматичних поясів, побувати в джунглях, на дні океану, на верхівках гірських вершин і в відкритому космосі.

Google Earth є безкоштовним глобальним картографічним інструментом, який дозволяє користувачам досліджувати Землю з повітряного та космічного простору за допомогою відображень із супутників та аерофотознімків. Крім того, цей додаток має й інші корисні функції, такі як 3D-моделі будівель, вимірювання відстаней та висот, відображення доріг та транспортних засобів. Один зі способів використання Google Earth на уроках географії полягає в тому, щоб досліджувати фізичну географію Землі. Наприклад, здобувачі освіти можуть вивчити типи рельєфу, включаючи гори, плоскогір'я, річки та океани та інше. Також можна досліджувати гірські пасма (хребти), такі як Гімалаї або Альпи, і знати більше про те, як вони утворилися та як впливають на клімат. Учні можуть досліджувати водні об'єкти, такі як океани, моря та озера, та вивчати вплив різних факторів, таких як температура води та вітрів, на їх поведінку (рис. 1).

Для детального розгляду всіх функцій не потрібно багато часу. Достатньо лише одного уроку. Цей застосунок дозволяє ефективно формувати вміння учнів орієнтуватися у просторі. Переміщуватися можна двома способами.

Перший – пошук необхідного місця за допомогою збільшення або зменшення масштабу і пересування вправо-вліво вверх-вниз, – що сприяє формуванню вміння знаходити географічні об'єкти на карті та порівнювати його зображенням земної поверхні.

Другий спосіб – знаходження об'єкта за допомогою пошукового поля дозволяє визначити розташування географічного об'єкта на карті словами (рис. 2).

Потрібно звертати увагу здобувачів освіти на наявність географічних координат та розташування над рівнем моря, що зазначається у нижньому рядку. Ця інформація дозволяє закріпити знання з теми «Географічні координати».

Рисунок 1 – Географічні об'єкти на Землі

Voyager Google Earth – це демонстрація інтерактивних екскурсій, тестів і шарів, які мають на меті допомогти кожному дізнатися про світ, ближні та далекі місця. Натиснувши піктограму корабельного колеса в Google Earth, ви зможете обігнути земну кулю, використовуючи зірки, відстежувати урагани та тропічні шторми в реальному часі та знаходити сюжети, створені такими партнерами, як National Geographic і NHMI BioInteractive і NHMI Biointeractive.

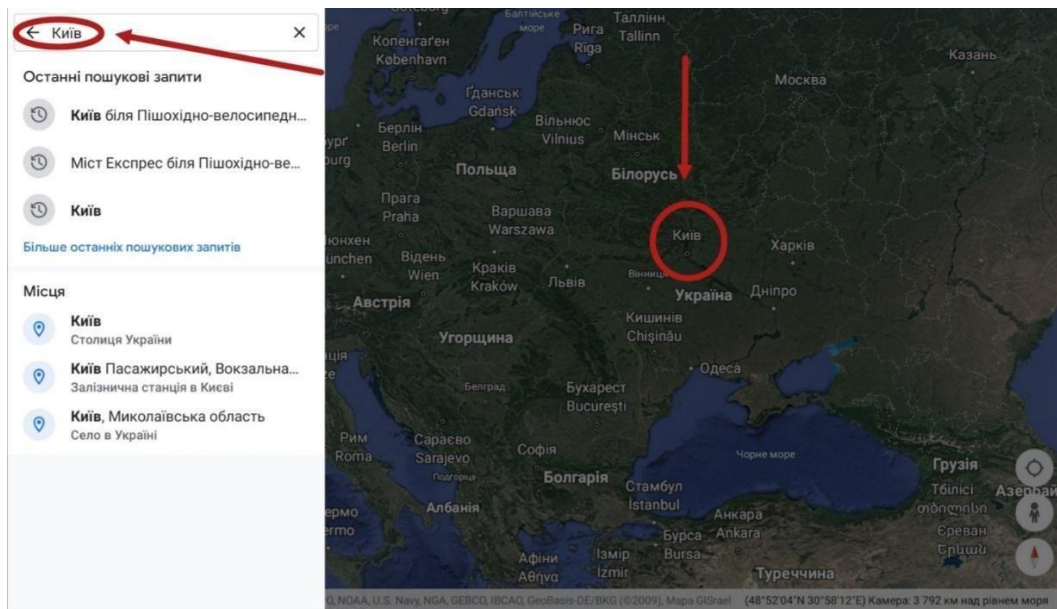

Рисунок 2 – Пошук географічних об'єктів

Інструменти Google Earth дозволяють створювати, співпрацювати та ділитися цифровими історіями, нанесеними на карту планети. Мітки, лінії та фігури слугуватимуть основними елементами історії, подібно до історій Voyager. Проекти оживуть, коли ви додасте фотографії та відео з папки Google Drive і скористаетесь текстовим редактором, щоб додати розповідь. Щоб покращити розповідь і візуалізацію, ви можете трансформувати

свій проект за допомогою налаштованих значків і маніпулювати точками огляду в режимі Street View і 3D.

За допомогою Google Earth ви можете розробити творчі інтерактивні підходи до збагачення геопросторових знань у класі. Перетворіть своїх учнів на дослідників, оповідачів і картографів, допоможіть їм розвинути критичне мислення та навички візуалізації даних, занурте їх у різні способи бачення світу та підготуйте їх стати громадянами світу.

Користування цим сервісом надає можливість відвести більше часу на творчість та дослідницьку діяльність учнів.

Сервіс Google Earth дозволяє чітко визначити і оцінити внесок кожного учня у створенні загальними зусиллями продукт.

Список використаних джерел

1. Булгаков В. П. Практика методів і засобів ІКТ та комп'ютерноорієнтованих технологій при вивченні курсу географії в загальноосвітній школі. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. Вип. 21. С. 57-64.

2. Гришко С.В., Зав'ялова Т.В. Проблемні питання використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках географії. *Географія та туризм: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (28 лютого - 1 березня 2023 р., м. Харків) / за заг. ред. Муромцевої Ю. І. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2023. С.28-33.*

3. Prokhorova L., Hryshko S., Nepsha O. The use of modern innovative educational technologies in the school course of geography. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph 43.* Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021. pp.686-694.

МІЖНАРОДНЕ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА НІМЕЧЧИНОЮ

Маленькова М.А.

студентка 3 курсу

факультет менеджменту та маркетингу

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Науково-технічне співробітництво між Україною та Німеччиною базується на Спільній декларації від 10 червня 1993 року Державного комітету України з питань науково-технічного співробітництва та Федерального міністерства досліджень і технологій Німеччини, яка має статус міжвідомчої угоди [1].

За цей період було успішно реалізовано понад 180 [1] спільних українсько-німецьких науково-дослідних проектів та організовано десятки конференцій, семінарів і форумів. Німеччина вже багато років є надійним стратегічним партнером України у сфері науки, технологій та інновацій.

Наразі кількість представництв німецьких компаній в Україні становить близько 250, а кількість німецьких компаній та спільних підприємств - близько 950 і продовжує зростати. Загалом в Україні налічується понад 1200 компаній з німецьким капіталом [2].

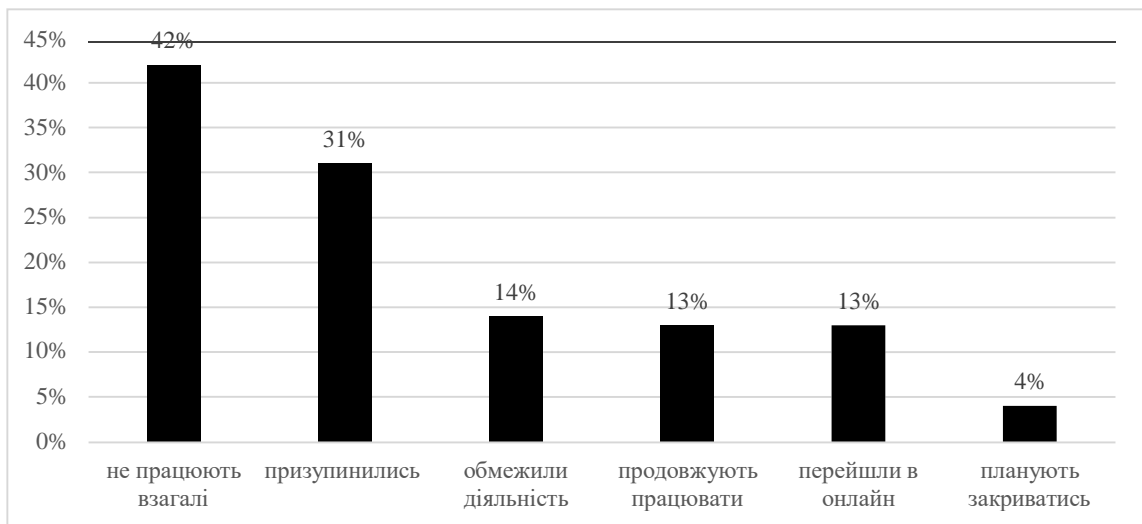

Рисунок 1 – Результати опитування МСБ в рамках UNLIMIT UKRAINE EBA [3]
Звернувши увагу на Рис. 1, ми можемо побачити, що через ситуацію у нашій країні зараз, багато малих підприємств зазнали великих втрат та не функціонують наразі, припинили свою діяльність на деякий час, або працюють онлайн.

Щодо інвестиційної діяльності між двома країнами, то у вільному доступі надані обсяги за 2016-2019 рік.

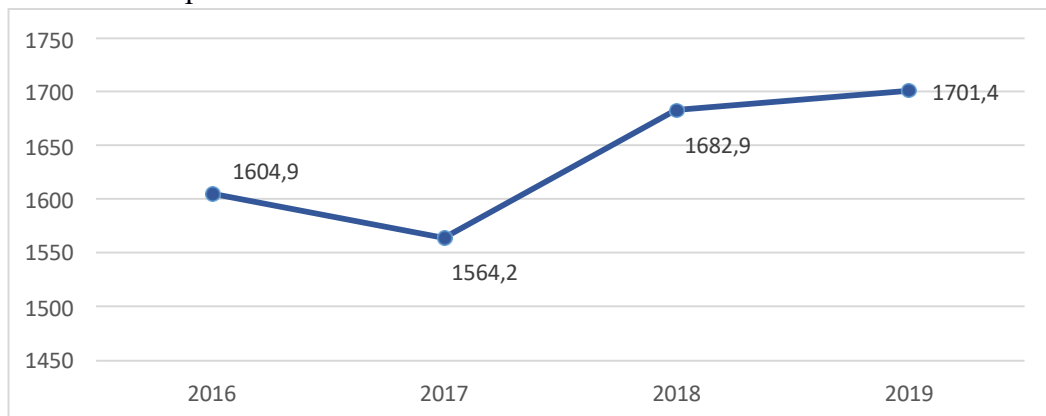

Рисунок 2 – Прямі інвестиції з Німеччини в Україну (млн.дол. США) [4]

Як ми бачимо з графіку, то значний приріст відбувся у 2018 році. Після 2019 року, маю лише здогадку, що дані мають гірші показники, через кризу створену COVID-19 (Рис. 2).

Залучення українських інвестицій до Німеччини, мають деяку іншу тенденцію та показники.

Тут ситуація в край відрізняється. По-перше, приріст є стабільно-повільно зростаючим з кожним роком. По-друге, обсяг є незначним, якщо порівнювати з вкладом Німеччини у нашу країну (Рис. 3).

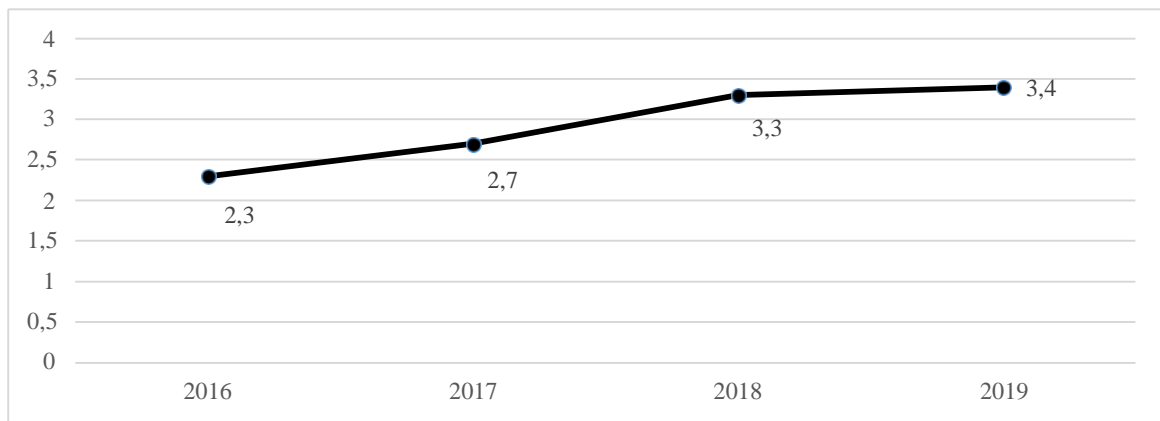

Рисунок 3 – Прямі інвестиції з України до Німеччини (млн.дол. США) [4]

Існує кілька науково-технологічних проєктів між Німеччиною та Україною, які мають великий потенціал для подальшого розвитку науки та технологій. Розглянемо декілька з них [5,6]:

Німецько-український науковий центр «КАУСА». Цей центр, який було засновано в 2016 році, працює в галузі атомної енергетики та безпеки. Центр спільно веде науково-дослідні проєкти з різних аспектів безпеки атомної енергетики, включаючи радіаційну безпеку, зберігання ядерного палива та радіоактивних відходів.

Німецько-українська ініціатива з досліджень більш ефективного використання енергії. Ця ініціатива спрямована на розробку нових технологій та підвищення енергоефективності в Україні. Проєкт спільно фінансується Німецьким міністерством закордонних справ та Федеральним міністерством економіки та енергетики.

Проєкт співпраці між університетами. Університети Німеччини та України також мають багато спільних наукових проєктів. Наприклад, Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського співпрацює з Технічним університетом міста Брауншвейга в галузі техніки, а Ерлангенський університет має співпрацю з університетами в Україні з питань математики та інформаційних технологій.

Співпраця в галузі медицини. Німецькі та українські медичні установи також мають співпрацю в галузі медицини. Наприклад, співпраця між Львівським національним медичним університетом і Клінікою Університету Гейдельберга дозволяє спільно проводити дослідження у галузі онкології та імунології.

Співпраця в галузі сільського господарства. Україна має значний потенціал у галузі сільського господарства, і науково-технологічна співпраця з Німеччиною може сприяти його подальшому розвитку. Наприклад, український агротехнологічний стартап Agro Club співпрацює з німецькою компанією BASF для розробки нових технологій у галузі сільського господарства.

Програма «Наука для миру та безпеки». Ця програма спрямована на підвищення безпеки в Україні та інших країнах Східної Європи шляхом науково-технічної співпраці з Німеччиною. Програма включає такі напрямки, як кібербезпека, захист від радіації, біомедицина та інші.

Співпраця в галузі транспорту. Україна має значні потенціали у галузі транспорту, і співпраця з Німеччиною може допомогти у покращенні рівня безпеки та ефективності транспортної системи. Наприклад, компанія Siemens співпрацює з українською компанією «Укрзалізниця» для розвитку технологій швидкісного залізничного транспорту в Україні.

Сьогодні, у стані війни, Німеччина більше співпрацює з Україною у напрямку ВПК, або надання допомоги українським біженцям у Німеччині. Німеччина підтримує Україну, постачаючи їй оснащення і зброю - як зі складів Бундесверу, так і постачаннями з боку (німецької) промисловості, які фінансуються з коштів Ініціативи Федерального уряду Німеччини з підвищення дієздатності.

Кошти на фінансування Ініціативи Федерального уряду Німеччини з підвищення дієздатності на 2023 рік становлять загалом 2,2 мільярди євро (у 2022 році – 2 млрд. євро).

Ці кошти мають піти переважно на підтримку України. Водночас вони будуть використовуватися з метою фінансування збільшених обов'язкових внесків Німеччини до Європейського фонду забезпечення миру (ЕПФ), з якого своєю чергою можуть компенсуватися витрати країн-членів ЄС на підтримку України [7].

Отже, на мою думку, є кілька перспективних напрямків співробітництва. Однією з перспектив є співпраця в галузі інформаційних технологій та штучного інтелекту, зокрема, у сфері розробки програмного забезпечення, біг даних, кібербезпеки та інших важливих напрямків, як було зазначено вище.

Також великий потенціал для співпраці є в галузі енергетики та енергоефективності, де Німеччина має великий досвід і розвинуті технології. Україна, з свого боку, може запропонувати свої ресурси та потенціал в галузі відновлюваної енергетики та енергозбереження, але це вже ближче до післявоєнних реалій.

Можливості для співпраці є в галузі медицини та біотехнологій, зокрема, в розробці нових лікарських препаратів та вакцин, а також в дослідженні проблем здоров'я людей.

Список використаних джерел

1. GOV.UA: Українсько-німецьке співробітництво у сфері освіти, науки і технологій URL: <https://germany.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/naukovo-tehniche-spivrobitnictvo> (дата звернення: 10.03.2023)

2. Німецько-українські економічні відносини URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk/themen/wirtschaft/-/1335924> (дата звернення: 10.03.2023)

3. УКРІНФОРМ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3429854-v-ukraini-pripinili-robotu-42-malih-pidpriemstv.html> (дата звернення: 12.03.2023)

4. Державна служба статистики України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.03.2023)

5. Kooperation mit Deutschland: Ukraine URL: <https://www.kooperation-international.de/laender/europa/ukraine/zusammenfassung/ueberblick-zur-kooperation-mit-deutschland> (дата звернення: 14.03.2023)

6. Wikipedia Українсько-німецькі відносини URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 12.03.2023)

7. Військова допомога для України URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk/aktuelles/> (дата звернення: 15.03.2023)

ГЕОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РОДОВИЩА ЛІКУВАЛЬНИХ МУЛОВИХ ГРЯЗЕЙ ОЗЕРА ВЕЛИКЕ (ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ)

ст. викл. Неніа О.В.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Бердянське родовище лікувальних мулових грязей (пелоїдів) озера Велике, віднесено до категорії корисних копалин загальнодержавного значення є основою мінерально-сировинної бази курорту «Бердянськ» (Рис. 1). Родовище розташоване на північному сході м. Бердянськ Запорізької області [5]. Загальна площа родовища, складає 44,9 га; площа земельної ділянки для видобування згідно з загальним планом видобутку, становить 2 га. Видобування здійснюється відповідно до умов чинного Спеціального дозволу ПрАТ «Приазовкурорт» на користування надрами (Спеціальний дозвіл) № 6262 від 06 березня 2018 року [3].

Рисунок 1 – Ділянки родовищ лікувальних грязей України [1,с.269]

Сумарна потреба курорту «Бердянськ» у лікувальній сировині підготовленої до процедур становить – 900 м³/рік. Використання їх у санаторному лікуванні здійснюється на базі власних грязьових відділень (лікарень) – клінічних санаторіїв «Бердянськ» і «Лазурний».

В адміністративно-територіальному відношенні родовище лікувальних мулових грязей озера Велике розташоване на південному сході м. Бердянськ Запорізької області, в районі кореневої частини Бердянської коси, на території курорту державного значення «Бердянськ».

Географічні координати родовища: 46°43'53"-46°44'46" – північної широти; 36°50'32"-36°51'01" – східної довготи.

Площа дзеркала озера складає 1,35 км², середня ширина – 600 м. Грязьовий поклад приурочений до східного берегу – найбільш глибокої частини озерної котловини, ширина грязьового покладу 300-400 м – на відстані від 10 до 60 м від берегу. Середня потужність грязьового покладу – 0,15-0,2 м. Площа видобувного грязьового покладу родовища в межах ізопакіти 0,2 м складає 128 614 м². Мінімальна потужність корисної копалини, що включена до підрахунку запасів – 0,1 м, потужність охоронного цілика у підощві – 0,1 м [3].

За результатами геологорозвідувальних робіт 2011-2012 роках площа геологічного покладу грязі (по контуру потужності 0,1 м) складає 0,28 км². Площа балансового (експлуатаційного) покладу грязі родовища (по контуру потужності 0,2 м) складає 0,13 км² [3].

При потужності видобувного шару темно-сірих пелоїдів від 0,1 до 0,3 м, підраховані та затверджені в ДКЗ України за категорією С₁ балансові видобувні запаси мулових лікувальних грязей у кількості 21,579 тис. м³. Строк забезпечення розвіданими запасами – 20,4 років [3].

Родовище визначено підготовленим для промислового освоєння на базі балансових запасів категорії С₁ на умовах економічного ризику. Бердянське родовище мінеральних лікувальних грязей віднесено до корисних копалин загальнодержавного значення (Постанова КМУ від 12.12.1994 р. № 827) [2].

Група родовища за складністю геологічної будови – 3 група (з дуже складними гідрогеологічними, гідрохімічними та гірничо-геологічними умовами).

Параметри кондицій мінеральної сировини – згідно висновків УкрНДІ медичної реабілітації і курортології (м. Одеса). Вміст сульфідів заліза (FeS) змінюється від 0,143 до 0,292 %, вміст сірководню (H₂S) від 0,050 до 0,110 %; середні значення складають 0,189 % і 0,073 %, відповідно (табл. 1). За вмістом сульфідів (FeS у відсотках до природної грязі) пелоїди родовища оз. Велике відносяться до слабкосульфідних- середньосульфідних [4].

Вологість пелоїдів змінюється у межах 42,4-73,2 %, в середньому – 60,4 %. Коливання вологості пелоїдів по площі озера незначні; стабільність показника вологості вказує на стабільність фізико-хімічних властивостей: об'ємної ваги, теплових і пластично-в'язких властивостей, електропровідності, які залежать і змінюються від зміни вологості, а також на придатність грязей до використання [4].

Таблиця 1

Характеристики фізико-хімічних показників пелоїдів озера Велике [4]

Статистичні параметри	Вологість, %	б'ємна вага, г/см ³	Опір зсуву, Па	Засміченість частками розміром	Теплоємність, кал. г/град	Вміст		pH	Eh, mV
						FeS, %	H ₂ S, %		
середнє	60,4	1,32	563	7,87	0,69	189	0,073	7,23	-242
мінімум	42,4	1,21	74	0,55	0,56	143	0,050	6,90	-340
максимум	73,2	1,50	1467	30,40	0,79	292	0,110	7,75	-101
дисп.	57,7	0,01	120 213	39,16	0,00	001	0,000	0,03	6229
станд. відх.	7,6	0,07	347	6,26	0,05	032	0,012	0,17	79
скос	-0,72	0,80	0,72	1,78	-0,46	381	1,174	0,43	0,50
коэф. варіації	3 749,3	0,30	7 092 592	2 506,1	0,10	061	0,008	1,94	99 672

Розробку родовища (балансового покладу) проводять щорічно, переважно в теплий період року (червень-листопад), ручним способом з переміщенням мінеральної сировини автотранспортом – до пункту попередньої підготовки (попередньогоочищення) грязі. У процесі видобувних робіт на ділянці видобутку, вилучаються темно-сірі лікувальні грязі, вручну завантажуватимуть у металеву плавучу ємність (човен), яка після завантаження, також вручну доставляється до видобувного приймального причалу, що розташований на березі озера. Далі, з човна, грязі у суміші з природною ропою, за допомогою вакууму завантажуються в ємність (автоцистерну) встановлену на вантажному автотранспорті. Автоцистерною пелоїди перевозяться на спеціальний майданчик – пункт попереднього гідромеханічного очищення сировини. З ємності автомашини пелоїди подаються для очищення в гідроциклон, де найбільш крупні механічні частки випадають на дно циклона, а решта маси пелоїдів за допомогою технологічного обладнання через мінералотрубопровід надходить у басейни регенерації – для накопичування та подальшого зберігання.

Планові обсяги видобутку з урахуванням експлуатаційних втрат, які визначені на рівні 15 % (3 237 м³) складають 18 342 м³ за весь термін експлуатації родовища. Річна продуктивність: по видобувних обсягах (нативні грязі) – 1059,0 м³/рік; по обсягах товарної продукції (грязі підготовлені до лікувальних процедур) – 900,0 м³/рік [3].

Список використаних джерел

1. Мінеральні ресурси України. К.: ДНВП «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2018. 270 с.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» від 12.12.1994 р. № 827 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2023)

3. Повідомлення про плановану діяльність, яка підлягає оцінці впливу на довкілля Приватне акціонерне товариство «ПРИАЗОВКУРОРТ» в особі генерального директора Линник С.О. код ЄДРПОУ 02647763. Запоріжжя: Департамент екології та природних ресурсів Запорізької обласної державної адміністрації, 2020. 7 с.

4. Соклаков И.П. Годовой отчет гидрогеологической службы за 2012 год. Бердянск: ЗАО «Приазовкурорт», 2013. 327 с.

5. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л. М. Даценко, В. В. Молодиченко, В. П. Воровка та ін. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЗА РАХУНОК АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ – ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

ст. викл. Непша О.В.

Пашко Д.М.

студент 2 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

На міжнародному рівні енергоефективність визнано як основний пріоритет енергетичних стратегій. У дослідженні Міжнародної енергетичної асоціації «Світовий енергетичний огляд» енергоефективність визначено важливим інструментом для послаблення напруження в постачанні енергоносіїв і часткового пом'якшення конкурентних цінових відмінностей на енергоресурси між регіонами, а також підкреслено, що «найкращий шлях до покращення енергетичної безпеки є низьковуглецева стратегія розвитку і акцент на енергоефективність» [3].

Енергоефективність називають «першим паливом». Зрештою, що більш енергоефективніші наші системи, то менше фактичного палива ми повинні споживати, чи то сонячна енергія на даху, чи енергія газу. З цієї точки зору, ефективність є нашим найбільшим енергетичним ресурсом. Оскільки за останні 40 років технологія, що використовує його, просунулася вперед, ефективність зробила більший внесок у потреби людства в енергії, ніж нафта, вугілля, газ чи ядерна енергія.

Більше того, стратегії підвищення енергоефективності можна застосовувати у багатьох секторах: на наших електростанціях, в електричних мережах, на заводах, у транспортних засобах, у будівлях, у побутовій техніці та багатьох інших областях. Деякі з цих сприятливих для клімату стратегій можуть бути надзвичайно складними, наприклад, допомога комунальним підприємствам у прийнятті систем регулювання, що ґрунтуються на ефективності, за яких вони більше не заробляють більше грошей просто за рахунок продажу більшої кількості енергії, а скоріше за рахунок покращення наданих ними послуг. Інші стратегії надзвичайно прості. Наприклад, захист будівель від атмосферних впливів, встановлення прохолодних дахів, заміна котлів і кондиціонерів на надефективні теплові насоси і так, заміна лампочок.

Від ламп розжарювання до світлодіодів – це може сильно вплинути на наше енергоспоживання.

Альтернативна енергетика – сфера енергетики, що забезпечує вироблення електричної, теплової та механічної енергії з альтернативних джерел. Основними складовими є: сонячна, вітрова, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна енергія, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать

доменний та коксівний газ, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [2].

Відповідно до Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» основними заходами з реалізації стратегічних цілей у секторі ВДЕ є:

- проведення стабільної та прогнозованої політики щодо стимулювання будівництва СЕС та ВЕС;

- проведення міжнародних комунікаційних кампаній для заохочення входу на ринок ВДЕ України міжнародних стратегічних та фінансових інвесторів;

- будівництво та введення 5 ГВт потужностей ВДЕ (окрім ГЕС великої потужності);

- збільшення використання біомаси у генерації електро- та теплоенергії шляхом: стимулювання використання біомаси як палива на підприємствах, де біомаса є залишковим продуктом; інформування про можливості використання біомаси як палива в індивідуальному теплопостачанні; сприяння створенню конкурентних ринків біомаси [1].

Сонячна енергія. Сонячна енергія виробляється, коли сонячне світло поглинається фотогальванічними елементами та перетворюється безпосередньо на електрику. Сонячні панелі, які ви, можливо, бачили на дахах або на рівні землі, складаються з багатьох осередків, що працюють разом. В даний час на сонячну енергію припадає 6% електроенергії. Що робити, якщо сонце не світить, спитайте ви. Поряд із бумом сонячної енергетики стався сплеск супутніх акумуляторних батарей. Акумуляторне зберігання є ключем до революції в галузі чистої енергії та адаптації до глобального потепління. Акумулятори важливі не лише вночі, коли сонце не світить, а й у спекотні дні, коли будинки споживають багато електроенергії для живлення кондиціонерів, акумулятори можуть допомогти керувати попитом на енергію та контролювати загрозу перебоїв у подачі електроенергії.

Вітрова енергія. На відміну від сонячних панелей, які перетворюють сонячну енергію безпосередньо на електрику, вітряні турбіни виробляють електрику традиційним способом: вітер обертає лопаті турбіни, які розкручують генератор. В даний час на вітер доводиться трохи більше 3% виробництва електроенергії в Україні але він, як і сонячна енергія, швидко зростає, оскільки дедалі більше штатів і комунальних підприємств визнають його здатність виробляти 100-відсоткову чисту енергію за напорчуд низькою ціною.

Морський вітер навіть має тенденцію збільшуватися вечорами, коли різко зростає споживання електроенергії в домашніх умовах, і може виробляти енергію в дощові та похмурі часи, коли сонячна енергія менш доступна. У той же час розумне планування та захисні заходи можуть гарантувати, що ми зможемо використати величезний потенціал морського вітру, обмежуючи чи усуваючи потенційний вплив на дику природу.

Геотермальна енергія. Поряд із сонячним світлом та вітром вода – за певних умов – також може бути джерелом відновлюваної енергії. Наприклад, геотермальна енергія працює шляхом буріння глибоко під землею і перекачування надзвичайно гарячої води на поверхню землі, де вона потім перетворюється на пару, яка після підвищення тиску обертає генератор для вироблення електроенергії.

Люди використовували теплову енергію з-під поверхні землі протягом тисячоліть – досить згадати гарячі джерела, які зігрівали мешканців Стародавнього Риму. Сьогоднішні геотермальні електростанції вважаються чистими та відновлюваними, якщо вода та пара, які вони піднімають на поверхню, повторно відкладаються під землю після використання. Правильне розміщення геотермальних проектів також є важливим, оскільки недавня наука пов'язала деякі інноваційні підходи до геотермальної енергії з підвищеним ризиком землетрусів.

Енергія біомаси. За небагатьма винятками, вироблення електроенергії за рахунок спалювання органічних матеріалів, таких як деревина сільськогосподарських продуктів або відходів тваринництва, які в сукупності називаються біомасою, мало сприяє скороченню

викидів вуглецю і насправді приносить набагато більше шкоди навколишньому середовищу, ніж користі. На жаль, незважаючи на численні дослідження, які виявили справжню шкоду від цієї форми біоенергії, деякі країни продовжують вірити хибним заявам індустрії біомаси та субсидувати ці проекти. Ставлення змінюється, але, враховуючи недавній бум деревних пелет, має бути ще багато роботи.

Список використаних джерел

1. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентноспроможність» Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#n2> (дата звернення 03.04.2023).
2. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 № 555-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 17.03.2023).
3. World Energy Outlook 2019. URL: <https://www.iea.org/weo2019/> (дата звернення: 19.03.2023).

ТЕРИТОРІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ У СКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «МАЛЕ ПОЛІССЯ»

Нетуша Я.Ю.

студент 1 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

До складу Національного природного парку «Мале Полісся» входять 3 заказники загальнодержавного значення, загальною площею 149, 3 га.

Гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Михельський» – оголошено Указом Президента України від 20.08.1996 року № 715/96 «Про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» [4].

Заказник, загальною площею 109,0 га розташований на території Михельського лісництва ДП «Ізяславського лісового господарства» Хмельницької області і перебуває у користуванні ДП «Ізяславського лісового господарства».

Охороняється унікальне для України і Хмельницької області торфове болото округлої форми з куртинами деревних порід, яке виникло шляхом заростання карстового озера. Воно характеризується центрально-оліготрофним ходом розвитку (від дещо підвищеної центральної частини до периферії болота) та наявністю фрагментів горбисто-мочажинного комплексу, де обводнені зниження з трав'яно-моховими угрупованнями сполучаються із залісненими горбами. Такі болота характерні для північних регіонів, насамперед, для північної тайгової зони і прибалтійських країн. Вони дуже рідко трапляються в Україні – лише подекуди на Поліссі та в Каратах [1,2,7].

В центральній частині болота переважають рідколісні верхові та перехідно-верхові оліготрофні рослинні угруповання, переважно пухівково-сфагнові, лише поодинокі зустрічаються розріджені деревця берези пухнастої та сосни звичайної до 3 м. заввишки. На периферійній частині ростуть перехідні очеретяно-сфагнові ценози. Серед типових для верхових боліт рослин є види Червоної книги України: льодовиковий релікт верба чорнична і лучно-болотна орхідея пальчатокорінник м'ясочервоний, а також рослини, які охороняються у Хмельницькій області – андромеда багатоліста, багно звичайне, вовче тіло болотне, журавлина болотна, лохина, пухівка багатоколоскова і піхвова, комахоїдна рослина – пухирник середній. Орнітофауну представляють: бекас, щеврик лісовий, жулан, малинівка, вівчарик-ковалик, зяблик, дрізд чорний, із ссавців до центральної частини болота заходять лосі звичайні (додаток III Бернської конвенції), козулі, заєць сірий, лисиця, дикий кабан, із земноводних виявлена рідкісна в області жаба гостроморда (додаток III Бернської конвенції) [1,2,3].

Має водоохоронне, кліматорегулююче, ландшафтозахисне значення, є осередком охорони болотного різноманіття.

Ботанічний заказник загальнодержавного значення «Теребіжі» оголошений Указом Президента України від 12.09.2005 року № 1238/2005 «Про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» [5]. Заказник загальною площею 32,1 га. розташований на території лісництва «Теребіжі», ДП «Славутський лісгосп» Хмельницької області і перебуває у користуванні ДП «Славутського лісового господарства»

Заказник створено з метою збереження та відтворення цінних природних комплексів давньої льодовикової долини з озерами, болотами та лісами з багатою флорою і фауною. На території зростають види рослин, які занесені до Червоної книги України: осока богемська, ситник бульбистий, дифазіаструм сплюснутий, баранець звичайний [2].

Найбільшу наукову цінність заказника становлять виявлені в цих екотопах фрагменти ценозів дуже рідкісного виду – осоки богемської. Це єдине існуюче місцезростання цього виду не тільки у Хмельницькій області, але й на рівнинній частині України. Для Малого Полісся цей вид раніше взагалі не вказувався [7].

Лісова рослинність, яка розміщується на погорбованих підвищених ділянках навколо, представлена, в основному, сосновими лісами, угруповання яких розміщуються в залежності від рельєфу. Більш сухі підвищені горби займають соснові ліси лишайникові; плескати вирівняні ділянки та некруті схили – соснові ліси зеленомохові; невеликі зниження у рельєфі зайняті сосновими лісами чорницево-зеленомоховими. Найбільші площі займають соснові ліси зеленомохові [3,7].

Має важливе наукове значення як збережена унікальна екосистема.

Гідрологічна пам'ятка природи загальнодержавного значення «Озеро Святе» оголошено Указом Президента України від 20.08.1996 року № 715/96 «Про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» [6].

Пам'ятка природи загальною площею 8,2 га розташована на території Михельського лісництва ДП «Ізяславського лісового господарства» у Шепетівському районі Хмельницької області і перебуває у користуванні ДП «Ізяславського лісового господарства».

Охороняється унікальний природний комплекс озера, яке формує сфагнові плави, з островом посередині та прилеглими територіями.

Озеро (площа 4 га) – є свідком і наслідком давнього зледеніння, – ця місцевість була прохідною долиною між Волинським лесовим плато та Подільською височиною, по якій стікали льодовикові води. Сфагнові плави утворилися по берегах озера, особливо в його південній частині, а також навколо острова. Подібні утвори властиві лише для боліт Карелії і північної Білорусії. В Україні сфагнові плави зустрічаються лише на декількох болотах на півночі Українського Полісся та Карпат. У Малому Поліссі ці плави більше не відомі ніде. Це робить озеро святе унікальним серед озер Хмельниччини [2].

Плави утворені кореневищами болотних рослин, вкритими сфагновими мохами, та купинами осок. На них сформувались угруповання осоки пухнастоплодої і пухівки на килимі сфагнових мохів. Раритетною складовою є рослина Червоної книги України шейхцерія болотна, а також види, які охороняються у Хмельницькій області журавлина болотна, осока багнова, образки болотні, бобівник трилистий і комахоїдна рослина росичка круглолиста [1,2,7].

По привідній смузї ростуть осоки омська і здута, очерет, рогіз широколистий, трапляється ситник бульбистий (Червона книга України) і регіонально рідкісна комахоїдна рослина пухирник малий [1,2].

Водойма з усіх боків оточена сосновим лісом. Зі сходу це – сухий сосновий ліс на піщаних пагорбах, в інших частинах – вологий березово-сосновий ліс на вирівняних ділянках. У їх трав'янистому покриві зростають види, занесені до переліку рослин, які

потребують охорони у Хмельницькій області – гвоздика несправжньоорозчепірена, осока кульконосна і ситник розчепірений [7].

Фауна озера досить різноманітна, хоча має дещо збіднений склад внаслідок антропогенного впливу. Із ссавців відмічені козулі, білки, кроти, зрідка трапляються лисиці, лісові куниці. В нормах по берегах озера селиться ондатра.

Найбільше птахів. Зареєстровано 67 видів птахів, з яких 4 види занесені до Червоної книги України, 24 – включено до Додатку II Бернської конвенції [2].

Має велике значення для збереження унікального озера, є осередком збереження фітотріноманіття Малого Полісся, становить науково-пізнавальну, естетичну і рекреаційну цінність.

Список використаних джерел

1. Заповідні перлини Хмельниччини / під ред. Т.Л. Андрієнко. Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2006. 220с.
2. Національний природний парк «Мале Полісся» URL: <http://malepolisja.in.ua/> (дата звернення: 11.03.2023)
3. Прядко О.І., Юглічек Л.С. Розподіл рослинності по території. *Природа унікального краю – Малого Полісся* / під ред. Т.Л. Андрієнко. Кам'янець-Подільський: В-во Мошинського В.С., 2010. С. 41-48.
4. Указ Президента України «Про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» від 20.08.1996 року № 715/96 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715/96#Text> (дата звернення: 12.03.2023)
5. Указ Президента України «Про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» від 12.09.2005 року № 1238/2005 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1238/2005#Text> (дата звернення: 12.03.2023)
6. Указ Президента України «Про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» від 20.08.1996 року № 715/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715/96#Text> (дата звернення: 14.03.2023)
7. Юглічек Л.С. Нарис рослинності східної частини Малого Полісся. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Біологія*. 2002. № 2 (17). С. 31-37.

РОЗВ'ЯЗОК ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАДАЧ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «АТМОСФЕРА» ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

вчитель географії Пишина А.В.

*Червоноблагодатненський заклад дошкільної,
повної загальної середньої освіти*

Горностаївської селищної ради Херсонської області

У географічній освіті рішення задач займає важливе місце, оскільки є одним з прийомів навчання, за допомогою якого забезпечується більш глибоке та повне засвоєння навчального матеріалу. Щоб у повному обсязі засвоїти курс фізичної географії, вивчення теоретичного матеріалу має поєднуватися з систематичним використанням вирішення різних завдань. Зараз шкільна програма з географії характеризується епізодичною присутністю розрахункових завдань у структуру занять. Це суттєво знижує дидактичну роль кількісних закономірностей і може привести до формування поверхових знань в учнів про географічну оболонку. Свідоме вивчення основ фізичної географії немислиме без розуміння кількісної характеристики фізико-географічних процесів і явищ [1,с.3].

Атмосфера – це повітряна оболонка, яка оточує Землю і пов'язана з нею силою тяжіння. Внаслідок того, що повітря нагрівається від земної поверхні, температура його знижується в тропосфері при підніманні вгору (на кожні 100 м – на 0,5-0,6° С).

Величина атмосферного тиску змінюється при зміні температури повітря, а також при зменшенні густини повітря з висотою.

У нижніх шарах тропосфери з підняттям вгору на кожні 100 м атмосферний тиск знижується в середньому на 10 мм рт. ст.

Баричний ступінь – це величина, яка вказує, на яку висоту необхідно піднятися (опуститися), щоб атмосферний тиск змінився на одиницю виміру (на 1 мм рт. ст. або 1 мб). У середньому баричний ступінь становить 10 м/мм, а може бути й 14 м/мм.

Изобари – лінії, що з'єднують точки земної поверхні з однаковим атмосферним тиском.

Під час вивчення теми «Атмосфера» в шкільному курсі географії розглядаються задачі на визначення атмосферного тиску.

Атмосферний тиск – це сила, з якою повітря тисне на земну поверхню, оскільки має масу : 1 л повітря на рівні моря має масу близько 1,3 г. На кожен 1 см² земної поверхні атмосфера тисне силою 1 кг.

Задача 1. Визначити тиск повітря на висоті 500 м, якщо на рівні моря він становить 740 мм рт. ст. (Баричний ступінь 10 м/мм рт. ст.)

Розв'язок: 1) Визначаємо, на скільки знизиться тиск із підняттям на висоту 500 м:
 $500\text{ м} : 10\text{ м} \times 1\text{ мм рт. ст.} = 50\text{ мм рт. ст.}$

2) Потім визначаємо, яким буде атмосферний тиск на висоті 500 м:
 $740\text{ мм рт. ст.} - 50\text{ мм рт. ст.} = 690\text{ мм рт. ст.}$

Відповідь: атмосферний тиск на висоті 500 м становитиме 690 мм рт. ст.

Задача 2. Визначити атмосферний тиск на вершині гори Говерла (2061 м), якщо на висоті 183 м він у цей час становить 720 мм рт. ст.

Розв'язок: 1) Визначаємо, на скільки метрів зміниться відносна висота: $2061\text{ м} - 183\text{ м} = 1878\text{ м}$

2) Далі визначаємо, на скільки зміниться атмосферний тиск при піднятті вгору на 1878 м. Знаючи, що з підняттям вгору на 100 м атмосферний тиск зменшується на 10 мм рт. ст., знаходимо:

$1878\text{ м} : 100\text{ м} \times 10\text{ мм рт. ст.} = 188\text{ мм рт. ст.}$

3) Визначаємо атмосферний тиск на вершині гори:
 $720\text{ мм рт. ст.} - 188\text{ мм рт. ст.} = 532\text{ мм рт. ст.}$

Відповідь: атмосферний тиск на вершині гори Говерла становитиме 532 мм рт. ст.

Задача 3. Тиск повітря на вершині гори становить 550 мм рт. ст., а біля її підніжжя – 760 мм рт. ст. Визначити висоту гори.

Розв'язок: 1) Визначаємо різницю атмосферного тиску на вершині гори і біля її підніжжя:

$760\text{ мм рт. ст.} - 550\text{ мм рт. ст.} = 210\text{ мм рт. ст.}$

2) Знаючи, що з підняттям вгору на 100 м атмосферний тиск знижується на 10 мм рт. ст., визначаємо висоту гори:

$210\text{ мм рт. ст.} : 10\text{ мм рт. ст.} \times 100\text{ м} = 2100\text{ м}$

Відповідь: висота гори 2100 м

Задача 4. Атмосферний тиск біля підніжжя гори 760 мм рт. ст., а температура повітря 18°C. Визначити атмосферний тиск на вершині гори, якщо температура повітря на ній становить 15°C.

Розв'язок: 1) Визначаємо, на скільки градусів зміниться температура повітря:
 $18^\circ\text{C} - 15^\circ\text{C} = 3^\circ\text{C}$

2) Визначаємо відносну висоту гори, знаючи, що з підняттям вгору на 1000 м температура знижується на 6°C:

$3^\circ\text{C} \times 1000\text{ м} : 6^\circ\text{C} = 500\text{ м}$

3) Далі визначаємо, на скільки зміниться атмосферний тиск, якщо піднятися на висоту 500 м: (баричний ступінь 10 м/мм рт. ст.)

$500\text{ м} : 10\text{ м} \times 1\text{ мм рт. ст.} = 50\text{ мм рт. ст.}$

4) Визначаємо, яким буде атмосферний тиск на вершині гори:
 $760\text{ мм рт. ст.} - 50\text{ мм рт. ст.} = 710\text{ мм рт. ст.}$

Відповідь: атмосферний тиск на вершині гори становитиме 710 мм рт. ст.

Список використаних джерел

1. Задачі з фізичної географії: практикум: навч.-метод посіб. / автор-уклад. О. Д. Лаврик. Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. 111 с.
2. Заставецька О.В. *Фізична географія. Збірник задач і вправ. 6-8 класи.* Т.: Навчальна книга-Богдан, 1999. 48 с.
3. Левада О.М., Іванова В.М., Непша О.В. Рішення географічних задач. Навчальний посібник. Мелітополь: Люкс, 2020. 134 с.
4. Ромасишин Г.П. Збірник задач з географії. Підручник. *Тернопіль: Лілея, 2013.* 44 с.

ВПЛИВ ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ ТА ГІДРОГЕОЛОГІЧНИХ УМОВ НА ФОРМУВАННЯ ПІДЗЕМНИХ ВОД ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

*к.геол.н., доцент Прохорова Л.А.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Підземні води широко використовуються в господарстві Запорізької області і є важливим резервом для забезпечення економічного та соціального розвитку. В умовах незначних ресурсів поверхневих вод, придатних для питного водопостачання на більшості території області, вивчення підземної гідросфери має важливе загальнодержавне значення.

В геоморфологічному відношенні територія Запорізької області розташована в межах північно-східної частини Причорноморської низовини та Азовсько-Придніпровської височини [3,с.35], що розрізняються за умовами формування підземного і поверхневого стоку.

Придніпровська височина охоплює північну частину території області. Абсолютні відмітки поверхні складають 120-140 м, на кордоні з Дніпропетровською областю, досягають 170-180 м. Розчленованість поверхні рівнини різна. Відносне перевищення вододілів над лінією ерозійних врізів – 20-40 м. [3].

Приазовська височина займає південно-східну частину області. Абсолютні відмітки поверхні досягають 200-234 м. Поверхня височини сильно розчленована ерозійною мережею. Глибина ерозійного врізу 140-160 м. [1]. Запорізька область знаходиться в межах двох великих геолого-тектонічних структур – Причорноморської западини і Українського кристалічного щита.

Відповідно до геолого-тектонічної будови, що визначає регіональні умови формування підземних вод, на території Запорізької області виділяються наступні гідрогеологічні басейни першого порядку – Причорноморський артезіанський басейн і Український басейн тріщинних вод [4]. Гідрогеологічні умови формування ресурсів підземних вод в різних частинах області неоднакові.

Територія Причорноморського басейну, в межах якого знаходяться Василівський, Мелітопольський, райони, частково Бердянський і Пологівський райони, характеризується більш сприятливими умовами і тут кількість попередньо розвіданих підземних вод (ПРПВ) у межах адміністративного району, як правило, наближається або перевищує 100,0 тис. м³/добу [2, с.112].

У межах Українського басейну тріщинних вод знаходяться Запорізький, Пологівський, частково Бердянський і Мелітопольський райони. На площі Українського басейну гідрогеологічні умови значно гірші, тут є райони з величиною ПРПВ 2,0-13,2 тис. м³/добу, а Вільнянський і Запорізький райони їх зовсім не мають [2, с.112].

Таким чином, в Запорізькій області спостерігається значна територіальна нерівномірність запасів і забезпеченості окремих районів підземними водами. При цьому в області відсутні технічні можливості для транспортування води з поверхневих джерел у райони, які використовують підземні джерела водопостачання, або є безводними.

Розподілення ресурсів підземних вод по басейнах та горизонтах наведено в таблиці

1.

Таблиця 1

Основні водоносні горизонти території Запорізької області [2., с.113]

Геологічний індекс водовмісних порід	Кількість прогнозних ресурсів, тис. м ³ /добу	Кількість експлуатаційних запасів, тис. м ³ /добу
Запорізька область	1550,7	302,669
Причорноморський артезіанський басейн	1073,6	120,469
в тому числі:		
Q	-	-
N	693,8	32,208
P _g	306,9	41,450
K	72,9	46,811
PR ₂	-	-
Область тріщинних вод Українського кристалічного щита	477,1	182,20
в тому числі:		
Q	141,3	70,500
N	4,2	0,700
P _g	269,2	87,070
K	41,8	12,800
PR ₂	20,6	11,130

В межах Українського басейну тріщинних вод на території Запорізької області виділяються гідрогеологічні басейни другого порядку – Придніпровський басейн тріщинних вод, Приазовський басейн тріщинних вод і Кінсько-Ялинський дрібний артезіанський басейн [1, 4].

Загальною закономірністю Українського басейну тріщинних вод і Причорноморського артезіанського басейну є приуроченість ґрунтових і міжпластових підземних вод не тільки до окремих стратиграфічних відкладів, а нерідко, і до їхніх комплексів [2, 4].

На Українському кристалічному щиті найбільш важливе значення для господарсько-питного і технічного водопостачання мають підземні води, приурочені до тріщинуватої зони кристалічних порід докембрію та продуктивних вивітрювання, осадочних крейдових, палеогенових, неогенових відкладів, що поширені в знижених ділянках кристалічного масиву (Кінсько-Ялинському дрібному артезіанському басейні).

Основні водоносні горизонти Причорноморського артезіанського басейну, підземні води якого використовуються для господарсько-питного і технічного водопостачання в межах області, приурочені до осадочних крейдових, палеогенових, неогенових і четвертинних відкладів.

Одним з основних джерел постачання населення якісною питною водою на території області є водоносні горизонти неогенових і палеогенових відкладів. Підземні води неогенових відкладів на території області поширені практично повсюдно, за винятком Приазовського та Придніпровського масивів. Водоносний комплекс палеогенових відкладів порівняно з іншими водоносними горизонтами має найбільше практичне значення по якості, водозбагаченості і кількості експлуатаційних запасів підземних вод.

Гідрогеологічні умови формування ресурсів підземних вод в різних частинах області неоднакові. Територія Причорноморського басейну характеризується більш

сприятливими умовами і тут кількість попередньо розвіданих підземних вод у межах адміністративного району, як правило, наближається або перевищує 100,0 тис. м³/добу. На площі Українського басейну гідрогеологічні умови значно гірші.

За станом на 01.01.2021 експлуатаційні запаси питних та технічних підземних вод складають 302,669 тис. м³/добу. Найбільше розвідано і затверджено запасів підземних вод у Мелітопольському (60,36 тис.м³/добу) і Василівському районі (70,5 тис.м³/добу), в інших районах їх величина змінюється від 5,4 тис.м³/добу до 39,9 тис.м³/добу. Кількість попередньо розвіданих (прийняті Науково-технічною радою КП «Південукргеології» та такі, що пройшли попередню експертизу Державної комісії по запасах корисних копалин України) ЕЗПВ станом на 01.01.2020 становить 561,6 тис. м³/добу [2,с.114].

В цілому сума прогнозних ресурсів підземних вод області становить 1550,70 тис.м³/добу. Водозабезпеченість області підземними водами в перерахунку на 1 особу становить 0,066 тис. м³ на рік [2, с.114].

Список використаних джерел

1. Панченко А.Ю., Тамбовцев Г.В., Непша О.В. Особливості геолого-геоморфологічної будови Приазовської низовини та Приазовської височини. *Актуальные научные исследования в современном мире* // Журнал. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вып. 3(47). Ч. 2. С.95-100.

2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Запорізькій області у 2020 році. Запоріжжя, 2021. 276 с URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2552/regionalni-dopovidi--zaporizka-oblast.html> (дата звернення: 14.03.2023)

3. Фізична географія Запорізької області: хрестоматія / Л. М. Даценко, В. В. Молодиченко, В. П. Воровка та ін. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. 200 с.

4. Шестопапов В.М., Лютий Г.Г., Савіна І.В. Сучасні підходи до гідрогеологічного районування України. *Мінеральні ресурси України*. 2019. №2. С.3-12.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

вчитель географії Сапога Л.М.

Херсонський НВК №51 Херсонської міської ради

Формування екологічної компетентності учнів в при вивченні шкільного курсу географії залежить від їх знань теоретичних основ, пов'язаних з розумінням цілісності географічної оболонки, взаємодії її компонентів, положень концепції сталого розвитку, а також з практичною діяльністю у вигляді досліджень, участі в природоохоронних заходах, виконанні практико-орієнтованих проєктів.

Під екологічної компетентністю розуміється здатність учнів самостійно застосовувати знання та вміння організації екологічно безпечної діяльності. Вона складається на основі екологічної освіти як частини загального процесу освіти, екологічного виховання як частини розвитку особистості, екологічної освіти як частини формування свідомості стосовно природи, екологічної грамотності як формування знань про природу, екологічної культури як частини світогляду, екологічного мислення як розуміння взаємозв'язків екосистем екосистемної пізнавальної моделі як методики реалізації вище зазначеного [4].

Екосистемна пізнавальна модель включає знань з різних навчальних дисциплін, перш за все, спираючись на географію, так як вона дає розуміння природних процесів, взаємозв'язку компонентів, характеру взаємодії суспільства з природою.

Шкільному курсу географії належить особлива роль реалізації екологічної освіти. Шкільний географічний курс надає учням уявлення про Землю як про цілісне середовище, що складається з взаємодіючих компонентів, як місце проживання людини. Географія формує екологічну картину світу як частину географічної культури, яка, своєю чергою, є

частиною загальної культури. Таким чином, у складі особистісної культури особистості формується екологічна культура [2].

Вирізняють кілька підходів екологізації шкільного курсу географії:

– вивчення та освоєння фундаментальних екологічних понять у складі географічних (біосфера, навколишнє середовище, екологічна проблема, антропогенний фактор, природокористування, охорона навколишнього середовища та ін.);

– вивчення наукових методів дослідження (географічні, екологічні, геоекологічні);

– застосування на практиці найпростіших методів геоекологічних досліджень [1,3].

Фізична географія широко висвітлює всі компоненти довкілля та його взаємозв'язок; різноманітність змін у природно-територіальних комплексах під впливом антропогенних факторів; різноманітність ландшафтів та пов'язана з ними біорізноманіття; формування культурних ландшафтів; проблеми екологічного моніторингу у глобальному, регіональному та локальному масштабі.

Різноманітність екологічних знань, що формуються в курсі географії, може бути об'єднана в кілька розділів:

1. Закономірності формування та розвитку географічної оболонки (об'єднує поняття «природний комплекс», «цілісність», «кругообіги речовин та енергії», «зональність»).

2. Взаємодія природи та суспільства (значення природи та оцінка умов для життя та діяльності людини, антропогенна зміна природного середовища, форми та способи охорони природи).

3. Первинні основи природокористування та охорона природи (землекористування, водокористування, використання біоресурсів, заходи з охорони та принципи раціонального природокористування) [1-4].

Отже, під час вивчення курсу шкільної географії, які навчаються проходять шлях від вивчення фізико-географічних знань формування природних компонентів, їх взаємодії, усвідомлення цілісності та взаємозалежності середовища до впливу на природні процеси антропогенної діяльності. Курс географії дає уявлення про те, як природні умови та ресурси впливають на діяльність людини і як людина їх використовує і перетворює. Учні розглядають види порушень природного середовища та заходів щодо її відновлення на конкретних фактах. Важливим умінням, що формується, є географічне прогнозування, моделювання екологічних проблем і ситуацій. Освоюється школярами навичка оцінки екологічних ризиків. Учні розвивають екологічну компетенцію на основі фундаментальних екологічних знань, дослідження проблем локального, регіонального та глобального рівнів, участі у природоохоронних акціях, виконання тематичних проектів.

Список використаних джерел

1. Донченко Л. М., Зав'ялова Т.В. Формування екологічних знань в курсі географії загальноосвітньої школи. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку*: матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, (25-26 квітня 2019 р., м. Бердянськ). Бердянськ, 2019. С. 106-107.

2. Непша О.В., Гришко С.В., Опашко Г.І., Рішко А.Р. Роль шкільного курсу географії в розвитку географічної культури учнів. *Актуальні наукові дослідження в сучасному світі // Журнал*. Переяслав, 2020. Вып. 10(66). Ч. 5. С.79-84.

3. Прохорова Л. А. Екологічна освіта в шкільному курсі географії. *Наукове сьогодні: теоретико-прикладні дослідження та перспективи*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, (17 травня 2019 р., м. Мелітополь). Мелітополь, 2019. С. 69-73.

4. Сапун Т. О., Непша О. В. Формування екологічної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл в процесі вивчення географії. *Актуальні питання науки*: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Бердянськ, 2020. С. 142-144.

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ ТЕХНОЛОГІЇ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

вчитель географії і біології Тис Н.В.

Максимівський ліцей

Михайло-Лукашівської сільської ради Запорізької області

Технологія розвитку критичного мислення є досить універсальною та міжпредметною, дозволяє отримати такі освітні результати, як уміння працювати в різних галузях знань інформаційним потоком, висловлювати свою думку усно чи письмово, формувати особисту точку зору на основі різних ідей та уявлень, працювати у групі. Основними характеристиками критичного мислення є самостійність, постановка проблеми, прийняття рішення, чітка аргументація, соціальність [3].

С Тітечко у своїх дослідженнях при формуванні критичного мислення виділяє три основні стадії: «Актуалізація-Усвідомлення-Рефлексія». Відповідно модель уроку складається з трьох фаз: ревокації (фаза актуалізації, виклику), усвідомлення (фаза вивчення нового матеріалу), рефлексії (фаза міркування) [4].

Під час проведення уроків на фазі ревокації задля забезпечення мотивації доцільно використовувати сучасні матеріали засобів, теле- і радіопередач, Інтернету, спонукати учнів до вирішення проблемних питань. Учні надано можливість зіставити отриману інформацію, знайти протилежну і загальну думку, прийняти чи відкинути її, зробити свій осмислений висновок. Під час ревокації відбувається залучення пам'яті, інтелекту, активізується розумова діяльність дитини. Для того, щоб відбулося критичне, повнозначне розуміння, розраховане на тривалий термін, учні мають бути активно залучені до навчального процесу [2].

З цією метою на даному етапі уроку використовують такі пізнавальні дії:

- учні активно згадують усе, що вони знають на тему;
- пропонують проблемне питання;
- висувають пропозиції щодо вирішення проблеми;
- обговорюють мету уроку.

Для реалізації зазначених дій доцільно застосовувати методичні прийоми: розминку, епіграф до уроку, проблемну ситуацію, «мозковий штурм», асоціювання, «загадковий ящик», «бумеранг», розгадування кросворду.

У 7 класі в курсу «Материків та океанів» на початку вивчення кожного з материків можна запропонувати учням цитату із відомого літературного твору, яку діти мають пояснити щодо матеріалу. Наприклад, щодо теми «Австралія» з метою актуалізації знань і мотивації навчальної діяльності пропонують цитати з твору Ж. Верна «Діти капітана Гранта»: «Ось вона, ця Австралія, якась пародія на світові закони, чи, точніше, виклик, кинутий в обличчя усьому світу»; «Цей материк – найцікавіший на всій земній кулі! Його виникнення, природа, рослини, тварини, клімат – все це дивувало, дивує і дивуватиме всіх вчених світу. Чудовий, найнелогічніший край з усіх, які колись існували! Земля парадоксальна, яка заперечує всі закони природи». Учні, які вивчають материк, доводять наведені твердження.

З метою актуалізації опорних знань на початку вивчення теми вчитель застосовує прийом «Знаю – хочу дізнатися – дізнався», який може бути у вигляді таблиці, макета, відео, фотозображення.

На фазі осмислення, в ході засвоєння географічних знань, процес розвитку критичного мислення здійснюють шляхом формування навичок роботи з навчальною літературою, складання плану, конспекту, заповнення таблиці, побудови або аналізу діаграм, схем, графіків, підготовки усної та письмової розповіді, розв'язання географічних завдань, роботи з географічними картами, картосхемами, текстом тощо [1].

На цій фазі учні працюють із новим матеріалом, якому присвячено урок. Вони активно конструюють нову інформацію і самі відстежують цей процес, встановлюють зв'язки між отриманими та раніше засвоєними знаннями.

У процесі навчання учні є головними дійовими особами: обговорюють порушені проблеми, продукують нові питання для висвітлення з різних сторін, аналізують факти, роблять висновки. Моделі, малюнки, схеми, картографи відбивають хід думок учнів, систематизують нові отримані знання як на репродуктивному, а переважно творчому рівні. Для ефективної організації роботи на уроці можна запропонувати учням інструктивно-технологічні карти, які допомагають їм уявити необхідний для засвоєння обсяг матеріалу і максимально забезпечити самостійність в отриманні нових знань і умінь, раціонально розподілити робочий час.

На цьому етапі уроку доцільно застосовувати групові форми роботи.

Так, при вивченні теми «Виробництво та постачання електроенергії» у 9 класі учні об'єднуються у групи, кожна з яких отримує завдання: охарактеризувати один із типів електростанцій за планом:

- Місце цього типу електростанції у розвитку господарства.
- Чинники розміщення.
- Переваги цього типу електростанцій.

Недоліки цього типу електростанцій

- Перспективні напрями розвитку цього типу електростанцій.

1 група – ТЕС; 2 група – АЕС; 3 група – ГЕС; 4 група – альтернативні ЕС.

Кожна група обирає капітана, секретаря (стежить за часом) та доповідача. Після обробки у групі різноманітних джерел інформації за певний час доповідачі доносять усім результати роботи своєї групи. Учасники інших груп під час доповіді складають опорно-логічний конспект.

Після виступів всіх груп на фазі рефлексії можна застосувати метод різнокольорових капелюхів. Цей метод вчить думати у різний спосіб, по-різному оцінювати ситуацію, прогнозувати події. Білий капелюх символізує нейтральну інформацію, тобто наявність трьох типів традиційних електростанцій та нетрадиційних джерел енергії. Чорний капелюх – це вказівка на негативні наслідки, безпеку використання електростанцій. Жовтий капелюх – це простеження позитивних аспектів, переваг та досягнень. Зелений капелюх – це творчість, пропозиції, ідеї, можливі альтернативи. Синій капелюх – контроль над розумовим процесом, підбиття підсумків, висловлювання спостережень та коментарів. Це важливість ситуації, життєвий урок, що з цього випливає.

З усього вищесказаного можна дійти невтішного висновку, що, по-перше, критичне мислення — це мислення самостійне. Воно носить індивідуальний характер. Кожен формує свої власні ідеї та переконання, причому має повне право прийняти ідею іншої людини, якщо її аргументація буде вагомішою.

По-друге, інформація є відправним, а чи не кінцевим пунктом критичного мислення. Головним є процес здобуття знань.

По-третє, критичне мислення починається з постановки питань і усвідомлення проблем, які потрібно вирішити. Тільки борючись із конкретною проблемою, шукаючи власний вихід із складної ситуації, учень справді думає.

По-четверте, критичне мислення прагне переконливої аргументації (докази, контраргументи, визнання інших точок зору тощо).

П'яте, критичне мислення – це мислення соціальне. Кожну думку перевіряють та обґрунтовують, коли нею діляться з іншими. Саме тому доцільно застосовувати різні види парної та групової роботи, використовувати дебати, дискусії, різні види публікацій, письмових робіт.

Головне для вчителя – пам'ятати, що розвиток критичного мислення – це тривалий процес, який є ефективним лише у разі систематичного застосування на кожному уроці.

Список використаних джерел

1. Ковальова К.І. Формування критичного мислення на уроках географії. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/5499/%D0%9A.%20%D0%86.%20%D0%>

9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 11.03.2023)

2. Марченко О.Г. Формування критичного мислення школярів. Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада +», 2007. 160 с.

3. Технології розвитку критичного мислення учнів / Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.; Наук. ред., передм. О. І. Пометун. К.: Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.

4. Тітечко С. Технологія розвитку критичного мислення. Навчально-методичний проект. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. № 19. 2006 С. 3-7.

ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖЕВОГО ГЕОСЕРВІСУ GOOGLE MAPS ПРИ ВИВЧЕННІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ГЕОГРАФІЇ

вчитель географії Ясинецька Л.В.

Бердянська ЗОШ №13

Бердянської міської ради Запорізької області

Сьогодні пред'являє свої вимоги до освіти і вимагає від нас пошуку нових форм роботи на уроці. У багатьох сучасних школах для вирішення цього завдання застосовуються численні інноваційні технології. Застосування цих технологій немислиме без застосування нових інформаційних комп'ютерних технологій (ІКТ), які допомагають розкривати педагогічні і дидактичні функції цих методів, дозволяють інтенсифікувати процес навчання, підвищити темп уроку [1,с.28].

Хмарні технології – це технології, які надають користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса. Хмарні технології набувають дедалі більшої популярності в освітній галузі, зокрема їх часто почали використовувати у загальноосвітніх навчальних закладах. Однак, як показує досвід, педпрацівники закладів ще недостатньо розуміють їх суть, можливості використання та перспективи, які вони надають в освітній галузі [2,с.3-4].

Розглянемо можливості формату в режимі «Google-maps». В залежності від мети, що поставлена на уроці учень обирає відповідну географічну карту зроблену зі супутника. Високий якісний рівень зображення земної поверхні створює ілюзію присутності в певній точці простору. Але найбільш важливо, що за допомогою інструменту «Ландшафт» ми можемо перейти від дрібномасштабного зображення земної поверхні до крупномасштабних топографічних карт які надають детальну інформацію про місцевість.

Використання Google maps надає можливість вчителю як би організувати і провести віртуальні подорожі, екскурсії та огляд цікавих географічних об'єктів у тривимірній проекції. Географічні карти двомірні, а використання карт сервісу надає саме трьохмірне зображення.

Слід зазначити, що Google maps – це географічні карти до яких додається опис об'єктів та додаткова візуальна інформація [5].

Звернемо увагу на ще один напрямок використання цих карт, а саме можливість на базі всієї отриманої інформації створювати свої власні карти, наносити на них відповідні природні та соціальні об'єкти відповідно до теми заняття. Наприклад, при вивченні теми «Природно-заповідний фонд Запорізької області», вчитель надає доступ до цієї карти учням та ставить відповідне завдання: «Позначити на карті заповідні об'єкти Запорізької області». За основу можливо використовувати і друкований варіант карти. Учні за допомогою стандартних піктограм наносять певні природоохоронні об'єкти на карту. Під час виконання завдання учні набувають досвід створення власних карт й картосхем, самостійно прийдуть до висновку, що будь-який символ, що використовується на географічній карті, несе певну інформацію та містить у собі певний зміст.

Працюючи над власною картою, учні створюють цілий мультимедійний ресурс, в який можна інтегрувати текст, зображення, відео чи будь-який інший об'єкт шляхом надання відповідного посилання. Далі вони роздруковують карту, готують презентацію та

захищають свій проект на занятті. Окрім формування навичок самостійного створення картографічної моделі, учні за допомогою Google maps здобувають навички орієнтуванні у просторі.

Яким чином? Проводячи перегляд інформаційного ресурсу, співставляючи з роздрукованим зображенням, користуючись додатковою інформацією, довідниками учні шукають та знаходять географічні та соціальні об'єкти на карті та наносять їх на свою картографічну модель. Це розвиває вміння визначати просторове розміщення об'єктів на географічній карті, розвиває творчу й дослідницьку діяльність учнів.

Окрім орієнтування, можливості сервісу дозволяють проводити вимірювання відстаней, обчислення площ, підбір коротшого шляху та використовувати інші картометричні і морфометричні прийоми.

Користуючись Google Maps, учні можуть вдосконалити свої знання щодо географічної номенклатури; розрахувати відстань між точками на карті та порівняти власні результати з обчисленнями Google Maps і визначити похибку у розрахунку; з'ясувати, наскільки розвинена транспортна інфраструктура, за допомогою якого транспортного засобу можна дістатися з пункту А у пункт Б або дізнатися чи потрібно робити пересадки, щоб дістатися з пункту А у пункт Б тощо; з'ясувати, котра година в тому чи іншому часовому поясі [3,с.103].

І, нарешті, використання мережевого геосервісу Google Maps дозволяє організовувати роботу учнів в групах, так як з одним інформаційним ресурсом може працювати декілька учнів [3,4]

Для вчителів Google Maps пропонує: різноманітні карти й зображення місцевості для вивчення географії світу чи краєзнавства; платформу для вирішення завдань, пов'язаних з обчислюванням відстаней, пошуку найкоротшого шляху, порівняти особливості різних місцевостей; платформу для проектної діяльності, за допомогою якої можна організувати спільну діяльність учнів у процесі навчання географії [4].

Список використаних джерел

1. Гришко С.В., Зав'ялова Т.В. Проблемні питання використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках географії. *Географія та туризм: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (28 лютого - 1 березня 2023 р., м. Харків) / за заг. ред. Муромцевої Ю. І. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2023. С.28-33.*

2. Лимар Ю.В. Хмарні технології та Google сервіси. Лабораторний практикум для вчителів ЗНЗ. URL: <http://goloviatynezosh.ck.sch.in.ua/Files/downloadcenter/%D0%A5%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D1%82%D0%B0%20Google%20%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B2%D1%96%D1%81%D0%B8.pdf> (дата звернення: 11.03.2023)

3. Варакута О. Формування компетентності «уміння вчитися впродовж життя» способом самостійної роботи учнів з інтернет-ресурсами під час вивчення географії. *Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. 2020. № 4. С.102-106.*

4. Prokhorova L., Hryshko S., Nepsha O. The use of modern innovative educational technologies in the school course of geography. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes./ Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology. Monograph 43. Katowice: Publishing House of University of Technology, 2021. pp.686-694.*

5. Google Maps URL: <https://www.google.com.ua/maps/> (дата звернення: 11.03.2023)

РОЗДІЛ 2. ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ МЕЛІТОПОЛЯ: УСПІШНИЙ ВИМІР ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

к. геогр. н., доцент Арабаджи О.С.

к. геогр. н., доцент Донець І.А.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Місто Мелітополь славетне своєю історичною та етнокультурною спадщиною, є упродовж століть перехрестям різних народів і культур. Згідно з Всеукраїнським переписом населення (2001 р.) у Мелітополі мешкали представники 96 етнічних груп, які цілком були інтегровані у міське життя, зберігаючи власну культуру та історію [1]. У 1991 р. у місті було зареєстровано 20 громадських національно-культурних товариств, які об'єднались в Спілку громадських організацій «Рада національних товариств»; створено єдиний в Україні інтеркультурний музей «Кале»; працювало 9 недільних шкіл із вивчення рідної мови. У 2008 р. Мелітополь став першим українським містом – учасником Програми Ради Європи «Міжкультурні міста» (ICC-UA Network Memorandum), а в 2011 році – Української платформи інтеркультурних міст. Основу полікультурного потенціалу Мелітополя складало взаємозв'язане поєднання історико-культурних ресурсів етнічних спільнот, що створювало специфічне міське міжкультурне середовище. Використання полікультурного потенціалу сприяло сталому соціально-економічному розвитку нашого міста. Цей розвиток виявлявся у формуванні у Мелітополі національної толерантності і свідомості, полікультурному плануванні та облаштуванні креативного міського простору, розширенні міжміських та міжнародних економічних і соціально-культурних зв'язків, формуванні привабливого міграційного середовища тощо.

Мелітопольська громада активно підтримала принцип міжкультурного діалогу, запропонований Європою і зробила його одним із пріоритетів свого розвитку. Раціональне використання полікультурного потенціалу і цілеспрямований соціально-економічний розвиток міста стимулювало розробку відповідної стратегії розвитку. У 2016 р. робоча група із представників Мелітопольської міської ради, депутатського корпусу, науковців, освітян, громадських організацій та мас-медіа розробила «План міжкультурної інтеграції міста Мелітополь на 2015-2020 рр.» [2].

Основною метою плану, який був першим документом такого формату в Україні, було створення умов та нових можливостей для динамічного, інклюзивного, по-справжньому полікультурного суспільства, за участю всіх мешканців незалежно від їх етнічного походження, віросповідання, віку, статі, освіти. У плані відображено подальший розвиток Мелітополя із урахуванням полікультурного потенціалу; планування забудови міста; прийняття новоприбулих (біженців, переселенців), формування міжнаціональної та міжрегіональної самосвідомості, розвиток етнокультурного туризму тощо. Зазначимо, що за оцінкою експертів Ради Європи загальний інтеркультурний індекс Мелітополя у 2020 р. склав 88 балів (зі 100 можливих) та місто зайняло лідируючі позиції у таких важливих сферах, як міжнародна співпраця, інтеркультурна компетентність, культурне та громадянське життя [3].

24 лютого 2022 р. український Мелітополь було окуповано унаслідок російської військової агресії. Більше року окупаційна влада чинить по відношенню до мешканців міста скоординований план різних дій з ознаками геноциду та дискримінації – руйнування політичної та соціальної систем; знищення культури і мови; порушення прав і свободи; загроза безпеки, гідності та життя людей. Намагаючись знищити нашу ідентичність окупанти піддали жорсткій цензурі інформаційну, культурну та освітню сфери. У Мелітополі не працює українське телебачення, відсутній український мобільний зв'язок та інтернет. Мешканці міста не можуть вільно спілкуватися українською мовою, а заклади освіти примусово переведені на російську мову й російські програми; перейменовуються

вулиці, а в місцевому краєзнавчому музеї виготовлені «нові експонати», які фальсифікують справжню історію і культуру міста, називаючи наш край частиною «новоросії». У зв'язку із посиленням репресій, гуманітарною катастрофою, психологічним напруженням, майже половина мешканців покинуло місто. Серед них багато представників етнічних спільнот, які стали вимушено переміщеними особами та біженцями.

Але попри окупацію, мешканці полікультурного Мелітополя проявляють взаємодопомогу, громадську активність, намагаючись консолідувати міську громаду. Прикладом є проведення представниками різних конфесій спільних молебнів «За Україну» на головній площі міста, волонтерська діяльність представників різних етносів. За підтримки Мелітопольської міської ради та проекту Ради Європи «Посилення захисту національних меншин, включаючи ромів та мов меншин в Україні» ініціативною групою розробляються механізми економічної, психологічної, інформаційної та правової підтримки представників етнічних спільнот; різноманітні заходи, спрямовані на підвищення міжкультурної взаємодії у міській громаді не тільки в умовах російської окупації, а й деокупації Мелітополя. Впевнені, що полікультурність і надалі сприятиме розбудові, відродженню та сталому розвитку нашого міста.

Список використаних джерел

1. Перепис населення України (2001 р.). URL: <https://www.wiki-data.uk-ua.nina>. (дата звернення: 11.03.2023)
2. План міжкультурної інтеграції міста Мелітополь на 2015-2020 рр. - Мелітополь: Мелітопольська міська рада, 2016. 100 с. URL: http://mvk.zp.ua/wp-content/uploads/2017/07/Small_Strategy_Plan_Melitopol_2015_20.pdf. (дата звернення: 10.03.2023)
3. Рубікондо Ксенія. Інтеркультурна компетентність: посібник для тренерів. 2020. URL: <https://rm.coe.int/intercultural-competence-trainers-manual/>. (дата звернення: 11.03.2023)

СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ЗНАЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ І ДОЗВІЛЛЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

к.геогр.н., доцент Арсененко І.А.

к.геогр.н., доцент Донець І.А.

Малахова О.В.

студентка 1 курсу магістратури

спеціальності 242 Туризм

Хомотюк Ю.П.

студент 2 курсу

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Сьогодні, в умовах воєнного стану в Україні складовою частиною культурної політики та соціально-культурного розвитку її регіонів є примноження культурних цінностей і збереження історико-культурної спадщини. Фундаментальними принципами проголошено: визнання культури як одного з провідних чинників самобутності української нації і національних товариств (що проживають на території країни); затвердження в суспільному житті високих моральних основ і гуманістичних ідей, орієнтація на загальнолюдські та національні надбання та цінності, їх пріоритетність над політичними та іншими інтересами; подальший розвиток культурних зв'язків з українськими діаспорами та українцями, що проживають в інших країнах світу; надання рівних можливостей громадянам країни (незалежно від їх національної приналежності і соціального статусу) у доступності, створенні та розповсюдженні культурних цінностей, всіх видів культурних послуг; забезпечення необхідних умов культурного розвитку громадян, їх творчого, естетичного становлення; заохочення волонтерської діяльності громадських організацій

або окремих громадян у сфері культури та мистецтва; здійснення міжрегіональної і міжнародної культурної співпраці (у т.ч. визнання пріоритету міжнародно-правових актів); об'єднання державних інституцій і громадських організацій щодо забезпечення розвитку культури [1, 2].

Особливого значення в цьому контексті набуває організація туристичної діяльності, її соціально-культурний зміст у т.ч. на основі функціонування закладів культури та мистецтва. Вона включає все різноманіття пропозицій щодо організації вільного часу: спілкування, створення та засвоєння культурних цінностей і ін. всіма доступними засобами, формами, методами (мистецтво, фольклор, свята, обряди і т. п.).

Заклади культури та мистецтва в регіонах України сприяють вирішенню певних проблем в історико-культурній, екологічній, релігійній і інших сферах життєдіяльності населення.

Проведені дослідження дозволяють визначити характерні риси соціально-культурної спрямованості у діяльності закладів культури та мистецтва для сфери туризму і дозвілля : надання соціально-культурних послуг населенню, на основі відвідування даних закладів у вільний час, які відрізняються добровільністю, свободою вибору, активністю, ініціативою різних груп, індивідуумів. Вона обумовлена регіональними, національно-етнічними особливостями і традиціями; характеризується різноманіттям видів загальнокультурних, пізнавальних, політичних, соціальних, професійних, художніх, сімейних та інших інтересів і потреб туристів та екскурсантів. Сутність і призначення соціально-культурного змісту діяльності закладів культури та мистецтва в сфері туризму і дозвілля, можна розглядати у декількох аспектах: гуманітарному, що охоплює широкий спектр сучасних технологій соціально-культурної діяльності закладів культури та мистецтва, який включає цілий блок туристичної діяльності та сфери дозвілля, принципів і функцій соціального призначення, вітчизняного та зарубіжного досвіду; організаційно-управлінському, де основу функціонування закладів культури та мистецтва складають поняття соціо-культурного менеджменту в сфері туризму і дозвілля, централізації і децентралізації, контролю й звітності, прогнозування і проектування, підготовки кваліфікованих кадрів; економічному, в якому провідне місце в характеристиці соціально-культурної діяльності закладів культури та мистецтва для сфери туризму і дозвілля займають такі категорії, як рентабельність, ефективність і матеріальна забезпеченість [1, 2, 4].

Соціально-культурна діяльність закладів культури та мистецтва виконує функції, які визначають напрям діяльності, їх позицію в тій соціально-культурній ситуації, яка існує в країні, вони розкривають пізнавальний зміст туристичної діяльності й екскурсійних програм, інших тематичних заходів (фестивалі, конкурси, ярмарки та ін.), які наближені до певного краю, району, міста, селища, тобто до того або іншого регіону. Функції - це напрями, які визначають природу, специфіку і засоби досягнення цілей в соціально-культурній діяльності закладів культури та мистецтва. Від функцій залежить їх ефективність діяльності й успіх при організації туризму і дозвілля для різних категорій населення в регіонах. На наш погляд до основних функцій можна віднести наступні:

– розвиваючо-комунікативна, яка спрямована на допомогу у саморозвитку туристів і екскурсантів, визначенні їх національного та соціального самоствердження, спілкування;

– інформаційно-освітньо-пізнавальну функцію, мета якої підвищення інформованості населення; розширення кругозору та знань серед туристів і екскурсантів у різних наукових напрямках і просвітніх заходах; популяризація тематичних заходів і відзначення державних, професійних свят, ювілейних, знаменних та пам'ятних дат історії та сучасності держави, регіонів, громади;

– культурно-творчу функцію, яка спрямована не тільки на підвищення рівня культури населення, підтримку аматорського мистецтва, але на його творчий розвиток, відповідно до здібностей, талантів туристів і екскурсантів. Займаючись творчістю, туристи

й екскурсанти мають можливість ознайомитись із культурою, місцевими звичаями, традиціями, етнічними нормами, самобутністю регіону відвідування;

– рекреаційно-оздоровчу функцію, яка полягає у створенні розважальних, оздоровчих, спортивних і дозвільних програм для різних груп туристів і екскурсантів з метою відновлення їх фізичних, психологічних і духовних сил. Саме тому, при розробці туристичних маршрутів, екскурсійних програм організатори повинні враховувати соціальну приналежність, характер праці туристів і екскурсантів, її обсяг, рівень інтенсивності, потреби відвідувачів у тих або інших видах дозвілля;

– гедонізм – отримання туристами й екскурсантами задоволення від побаченого і почутого (відвідування музеїв, театрів, заняття творчістю та ін.) [3].

Визначені функції діяльності закладів культури та мистецтва склалися на основі соціально-культурного змісту організації туристичної діяльності і дозвілля. Вони виникають і можуть змінюватися на певних відрізках часу, залежно або від потреб суспільства або від запитів і бажань туристів і екскурсантів.

Соціально-культурна діяльність закладів культури та мистецтва може здійснюватися як в організованих, так і в неорганізованих формах. Неорганізовані форми – здійснюються в домашніх умовах або в побуті, коли організатори туризму та екскурсійних програм забезпечують проведення різних тематичних заходів для населення в межах їх постійного проживання.

Соціально-культурна діяльність закладів культури та мистецтва - це суспільне явище, загальнодоступне, що розвивається і вдосконалюється в організованій формі на базі функціонування різних типів її закладів (музеї, заклади культури клубного типу (в т.ч. культурні центри за інтересами), театри, концертні організації, бібліотеки, демонстратори фільмів, цирку, парки системи Міністерства культури та ін.), які є соціально-культурними інститутами в регіонах.

Таким чином, діяльність закладів культури та мистецтва має вагоме соціально-культурне значення для розвитку сфери туризму і дозвілля в регіонах України. Вона заснована на об'єднанні населення щодо вільного вибору дозвільних занять, пов'язаних із культурною або просвітницькою діяльністю, рекреацією й туризмом, екскурсійною діяльністю, а на їх основі з саморозвитком, самореалізацією та спілкуванням, а також задоволенням інтересів і потреб туристів і екскурсантів, що безумовно буде впливати на вирішення конкретних соціально-культурних завдань суспільства, а також подальшого розвитку соціально-культурних інститутів, збереження історико-культурної спадщини, розвиток багатого туристичного потенціалу громад, поліпшення культурно-мистецького обслуговування населення в регіонах країни.

Список використаних джерел:

1. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: Режим доступу: <https://mkp.gov.ua/> (дата звернення: 12.03.2023)
2. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/derzhavna-rehional-na-polityka/monitorynh/monitorynh-monitorynh/> (дата звернення: 12.03.2023)
3. Технології соціальної роботи у сфері культури та дозвілля. URL: https://pidru4niki.com/73079/sotsiologiya/tehnologiyi_sotsialnoyi_roboti_sferi_kulturi_dozvillya (дата звернення: 12.03.2023)
4. Центр культурного менеджменту (Українська мережа культури). URL: <http://www.kultura.org.ua/?p=133> (дата звернення: 12.03.2023)

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

к.геогр.н., доцент Арсененко І.А.

к.геогр.н., доцент Донченко Л.М.

Гоголадзе Р.Р.

студент 4 курсу бакалаврату

спеціальності 242 Туризм

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Швець В.В. магістр з туризму

Туристична сфера України останні роки переживає не найкращі часи. Причин цьому немало. Зрозуміло, що в країні, після пандемії COVID-19 економічна криза стала перманентним явищем, окрім того відбуваються повномасштабні бойові дії в північних, східних та південних регіонах, отже розвивати окремі сфери економічної діяльності до яких відноситься туристична галузь – справа не з легких, а на певних територіях взагалі не можлива. На вирішення вище зазначених проблемних питань у повоєнний період має бути спрямована туристична політика – система методів, мір і заходів нормативно-правового, зовнішньополітичного, соціально-економічного, культурного й іншого характеру, що здійснюється парламентами, урядами, державними і приватними організаціями та закладами, асоціаціями й установами з метою створення умов для розвитку туристичної індустрії, раціонального використання туристично-рекреаційних ресурсів, підвищення ефективності функціонування системи туризму. По перше, це комплекс заходів правового, економічного і організаційного порядку, підкріплений відповідними управлінськими інститутами, діяльність яких пронизує всі управлінські рівні і спрямована на узгодження державних, бізнесових і місцевих інтересів на ринках туристичних послуг різного порядку. По друге – діяльність держави щодо розвитку туристичної індустрії і суб'єктів туристичного ринку (туроператорів і турагентів), удосконаленню туристичного обслуговування громадян і зміцненню на їхній основі свого політичного, економічного і соціального потенціалу. Основними напрямками туристичної політики є захист прав осіб, які здійснюють подорож, інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту, підтримка внутрішнього та в'їзного туризму [4].

Сьогодні, значну увагу необхідно приділити туристичній політиці на регіональному рівні, яка відбувається в рамках загальної державної політики і враховує місцеву специфіку туристичного попиту та пропозиції, поточний та очікуваний рівень розвитку туризму в регіонах країни або в її окремих центрах. Основними завданнями є: створення конкурентоспроможного туристичного продукту; використання високопривабливих елементів місцевої природної та історико-культурної спадщини для збільшення кількості туристичних поїздок і відвідування безпечних регіонів; залучення нових об'єктів до туристичної пропозиції регіонів; більш ефективно використання туристичної матеріальної бази в окремих регіонах; підвищення соціально-економічного ефекту від розвитку туризму в регіонах (зростання доходів населення, диверсифікація регіональної економіки тощо); захист навколишнього середовища.

Окрім того, вкрай необхідно розрізняти цілі регіональної туристичної політики. Ми притримуємося думки, що необхідно розрізняти економічні, технологічні, соціальні, екологічні та політичні цілі [2, 3]. Щодо економічних цілей, доцільно підвищення економічної ролі туристичної галузі в господарському комплексі регіонів та створення регіонального мультиплікативного ефекту; забезпечення участі регіонів в системі міжнародного та міжрегіонального поділу праці; підвищення конкурентоспроможності та економічної ефективності виробленого туристичного продукту за умови оптимізації відносин всередині галузі та зміни способів функціонування туристичного комплексу; ефективність використання та охорона наявних туристично-рекреаційних ресурсів; управління економічними результатами діяльності туристичного комплексу через

регулювання цін на туристичні ресурси та послуги, що пропонуються; створення сприятливих умов, залучення інвестицій у туристичну сферу з метою подальшого її розвитку.

Технологічними цілями туристичної політики є: трансформації, які пов'язані з впровадженням нових цифрових технологій у бізнес-процеси туристичної сфери та сфери гостинності, кращих зарубіжних практик щодо розвитку туризму відповідно до європейського досвіду; моніторинг розвитку туристичної галузі на регіональному рівні; розробка інноваційних туристичних проєктів і продуктів, у зв'язку з тим, що в туризмі діджиталізація призвела до персоналізації туристичного досвіду і зростання частки самостійних подорожей.

Соціальними цілями туристичної політики є: створення умов для соціальної стабільності в регіонах; забезпечення умов, необхідних для відновлення психоемоційного стану, оздоровлення та відпочинку населення, на основі подальшого розвитку форм і методів санаторно-курортного лікування, реабілітації та оздоровлення; збереження природної та історико-культурної спадщини як основного туристичного ресурсу регіонів.

Екологічними цілями є: зменшення антропогенного впливу туристичної галузі на навколишнє середовище, природні ресурси та здоров'я населення; раціональне використання, охорона та відтворення природних туристично-рекреаційних ресурсів, як важливих елементів природного потенціалу регіонів; досягнення нормативної якості навколишнього природного середовища для розвитку курортів та рекреаційно-туристичного комплексу.

Щодо цілей політики, вони повинні включати в себе: сприяння більш ефективній інтеграції регіонів України як у Європейське так і світове співтовариство, розвиток міжнародних відносин; співпраця регіонів у формуванні привабливого іміджу країни на міжнародній арені у т.ч. укладання угод про розбудову туристичної галузі та сфери гостинності [2, 3].

Регіональну туристичну політику можна розглядати з двох точок зору: інституційної та неінституційної. Перша – це державні регіональні органи влади, до повноважень яких належать: розробка та реалізація регіональної туристичної політики, її демократичне формування та моніторинг, відповідно до специфічних особливостей регіонів та цілей розвитку; залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у розвиток регіональної туристичної галузі, створення нових робочих місць; категоризація та ресстрація наявних туристичних організацій та послуг, що надаються, забезпечення їх високої якості шляхом ліцензування та сертифікації; створення сприятливих умов для розвитку туризму шляхом спрощення та гармонізації туристичних формальностей (митних, валютних, податкових, прикордонних та інших); надання інформації, збір та аналіз даних для прийняття рішень; підготовка висококваліфікованих кадрів для роботи в туристичній сфері; розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, організація нових туристичних маршрутів та екскурсійних програм в регіонах [1].

Іншим аспектом регіональної туристичної політики є наявність професійних спілок (туроператорів, турагентів, готел'єрів, рестораторів тощо); асоціацій, туристичних компаній, діяльність яких є незалежною від органів державної влади. Їх туристична політика охоплює коло професіоналів у сфері туризму. Важливим питанням є покращення взаємодії та співпраці між органами державної влади та місцевого самоврядування, підприємцями, інвесторами та іншими організаціями, які можуть активно співпрацювати задля створення привабливого регіонального туристичного продукту. Існують механізми залучення місцевих громад до розвитку туристичної галузі в регіонах України. Зокрема, ефективним механізмом взаємодії місцевої влади та суб'єктів туристичної діяльності можуть стати регіональні туристичні асоціації (туристичні кластери) які вже функціонують у більшості регіонів країни як добровільні об'єднання юридичних і фізичних осіб, створених з метою координації діяльності учасників, забезпечення захисту їх прав та

інтересів у відносинах з державними та іншими органами, спільної реалізації учасниками різноманітних програм та проектів, а також розподілу прибутку від їх реалізації [2, 3].

Відсутність належного досвіду та знань стримує розвиток туристичного сектору і потребує державної підтримки: розробити методичні документи для допомоги місцевим органам влади у розвитку туризму і рекреації у т.ч. з урахуванням існуючих форс-мажорних обставин; чітко окреслити функціональну діяльність департаментів, управлінь і відділів культури та туризму державних адміністрацій на регіональному рівні, їх взаємодію з представниками туристичного бізнесу; з урахування сьогодення оновити стратегії розвитку туризму в областях і територіальних громадах; організувати науково-практичні та методичні семінари, практико-орієнтовані курси і тренінги за участю іноземних експертів із зазначеної тематики. Окрім того, провести брендування туристичних дестинацій, на цій основі вдосконалення діяльності туристично-інформаційних центрів у регіонах; здійснити розробки комплексних програм щодо розвитку культури та мистецтва, програм збереження та охорони об'єктів природної і культурної спадщини, регулювання їх використання (за необхідністю реконструкції) та популяризації; програм розвитку історичних міст України; програм розвитку центрів національних культурних товариств та ін.

Правове регулювання туристичної діяльності базується на міжнародних та національних стандартах, що відображено в національному законодавстві, міжнародних договорах, створенні туристичних організацій, асоціацій, корпорацій тощо.

Таким чином, на сучасному етапі провідними напрямками впровадження туристичної політики в регіонах України мають бути: удосконалення нормативно-правової бази туризму; збереження та раціональне використання туристично-рекреаційних ресурсів; відновлення туристично-рекреаційних об'єктів і реконструкція об'єктів природної та історико-культурної спадщини, які постраждали в наслідок бойових дій; створення сприятливих соціальних і економічних умов для розвитку туризму; забезпечення необхідних стимулів для організації як традиційної туристичної діяльності так і розробка нових туристичних маршрутів, екскурсійних програм; залучення нових інвестицій у розбудову туристичної галузі; сприяння розвитку конкуренції на регіональних туристичних ринках; участь у міжнародних програмах, інноваційних проектах, виставках щодо розвитку туризму, рекреації і екскурсійної діяльності; проведення змістовної рекламно-інформаційної діяльності; створення комфортного середовища та безпеки, захисту прав та інтересів туристів і екскурсантів. Необхідно новий підхід з урахуванням світових і європейських практик впровадження ефективного механізму державного регулювання туризму в Україні та її регіонах, що сприятиме: подоланню сучасних викликів, негативних тенденцій у туристичній галузі; розвитку туристичного бізнесу, малого та середнього підприємництва; збільшенню обсягів фінансування у сферу туризму; забезпеченню належних умов для зростання обсягів внутрішнього і в'їзного туризму; створенню національного конкурентоспроможного туристичного продукту та експорту туристичних послуг; збільшенню частки туризму в економіці країни; зміцненню туристичного іміджу країни на світовому ринку туристичних послуг.

Список використаних джерел

1. Антонюк Н., Занько Ю. Державна політика України у сфері туризму: Досвід і проблеми реалізації. *Вісник львівського у-ту. Сер.: Міжнародні відносини*. 2008. Вип. 24. С. 7-12.
2. Леоненко Н. А. Державне регулювання туристичної сфери: теорія, методологія, практика: монографія. Х.: НУЦЗУ, 2021. 325 с.
3. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія. Видання сьоме / за наук. ред. проф. Матвійчук Л. Ю., проф. Барського Ю. М., доц. Лепкого М. І. Луцьк: ВІП Луцького НТУ, 2021. 448 с.
4. Сажнева Н. М. Рекреаційна географія та туризм (словник-довідник сучасних термінологічних понять): навч. посіб. /Н. М. Сажнева, І. А. Арсененко. Мелітополь : Люкс, 2007. 254 с.

УКРАЇНА ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ В ПЕРІОД ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

д. геогр. н., професор Бейдик О.О.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Вступ. Процеси різного масштабу і якості (від локальних і регіональних до планетарних), які розвиваються за класичним ланцюгом (умовно-нормальний стан → передконфліктний → конфліктний → передкризовий → кризовий → передкатастрофічний → катастрофічний стан), розглядаються в ряді джерел [1-7]. В останні роки людство увійшло в смугу екзистенційних катастроф, катаклізмів, потрясінь, одним з яких є і агресія РФ проти України. Викладений матеріал ґрунтується на даних офіційних джерел, застосуванні об'єктивних методів, методик та технологій дослідження (індукція, інформаційні технології, моделювання). В той же час, слід зазначити, що твердження, позиції та викладений матеріал в цілому подаються в порядку обговорення і можуть сприйматися в достатньо широкому спектрі – від аксіоматичних до дискусійних. Не існує даних щодо збитків, яких зазнав національний туризм, а щодо збитків, які зазнала інфраструктура України, то вони становлять понад \$ 150 млрд, в цілому ж збитки національної економіки сягають понад \$1 трлн, а збитки, пов'язані з життям людей, підрахунку не піддаються.

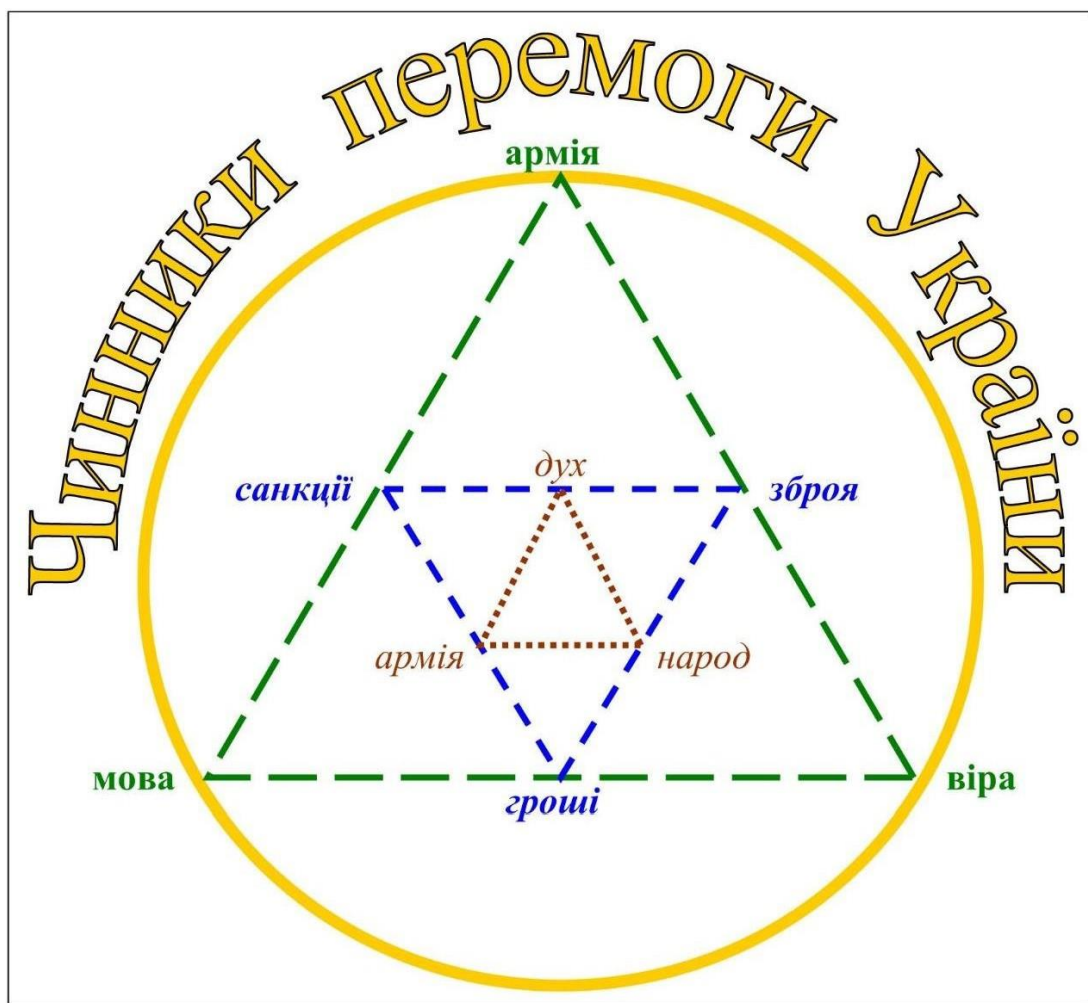
Обставини непереборної сили. Агресія Росії проти України призвела до суттєвих втрат – руйнації та пошкодження як елементів базису, так і надбудови. Використовуючи метафору Н. Талеба [6] при оцінці катастрофічної ситуації в Україні після 24.02.2022 р., можна сказати, що до країни прилетів не один, а ціла зграя «чорних лебедів» («чорний лебідь» – це теорія, що розглядає важкопрогнозовані та неочікувані події та їх наслідки). За понад рік, який пройшов з часу вторгнення Росії на територію України, остання зазнала суттєвих втрат:

1) економіка України в результаті вторгнення Росії втратила (на 01.03.2023 р.) близько 50% реального ВВП у річному вимірі;

2) понад 14,9 млн. українських біженців покинули Україну, близько 8 млн. – внутрішньо переміщені особи (свої помешкання покинули понад 10 млн. осіб або чверть всього населення країни). За оцінками західних аналітиків населення України складає близько 22 млн осіб, натомість вітчизняні вчені називають цифру 24 млн. осіб.

Принципове уявлення про чинники перемоги України в протистоянні з Росією дає рисунок 1 (нагадаємо, що тріада – єдність, що створюється трьома елементами; структурна триєдність процесу або явища).

Умовні позначення: ..... внутрішня триада, - - - - , — — — зовнішні триади

Рисунок 1 – Внутрішня та зовнішні триади перемоги України у протистоянні з Росією (складено автором, 2023)

Сценарії майбутнього України в умовах невизначеності. Майбутнього не знає ніхто, воно невизначене, воно багатосценарне та нелінійне, майбутнє важко передбачити, але його можливо запроектувати. Український інститут майбутнього (Анатолій Амелін) презентує 4 гіпотетичні сценарії, які базуються на двох «розтяжках»: 1) світ: стабільний – хаотичний; 2) Україна: суб’єкт – несуб’єкт: 1 – «Жертва» – Україна виграє війну, але не стає суб’єктом міжнародної політики, а об’єктом в чужій грі (слабка економіка, відтік населення); 2 – «Чорнобиль» – Україна несуб’єкт, нестабільний світ опиняється в хаосі, Україна втрачає державність; 3 – «Гравець» – Україна суб’єкт у стабільному світі (вона схожа на Польщу в Європі, Ізраїль на Близькому Сході або Південну Корею в Азії), є повноцінним гравцем на міжнародній арені; 4 – «Медоїд» – світ в хаосі, а Україна – суб’єкт, що в хаотичному світі отримує нові можливості. Відомий і інший сценарій, що розглядає можливості деокупації територій або «заморожування» бойових дій і містить 6 варіантів, що наводяться у спрощеному вигляді: 1 – повернення всіх окупованих територій України; 2 – повернення Сходу (Донецька, Луганська області) та Півдня (частково окуповані території Запорізької та Херсонської областей) (без Криму); 3 – повернення Сходу (без Півдня та Криму); 4 – повернення Півдня (без Криму та Сходу) 5 – «заморожування» конфлікту станом на весну 2023 р.; 6 – «заморожування» військових дій за лініями природних об’єктів (р. Дніпро) або елементами градусної сітки («корейський варіант»). Який би сценарій майбутнього України не було реалізовано, яка б не була зміна алгоритмів функціонування національної туріндустрії, базовим залишається ланцюг: вплив геополітичних чинників →

на національну туристсько-рекреаційну індустрію та → її конструктивна трансформація у повоєнний період.

Абсолютні переваги українського туризму нижче подано у рамочній, фрагментарній трактовці. Теорія абсолютних переваг обґрунтовує те, що унікальні природні, культурно-історичні, природно-антропогенні об'єкти визначають монопольне положення країни на міжнародному туристському ринку. Абсолютну перевагу можна посилити інноваційною складовою, яка в туристсько-рекреаційній підгалузі частіше проявляється в сфері гостинності та транспортних перевезень. Зазначимо, що географічне положення України в сучасному геополітичному форматі не вигідне для оборони і безпеки (відсутність природних перешкод на кордонах) і вкрай вигідне для розвитку туризму по всіх румбах, а не лише по лініях північ – південь («із варяг в греки») та схід – захід («Великий шовковий шлях»). В цьому контексті доречно навести думку Сергія Плохія (історик, США), який назвав Україну «воротами Європи». До абсолютних переваг українського туризму слід віднести наступні: 1) географічне та геополітичне положення (Україна, як і будь-яка інша країна на Землі займає лише притаманний їй індивідуальний просторовий пазл); 2) мінеральні води та прочанство (центри православ'я – Київ, Почаїв, Святогірськ; греко-католицькі сакральні центри Унів (Львівська обл.) та Зарваниця (Тернопільська обл.); центри паломництва та курортно-лікувальні ресурси (Трускавець, Моршин, Немирів, Миргород); 3) ресурси релігійного туризму хасидів – Умань, Меджибіж, Белз, Броди, Брацлав; 4) 7 об'єктів Всесвітньої та 5 об'єктів нематеріальної спадщини ЮНЕСКО; 5) «7 чудес України»; 6) «7 природних чудес України». Зважаючи на прагнення ще більшої інтеграції з Європою та вступу до ЄС, нового звучання отримує використання гомогенних ресурсів (наприклад, дестинацій, пов'язаних з маршрутом «Шляхами бравого солдата Швейка»), а щодо подій, пов'язаних з історією України, то варто нагадати про окремі об'єкти (в т.ч. меморіали), що віддзеркалюють події героїчного опору України агресії РФ та пам'ятники жертвам Голодомору. Сфера готельно-ресторанного бізнесу теж має певні латентні опції, які здатні привернути увагу відвідувачів (наприклад, ресторани столиці України пропонують клієнтам принаду «Музика Френка Сінатри при свічках у Києві»). Майбутнє національного туризму неможливе без стратегічного, довгострокового планування, що в умовах фундаментальної невизначеності зробити неможливо. Тому мову можна вести лише про оперативне та короткострокове планування.

Таким чином, при короткому горизонті планування, враховуючи туристську привабливість території України у зв'язку з критеріями небезпеки з боку Росії, ступінь руйнації комунікацій та населених пунктів, можливості повторних ударів, мінування та забруднення довкілля, її умовно можна розділити на 5 груп: 1 – дуже низький рівень туристського попиту (Луганська, Донецька області, АР Крим); 2 – низький рівень (Запорізька, Херсонська, Харківська, Сумська, Чернігівська, Житомирська області); 3 – середній (Одеська, Полтавська, Черкаська, Кіровоградська, Хмельницька, Рівненська області); 4 – високий (Вінницька, Тернопільська, Київська області); 5 – дуже високий рівень (Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька). Слід зазначити, що окремі фрагменти території України, в минулому привабливі, нині об'єктивно можна назвати безлюдними.

Трансформація туріндустрії України і туристська освіта. Уявлення про чинники трансформації туріндустрії України дає таблиця 1.

Таблиця 1

Чинники трансформації туріндустрії України

Геополітичні та суспільно-економічні зовнішні-внутрішні чинники (обставини непереборної сили)	Вплив на туріндустрію обставин непереборної сили	Реакція соціуму на зовнішні-внутрішні деструктивні сили та компенсаційні (конструктивні) заходи	Джерела фінансування

1. «Пандемія» (Covid-19 (2020-2021 рр.) 2. Військові дії (2022-2023 рр.) 3. Погодні умови (тепла зима 2023р.) 4. Санкції та обмеження пересування щодо громадян окремих країн	1. Ресурси: втрата, знищення, пошкодження складових ресурсно-рекреаційної «тканини» (архітектурно-історичних, природних, природно-антропогенних	1. Звуження та капсулізація туристських коридорів і дестинацій на тлі їх суттєвого зменшення та підвищення заходів безпеки щодо їх використання	Інвестиції, гранти, репарації, арешт закордонних активів Росії, пожертви окремих осіб
5. Деіндустріалізація (ліквідація промислових підприємств (завод ім. Ілліча, Азовмаш, Азовсталь, Ізюмський оптико-механічний завод) та неможливість проведення екскурсій в рамках промислового туризму), декомунізація, деісторизація	2. Інфраструктура: втрата, знищення, перепрофілювання закладів розміщення туристів	2. Перенесення «центру ваги» на обслуговування інклюзивних та адаптивних туристів	Інвестиції, гранти, репарації, арешт закордонних активів Росії, пожертви окремих осіб
	3. Освіта: суттєве скорочення попиту на освітні послуги, чисельності студентів, закладів (підрозділів) турсвіти	3. Перспективне суттєве скорочення ЗВО туристського профілю та трансформація (реорганізація, перепрофілювання) відповідних структурних підрозділів	Інвестиції, гранти, репарації, арешт закордонних активів Росії, пожертви окремих осіб
	4. Туристська політика: перехід на рейки воєнного стану всіх складових турполітики, традиційно-реальний туризм «на паузі»	4. Трансформація туристської законодавчої бази згідно вимог воєнного стану та повоєнної розбудови туризму	Інвестиції, гранти, репарації, арешт закордонних активів Росії, пожертви окремих осіб

Аналогію широкому діапазону можливості та дійсності, варіантам трансформації будь-якого об'єкту, явища, процесу можна знайти і в давній китайській гри-головомці танграм – «7 дощочок майстерності», де з фіксованого набору елементів (7) – структурних підрозділів, наприклад, національного туристсько-рекреаційного конструкту (НТРК), можна скласти певну кількість змістовних об'єктів (образів) (класично – близько 200, а можливих – понад 7000) – «сценаріїв» розвитку НТРК. Кожна «конфігурація» – це наочно-уявний образ трансформації природної, природно-антропогенної або антропогенної складової НТРК, чинником якої є екзистенційні виклики. Зазначимо, що лідерство у світі, що змінюється, стосується не тільки окремих країн або їх коаліцій, а й галузей економіки, професійних трендів, окремих спеціальностей. Щодо національної туристської освіти, яка переживає найважчі часи, зазначимо наступне. Підготовкою фахівців для туристської України здійснюють понад 120 ЗВО різних форм власності, а по м. Києву – 22 (від КНУ імені Тараса Шевченка до університету «Україна»). Упродовж останнього десятиліття в Україні спостерігається стійка тенденція зменшення ліцензійного обсягу набору на спеціальність 242 Туризм. Наприклад, в Києві, де донедавна діяли і діють десятки кафедр туристсько-готельного профілю та сотні туркомпаній, останні 5 років спостерігається

стійка тенденція недобору студентів, що може пробити своє «дно» у кампанії 2023 р. Ліцензійний обсяг набору на спеціальність 242 Туризм по м. Києву в 2021 р. виконано лише на 21%. По Києву 7 із 10 турфірм (туроператори, турагенції) ліквідовано, наслідком паузи та невизначеності щодо професійної діяльності є масова декваліфікація. Отже, в часи фундаментальної невизначеності доречно згадати слова міс Марпл (персонаж детективів Агати Крісті): «Щастя в тому, щоб прийняти неминуче».

Висновки:

розглянуто 2 групи гіпотетичних сценаріїв організації території України у зв'язку з агресією РФ;

запропонована структурно-логічна модель внутрішньої та зовнішніх триад перемоги України у протистоянні з Росією;

проаналізовано чинники трансформації туріндустрії України в поточний період;

фрагментарно та рамочно проаналізовані абсолютні переваги національного туризму та актуальні проблеми туристської освіти України.

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Регіони України в період екзистенційних викликів: структурно-логічне моделювання та аналогії. *Регіон – 2022: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 24 листопада 2022 р.) / Гол. ред. колегії Л.М. Немець. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2022. С. 8–13.
2. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. М.: Междунар. отношения, 2002. 256 с.
3. Далио Р. Принципы изменения мирового порядка. Почему одни нации побеждают, а другие терпят поражение. М.: МИФ, 2022. 528 с.
4. Маруняк Є. О. Глобалізація та її вплив на розвиток регіонів України / наук. ред. Руденко Л.Г. К. : Реферат, 2007. 224 с.
5. Соколенко С. І. Глобалізація і економіка України. Київ : Логос, 1999. 568 с.
6. Талей Н. Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости. М. : КоЛибри, 2021. 736 с.
7. Шваб К. Четвертая промышленная революция. М. : Эксмо, 2016 138 с.

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ І ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

д. геогр. н., професор Бейдик О.О.

к. геогр. н., доцент Донець І.А.

к. геогр. н., доцент Арсененко І.А.

к. геогр. н., доцент Донченко Л.М.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Розвиток національного туризму в умовах сучасних викликів потребує не лише антикризового управління, а й забезпечення переходу до сталого інноваційного розвитку. Оптимальний підхід до інноватики в галузі туризму вимагає розробки загальної концепції, яка визначить баланс між задоволенням сучасних туристичних потреб і перспективою розвитку туристичної галузі в кризові для індустрії часи. Актуальність цієї проблематики посилюється за умов намагання України посісти чільне місце у світовій туристичній галузі. На часі науковий парк (НП) набуває статусу важеля усталеного інноваційного розвитку [9]. Інноваційну проблематику досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці: Андріянов В. В. (теоретичні питання розвитку наукових парків) [1]; Іванов М. М., Колупаєв С. Р. (методика управління наукою та нововведення у США) [4]; Васенко В. К. (світові нароби щодо діяльності та стратегії піднесення вільних економічних зон в країні) [2]; Мазур О. А. (аналіз світового і українського досвіду діяльності технологічних парків) [6]; Семиноженко В. П. (технологічні парки і формування інноваційної економіки) [10]; Табачник Д. В. (досвід

діяльності технопарків) [11]; Д. І. Кокурін (теорія та практика інноваційної діяльності) [5]; Чудаєва І. Б. (функції та перспективи розвитку наукових парків) [12]. Проте, за межами дослідження залишається розгляд таких питань, як специфіка організаційно-функціонального механізму заснування українських наукових парків на регіональному рівні та забезпечення їх ефективної діяльності.

Метою статті є розгляд та обґрунтування теоретичних засад створення та діяльності НП в умовах сучасних суспільно-економічних реалій України. Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні завдання:

- обґрунтувати теоретичні підвалини наукового парку та його основні функції;
- розкрити особливості організації та діяльності НП України;
- розглянути організацію та функціонування НП «Melitopol Travel University».

Науковий парк - організація, яка керується спеціалістами щодо спроможності функціонування своїх компаньйонів шляхом запровадження культури інновацій та посилення конкурентної спроможності супутніх виробництв та закладів, створених на знаннях. Слід зазначити, що НП спрямовує потік знань та інноваційні технології між навчальними закладами, компаніями та ринками; позитивно впливає на організацію та розвиток компаній, які були засновані на інноваціях, шляхом пересування їх у інкубатори та передачі їм частини активів. У законі України «Про науковий парк» зазначено, що НП є договірним об'єднанням суб'єктів господарювання і організовано із метою координації і контролю перебігу виконання проєктів наукового парку [8]. Провідною місією НП є створення інтелектуальної продукції, втілення наукового та кадрового супроводу її промислового випуску і виведення на ринки. Зазначимо, що на практиці має бути реалізовано поєднання зацікавлення партнерів інноваційного процесу від освіти, науки, виробництва і бізнесу. Законом України «Про наукові парки» у 2009 р. було здійснено коректив до визначення поняття «науковий парк» і за новою редакцією це юридична особа, яка утворюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, функціонування, контролю процесу щодо розроблення та виконання його проєктів [8]. З огляду на значний науковий потенціал України і чималу кількість державних та приватних закладів вищої освіти у різних галузях господарства необхідно надавати перевагу організації НП через заклади освіти та наукові установи. Основними функціями НП є:

- утворення нових видів інноваційного продукту, реалізація заходів комерціалізації, виробництво наукоємної, конкурентної на ринках інноваційної продукції;
- інформаційно-методичне, правове забезпечення засновників і партнерів наукового парку, надання патентної та ліцензійної допомоги;
- заохочення здобувачів вищої освіти, аспірантів, науковців та працівників вищого навчального закладу до розроблення та реалізації проєктів НП;
- організація підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів;
- підтримка наукоємного виробництва;
- захист та представництво інтересів засновників і партнерів під час організації та виконання проєктів НП у межах, визначених установчими документами НП;
- піднесення міжнародного та вітчизняного співробітництва у сфері інноваційної і науково-технічної діяльності, залучення іноземних інвестицій;
- виконання ін. функцій, які не заборонені законодавством України [8].

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо активізації діяльності наукових парків» від 07.09.2021 р. надано право науковим паркам самостійно встановлювати напрями діяльності без затвердження їх відповідним центральним органом виконавчої влади [3]. За даними Міністерства освіти і науки на 2021 р. в Україні офіційно зареєстровано 36 наукових парків різних юридичних статусів, які діють у 11 областях країни (Вінницькій - 1, Закарпатській - 1, Івано-Франківській - 2, Київській - 18, Львівській - 2, Миколаївській - 1, Одеській - 2, Сумській - 1, Тернопільській - 1, Харківській - 6, Херсонській - 1). Значна їх кількість займається інноватикою у науково-технічній галузі [9].

Таким чином, у Запорізькій області не зареєстровано жодного наукового парку. Зважаючи на це та запит туристичної галузі регіону, 11 грудня 2019 р. у м. Мелітополі було засновано науковий парк «Melitopol Travel University». Співзасновниками наукового парку виступили Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, відділ маркетингу та туризму Виконавчого комітету Мелітопольської міської ради Запорізької області та Агенція розвитку міста.

Стратегія розвитку наукового парку «Melitopol Travel University» планує роботу щодо об'єднання наукових та адміністративних потужностей структурних підрозділів університету для ефективного використання наявного наукового потенціалу та матеріально-технічної бази у створенні нових видів інноваційного турпродукту, організація і забезпечення виробництва наукоємної, конкурентоспроможної на внутрішніх і зовнішніх ринках інноваційної туристичної продукції. В перспективі науковий парк планує впровадження проєктів на українському і закордонному туристичних ринках; залучення інвестицій у бюджет університету та м. Запоріжжя, реалізацію власних інноваційних проєктів у туристичній галузі та інноваційних науково-дослідних робіт в секторах туристичної індустрії, створення наукоємного об'єднання з конкурентною продукцією та технологіями на міжнародних туристичних ринках. За короткий період існування «Melitopol Travel University» парк долучився до участі у міжнародному проєкті USAID «Економічна підтримка Східної України», який розраховано на п'ять років (2018-2023 рр.), що реалізується компанією «DAI Global» та має на меті покращення економіки Східної України у відповідь на агресію Росії. В галузі туризму компанією планується створити туристичну дестинацію на узбережжі Азовського моря «Приазов'я» з основними вузлами (центрами) – Бердянськ, Генічеськ, Кирилівка, Мелітополь. Для досягнення поставленої мети в рамках проєкту була створена робоча група із представників бізнесу в туристичній індустрії (майже 25 осіб – ресторатори, готельєри, перевізники, керівники туристичних агенцій). До проєктної групи долучились і представники наукового парку «Melitopol Travel University». Результатом роботи у визначеному проєкті стало створення та впровадження нових оригінальних туристичних продуктів – «Вікенд в місті М» та «Апгрейд тіла і духу» [7].

Слід зазначити, що незначний часовий період визначив і ряд певних перешкод у розвитку наукового парку:

- політична нестабільність в країні та агресія Росії проти України;
- обмежений попит на інноваційні пропозиції як в регіоні, так і в країні;
- низька платоспроможність замовників туристичного продукту;
- відсутність зацікавленості галузевих установ у підтримці інноваційних проєктів та недостатнє фінансове забезпечення функціонування НП з боку держави;
- прагнення міжнародних замовників комерціалізувати у своїх інтересах науковий потенціал країни.

Аналіз результатів функціонування НП у національному та регіональному розрізі дає можливість означити ряд проблем, основними з яких є: недостатність бюджетних коштів, недоліки у законодавстві при утворенні і функціонуванні інноваційно-інвестиційного осередку, розвитку і фінансуванні науки та освіти. На державному рівні доцільним є розробка національної програми щодо організації і фінансового заохочення наукових парків та інноваційних структур різних типів.

Список використаних джерел

1. Андриянов В. Научные парки. Юго-восточный вариант. *Внешняя торговля*. 1990. № 9. С. 33-35.

2. Васенко В.К. Вільні економічні зони: стратегія розвитку : монографія. Суми : Довкілля, 2004. 348 с.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо активізації діяльності наукових парків» від 07.09.2021 року № 4236. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/213456.html> (дата звернення: 12.03.2023)

4. Иванов М.М. США: Управление наукой и нововведениями. М : Наука, 1990. 231 с.
5. Кокурин Д.И. Инновационная деятельность. М : Экзамен, 2001. 255 с.
6. Мазур О.А. Технологічні парки. Світовий та український досвід. К : Прок-бизнес, 2009. 70 с.
7. Нові оригінальні турпродукти презентував Мелітополь. URL: <https://zruchno.travel/News/New/5312?lang=ua> (дата звернення: 14.03.2023)
8. Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009 року № 1563 ІУ. Відомості Верховної Ради України, 2009. № 51, ст. 757.
9. Розвиток інфраструктури національної інноваційної системи. URL: [http://www.evd-journal.org/download/2021/1\(63\)/13-Oleksenko.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2021/1(63)/13-Oleksenko.pdf) (дата звернення: 11.03.2023)
10. Семиноженко В. Технологічні парки в Україні: перший досвід формування інноваційної економіки. *Економіка України*. 2004. № 1. С. 6.
11. Технологічні парки. Світовий та український досвід. за ред. Д.В. Табачника. К : Тп ІЕЗ, 2004. 48 с.
12. Чудаєва І.Б. Наукові парки: суть, функції та перспективи створення. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_1/352_Czud.pdf (дата звернення: 11.03.2023)

ВКЛЮЧЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ЦЕНТРУ ОДЕСИ ДО СПИСКУ ЮНЕСКО – ПОШТОВХ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

к.т.н., доцент Постернак І.М.

Одеська державна академія будівництва та архітектури

к.т.н., доцент Постернак С.О.

ПП «Композит», м. Одеса.

Постернак О.С.

здобувач вищої освіти СВО «Бакалавр»

ОПП «Будівництво та цивільна інженерія»

Одеська державна академія будівництва та архітектури

Культура сприяє активній участі громадськості у розбудові сучасної та демократичної держави. Ефективність культурного розвитку міста залежить від взаємодії та відповідальності органів державного та місцевого самоврядування, громадських організацій та творчих спілок, а також міжнародної співпраці та міжкультурного діалогу. У сучасних умовах культура є засобом вирішення соціальних проблем шляхом забезпечення мешканцям сучасного якісного дозвілля, долучення до справжніх цінностей, створення святкової атмосфери та можливості розкриття творчого потенціалу жителів міста, а також отримання мистецької освіти та якісних культурних послуг. Сфера культури м. Одеси протягом останніх років розвивається відповідно до потреб і особливостей територіальної громади міста у напрямі підвищення якості надання культурних послуг, ефективності функціонування закладів культури [1].

Культурна спадщина міста Одеси є невід'ємною частиною культурного надбання України та світового культурного надбання. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 року № 878 «Про затвердження Списку історичних населених місць України» місто Одесу включено до Списку історичних населених місць України [2].

Історичний центр міста Одеси зберіг унікальну планувальну структуру зі всесвітньо відомими архітектурними ансамблями та пам'ятниками культурної спадщини місцевого та національного значення і має високу цінність як єдине ціле. На території міста Одеси розташовано 1354 пам'ятки та об'єкти культурної спадщини, у т. ч. 42 пам'ятки національного значення, з яких 1012 об'єктів розташовано у Центральному історичному ареалі м. Одеси, у тому числі 977 будівель-пам'яток архітектури та містобудування, історії національного та місцевого значення. Оновлений інвентаризаційний перелік пам'яток та об'єктів культурної спадщини міста Одеси, у т.ч. щойно виявлених, сформований у рамках

проведеного у 2021 році коригування науково-проектної документації «Історико-архітектурний опорний план. Проект зон охорони. Визначення меж історичних ареалів м. Одеси» [2].

Значна кількість об'єктів історичного центру є унікальними пам'ятками історії, містобудування та архітектури, монументального мистецтва національного і місцевого значення, багато з яких є своєрідною візитною карткою міста. Збереження цінної автентичної історичної забудови, особливо у ядрі історичного центру Одеси, де розташована значна кількість пам'ятників та об'єктів культурної спадщини широкого стилістичного діапазону, відіграє важливу роль у підвищенні інвестиційної та туристичної привабливості Одеси, має великий вплив на подальший розвиток міста.

Шляхами і засобами розв'язання проблемних питань щодо збереження культурної спадщини, а також розвитку історичного ареалу міста Одеси є:

- поліпшення та вдосконалення організаційних і матеріально-технічних засад сфери охорони культурної спадщини на території міста;
- втілення державної політики у сфері пам'яткоохоронної діяльності;
- раціональне використання пам'яток і об'єктів культурної спадщини;
- здійснення постійного моніторингу стану збереження об'єктів культурної спадщини;
- виконання першочергових ремонтно-реставраційних робіт;
- запобігання актам вандалізму;
- створення умов для поліпшення туристичної привабливості міста;
- залучення громадськості, науково-освітнього співтовариства, міжнародних організацій до процесів управління та контролю у галузі культурної спадщини.

25 січня Парижі за прискореною процедурою історичний центр Одеси був визнаний всесвітньою культурною спадщиною ЮНЕСКО [3-5].

У зв'язку з загрозами, що нависли над містом з початку війни, Комітет всесвітньої спадщини вдався до надзвичайної процедури, передбаченої Оперативним керівництвом з виконання Конвенції про всесвітню спадщину. Вже влітку 2022 року за підтримки Італії та Греції ЮНЕСКО об'єднала міжнародних експертів з українцями для підготовки номінації. Президент України Зеленський офіційно оголосив про подачу заявки у жовтні 2022 року, звернувшись до ЮНЕСКО в онлайн-зверненні. Оціночні органи вивчали номінацію протягом наступних тижнів, що дозволило її розглянути на надзвичайному засіданні Комітету всесвітньої спадщини в Парижі [3].

Комітет всесвітньої спадщини у середу (25 січня) ухвалив рішення про включення історичного центру Одеси до Списку всесвітньої спадщини. Це рішення визнає визначну універсальну цінність об'єкта та обов'язок всього людства захищати його. Історичний центр Одеси також включений до Списку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою, що дає йому доступ до посиленої технічної та фінансової міжнародної допомоги, яку Україна може запросити, щоб забезпечити захист об'єкта та, у разі потреби, допомогти у його відновленні [3].

До основного списку внесли вулиці, будівлі та інші об'єкти, які мають ознаки мультикультуралізму. Зокрема, це ансамбль Приморського бульвару, Театральна площа, Дерibasівська, Гоголя. Також в Список внесли Одеський морський торговий порт [4].

Україна та місто Одеса отримують певні зобов'язання, серед яких:

- заборона на появу дисгармонійних об'єктів в центрі міста;
- підтримання території в належному стані (кошти на це мають виділятися з місцевого або державного бюджету);
- збереження зовнішнього вигляду вулиць максимально наближеним до початку ХХ століття.

Включення до основного Списку ЮНЕСКО – це насамперед збереження нашої історичної спадщини, але також це і поштовх для розвитку туризму, бо місто потрапить до

світових туристичних маршрутів, а це, своєю чергою, буде позитивно впливати на економічний показник.

Список використаних джерел

1. Міська цільова програма розвитку культури в м. Одесі на 2022-2024 роки: рішення Одеської міської ради № 868-VIII від 09.02.2022 р. *Офіційний сайт міста Одеса*. URL: <https://omr.gov.ua/ru/acts/council/190475/> (дата звернення: 29.03.2023).
2. Міська цільова програма збереження об'єктів культурної спадщини на території Центрального історичного ареалу міста Одеси на 2022 – 2024 роки: рішення Виконавчого комітету Одеської міської ради № 43 від 05.04.2022 р. *Офіційний сайт міста Одеса*. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/committee/191374/> (дата звернення: 29.03.2023).
3. Press release. (2023, January 25) *Odesa inscribed on UNESCO's World Heritage List in the face of threats of destruction*. UNESCO. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/articles/odesa-inscribed-unescos-world-heritage-list-face-threats-destruction> (дата звернення: 28.03.2023).
4. Ministry of culture and information policy of Ukraine: Odesa city council. (2022). *Nomination dossier for inscription on the World Heritage List «The historic center of the port city of Odesa»*: Nomination file, Retrieved from [https://whc.unesco.org/en/list/1703/documents/file:///C:/Users/Admin/Downloads/1703-2519-Nomination%20Text-en%20\(1\).pdf](https://whc.unesco.org/en/list/1703/documents/file:///C:/Users/Admin/Downloads/1703-2519-Nomination%20Text-en%20(1).pdf) (дата звернення: 02.04.2023).
5. Президент України: Рішення ЮНЕСКО допоможе захищати нашу Одесу. *Веб-сайт omr.gov.ua: Офіційний сайт міста Одеса. (Розділ. Новини)*. 26 січня 2023 р. URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/231483/> (дата звернення: 02.04.2023).

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

аспірант Сенета З.Я.

к.геогр.н., професор Дубовіч І.А.

Національний лісотехнічний університет України

Широкомасштабна війна російської федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, стала найбільшим воєнним злочином на європейському континенті з часів Другої світової війни. Впродовж 2022 року економіка України зазнала найбільших за всю історію незалежності втрат, збитків та пошкоджень. Падіння ВВП України у 2022 році оцінюється на рівні 30,4% [4].

За даними реєстрів в Україні налічується близько 15,5 тис. об'єктів культурної спадщини, з них приблизно 1,2 тис. – об'єкти загальнодержавного значення та 14,3 тис. – місцевого. З початку військової агресії росії проти України, відповідно до задокументованих втрат, в Україні зазнали ушкоджень 77 храми/церкви, 335 будинки культури/палаці культури, 59 спортивних шкіл, 33 музеї, 149 об'єктів туристичної сфери, які переважно знаходяться в 14 областях країни: Дніпровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернігівській та м. Київ [3, с. 9].

Однією з важливих галузей економіки України, яка сильно постраждала під час війни, є туризм. З початком повномасштабного російського вторгнення сфера туризму, в багатьох регіонах України, зокрема у східних та південних областях, практично припинила свою діяльність. Натомість спостерігався масовий виїзд громадян України за кордон у пошуках безпечного місця проживання та внутрішня міграція населення з місць, де ведуться активні бойові дії, у більш безпечні регіони. Частина туристичних компаній закрилась, інші переорієнтували свою діяльність на волонтерство, використовуючи свої автобуси для евакуації біженців та залучаючи зв'язки для організації закупівлі гуманітарної допомоги з-за кордону [1]. Готелі, санаторії, туристичні бази, сільські садиби стали прихистком для біженців з окупованих територій та регіонів де відбуваються активні бойові дії.

Широкомасштабне військове вторгнення росії в Україну негативно впливає на розвиток економіки нашої держави, в тому числі і на сферу сільського туризму, яка була однією з перспективних галузей економіки впродовж останніх 10-15 років. Попри військові дії, які продовжуються в багатьох областях України та встановлені державою обмеження, сфера туризму продовжує працювати в більш-менш безпечних регіонах, де не ведуться активні бойові дії [2, с. 2].

В умовах війни розвиток сільського туризму відбувається у відносно безпечних західних та центральних регіонах України. Проте він має певні особливості. Власники сільських садиб та туристи повинні враховувати сучасні умови, які діють під час війни, а саме: безпека туристичних подорожей до сільської місцевості; забезпечення туристичних місць бомбосховищами; планування туристичних мандрівок згідно дії комендантської години та ін.

У військовий час, внутрішній туризм та екскурсії виступають як своєрідна терапія, можливість відчувати позитивні емоції. Також це вклад у підтримку економіки, адже екскурсанти вкладають кошти у широкий спектр послуг, які надають господарі сільських садиб, купують сувеніри, оплачують транспорт та ін. Екскурсійна справа, що зазнала серйозних потрясінь в умовах війни, продовжує існувати, про що свідчать нові проекти як професійних асоціацій, так і органів державної влади [5, с. 94-95].

Війна, яка сьогодні триває в Україні, немає аналогів у сучасній європейській історії. Важко провести коректну аналогію сталого розвитку туризму в Україні у порівнянні з європейськими державами та оцінити вплив війни на туристичний сектор. Під час війни виникають нові виклики, що вносять свої корективи у планування та розвиток туристичної діяльності. Серед основних завдань сільського туризму в умовах війни можна виділити кілька основних, зокрема:

- розвиток сільського туризму у більш-менш безпечних регіонах України, де не ведуться бойові дії (подорожі у мальовничі сільські місцевості, щоб мати можливість насолодитися тишею і спокоєм, долучитися до сільського життя, вивчити традиції притаманні певній місцевості; прогулянки до лісу; катання на конях; збирання ягід та грибів; бджільництво; рибальство та ін.);
- для власників сільських садиб мають бути створені максимально комфортні умови для ведення та відкриття власного бізнесу (залучення іноземних інвестицій, грантові програми розвитку, пільгове довгострокове кредитування власників садиб, комфортне та вільне середовище з точки зору податків та адміністративних відносин);
- цифровізація, створення інформаційних центрів сільського туризму, якісна реклама сільських садиб, постійне оновлення інформації на веб-сайтах;
- розвиток інклюзивно-реабілітаційного туризму;
- наявність програм реабілітації учасників війни;
- безпека туристичних подорожей до сільської місцевості, забезпеченням туристичних місць бомбосховищами;
- співробітництвом на рівні регіонів України та регіонів ЄС;
- розробка плану маркетингових заходів щодо заохочення іноземних туристів для подорожей в Україну;
- розробка турів для іноземних туристів, під час яких можливо буде побачити місця військових дій, вшанувати пам'ять загиблих.

Туристична сфера зазнала і далі зазнає значних втрат внаслідок війни. Сфера туризму є особливою частиною національної ідентичності, тому відновлення постраждалих культурних установ і об'єктів займатимуть важливе місце в процесі відбудови країни у післявоєнний час. Водночас сфера туризму є однією з важливих у розвитку привабливості країни, як з точки зору економіки, так і в сприянні інтеграції країни у світовий та європейський простір [3, с. 9]. У подальшому набуває актуальності тема війни для іноземних туристів, які захочуть відвідати місця військових подвигів Збройних Сил України та відчути дух незламності українського народу під час війни.

Туризм в Україні у післявоєнний час, зокрема сільський, має всі передумови для успішного розвитку, підтримки економіки держави, створення нових робочих місць, покращення інфраструктури у сільській місцевості та збереження культурно-історичної спадщини кожного регіону. Після завершення війни, що завдає непоправної шкоди людям, навколишньому природному середовищу та інфраструктурі країни, туристи заново оцінять можливості відпочинку у сільській місцевості та різноманітність послуг сільського туризму, які роблять цю сферу туризму універсальною і незалежною від географічного розташування та наявності цінних природних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Як виглядає туризм під час війни. URL: <https://inlviv.in.ua/lviv/ukrayintsyam-bronyuyut-lyshe-ti-goteli-de-nemaye-rosiyan-yak-vyglyadaye-turyzm-pid-chas-vijny> (дата звернення: 06.03.2023).
2. Зарубіна, А., Сіра, Е., Демчук, Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. №41. С. 1-8. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>.
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 вересня 2022 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/UKR_Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.pdf (дата звернення: 06.03.2023).
4. Мінекономіки попередньо оцінює падіння ВВП в 2022 році на рівні 30,4%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4470bafb-5243-4cb2-a573-5ba15d9c8107&title=MinekonomikiPoperedno> (дата звернення: 07.03.2023).
5. Фастовець О.О. Туризм в Україні в умовах воєнного стану. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: *Зб. наук. праць*. 2022. №3(80). С. 87-97. DOI: 10.31375/2226-1915-2022-3-87-97.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕКРЕАЦІЙНИЙ ТУРИЗМ»

к.пед.н., доцент Хомич А.В.

Луцький національний технічний університет

Рекреаційний туризм популярний у багатьох країнах, оскільки в його основі лежать потреби туристів у відпочинку та оздоровленні. Поступово зростає кількість людей, які дбають про своє самопочуття, стан, і для них велике значення набуває дотримання здорового способу життя та духовне збагачення. Звичайного відпочинку на пляжах стає недостатньо, тому рекреаційний туризм розвивається активно. У цьому немає єдиного визначення цього поняття, але виділяють кілька підходів, які розкривають його сутність.

У європейських країнах перевагу надають визначенню, яке сформулював швейцарський фахівець із туризму С. Каспар. Він визначає рекреаційний туризм, як сукупність явищ та зв'язків, метою яких є стабілізація та покращення як розумового, так і фізичного розвитку, а також відновлення психічних сил та соціального здоров'я. При цьому важливими факторами вважаються зміна постійного місця проживання та вплив різних задалегідь спланованих заходів. Сформульоване визначення є найповнішим, оскільки тут відображено основні аспекти рекреаційного туризму: його функції (поліпшення, стабілізація, відновлення) та просторовий критерій. Крім того, тут йдеться не тільки про фізичне благополуччя організму, але також про соціальне, розумове і психічне.

У зв'язку з викладеним слід зазначити, що в європейських країнах більшу перевагу віддають відпочинку, оскільки саме він сприяє відновленню організму, піднімає життєвий тонус і знімає стрес. Програма рекреаційного туру в Європі насичена різноманітними заходами та екскурсіями. Знайомство з культурою відвідуваного регіону, його природою, культурною спадщиною є першочерговим завданням, а поліпшення фізичного стану проявляється у неявному вигляді і виступає як додаткова складова подорожі. До того ж важливу частину рекреаційного туризму становлять рекреаційні ресурси, оскільки саме

вони визначають види заходів, що проводяться. Серед ресурсів розрізняють природні (кліматичні ландшафтні (рельєф), водні, гідромінеральні) та культурно-історичні (пам'ятки історії, культури, археології тощо). Вони визначають 2 важливі фактори рекреаційного туризму:

1. зміна звичної обстановки – сприяє відволіканню від повсякденності, переключенню уваги нові об'єкти, підтримці контакту з природою. Оскільки тут відбувається залучення до нового середовища, то важливо враховувати такий процес, як адаптація. У багатьох людей звикання до кліматичних умов, які для нього є незвичними, відбувається поступово та по-різному, тому необхідно контролювати це явище;

2. активізація м'язової активності – полягає у застосуванні ресурсів за допомогою спеціальних методик (використання мінеральних вод, прийняття повітряних та сонячних ванн, флоротерапія, лікувальні грязі, легкі фізичні навантаження тощо). Ці методики зазвичай надаються як доповнення до основної програми подорожі, оскільки вони активізують працездатність людини.

Перелічені фактори є важливою складовою рекреаційного туризму в Європі, оскільки лежать в основі організації програм цього виду туризму та забезпечують повноцінний відпочинок туристів.

Інший підхід до визначення рекреаційного туризму склався в азійських країнах. Тут акцентують увагу на лікувальній складовій цього виду туризму. Головним його завданням вважають підтримання рівноваги в організмі та попередження його руйнування всередині людини. В даному випадку закладено принцип навчання тому, як необхідно правильно поводитися з власним організмом, щоб він міг вижити у зовнішніх умовах, що змінюються. Це досягається шляхом рівноваги енергій, оскільки людина є точним механізмом, який працює у гармонії з навколишнім світом. У зв'язку з цим рекреаційний туризм спрямований на підтримку балансу внутрішньої та зовнішньої енергії. Це має на увазі, що його суттю є не усунення будь-яких порушень, а збереження цього порядку, що склався. Проведені заходи в рамках рекреаційного туризму сприяють тому, щоб людина навчилася відчувати власний організм, враховувала його потреби, уміла контролювати свої емоції, а також удосконалювалася духовно та морально. Завдяки цьому він зможе розкрити у собі гармонійну особистість, здатну відновлювати свої сили самостійно. При цьому покращенням стану організму займаються у спеціалізованих установах, що мають медичну спрямованість, а також за допомогою відповідних процедур: голкотерапія, масаж, парові ванни, трав'яні компреси тощо. Крім цього, варто зазначити, що людину тут розглядають не як сукупність окремих систем, а як ціле, враховуючи при цьому його характер, спосіб життя, який він веде, довкілля. Тому під час лікування акцентують увагу не на конкретній недозі чи хворобі, а на цілому організмі. До того ж тут можна виділити такі фактори: 1. наявність висококваліфікованого персоналу у галузі медицини, який готовий надати всебічну допомогу туристу; 2. застосування переважно традиційних методів лікування; 3. організація комплексного підходу до лікування та оздоровлення; 4. орієнтація на усунення причин захворювань та відновлення життєвої енергії.

Дані фактори складають основу рекреаційного туризму в Азії, акцентуючи увагу на важливості фізичного оздоровлення за допомогою спеціалістів та різних методів лікування. Саме на ці фактори орієнтуються при організації програм та заходів рекреаційного туризму.

Так, туристам пропонують такі види заходів, як піші прогулянки, водні подорожі, відпочинок у наметових таборах, які сприяє покращенню емоційного стану, зняттю стресу та підвищенню життєвої активності. Для досягнення кращого результату ефективно було б спільно з цим застосовувати і традиційні методи оздоровлення країн Азії, оскільки це сприятиме повноцінному відновленню та покращенню стану людини, а також стимулюватиме тенденцію до піклування про здоровий спосіб життя. Але в той же час, в Україні є тури, що включають відвідування санаторіїв, пансіонатів та інших медичних установ, де основну увагу приділяють фізичному відновленню організму, його діагностиці

та профілактиці. Тут раціонально включати в програми розважальні заходи та екскурсії для того, щоб сприяти душевному збагаченню та зняттю емоційної напруги.

Список використаних джерел

1. Іванух І., Данилишин Б. Природно-ресурсний потенціал України і шляхи підвищення його використання. *Економіка України*. 2008. №1. С. 36-38.
2. Кифяк В.Ф. Рекреаційна спеціалізація як умова посилення конкурентоспроможності регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2009. №2. С. 157-161.
3. Стеченко Д.М. Наукові аспекти економічної діагностики природно-рекреаційного потенціалу регіону. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. №1. С. 136-139.
4. Харічков С.К. Проблемні питання сталого розвитку рекреацій та туризму в Україні. *Туристично-краєзнавчі дослідження*. 2009. №2. С. 68.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН СЬОГОДЕННЯ

КОНГРЕСИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

ст. викл. Беседіна І.В.

Ігольникова Н.О.

*студентка 2 курсу спеціальності 081 Право
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

Всього на сьогоднішній день було проведено чотирнадцять конгресів ООН щодо попередження злочинності та кримінального правосуддя на яких було обговорено низку важливих питань та прийнято ряд документів.

Перший конгрес 1955 року обговорював питання «Мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими», «Відбір і навчання персоналу для кримінально-виправних установ», «Праця в тюрмі; технічна допомога у запобіганні злочинності й поводженні з правопорушниками», «Запобігання ювенальним вчинкам».

На Другому конгресі 1960 року серед важливих питань були «Інтеграція тюремної праці в народне господарство, зокрема, оплата праці ув'язнених», «Запобігання різним видам злочинності, що походять від соціальних змін і супроводжують економічний розвиток менш розвинених країнах», «Поводження, догляд і допомога матеріально залежним в'язням», «Поводження з ув'язненими і звільненими». Окремо обговорювалося питання форм злочинності серед неповнолітніх («Нові форми злочинності неповнолітніх: їх походження, запобігання» та ін. [2, с.171].

Третій конгрес 1965 року був присвячений проблемам злочинності у контексті соціальних умов життя суспільства. Серед розділів та питань обговорення були: «Соціальні зміни і злочинність», «Соціальні чинники і запобігання злочинності», «Громадські превентивні заходи», «Заходи боротьби з рецидивізмом», «Строк з випробуванням та інші заходи поза виправних установ», «Соціальні превентивні й виправні заходи для молоді» [2, с. 171].

На Четвертому конгресі 1970 року важливими питаннями обговорення були «Політика у сфері соціального захисту щодо планування розвитку», «Участь громадськості у запобіганні злочинності і боротьби з нею, включаючи злочинність неповнолітніх», «Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими у світлі останніх досягнень у виправній практиці», «Організація наукових досліджень для розробки політики в області соціального захисту та ін.

П'ятий конгрес 1975 року розглядав питання поводження з особами, які несуть відповідальність, як у вигляді позбавлення волі, так і у вигляді інших покарань. Крім того, на цьому Конгресі вперше звернулися до проблем поширення та загрози транснаціональної злочинності. Ці та інші питання були розглянуті у наступних формулюваннях: «Зміни у формах і масштабах злочинності – міжнародний і внутрішньодержавний», «Кримінальне законодавство, юридичні процедури та інші форми соціальної боротьби із запобігання злочинності», «Нова роль поліції та інших органів забезпечення правопорядку з особливим наголосом на змінювану обстановку й мінімальні норми ефективності», «Поводження з ув'язненими правопорушниками, які знаходяться на волі, з особливим наголосом на дотримання прийнятих ООН мінімальних стандартних правил поводження з ув'язненими», «Економічні й соціальні наслідки злочинності: нові проблеми для досліджень і планування» [2, с. 172].

Особливістю Шостого конгресу 1980 року стало розроблення стратегії у сфері злочинності, яка розумілась як комплексна програма, направлена на попередження явищ і моделей поведінки, які є соціально неприйнятні. На Конгресі було прийнято більше двадцяти резолюцій та рекомендацій. Крім того, була ухвалена 15.12.1980 р. Каракаська

декларація, яка закликала до широкого підходу щодо попередження злочинності і встановлення такого кримінального правосуддя, яке б знаходило свій вираз в урахуванні економічного розвитку, політичних систем держав, соціальних і культурних цінностей та соціальних перетворень нового міжнародного економічного порядку. Найважливішим внеском у забезпечення права людини на життя з'явилась констатація того факту, що, незважаючи на новітні методи досліджень із встановлення стримуючої ролі страти, не було отримано переконливих доказів її ефективності [3, с. 402–403].

На Сьомому Конгресі 1985 р. розроблялися стандарти ООН в області правосуддя: «Керівні принципи у сфері запобігання злочинності і кримінального правосуддя в контексті розвитку й нового міжнародного економічного порядку», «Пекінські правила», «Декларація основних принципів правосуддя щодо жертв злочинів і зловживання владою», «Розробка стандартів для запобігання злочинності серед неповнолітніх», «Справедливе поводження з жінками в рамках кримінального правосуддя» та ін. Всього на формі було прийнято більш ніж двадцять п'ять резолюцій.

На Восьмому конгресі 1990 року було прийнято тридцять п'ять резолюцій та п'ять типових угод з різних питань кримінального правосуддя. Серед найважливіших питань конгресу були питання уніфікації заходів щодо поводження з неповнолітніми засудженими «Ер-Ріядські принципи» та «Запобігання злочинності неповнолітніх і захист молоді: основні підходи й напрямки». Окремо конгрес розглянув «Ефективні національні й міжнародні дії по боротьбі з організованою злочинністю та терористичною діяльністю».

Серед важливих питань Дев'ятого конгресу 1995 року були наступні:

1. Міжнародне співробітництво та практична допомога у галузі кримінального правосуддя;
2. Заходи боротьби з поширенням транснаціональної злочинності;
3. Удосконалення роботи поліції та інших правоохоронних органів, прокуратури, судів, виправних установ і роль юристів у питанні захисту обвинувачених та ін.

Загалом на форумі було прийнято одинадцять резолюцій та рішень.

На Десятому конгресі 2000 року одним із ключових питань було питання міжнародного співробітництва держав у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю. Була прийнята «Віденська декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики ХХІ ст.». У документі підтверджена важливість міжнародного співробітництва у попередженні транснаціональної організованої злочинності і боротьби з нею (тероризм, незаконний обіг наркотиків, торгівля людьми, незаконне виготовлення і обіг вогнепальної зброї, корупція та відмивання коштів, дитяча порнографія тощо). Також обговорювалися питання протидії комп'ютерним злочинам [3, с. 405].

Одинадцятий конгрес 2005 року розглядав питання боротьби з тероризмом, з транснаціональною організованою злочинністю, а також питання вживання заходів щодо боротьби з економічними злочинами та злочинами з використання комп'ютерів та комп'ютерної мережі. В цілому на конгресі було проведено шість тематичних семінарів-практикумів і прийнято дві резолюції, зокрема, Бангкокську декларацію «Взаємодія та заходи у відповідь: стратегічні спілки в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя» [1].

На Дванадцятому конгресі 2010 року були безпосередньо запропоновані конкретні заходи з питань кримінального переслідування та правосуддя щодо незаконного ввезення мігрантів та торгівлю людьми, відмивання грошових коштів, сучасними тенденціями у використанні науково-технічних досягнень правопорушниками у кіберзлочинності. Конгрес ухвалив Сальвадорську декларацію «Про комплексні стратегії для відповіді на глобальні виклики: системи попередження злочинності та кримінального правосуддя і їх розвиток у світі».

На засіданнях Тринадцятого конгресу 2015 року учасники проаналізували основні міжнародно-правові акти у сфері попередження злочинності. Було відзначено, що в умовах глобалізованого світу міжнародна злочинність стала характеризуватися появою і розвитком

нових видів транснаціональних злочинів (злочини у сфері високих технологій, злочини з використанням персональних даних, поширення корупції у спорті, торгівля людськими органами та ін.) [3, с. 407–408].

Останній Чотирнадцятий конгрес відбувся 7-12 березня 2021 р. Кіото. За підсумками роботи форму була прийнята Кіотська декларація «Активізація заходів попередження злочинності, кримінального правосуддя та забезпечення верховенства права: назустріч здійсненню Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [4].

Таким чином, слід відзначити що перелічені конгреси Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності й кримінальному правосуддю вказують на тенденцію до розширення їх тематики та проблем, що розглядаються державами-учасницями.

Список використаних джерел

1. Бангкокская декларация «Взаимодействие и ответные меры: стратегические союзы в области предупреждения преступности и уголовного правосудия от 18-25 04.2005 г. Принята на 11-м Конгрессе ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию. *Организация Объединенных Наций*. URL : https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bangkok_declaration.shtml (дата звернення: 22.03.2023).

2. Голіна В.В., Колодяжний М.Г. Конгреси ООН: перспективи використання їх рекомендацій у плануванні та здійсненні заходів запобігання злочинності в Україні. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. № 108. 2010. С. 169–177.

3. Попко В.В. Транснаціональне кримінальне право: міжнародно-правові засади. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2020. 559 с.

4. Kyoto Declaration on Advancing Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Achievement of the 2030 Agenda for Sustainable Development. *Fourteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. Kyoto, Japan, 7-12 March 2021*. UNITED NATIONS: New York, 2021. 21 p.

НЕЕФЕКТИВНІСТЬ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН В КОНТЕКСТІ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН СЬОГОДЕННЯ

викладач юридичних дисциплін Блажко В.О.

Вишневецький В.А.

*студент 3 курсу спеціальності 081Право
ВСП «Фаховий коледж економіки, права та
інформаційних технологій»*

ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»

Російські війська здійснюють небачені в Європі з часів Другої світової війни авіаційні й артилерійські обстріли територій України. Ракети та снаряди окупантів вражають безліч об'єктів інфраструктури, як військової так і цивільної: житлові будинки, лікарні, школи, дитячі садки, торгово-розважальні центри. Сьогодні рашисти тероризують Україну так само як нацистська Німеччина тероризувала бомбардуваннями Британію у 1940- 1941 роках.

Найбільш жахливим випадком терору військовополонених став теракт Оленівки, що на Донеччині. 29 липня 2022 року російські збройні формування обстріляли колонію, де вони ж і утримували військовополонених захисників Маріуполя та цивільних. Внаслідок даних дій загинуло як мінімум 48 людей. ООН разом з Міжнародним комітетом Червоного Хреста виступили гарантами безпеки військових Азовсталі але навіть тут проявили свою бездіяльність та неефективність.

Взагалі все вищевказане це стало можливим зокрема тому, що починаючи з 2014 року Організацій Об'єднаних Націй просто спостерігала російську гібридну агресію та майже не використовувала той арсенал засобів, який був їй доступний. У свій час ООН не захотіла ввести миротворчий контингент в Україну, а зараз продовжує висловлювати стурбованість

та засуджувати російський режим на словах. Однак, на практиці це майже не має реальних наслідків.

Одним з найбільш проблемних питань у роботі ООН є Рада Безпеки. Рада Безпеки ООН відповідає за збереження світового миру та безпеки, але у той же час вона є недемократичною та застарілою у своєму складі та діяльності. Відповідно до ст. 23 статуту ООН Рада Безпеки складається з п'ятнадцяти Членів Організації. Китайська Республіка, Франція, Союз Радянських Соціалістичних Республік, Об'єднане Королівство Великобританії та Північної Ірландії, Сполучені Штати Америки є постійними членами Ради Безпеки[1, с.20]. Кожен з них має право вето, що робить роботу Ради Безпеки надзвичайно важкою та неконструктивною.

Протягом останніх років у світі ставалося багато випадків порушення прав людини та міжнародного права, а також загострення політичних конфліктів. Водночас Рада Безпеки ООН була неефективною у вирішенні цих проблем, що призвело до загострення конфліктів та кризових ситуацій. В той же час Росія, один з постійних членів Ради Безпеки ООН, активно займається агресією проти своїх сусідів, порушує міжнародне право та ставить під сумнів всю світову безпеку загалом.

Перед ООН постає гостре питання необхідності докорінного реформування. За 60 років після прийняття Статуту ООН світ значно змінився, і Рада Безпеки вже не може відповідати вимогам сьогодення. Для України дуже важлива реформа Ради безпеки ООН. На наш погляд, ключова точка в реформі Ради безпеки полягає у позбавленні Росії права вето.

Статутом ООН не передбачено жодної можливості для позбавлення постійних членів Ради Безпеки ООН права вето або виключення їх з Ради. Законодавчого механізму для цього просто не створено.

Тож виходячи з вищевказаного у сучасних науковців та дипломатів виникло кілька варіантів розвитку подій стосовно шляхів вирішення даної проблеми.

Україна намагається довести, що Росія вступила до Ради Безпеки ООН незаконно. Однак, якщо це буде доведено, виникає питання про легітимність усіх резолюцій, які були прийняті Радою Безпеки з участю Росії. За більш ніж 30 років свого членства у Раді Безпеки, Росія проголосувала за багато документів, і якщо її членство буде визнане незаконним, то виникає питання про статус цих документів.

Так, другим варіантом є відмова у допуску російської делегації до участі в роботі Генеральної Асамблеї ООН. Це можливо за наявності підстав для скасування повноважень делегації. Кожного разу, коли починається новий робочий рік ООН, національні представники подають свої повноваження на розгляд Генеральної Асамблеї, яка або приймає (у більшості випадків), або відхиляє їх. Історичний прецедент зі скасуванням повноважень делегації Південної Африки у 1970-х роках у відповідь на політику апартеїду свідчить про те, що це можливо здійснити.

Додатково, важливою є стаття 27(3) у Статуті ООН. У ній зазначено, що постійний член Ради Безпеки ООН, який є стороною в суперечці, повинен утримуватися від голосування за резолюціями, що стосуються цієї суперечки[1, с.22]. Відповідно до даної статті, Росія має утримуватись від голосування щодо резолюцій, які стосуються війни в Україні. Однак, проблема полягає в тому, що постійні члени Ради Безпеки ООН можуть утримуватися від голосування тільки на добровільній основі, тоді як Росія ніколи не добровільно відмовлятиметься від свого права вето.

На нашу думку, ці шляхи є неефективними. Розблокувати роботу ООН, посиливши її ефективність, можна було б за допомогою реформування.

У своїй поточній редакції Статут Організації Об'єднаних Націй (ООН) ні де-факто, ні де-юре не описує сучасний світ. З моменту підписання в 1945 році до Статуту Організації Об'єднаних Націй п'ять разів вносилися зміни, востаннє в 1973 році.

Варто зазначити, що хоча світ 21 століття не порівняти зі світом 1973 року, процес перегляду зупинився 50 років тому.

Щоб бути ефективною, реформа Ради Безпеки ООН повинна передбачати відмову постійних членів від права вето для вирішення конфліктів, стороною яких вони є. Такі обмеження мають застосовуватися до розгляду Радою справ про геноцид, злочини проти людяності та військові злочини, а також конфлікти та ситуації за участю постійного члена, чий конфлікт інтересів перешкоджає йому неупереджено голосувати.

Рада безпеки Організації Об'єднаних Націй має стати більш представницьким, збалансованим, прозорим та ефективним органом.

Підсумувавши вищевикладене можна дійти висновку, що загалом існує багато варіантів вирішення питання з Росією в ООН, але всі вони є складними і проблемними. Але реально змінити ситуацію можливо тільки повним реформуванням та змінами до статуту ООН, зокрема у частині діяльності Ради Безпеки.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй : міжнар. док. від 26.06.1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 07.04.2023).

ПОРУШЕННЯ РОСІЄЮ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

викладач юридичних дисциплін Блажко В.О.

Столяр М.О.

*студент 3 курсу спеціальності 081Право
ВСП «Фаховий коледж економіки, права та
інформаційних технологій»*

ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»

З початку війни Росії проти України зафіксовано масові порушення норм міжнародного гуманітарного права. Матеріали, що підтверджують дані порушення представило Бюро з демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ), а також один з інститутів Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). Варто відмітити, що в перші місяці повномасштабної війни світова думка не була однозначною та єдиною. Тому нижче ми розглянемо випадки порушення норм міжнародного гуманітарного права країною агресором, а також прослідкуємо еволюцію світової думки щодо війни в Україні.

Найсерйозніші випадки – вибух у Маріупольському театрі в середині березня та вибух на вокзалі в Краматорську на початку квітня. Крім того, ці організації висловили стурбованість облогою українських міст російськими військами. У БДІПЛ зазначили, що мирним жителям не надали можливості евакуюватися[4].

Дії російської сторони є порушенням принципів пропорційності та поваги до основних прав людини. Серед значної доказової бази головним є свідчення мирних жителів, які на момент скоєння правопорушення перебували на місці подій і повідомили про значну кількість випадків позасудових страт, арештів, а також тортур, сексуального насильства та викрадення людей.

Особливу увагу звертають на викрадення та вивезення за межі країни великої кількості дітей, які проживали у місті Маріуполь.

Водночас експерти БДІПЛ вказують на порушення норм міжнародного гуманітарного права військовослужбовцями української армії, хоч і в меншому масштабі, ніж російські військові. Зокрема, цією організацією критикується насильство над підозрюваними у мародерстві. Крім того, обидві сторони допускають порушення у поводженні з військовополоненими[1, с.451].

Всі порушення у поводженні з військовополоненими фіксувалися і були представлені у вигляді доповіді на засіданні вищевказаної організації. Проте, основним членом цієї європейської організації є Росія, тому ми не можемо говорити про те, наскільки об'єктивне рішення прийме дана організація. Також варто зазначити, що у зв'язку з тим, що Росія є основним членом даної організації – робота її була значною мірою паралізована.

Також варто згадати як змінювалася думка Організації Об'єднаних Націй щодо складу порушень сторонами конфлікту норм міжнародного гуманітарного права.

На початку повномасштабної війни панувала думка, що в Україні обидві сторони порушують норми міжнародного гуманітарного права. Одну з таких заяв зробила Верховний комісар ООН з прав людини Мішель Бачелет. За її словами, як російські, так і українські збройні сили розміщують військові об'єкти поблизу цивільних будівель і використовують мирних жителів як «живий щит».

Бачелет зазначила, що інші порушення включали катування та жорстоке поводження з військовополоненими, причому винні не були притягнуті до відповідальності. За словами Бачелет, випадки згвалтувань та іншого сексуального насильства були зафіксовані як на територіях, які контролюються Росією, так і в областях підконтрольних Україні.

Проте, через певний проміжок часу у Женеві пройшла спеціальна сесія Ради ООН з прав людини щодо гуманітарної ситуації в Україні. Верховний комісар ООН з прав людини Мішель Бачелет заявила, що багато порушень прав людини та міжнародних гуманітарних прав, скоєні російськими військовими в Україні, можуть бути визнані воєнними злочинами[2, с.511].

Також вона повідомляє, що кількість загиблих цивільних людей у Маріуполі йде на тисячі і вона занепокоєна цим хоча раніше про це місто в її публікаціях та заявах не йшлося. Проте, краще пізно ніж ніколи. Як результат ми побачили засудження цілим світом держави агресора і вина за це лягла саме на неї, а не як заявлялося раніше «обидві сторони конфлікту».

Пізніше була зроблена публічна заява де Мішель Бачелет закликала Росію до припинення нападів на цивільних громадян України та на цивільну інфраструктуру.

А вже незабаром світ побачив резолюцію про початок розслідування щодо злочинів російських військових в Україні. За проголосували 33 члени, а дві країни – Китай та Еритрея – проти. Дванадцять країн утрималися від голосування у Раді, що базується в Женеві.

У резолюції посилаються на очевидні випадки тортур, стрілянини та сексуального насильства, а також інших звірств, які задокументовані групою ООН.

Наведені вище приклади порушень гуманітарного права є положеннями двох фундаментальних конвенцій міжнародного гуманітарного права, а саме: Женевські та Гаазькі. Вони чітко розділяють тих, на кого арміям можна нападати (армія супротивника), і тих, кого категорично заборонено чіпати (цивільні, крім тих, які взяли до рук зброю та безпосередньо беруть пряму участь у збройних діях). Конвенції захищають людей, які більше не можуть брати участь у війні (військовополонені та поранені), і тих, хто надає медичну допомогу (лікарі, санітари). Конвенції визначають, які типи озброєння можна використовувати у війні, а які – ні [3].

Тому ми можемо чітко бачити, що дії Російської Федерації є свідомим порушенням конвенції про захист цивільного населення під час війни та відповідних вимог звичаєвого міжнародного гуманітарного права. На даний момент часу світ є єдиним у своїй думці щодо ролі Росії у даній війні і це можна відмітити їхніми вчинками такими як: визнання порушень країни агресором міжнародного права воєнними злочинами та початок їх розслідування, видача ордеру на арешт лідера країни агресора, накладення масштабних санкцій, що призводить до ізоляції Росії на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Закони та звичаї війни. *Юридична енциклопедія*: у 6 т. К.: Українська юридична енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2: 744 с.
2. Задорожній О.В. Гаазькі конвенції з міжнародного гуманітарного права. *Українська дипломатична енциклопедія*: у 2-х т. К: Знання України, 2004 - Т.1. 760с.
3. Буткевич О.В. Женевські конвенції з міжнародного гуманітарного права . *Українська дипломатична енциклопедія*.
4. Доповідь бюро з демократичних інституцій та прав людини. 2022 25 с.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ: РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

*викладач-методист,
спеціаліст вищої категорії Бобокал О.М.
Отрадна М.А
студентка 4 курсу спеціальності 081 Право
Київський фаховий коледж туризму та
готельного господарства*

Захист прав людини є важливим питанням як в національному, так і в міжнародному праві. Це особливо актуально в умовах військової агресії, коли права людини можуть опинитися під загрозою. Міжнародне приватне право, також відоме як колізійне право, відіграє важливу роль у забезпеченні захисту прав людини в таких ситуаціях. Однак використання міжнародного приватного права для захисту прав людини не позбавлене проблем.

Міжнародне приватне право забезпечує основу для вирішення колізій права, які виникають у ситуаціях, що мають міжнародні елементи. У контексті військової агресії міжнародне приватне право відіграє важливу роль у визначенні того, яке право має застосовуватися до конкретної ситуації [3, с. 915-937].

Наприклад, міжнародне приватне право може визначити, яка юрисдикція має повноваження переслідувати воєнні злочини, або яке право має регулювати поведження з військовополоненими.

Міжнародне приватне право використовується у різні способи для захисту прав людини в умовах військової агресії [4, с. 1-16].

Наприклад, міжнародне приватне право використовується для притягнення осіб до відповідальності за воєнні злочини, включаючи геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. Міжнародне приватне право також використовується для забезпечення того, щоб особи не піддавалися катуванням та іншим формам жорстокого і нелюдського поведження [1].

Однак використання міжнародного приватного права для захисту прав людини в умовах військової агресії не позбавлене проблем. Однією з ключових проблем є відсутність однаковості у правових системах різних країн. Це може призвести до суперечливих судових рішень і відсутності ясності щодо того, яке право застосовується в тій чи іншій ситуації.

Крім того, використання міжнародного приватного права для захисту прав людини обмежується тим, що багато країн не визнають юрисдикцію міжнародних судів або трибуналів [2].

Ще однією проблемою є те, що міжнародне приватне право часто орієнтоване на інтереси держав, а не на захист прав людини. Це може призвести до ситуацій, коли захисту прав людини не надається достатнього пріоритету.

Наприклад, деякі держави можуть використовувати міжнародне приватне право, щоб уникнути відповідальності за порушення прав людини, скоєні під час війни.

Для ефективного захисту прав людини під час війни необхідний більш комплексний підхід. Він може включати в себе розробку міжнародно-правової бази, яка надає пріоритет захисту прав людини, а також посилення співпраці між державами та міжнародними організаціями з метою забезпечення захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Отже, міжнародне приватне право відіграє важливу роль у забезпеченні захисту прав людини в умовах військової агресії. Однак використання міжнародного приватного права для захисту прав людини обмежується відсутністю однаковості в правовій базі та зосередженістю на інтересах держав. Для ефективного захисту прав людини під час війни необхідний більш комплексний підхід.

Список використаних джерел

1. Тищенко Т.А. Право на життя в умовах воєнних дій, збройної агресії або збройного конфлікту. Київ: Національний авіаційний університет, 2022.

2. Безпалова О.І. Проблемні питання, пов'язані з дотриманням прав людини під час проведення антитерористичної операції/операції об'єднаних сил. Харківського національного університету внутрішніх справ. 2019.

3. Аканде Д. Застосування міжнародного гуманітарного права до миротворчих операцій. В Оксфордському довіднику із застосування сили в міжнародному праві Видавництво Оксфордського університету. 2015. С. 915-937).

4. Альварес Х. Е. Взаємозв'язок між правами людини і міжнародним приватним правом. *Права людини та міжнародне приватне право*. Видавництво Оксфордського університету, 2016. С. 1-16.

ПОНЯТТЯ «АДМІНІСТРАТИВНИЙ АКТ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

аспірант Гаріфуллін М.В.

Харківський національний університет внутрішніх справ

У більшості європейських країн адміністративно-процедурне законодавство систематизоване, що дає змогу говорити про наявність певних європейських стандартів адміністративної процедури.

Європейська наука та законодавство давно використовують поняття «адміністративний акт», розробивши досить велику теоретичну та нормативну базу у визначенні цього виду актів [4]. У законодавстві Німеччини, наприклад, закріплено визначення адміністративного акту як «будь-якого розпорядження, рішення чи іншого владного заходу, що вживається органом управління у сфері публічного права для регулювання конкретного випадку та спрямованого зовні» [5]. Дане визначення чітко окреслює рамки управління та відображає публічний характер зазначених заходів, не забуваючи про їх владний характер і спрямованість на зовнішнє регулювання, а не на внутрішню організацію.

Оскільки адміністративний акт є класичним інструментом державного управління у Німеччині, вчення про адміністративний акт займає центральне місце у німецькому адміністративному праві, а саме у його загальній частині. Головною причиною інтересу до інституту адміністративного акту послужила необхідність формування чіткого уявлення про способи правового захисту від заходів, які приймає громадська адміністрація в процесі здійснення державного управління. У XIX ст. законодавчо було врегульовано лише окремі засоби правового захисту щодо деяких форм управлінської діяльності державної адміністрації, зокрема щодо адміністративного акту. Тому для з'ясування, чи можливий правовий захист проти тієї чи іншої дії публічної адміністрації, у кожному конкретному випадку необхідно було кваліфікувати цю дію відповідно до форми її реалізації. У 1960 р., після набрання чинності Кодексу адміністративного судочинства (VwGO – Verwaltungsgerichtsordnung) [6], кваліфікація управлінських заходів, які вживає державна адміністрація Німеччини, втратила своє первісне значення, оскільки § 40 Abs. 1 Satz 1 VwGO передбачив допустимість оскарження в адміністративно-процесуальному порядку будь-якої дії публічної адміністрації, незалежно від того, чи є воно адміністративним актом або іншою формою реалізації державного управління. Однак процесуальне значення адміністративного акту зберіглося: кваліфікація дії публічної адміністрації як адміністративного акту має важливе значення для визначення виду скарги, а також терміну її подання та необхідності вчинення попередніх процесуальних дій. Отже, сьогодні інститут адміністративного акту має значення як матеріального, а й процесуального адміністративного права Німеччини [2,с.124].

У французькому праві адміністративний акт визначається таким чином: «акти адміністрації, якщо простіше її рішення та угоди, не є обов'язково адміністративними актами, тобто заходами, що підпадають під режим публічного права і належать, у разі спору, до відання адміністративного суду» [1,с.169]. Фактично, визначення, що є адміністративним актом, походить від юрисдикційної ознаки, тобто підсудності або

непідсудності справ з оскарження таких актів саме до адміністративних судів. До того ж, таке широке визначення дозволяє і до категорії адміністративних актів віднести також нормативні акти (там само).

І така сама ситуація характерна і для Греції, Бельгії, Іспанії, Італії та Португалії. У грецькому праві «адміністративний акт» — це «вияв волі адміністративного органу, який відповідає чи ні певній процедурі та яким в односторонньому порядку встановлюється юридична норма... складовими поняття «адміністративний акт» є: а) одностороннє встановлення юридичної норми; б) походження від адміністративного органу» [2].

У Нідерландах вживається термін «наказ», якому дається таке визначення: «Письмове рішення адміністративного органу, що ухвалив державний законодавчий акт». Інакше кажучи, адміністративні акти здатні, наприклад: а) встановити обов'язок робити будь-що (наприклад, введення заходів безпеки в цеху); б) встановити обов'язок утримання від певних (небезпечних) дій; в) встановити обов'язок сплати певної суми податку; г) дозволити те, що зазвичай заборонено (ліцензія, дозвіл) [2].

Слід розглянути приклад законодавчого регулювання досліджуваного поняття в Естонії. Так, у § 51 Закону «Про адміністративну процедуру», адміністративний акт визначається як «наказ, рішення, припис, директива чи будь-який інший правовий акт, який видається суб'єктом адміністративних повноважень на виконання адміністративних функцій із метою врегулювання індивідуального випадку в публічно-правових відносинах, які спрямовані на створення, змінення та припинення прав та обов'язків» [3, с. 361].

Список використаних джерел

1. Административное право зарубежных стран : учебн. пособие / ред. А. Н. Козырин. М. : Издательство «Спарк», 1996. 229 с.
2. Гаріфуллін М.В. Категорія «адміністративний акт» у німецькому праві. *Actual scientific research in the modern world // Journal. Pereiaslav*, 2023. Issue 1(93). P. 3. С.123-127.
3. Закон про адміністративну процедуру Естонії від 6 червня 2001 р. / пер. неофіційний. *Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід та пропозиції для України* / автор-упорядник В. П. Тимощук. К. : Факт, 2003. С. 352–388.
4. Saidazimov Y. Administrative act in the legislation of foreign countries // *Eurasian Journal of Academic Research*. 2022. № 2(13). pp. 639-643.
5. *Verwaltungsverfahrensgesetz vom 25.05.1976 (17.12.2008 geändert) // Bundesgesetzblatt I S. 1253.*
6. *Verwaltungsgerichtsordnung vom 21.01.1960 (12.06.2008 geändert) // Bundesgesetzblatt I. S. 686.*

GEOPOLITICAL CONTRADICTIONS OF INTERNATIONAL LAW TODAY

Drachenko D.O.

1st year student specialty 081 Law

Dnipropetrovsk State University of internal affairs

International law, which refers to the body of rules and principles that govern the relationships between states and other international actors, is facing a number of challenges in the context of today's geopolitical changes.

One of the biggest challenges facing international law is the rise of nationalism and populism in many countries around the world. This has led to a growing sense of suspicion and distrust between nations, which can make it more difficult to reach agreements on issues such as trade, security, and human rights [1].

Another challenge facing international law is the changing nature of global power dynamics. As the economic and political influence of countries such as China and India continues to grow, the traditional balance of power between Western countries and the rest of the world is shifting. This can make it more difficult to enforce international law, as some countries may be

less willing to comply with rules and regulations that they feel were created by a Western-dominated system [2, c. 616]

In addition, the increasing use of technology and the internet has created new challenges for international law. Cybersecurity and data protection are becoming increasingly important issues, but there is still a lack of international consensus on how to regulate these areas. Overall, the challenges facing international law in the context of today's geopolitical changes are significant. However, it is important to remember that international law is a constantly evolving system, and it has shown itself to be adaptable in the face of new challenges in the past. As such, it is likely that international law will continue to evolve and adapt to meet the changing needs of the global community.

The field of international law is constantly evolving, shaped by the complex geopolitical landscape and the changing dynamics of global politics. Today's geopolitical changes have significant implications for international law, particularly in the following areas:

1. The rise of emerging powers: With the emergence of new powers such as China and India, the traditional balance of power in the international system is shifting. This has implications for the way international law is formulated and enforced, as these emerging powers may have different perspectives on the role of international law in the global order.

2. The changing role of international institutions: International institutions such as the United Nations, the World Trade Organization, and the International Criminal Court are facing increasing challenges to their authority and effectiveness. As the power dynamics in the international system shift, these institutions may need to adapt to remain relevant and effective in promoting international law.

3. The impact of technological developments: Advances in technology are transforming the way that international law is enforced and applied. For example, the use of artificial intelligence and data analytics is changing the way that international criminal investigations are conducted, while new technologies such as blockchain are creating new opportunities for global governance and collaboration.

4. The growing importance of non-state actors: Non-state actors such as multinational corporations, civil society organizations, and terrorist groups are playing an increasingly prominent role in shaping the international system. This has important implications for the enforcement of international law, as these actors may not be subject to the same legal obligations as states.

5. The erosion of multilateralism: Multilateralism, which is the practice of nations working together through international organizations and agreements, is facing significant challenges in today's geopolitical environment. Some countries are increasingly questioning the value of multilateralism and are pursuing more unilateral or bilateral approaches to foreign policy. This trend could undermine the effectiveness of international law, as it relies on a shared commitment to multilateralism and cooperation.

6. The impact of climate change: The global challenge of climate change is having significant implications for international law. The Paris Agreement on climate change, for example, represents a landmark international agreement that aims to limit global warming to below 2 degrees Celsius. However, the implementation of the Paris Agreement has faced significant challenges due to the complex politics of climate change and the competing interests of different countries.

7. The rise of populism and nationalism: The rise of populist and nationalist movements around the world is challenging the existing norms of international law, particularly in the areas of human rights and international cooperation. These movements often prioritize national interests over international obligations, which can undermine the effectiveness of international law and institutions.

8. The impact of migration: The global movement of people is having significant implications for international law, particularly in the areas of human rights, refugee law, and

migration policy. The current global refugee crisis, for example, is placing significant strain on the international legal framework for protecting refugees and addressing forced displacement.

Overall, the changing geopolitical landscape is creating both opportunities and challenges for international law. To address these changes, it is essential that nations work together to uphold the principles of international law, adapt to new challenges, and find new ways to promote cooperation and stability in the global system. This requires a shared commitment to multilateralism and the rule of law, as well as a willingness to adapt to the evolving dynamics of the international system [3].

In conclusion, the changing geopolitical landscape is having a significant impact on international law. While these changes present significant challenges, they also create opportunities to strengthen international law and promote greater stability and cooperation in the global system. To address these challenges, it is essential that nations work together to uphold the principles of international law and find new ways to promote multilateralism and cooperation in the face of shifting global dynamics.

References

1. Schneider L.I. IALS Student Law Review. *The Concept of International Law in an Era of Populism*. 2020. Vol. 7, no. 2. P. 28–37.
2. Bresli S. China and the global order: signalling threat or friendship?. *Negotiating the rise of new powers*. 2013. Vol. 89, no. 3. P. 615–634. One of the biggest
3. Hajro A., Brewster C., Haak-Saheem W., J Morley M.. Global migration: Implications for international business scholarship. *Journal of International Business Studies*. 2022.

INTERNATIONAL LAW IN THE CONTEXT OF MODERN GEOPOLITICAL CHANGES

Novak O.E.

1st year specialty 081 Law

Nikitina I.P.

*senior lecturer of the Department of International Relations
and social and humanitarian disciplines*

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

International law is becoming increasingly important and complex in today's geopolitical changes. On the one hand, international agreements and rules play an important role in maintaining world stability and peace, on the other hand, they are often violated and ignored by some countries. The main means of overcoming gaps in international law and the primary element of its system are the principles of international law, to which all other elements, legal norms, etc. must be subordinated.

International law is an independent legal system consisting of legally binding principles and norms that regulate relations between states and other subjects of international law in order to ensure peaceful coexistence and international cooperation. Today, we are witnessing significant geopolitical changes that affect the development of international law and its application. International law is a horizontal legal system based on the equality and independence of subjects. This is the main feature of international law and the essential difference between it and national law. Subjects of international law act as bearers of rights and obligations, formulate, implement and independently monitor the implementation of international legal norms. A characteristic feature of modern international law is the presence of mandatory norms of international law (*jus cogens*), which are binding on subjects of international law, regardless of whether they agreed with the creation and existence of these norms. In turn, international law can refer to domestic law, and domestic law to international law. Thus, the formation of norms of international law is to some extent influenced by the norms of domestic law, on the other hand, there is a reverse influence of international law on the creation and development of certain norms of domestic law.

Based on the above, we detail the concept of geopolitical changes in international law and their implementation at the current stage. Geopolitical changes in international law are permanent changes in the geopolitical reality of the world that affect international law and the regulation of international relations.

Examining issues related to international law in the context of modern geopolitical changes, it is worth noting several main changes:

Firstly, the increasing influence of regional forces in international relations plays a big role. This means that those countries that were previously subordinate to the great powers now have a greater role in determining their policies and participation in international relations. This can lead to changes in international law, for example, to a change in emphasis in the understanding of concepts such as sovereignty, territorial integrity, human rights, etc.

Secondly, we also include the emergence of new global challenges, such as climate change, terrorism, cyber security, migration processes, etc. These challenges require new approaches to improving international law.

Thirdly, geopolitical crises, such as conflicts, economic sanctions, and terrorist threats, can change the nature of international law and the distinction between state and non-state power.

Such changes may lead to the development of new international agreements, the revision of old ones or an approach to their application to correspond to the new reality. For example, according to the Climate Agreement of the Paris Conference, in 2015, states must do everything possible to limit climate change. Also, the International Criminal Court may be convened to consider conflicts and crimes against humanity arising from geopolitical crises.

So, in general, geopolitical changes in international law play a big role. Possible changes in the global balance of power, such as a change in the geopolitical influence of the United States, China, Russia or the European Union, may affect international standards, agreements and norms that govern international relations. Looking at today's problems, it is quite difficult to list all the geopolitical changes not only in international law, but also in other important areas of law. The formation of new geopolitical changes in international law can contribute to the conclusion of new agreements, the development of new ones that have never been used in this area of law.

References

1. Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum до 60-річчя проф. М.В. Буроменського : моногр. / авт.кол.; за ред. В.М. Репецького та В.В. Гутника. Львів; Одеса : Фенікс, 2017. 564 с.
2. Сергій Логвиненко Геополітичні суперечності в сучасному світі: URL: https://ipriend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/lohvynenko_heopolitychni.pdf. (дата звернення: 11.03.2023)
3. Поняття міжнародного права. Особливості міжнародного права: URL: <https://studfile.net/preview/5170279/>. (дата звернення: 11.03.2023)
4. Поняття, система та особливості сучасного міжнародного публічного права. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_1.html. (дата звернення: 11.03.2023)
5. Суб'єкти міжнародного права. Визнання та правонаступництво в міжнародному праві. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_2.html. (дата звернення: 11.03.2023)
6. Бірюков Руслан Миколайович. Глобалізація та її вплив на правову сферу. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18375/06-Biryukov.pdf?sequence=1>. (дата звернення: 11.03.2023)

КІОТСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ 2021 р.: ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

к.іст.н, доцент Попенко Я.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Загальносвітове значення для розвитку міжнародного (транснаціонального) кримінального права мають Конгреси Організації Об'єднаних Націй по попередженню злочинності і поводженню з правопорушниками. Саме вони формують основи для нормотворчої діяльності, здійснюють вплив на національну політику, сприяють обміну відповідними знаннями, досвідом та їх поширенням. За визначенням українського вченого

В. Попко саме «Конгреси ООН є значними подіями світового значення, коли в рамках одного масштабного форуму збираються різні категорії учасників із усіх сфер кримінального права та правосуддя й формують основи нормотворчої діяльності держав й стандарти по удосконаленню національних правових систем» [2, с. 81]. Відзначимо, що на цих міжнародних форумах розробляються документи для ефективного співробітництва між державами, здійснюється вплив на національну політику та професійну практику в галузі кримінального судочинства шляхом:

1. Сприяння обміну відповідними знаннями й досвідом та їх поширенням;
2. Розробки міжнародних рекомендацій;
3. Заохочення співробітництва між державами і практичними співробітниками з різних секторів та галузей, що мають відношення до злочинності;
4. Розробки новаторських практичних методів з метою удосконалення існуючих систем кримінального правосуддя;
5. Пошуку рішень для реалізації більш гуманних і ефективних методів попередження злочинності й протидії їй [2, с. 81].

Всього на сьогоднішній день було проведено чотирнадцять таких Конгресів, починаючи з 1955 р. Останній відбувся 7-12 березня 2021 р. у м. Кіото (Японія). За підсумками роботи форму була прийнята Кіотська декларація «Активізація заходів попередження злочинності, кримінального правосуддя та забезпечення верховенства права: назустріч здійсненню Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [4].

У Преамбулі документа учасники висловили загальне занепокоєння негативними наслідками злочинності для верховенства права. Підкреслювалося, що на сьогодні злочинність все більше набуває транснаціонального, організованого та складного характеру (використання новітніх технологій, включаючи мережу інтернет, що у свою чергу значно ускладнює попередження злочинів, а також нових та зароджуваних форм злочинності).

Виходячи з цих новітніх викликів, учасники зобов'язувалися активізувати узгоджені зусилля щодо попередження злочинності та боротьби з нею, підтримуючи та розвиваючи міжнародне співробітництво у кримінально-правових питаннях та ін. Після проведення запланованих зустрічей та переговорів був затверджений текст підсумкового документу, який має на меті впровадження заходів та конкретних дій у напрямку боротьби та протидії міжнародній злочинності. Кіотська декларація 2021 р. передбачає наступні стратегічні напрями діяльності:

1. Активізація заходів запобігання злочинності. В контексті даного напрямку документом передбачена реалізація наступних кроків:

- усунення причин злочинності, включаючи її базові основи (п. 21);
- попередження злочинності на фактичній основі (п. 22-23);
- вжиття заходів щодо економічної складової злочинності (п. 24-25);
- впровадження стратегії запобігання злочинності, що враховує конкретні обставини (п. 26);
- врахування гендерних аспектів у діяльності стосовно запобігання злочинності (п. 27-28);

- постійний облік потреб дітей та молоді у діяльності з попередження злочинності (п. 29);
- розширення прав та можливостей молоді з метою запобігання злочинності (п. 30) [4].

2. Розвиток системи кримінального правосуддя. В контексті даного напрямку документом передбачена реалізація наступних кроків:

- гарантування прав потерпілих та захист свідків, осіб, які повідомляють необхідну інформацію (п. 31-34);
- поліпшення умов утримання (п. 35-36). Київська декларація зобов'язала учасників врахувати та застосувати в цьому аспекті відповідні положення «Правил Нельсона Мандели», «Бангкокських правил» та «Токійських правил»;
- зниження рецидивізму за допомогою реабілітації та реінтеграції (п. 37-42);
- впровадження гендерного підходу у роботу систем кримінального правосуддя (п. 43-44). Врахування та використання конкретних заходів відповідно до «Пекінської декларації» та ін. документів прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН;
- вирішення проблеми вразливості дітей та молоді, які стикаються із системою кримінального правосуддя (п. 45-46). Застосування на практиці положень Мінімальних стандартних правил ООН щодо відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх (Пекінські правила);
- удосконалення процедур кримінальних розслідувань (п. 47) [4].

3. Утвердження верховенства права. В контексті даного напрямку документом передбачена реалізація наступних кроків:

- доступ до правосуддя та рівність перед законом (п. 48);
- можливість отримання юридичної допомоги (п. 49.). Практичне застосування Принципів та керівних положень ООН щодо доступу до юридичної допомоги в системах кримінального правосуддя, посібників Управління ООН з наркотиків та злочинності щодо забезпечення якості юридичної допомоги у кримінальному судочинстві та ін.;
- вдосконалення національної практики призначення покарань (п. 50);
- діючі, підзвітні, неупереджені та інклюзивні установи (п. 51-52);
- ефективна антикорупційна діяльність (п. 53-58). Використання існуючих документів (Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р., Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. та ін.) [1];
- проведення соціальних, освітніх та інших заходів (п. 59) [4].

4. Сприяння міжнародному співробітництву та технічній допомозі у попередженні всіх форм злочинності та боротьбі з ними. В контексті даного напрямку документом передбачена реалізація наступних кроків:

- міжнародне співробітництво, у тому числі у формі нарощування потенціалу та технічної допомоги (п. 60-67). Реалізація положень Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів до неї та Конвенції ООН проти корупції. Співпраця та взаємодія з Управлінням ООН з наркотиків та злочинності, використовуючи інформаційно-довідковий портал «Поширення електронних ресурсів та законів про боротьбу зі злочинністю». Підтримка міжурядових організацій (напр. Інтерпол) [3]. Використання у роботі положень Дохінської декларації;
- міжнародне співробітництво з метою позбавлення злочинців доходів від злочинної діяльності (п. 68-72);
- боротьба та протидія тероризму у всіх його формах та проявах (п. 73-78). Реалізація Глобальної контртерористичної стратегії ООН від 8.09.2006 р.
- боротьба з новими формами злочинності та формами злочинності, які видозмінюються відповідно до умов сьогодення (п. 79-95). Активізувати зусилля щодо запобігання торгівлі людьми. Застосовувати та реалізовувати ефективні заходи запобігання незаконному ввезенню мігрантів. Запобігання та припинення незаконного обігу та витоку вогнепальної зброї, а також боєприпасів до неї, включно з онлайн-торгівлею. Вирішення

світової проблеми торгівлі наркотиками. Запобігання та припинення наругу, експлуатації, торгівлі та всіх форм насильства та тортур щодо дітей, включаючи сексуальну експлуатацію дітей та сексуальні наруги над ними в мережі інтернет та у звичайному житті. Боротьба з незаконним обігом об'єктів живої природи. Збір даних та дослідницька робота з проблеми виготовлення та обігу фальсифікованої медичної продукції. Протидія незаконному обігу культурних цінностей. Активізація вирішення проблеми контрабанди комерційних товарів та ін. [4].

У підсумку, підписанти Кіотської декларації 1921 р. зобов'язувалися закликати Комісію з попередження злочинності та кримінального правосуддя прийняти стратегічні та оперативні заходи для виконання положень декларації. Крім того, Комісія мала налагодити взаємодію з іншими зацікавленими сторонами включно з різними інституціями ООН у галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 р. *Платформа ліга: Закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00144> (дата звернення: 23.03.2023).
2. Попко В.В. Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні транснаціонального кримінального права. *Публічне право*. 2019. № 2 (34). С. 75–86.
3. Угода. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол від 13.06.1956 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text (дата звернення: 19.03.2023).
4. Kyoto Declaration on Advancing Crime Prevention, Criminal Justice and the Rule of Law: Towards the Achievement of the 2030 Agenda for Sustainable Development. *Fourteenth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. Kyoto, Japan, 7-12 March 2021*. UNITED NATIONS : New York, 2021. 21 p.

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

к.юрид.н., доцент Потайчук І.В.

*ВСП «Запорізький гуманітарний фаховий коледж
Національного університету «Запорізька політехніка»*

Україна, як учасник Європейського освітнього простору, тримає курс до розбудови конкурентоспроможної, адаптованої до сучасних вимог освітньої системи. Вітчизняна освіта забезпечує здобувачів освіти широким спектром можливостей для особистого розвитку, що є рушійною силою для покращення перспектив їх працевлаштування.

Нові освітні стандарти, Болонський процес вимагають формування нових підходів і розробку принципово нових критеріїв якості навчання. Вимоги до якості, доступності та зручності навчання сприяють пошуку нових форм, засобів, методів та технологій навчання. Гайпи щодо неперервної освіти актуалізують використання гнучких моделей освітнього процесу.

В Україні забезпечено правове регулювання питань функціонування системи освіти, всіх її рівнів і підсистем, діяльності закладів освіти різних типів і форм власності, організації різних форм навчання. У Законі України «Про освіту» передбачено, що особа має право здобути освіту у різних формах або поєднати їх.

Однак українське законодавство не містить терміну «змішане навчання». Нормативні документи розкривають лише поняття «дистанційної освіти». Так, у ч. 2 статті 47 Закону України «Про фахову передвищу освіту» йдеться лише про можливість поєднання форм здобуття освіти. У Рекомендаціях щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти, термін «змішане навчання» вжито без тлумачення.

Законодавча невизначеність змішаного навчання хоча й не обмежує заклади освіти у його запровадженні, однак і не дає чітких алгоритмів його впровадження, чим у окремих випадках може ускладнювати цей процес.

Реалії сьогодення говорять про необхідність термінового приведення нормативно-правової бази, яка регулює освітню сферу, до сучасних вимог; чіткої регламентації усіх нововведень та тлумачення термінів.

Змішане навчання у зв'язку з посиленням протиепідемічних заходів, пов'язаних із запобіганням Covid-19 та запровадженням правового режиму воєнного стану в Україні набрало обертів, хоча у світі воно стало актуальним з кінця ХХ століття. Технічний прогрес сприяв змінам, особливо у житті молоді, «життя в смартфоні» - реалії сьогодення. «Покоління Z» черпає інформацію переважно через інтернет-середовище. Ефективне навчання потребує змін освітніх засобів та педагогічних підходів.

Слід зазначити, що поряд із терміном «змішане навчання» вживають «гібридне навчання», «комбіноване навчання», «гнучке навчання», які вважають синонімами.

На законодавчому рівні слід визначити один термін, інтерпретація якого буде чіткою та однозначною.

Термін «змішане (гібридне) навчання» почав широко використовуватися в методах навчання після публікації в 2006 році Бонком і Гремом книги «Довідник змішаного навчання». Автори запропонували кілька категорій «сумішей змішаного навчання»: «створення суміші» - у першу чергу вирішує проблеми доступу та зручності; «підвищення суміші» - додаткові зміни без радикальної зміни способу викладання та навчання (наприклад, у традиційному середовищі навчання можуть бути включені додаткові ресурси і деякі додаткові матеріали в Інтернеті); «перетворення суміші» - дозволяють радикальну трансформацію педагогіки, перехід від моделі, де студент - приймач інформації, до моделі, де студенти активно будують знання через динамічну взаємодію [1].

Слоан Консорціум визначає змішані (гібридні) курси, як результат інтегрування онлайн курсів (30% -70%) з традиційними класними заходами [2]. У. Мессі (W.E. Massie) змішаним вважає навчання, якщо від 30% до 79% навчального часу проводиться онлайн [3].

Чарльза Дзюбана (Charles D. Dziuban) змішане навчання розглядає як педагогічний підхід, що ефективно поєднує активну роботу в аудиторії з технічними можливостями мережі і має такі характеристики: перехід від лекцій до особистісно-орієнтованого навчання, при якому студенти стають активними, а процес навчання – інтерактивним; збільшення взаємодії між студентом та викладачем, студентів між собою та студентів з ресурсами мережі; комплексне формування та збагачення механізмів оцінювання студентів [4].

Макдональд зазначив три концепції дефініції даного поняття. По-перше, у вузькому сенсі, це широко використовувана форма, в якій студенти навчаються в кампусі і беруть участь в асинхронних онлайн видах діяльності. По-друге, у більш широкому сенсі, сформульовані рамки онлайн курсу, які використовують синхронні зустрічі та мережеві технології з асинхронними роботами і можливими очними зустрічами. По-третє, поєднання студентів онлайн, які взаємодіють, але фізично розділені [5].

Б. І. Шуневич визначає змішане навчання як комбіноване навчання – традиційне навчання, що передбачає діалогове навчання як частину поза аудиторної роботи [6, с. 235].

На думку Рашевської Н.В., змішане навчання - процес навчання, за якого традиційні технології навчання поєднуються з інноваційними технологіями електронного, дистанційного та мобільного навчання [7, с. 94].

Тож, змішане навчання розглядають як систему викладання, суміш методів, модель, стратегії навчання, форму навчання тощо. Однак, усі, хто досліджував дану тему, основою даного поняття зазначають взаємодію суб'єктів освітнього процесу, який супроводжується поєднанням дистанційного (онлайн) та очного (офлайн) навчання.

Обираючи форму навчання, слід враховувати специфіку навчальної дисципліни, контингент здобувачів освіти, матеріально-технічне забезпечення. Та, у разі оптимального планування освітнього процесу, при застосуванні раціональних засобів та методів викладання змішане навчання на сьогодні є досить ефективним, адже надає здобувачам

освіти можливості здобуття сучасних знань. Тому даному питанню слід приділити увагу на законодавчому рівні.

Список використаних джерел

1. Bonk C.J., Graham C.R. The handbook of blended learning environments: global perspectives, local designs. San Francisco: Jossey-Bass / Pfeiffer, 2006. P.5 URL : http://en.wikipedia.org/wiki/Blended_learning (дата звернення: 11.03.2023)
2. The Definition Of Blended Learning. January, 2013. URL: <http://www.teachthought.com/blended-learning-2/the-definition-of-blended-learning/> (дата звернення: 11.03.2023)
3. Massie E. Blended Learning: The Magic is in the Mix, in The ASTD E-Learning Handbook. New York: McGraw-Hill, 2002. P. 9.
4. Charles D. Dziuban. Blended Learning. *Center for Applied Research. Research Bulletin*. № 7. 2004. URL: net.educause.edu/ir/library/pdf/ERB0407.pdf (дата звернення: 11.03.2023)
5. Patricia McGee, Abby Reis. Blended Course Design: A Synthesis Of Best Practices. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, Volume 16: Issue 4. pp.7-22
6. Шуневич Б. І. Тенденція розвитку складових частин організації дистанційного навчання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів : Видавництво ЛНУ, 2009. № 653. С. 231-239
7. Рашевська Н. В. Змішане навчання як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Черкаського університету*. Вип.191. Ч. IV. Серія «Педагогічні науки», 2010. С. 89-96.

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Шопша Г.В.

студент 1 курсу спеціальності 081 Право

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Головними цінностями Європейського Союзу є права людини, демократія та верховенство закону. Європейський Союз розглядає права людини як загальні й неподільні. ЄС активно захищає права людини й у границях Союзу, і в усьому світі. Політика ЄС у сфері прав людини зосереджена на захисті громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав. ЄС приділяє особливу увагу заходам щодо захисту прав жінок, дітей, меншостей і переміщених осіб [2].

Основним документом, що визначає права й свободи людини й громадянина в Європейському Союзі є Хартія основних прав (Charter of Fundamental Rights), яка була офіційно проголошена на саміті в Ніщі 7 грудня 2000 року [4].

Хартія, створена на основі таких важливих джерел, як Європейська Конвенція по правах людини [2], загальні конституціональні традиції й інструменти міжнародного права, підтвердила й підкреслила значимість і важливість дотримання основних свобод для громадян ЄС.

Хартія містить у собі громадянські, політичні, економічні та соціальні права, розділені на глави: гідність, свобода, рівність, солідарність, права громадян, правосуддя тощо.

Хартія основних прав Союзу (надалі хартія) становить II частину конституційного договору. Хартія являє собою новий етап в інтеграції Європи. Преамбула хартії встановлює, що Європейський Союз (Союз) усвідомлює свою духовну й моральну спадщину, що ґрунтується на людському достоїнстві, свободи, рівноправності, єдиних основних цінностях солідарності. Основою Союзу є принцип демократії й правової держави [2].

У хартії затверджуються права, які випливають із загальних державно-правових правил, міжнародних обов'язків держав-учасниць, договору ЄС, установчих договорів об'єднань, конвенції по захисту прав людини й основних свобод, із прийнятих Європейським Союзом і Європейською Радою соціальних хартій, а також із судової

практики Суду Європейського Союзу і Європейського Суду по правах людини. Конвенції по правах людини й пакти ООН були основою при створенні каталогу основних прав [2].

Основні права, що містяться в хартії, несуть у собі принцип неподільності, що міститься в традиційному трактуванні прав людини, де сполучене покоління прав людини й політичних прав з поколінням економічних, соціальних і культурних прав, а також колективних прав.

Преамбула хартії встановлює, що володіння правами накладає відповідальність і обов'язки перед іншими особами, людським суспільством і майбутнім поколінням.

Значення хартії виражається в зосередженні прав і їхньої значимості в конституціях держав Європи й міжнародних договорів. Оскільки хартія містить загальновизнані права людини, які встановлені в різних міжнародних договорах по правах людини, ці права застосовні вже прямо у внутрішньодержавних правах. Хартія встановлює основні права, які є в громадян Європейського Союзу, у кожного з них (у тому числі в людей, що легально проживають на території Європейського Союзу) і в юридичних осіб, місце розташування яких зареєстровано на території держав-учасниць [2].

Хартія складається з 54 статей, які розподілені в 7 главах. Перші шість глав (Достоїнство, статті 61-65, Свободи, статті 66-79, Рівноправність, статті 80-86, Солідарність, статті 87-98, Права громадян, статті 99-106, Правосуддя, статті 107-110) містять найважливіші принципи й неподільні цінності, на які опирається Європейський Союз. Сьомий розділ (Загальні положення, статті 111-114) установлює загальні підстави й поширення виконання хартії.

Участь Європейського Союзу в процесі реалізації функції охорони і захисту прав людини і громадянина держав-членів свідчить, що на сьогодні в основних рисах здійснено уніфікацію правових систем європейських країн у галузі захисту прав людини. Після прийняття Хартії Європейського Союзу про основні права та запровадження громадянства ЄС Європейський Союз на конструктивній основі починає не стільки конкурувати, скільки доповнювати діяльність Ради Європи у сфері захисту прав людини, що створює нові можливості для більш повноцінного здійснення функції захисту прав людини і громадянина [3, с.63].

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення: 15.03.2023)
2. Право Європейського Союзу. Мультимедійний навчальний посібник. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/eulaw/info/lec6.html> (дата звернення: 11.03.2023)
3. Яковюк Я. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 1. С.55-63.
4. Charter of Fundamental Rights URL: https://www.citizensinformation.ie/en/government_in_ireland/european_government/eu_law/charter_of_fundamental_rights.html#:~:text=The%20Charter%20of%20Fundamental%20Rights,with%20the%20Treaty%20of%20Lisbon. (дата звернення: 11.03.2023)

РОЗДІЛ 4: СУВЕРЕНІТЕТ ДЕРЖАВИ: ТЕОРІЯ СУЧАСНОГО ЕТАПУ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЮРИСТА З ПОЗИЦІЙ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

*к.юрид.н., доцент Гапотій В.Д.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Професія юриста – це особливий рід занять людей, які мають спеціальну підготовку, що здійснюється відповідно до прийнятих професійних стандартів і утворює в сукупності галузь правових робіт, яка займає особливе місце в системі суспільного розподілу праці. Юристами є люди, які виконують різні види робіт: судді, прокурори, адвокати, слідчі, нотаріуси, корпоративні юристи. Часто правила та прийоми виконання однієї з цих робіт поширюються на всі напрямки та види професії юриста, зберігаючи свою специфіку для окремої групи. Професія юриста існує у суспільстві, де є держава право [1,3].

Специфічною для юридичної професії, для професійної юридичної діяльності є реалізація юристом наявних у нього спеціальних знань у процесі вирішення правових завдань. Ця специфіка визначає зміст роботи юриста, всю його професійну кар'єру.

У професійній діяльності юриста можна, можна виділити два блоки – інтелектуальний і предметний. Предметний блок представляє собою фізичне вчинення різних уповноважених і праворозпорядчих дій, які складають зміст поняття «професійна кваліфікація». До них відносяться: здійснення функції звинувачення і правозастосування, здійснення адміністративних і безпосередньо примусових дій, дії, пов'язані з наданням правових послуг, здійснення захисту від публічно-правових звинувачень в правопорушення, консультування по різним правовим питанням.

Інший блок професійної діяльності юриста складає інтелектуальна діяльність, яка також входить в структуру професійної кваліфікації. Вона представляє собою правове або юридичне мислення і включає:

- ♦ дії по роботі з правовою інформацією, по її відбору, аналізу, оцінці;
- ♦ упізнання і оцінку ситуацій, вимагають рішення правових завдань з використанням правових засобів, тобто. правових проблемних ситуацій;
- ♦ вибір оптимальних варіантів поведінки у межах правових розпоряджень.

Ці два блоки складають, згідно педагогічної науки, ключові кваліфікації юриста. Вимоги до ключових кваліфікацій викладено у державних стандартах професійного освіти і відбивають рівень знань, умінь та навичок, необхідних для виконання певної роботи. Кваліфікація – це основа компетентності працівника, яка додатково включає безліч необхідних для повноцінного професійного становлення людини якостей [5].

Третій блок, що розширює ключові кваліфікації до рівня професійної компетентності, становлять надпрофесійні якості, без вироблення яких фахівець не може вважатися таким.

До них відносяться п'ять ключових компетенцій:

- ♦ соціальна компетенція – здатність брати на себе відповідальність, спільно виробляти рішення і брати участь в їх реалізації, толерантність до різної етнокультур та релігій, прояв поєднання особистих інтересів з потребами підприємства і суспільства;
- ♦ комунікативна компетенція визначає володіння технологіями усного та письмового спілкування різними мовами, у тому числі комп'ютерного програмування;
- ♦ соціально-інформаційна компетенція характеризує ступінь володіння інформаційними технологіями та критичне ставлення до соціальної інформації, поширеною засобами масової інформації;
- ♦ когнітивна компетенція – готовність до постійного підвищення освітнього рівня, потреба до актуалізації і реалізації свого особистісного потенціалу, здатність самостійно набувати нових знань та вмінь, здатність до саморозвитку;

♦ спеціальна компетенція – підготовленість до самостійного виконання професійних дій, до оцінки результатів своєї праці [2].

Поєднання ключових кваліфікацій та надпрофесійних якостей утворює компетентність працівника, тобто його здатність реалізувати знання відповідно до складності виконуваних завдань. Поняття «компетентність» є провідним від поняття «компетенція», що означає коло повноважень та обов'язків працівникам [4].

Список використаних джерел

1. Гапотій В., Мінкова О. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 146 с.
2. Ковальчук Світлана. Мовно-комунікативні властивості у системі ключових компетенцій фахівця. *Український науковий журнал Освіта регіону*. №2. 2010. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/243> (дата звернення: 14.02.2023)
3. Козар Ю.Ю. Етичні аспекти професійної діяльності юриста. *Сучасне суспільство: кол. моногр.* Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2022. С.304-312.
4. Козар Ю.Ю. Професійна підготовка майбутніх юристів на основі компетентнісного підходу. *Current challenges of modern science. Collection of Scientific Works*. Pereiaslav, 2023. Issue 1(77). С.46-49.
5. Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 Право першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2022. 16 с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО ВЧИНЕНИМ ПРИ ПОМ'ЯКШУЮЧИХ ОБСТАВИНАХ

аспірант Дужак Н.В.

*Харківський національний університет внутрішніх справ
слідчий слідчого відділу Мукачівського районного управління
поліції Головного управління Національної поліції
в Закарпатській області, старший лейтенант поліції*

Умисне вбивство є вчиненим при пом'якшуючих обставинах, якщо воно вчиняється особою в стані сильного душевного хвилювання (ст.116 КК України); умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст.117 КК України); умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст.118 КК України). Відповідно до ст.116 КК України, умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи з боку потерпілого, – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк [1,2].

Необхідно зазначити, що умисне вбивство, яке визначене у ст. 116 КК України, як і умисні вбивства, визначені ст. ст. 117 і 118 КК України, відноситься до привілейованих складів умисних вбивств. Вважаємо, що пом'якшення кримінальної відповідальності за цей вид умисного вбивства викликане такими обставинами:

- 1) суспільно небезпечне діяння особи спровоковане протизаконним насильством, систематичним знуцанням або тяжкою образою з боку потерпілого;
- 2) суб'єктивна сторона складу даного злочину характеризується особливим емоційним станом суб'єкта - його сильним душевним хвилюванням, а умисел на позбавлення життя потерпілого виникає раптово і реалізується негайно.

Об'єктом аналізованого злочину є життя особи. Об'єктивна сторона злочину визначається наступними ознаками та критеріями: діями – посяганням на життя іншої особи; наслідками у вигляді смерті людини; причинним зв'язком між зазначеними діями та наслідком, а також часом і певною обстановкою вчинення злочину. Сильним душевним хвилюванням є раптовий емоційний процес, викликаний поведінкою потерпілого, що протікає швидко і бурхливо, та певною мірою здатність особи усвідомлювати свої дії і керувати ними. Фізіологічний афект не розглядається як медичний критерій неосудності,

оскільки не є видом іншого хворобливого стану психіки. Слід звернути увагу на те, що така особа є обмежено осудною [3]. На нашу думку, фізіологічний афект потрібно відрізнити від патологічного афекту, який є тимчасовим розладом психічної діяльності, що слугує підставою для визнання особи неосудною. Вважаємо, що таким, що виник раптово, характеризується стан сильного душевного хвилювання, процес виникнення якого визначений миттєвістю, бурхливістю, швидкоплинністю.

Законодавство України не визначає, що яким саме за характером повинно бути застосовуване потерпілим насильство. Таким чином, насильство, у результаті якого виникає стан сильного душевного хвилювання, може бути як фізичним так і психічним. Поняттям насильства у складі цього злочину визначаються і буд-які інші дії насильницького спрямування. Основна вимога, яка відноситься до насильства у складі аналізованого злочину, – можливість викликати в особи стан сильного душевного хвилювання. Що стосується погроз, то найбільшу потенційну можливість у цьому аспекті мають найнебезпечніші види погрози, зокрема погроза вбивством, зґвалтуванням, задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, знищенням майна, заподіянням тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень [4].

Насильство, яке викликає у винного стан сильного душевного хвилювання, обов'язково має бути протизаконним. Протизаконний характер означає, що потерпілий не мав за законом права у даному випадку застосовувати таке насильство. Протизаконність дій потерпілого у даному випадку виступає причиною виникнення у винного специфічного емоційно-психологічного стану, який, у свою чергу, викликає відповідну його реакцію у вигляді заподіяння тяжкого тілесного ушкодження. Іншими словами, якби потерпілий не вчиняв протизаконних дій щодо винного чи інших осіб, винний, у свою чергу, не вчинив би протиправних дій щодо нього. Причиною виникнення стану сильного душевного хвилювання може бути протизаконне насильство з боку як приватної, так і службової особи, у т.ч. тієї, яка за своєю посадою чи характером виконуваних повноважень наділена законом правом застосовувати насильство до громадян (це, наприклад, працівники міліції, члени громадських формувань з охорони громадського порядку, працівники виправно-трудових установ) [4].

Список використаних джерел

1. Бандурка І.О. Підстави криміналізації умисного вбивства. *Наше право*. 2015. № 4. С. 68-71.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 25. Ст. 131.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 9-е вид., переробл. та доп. / Відп. ред. Яценко С.С. Київ : А.С.К., 2020. 848с.
4. Сакін М.Л. Особливості кваліфікації умисного вбивства при пом'якшуючих обставинах. Монографія. Київ: Наукова думка, 2019. 274 с.

ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ

Калимун О.М.

студент 1 курсу спеціальності 081 Право

Лучин Д.М.

*студент 1 курсу спеціальності 081 Право
ВСП «Фаховий коледж економіки, права та
інформаційних технологій»*

ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»

Існують такі види співучасників: виконавець, організатор, пособник, підбурювач.

Згідно КК ч. 2 ст.27: виконавцем (співвиконавцем) є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин передбачений цим Кодексом [3].

Основною ознакою виконавця є вчинення ним діяння, яке визначено як об'єктивна сторона складу злочину нормою Особливої частини КК. Особа визнається виконавцем злочину тоді, коли вона вчиняє злочин безпосередньо, тобто особисто виконує об'єктивну сторону злочину, або шляхом використання інших осіб, які не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне [3].

Виконавцем злочину може бути особа, здатна нести кримінальну відповідальність, тобто така, якій притаманні загальні ознаки суб'єкта (вік кримінальної відповідальності та осудність), а також додаткові ознаки, обов'язкові для того чи іншого злочину [4, с. 102].

Суб'єктивна сторона злочину, вчиненого виконавцем, характеризується умислом. Виконавець усвідомлює суспільно небезпечний характер власної поведінки, вчинення її у співучасті, передбачає можливість настання загального, єдиного наслідку і бажає або свідомо допускає його настання.

При вчиненні злочину кількома виконавцями (співвиконання) необхідно, щоб із суб'єктивної сторони злочин повністю охоплювався свідомістю кожного із виконавців.

Організатором злочину є особа, яка вчинила хоча б одну з таких дій:

- 1) організувала вчинення злочину (злочинів);
- 2) керувала підготовкою злочину (злочинів) або його (їх) вчиненням;
- 3) утворила організовану групу чи злочинну організацію;
- 4) керувала організованою групою чи злочинною організацією;
- 5) забезпечувала фінансування організованої групи чи злочинної організації;
- 6) організувала приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації [3, с. 26].

Організатор злочину – найбільш небезпечна фігура серед співучасників. Саме його зла воля, яка підкоряє собі волю інших співучасників, визначає сам факт вчинення злочину. Саме організатор є тим мотором, рушійною силою, яка запускає механізм злочину.

Керування підготовкою злочину передбачає спрямування дій виконавця, пособника, підбурювача на готування до одного чи декількох злочинів, тобто на:

- 1) підшукування або пристосування засобів чи знарядь;
- 2) підшукування співучасників;
- 3) замовлення вчинення злочину;
- 4) усунення перешкод;
- 5) інше умисне створення умов для вчинення злочину [1, с. 96].

Керування підготовкою злочину охоплюється також проведенням інструктажу співучасників щодо виконання ними відповідних злочинних дій (бездіяльності), вироблення заходів щодо нейтралізації діяльності правоохоронних органів (організація підкупу, застосування насильства до працівника такого органу чи його близьких родичів та ін.), визначення місць переховування співучасників після вчинення ними злочину, а також місць приховування знарядь, засобів вчинення злочину, слідів вчинення злочину, слідів злочину та предметів здобутих злочинним шляхом [2, с. 185].

Керування вчиненням злочину передбачає спрямування зусиль інших співучасників на безпосереднє виконання об'єктивної сторони злочину чи забезпечення такого виконання. Воно може полягати у:

- наданні настанов конкретним учасникам злочину щодо виконання тих чи інших дій, які становлять об'єктивну сторону чи забезпечують виконання таких дій;
- координації дій співучасників (їх розстановка на місці вчинення злочину, визначення послідовності вчинення дій);
- забезпеченні прикриття злочинних дій співучасників.

З об'єктивної сторони організаторська діяльність повинна відповідати вимогам спільності. Дії організатора завжди причинно пов'язані з тим злочином, що вчиняє виконавець.

Суб'єктивна сторона діянь, що вчиняються організатором, характеризується тільки прямим умислом. Він усвідомлює характер дій, які повинні бути виконані співучасниками,

передбачає їх злочинні наслідки і бажає їх настання. Організатор несе відповідальність за всі злочини, вчинені членами організованої групи чи злочинної організації, якщо ці злочини охоплювались його умислом.

Підбурювачем визнається особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом чи іншим шляхом схилила іншого співучасника до вчинення злочину.

Список використаних джерел

1. Абакумова Ю. В. Інститут співучасті в кримінальному праві України. природа, сутність сучасні проблеми визначення: монографія. Запоріжжя. КПУ. 2012. 320 с.
2. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність. монографія. Луганськ. РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2013. 560 с.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. *Відомості Верховної Ради*. ВВР. №25-26, 2001.
4. Ткаченко В. Класифікація форм співучасті у злочині як кримінально-правова проблема. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2017. Вип. 74-76. С. 102-103.

PECULIARITIES OF USING ELECTRONIC CORRESPONDENCE IN THE EVIDENCE BASE

Kapelka O.A.

*2nd year higher education applicant,
Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Scientific supervisor Nikitina I.P.
Senior Lecturer,
Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

Business correspondence in the sphere of any life in electronic form has long become an integral practice. It can be a scientific field where people write to each other among themselves, for example, through the question of the publication of abstracts, the awarding of some kind of reward (for a place in the competition) by mail or, for example, an accompanying field or some kind of e-mail. -shop - buyers have a connection with the seller and the opportunity to choose something without leaving home. A very convenient thing, especially during the days of the pandemic that took place in 2020 or now with Russia's large-scale encroachment on the sovereign territory of Ukraine. Not everyone has the opportunity to meet each other or freely go to the store. But all the time you need to be diligent and very clearly check all the information provided, block the source of any personal confidential information or not lose a large amount of money through negligence.

Today, this topic is relevant due to the uncertain and sometimes specific state of development and regulatory settlement of such an area as email and the use of electronic evidence and their legal force in general.

The concept of «evidence base» is not in any code, but it is actively used in investigative and judicial practice. Practicing lawyers refer to the evidence and the process of proof [5]. The procedural legislation has provisions devoted to these concepts, as well as requirements that are provided for their receipt and evaluation. One can only find out whether a thing or document can be attached to the case file in accordance with the provisions of the law. Evidence and proof are the domain of procedural law. First of all, it is material or information that provides up-to-date information important for business. Secondly, there is a procedure for their receipt and confirmation.

Evidence is any factual data on the basis of which the court establishes the presence or absence of circumstances (facts) substantiating the claims and refusals of the participants in the case, and other circumstances relevant to the decision of the case.

These data are established by such means: written, material and electronic evidence; according to expert opinions; testimonies of witnesses [3]. Analyzing all the above, we can conclude that the evidence base is formed in two ways. In accordance with the actual state of affairs, a list of property rights is determined. With regard to documents, this is a material object containing information in the prescribed form, executed in the prescribed manner and having legal force in accordance with applicable law [1]. Papers come in different types, it can be diaries, tomes, messages that have been printed out by a computer or written by hand.

Evidence is a story about what a person saw or heard, or about what he knew from other sources (testimonies are accepted based on the stories of outsiders, if the witness is able to indicate the source of knowledge) [6].

According to the rules of Part 1 of Art. 1 st. 181 of the Civil Code, a business contract, as a general rule, is drawn up in the form of only a document signed by the parties. The conclusion of business contracts is allowed in a simplified way, that is, by exchange sheets, facsimiles, telegrams, telephone messages, and the like, as well as by confirmation of acceptance for execution of the order, if this is not established by law. special requirements for the form and procedure for concluding such contracts [2].

In addition, the conclusion of an agreement by the method of exchanging documents in electronic form is a written form and can be considered legitimate for concluding a business agreement. Also, the Supreme Court, in one of the provisions of November 27, 2018, established that «the exchange of information by the parties in the performance of contractual obligations by direct e-mails has long become part of the customs of business in Ukraine», which does not require contractual settlement and recognizes civil law custom in accordance with Article 7 of the Central Committee of Ukraine. [5].

Criminal code of practice of Ukraine in an item 84 determines that proofs in criminal realization are fact sheets, got in the order foreseen by this code, on the basis of which an investigator, public prosecutor, investigation judge and court, set a presence or absence of facts and circumstances which matter for criminal realization and subject leading to. Except for it, Criminal code of practice of Ukraine attributes to the sources of proofs a certificate, material proofs, documents and conclusions of experts. In accordance with an item 99 Criminal code of practice of Ukraine, by a document specially created for the material of information financial object, which contains fixed by writing signs, sound, image and others like that. In accordance with Criminal code of practice of Ukraine for the study of electronic proofs there is a review of material proofs: an investigator researching carrier of data and then draws up a report of review of notebook or mobile phone.

It follows to draw conclusion from it, that electronic proofs are such in connection with the features of mean which they are kept on. Electronic, after the essence, there is that not information which is on an electronic mean, but carrier of data which in future can be proof (for example, the mean of maintainance of information can be a memory card and information which has a telephone evidential value remains in form writing signs) [4].

It is set a current legislation, that electronic proofs are the separate method of finishing telling, that a legislator attributed electronic proofs neither to material nor to writing, and selected them a separate variety.

Analyzing all of the above, we can conclude that the communication of information in the electronic sphere is legitimate, but you need to know a few rules. The first option is to use an electronic signature for correspondence. However, this option does not have significant popularity and is rarely used in economic activity. The second option is to specify in the contract that the e-mail is considered an official record and, in the event of a dispute in court, recognizes sufficient evidence. Another rule is that you must always indicate in the contract the email addresses (mail) through which you are going to work with a partner on the Internet.

Thus, the field of electronic technology has opened up many opportunities for us, but at the same time, we must not forget about the presence of scammers, it is necessary to check information and correspond only in an official manner. It is also helpful to understand the step-by-

step instructions in relation to any misunderstandings that may occur in the future. The world does not stand still, and thus, it is necessary to adapt to new standards and turn these opportunities into a comfortable and safe place for yourself. A good addition to it would be to spread new and unknown information to improve email performance and to prevent fraud that is of no benefit to society.

References

1. Документознавство, що таке документ? URL: <https://sites.google.com/site/dokumentoznavstvanet/home/dokument> (дата звернення: 14.03.2023)
2. Канарьова Н. Чи може електронне листування бути договором? URL: <https://ckp.in.ua/articles/20742> (дата звернення: 20.03.2023)
3. Поняття доказів та види доказування URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Поняття,_види_доказів_у_адміністративному_процесі,_обов'язок_доказування (дата звернення: 11.03.2023)
4. Чи є скріншот допустимим доказом у суді URL: https://protocol.ua/ua/chi_e_skrinshot_nalegnim_ta_dopustimim_dokazom_u_sudi/ (дата звернення: 14.03.2023)
5. Чи може електронне листування бути доказом у суді? URL: <https://online.dtki.ua/2016/27/53129> (дата звернення 20.03.2023)
6. Що таке доказова база? URL: <https://bizreview.com.ua/dokazova-baza-tse-shho-take/> (дата звернення: 20.03.2023)

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

д.юрид.н., професор Козар Ю.Ю.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Комунікативна компетентність у професіограмі студентів-майбутніх юристів є серцевиною професійної підготовки, оскільки стратегічна мета вищої професійної юридичної освіти – особистісний, соціальний та професійний розвиток студентів [5]. Реалізується він за допомогою комунікативних здібностей, тому акцент повинен робитися на діагностику рівня оволодіння різними стилістичними ресурсами мови, професійними нормами розвитку умінь і навичок продукування бездоганної професійно-орієнтованої мови. Оскільки комунікативна компетентність є діяльнісною характеристикою та відображає суб'єктну позицію студента у мовній діяльності, то її прояв оцінюється на основі сформованої у випускника юридичного факультету сукупності мовних умінь, особистісних якостей та комунікативних реакцій у ситуаціях, що імітують майбутню професійну діяльність.

Комунікативна компетентність в освітньому процесі реалізується в моделях проблемних ситуацій або великих закінчених у сенсовому відношенні фрагментах професійної діяльності, які аналізуються та перетворюються у формах індивідуальної чи спільної комунікативної діяльності студентів та викладачів у процесі діалогу чи полілогу. При цьому важлива наявність професійно-предметних знань, які мають засвоїтись студентами в контексті власної практичної мовної дії – комунікативного акту в умовах максимально наближених до реальних. Для розуміння комунікативної компетентності майбутнього юриста доцільними є такі складові, як наявність мовної ситуації, що моделює цілісний контекст майбутньої професійної діяльності; взаємозв'язок мовного та діяльнісного компонентів змісту професійної освіти, що дозволяє не просто актуалізувати комунікативні вміння та навички студентів як такі, а й оцінити їх здатність оперувати цими вміннями в передбачуваних юридичних ситуаціях; урахування особистісних якостей студентів – самостійності, відповідальності, ініціативності, винахідливості,

комунікабельності, творчих здібностей; особистісно-професійна рефлексія, необхідна для оцінки сформованих своїх комунікативних умінь як суб'єкта власних комунікативних дій.

На основі узагальнення аналізу літературних джерел, визначено провідні напрямки формування комунікативної компетентності студентів-юристів:

1. Включення до навчальних курсів професійно-орієнтованого мовного матеріалу, що сприяє професійному та особистісному розвитку студентів.

2. Використання в навчальному процесі форм і методів навчання, спрямованих на стимулювання розвитку комунікативної компетентності студентів: навчання за допомогою аналізу конкретних правових та життєво-юридичних ситуацій, імітаційних та ділових ігор, вільних дискусій, розкріпачення особистості в процесі навчання, звільнення від страху помилки, створення проблемних ситуацій, що стимулюють вибір рішень у процесі комунікативної діяльності

3. Включення студентів до різних пластів професійно-юридичної та гуманітарної культури, які є «ідеальними зразками» роботи найбільш високопрофесійних юристів, що максимально відповідають сучасним уявленням про особистість юриста.

4. Реалізація в освітньому процесі здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право курсу «Юридична риторика та мовна культура юриста».

5. Проведення регулярної діагностики професійно значущих особистісних комунікативних якостей студентів-юристів, результати якої дають можливість коригувати зміст та форми роботи щодо формування їх комунікативної компетентності.

7. Дотримання в освітньому процесі принципів, спроектованих на професійно-юридичну діяльність: толерантність, опора на профільний юридичний тезаурус, відбір професійно-спрямованих текстів гуманістичного змісту, конгруентність (відповідність) змодельованих ситуацій та дій умовам реальної професійної роботи, діалогічність, гнучкість [1-4].

Таким чином, формуванням комунікативної компетентності майбутніх юристів слід розуміти, як обов'язкове дотримання норм літературної мови, але прагнення оптимального вибору способів висловлювання передачі свого висловлювання, і навіть розвиток умінь реконструювати з письмових і усних текстів думки, ідеї своїх безпосередніх і потенційних співрозмовників.

Список використаних джерел

1. Барановська Л. В., Саражинська І. А. Формування професійно-мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців правоохоронної сфери. *Мовні концептуальні проблеми української лінгвістики : Збірник наукових праць*. К.: Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2008. Вип. 24. Ч. 1. С. 45-50.

2. Височан З.Ю. Формування комунікативної компетентності як ознаки професійної культури майбутніх фахівців права. *Наука і освіта*. №6. 2015. С.21-27.

3. Семенов О. М., Насіленко Л. А. Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів: теорія і практика: монографія. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 324 с.

4. Ценко М. Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків : Право, 2014. № 4 (23). С.41-50.

5. Kozar Yurii Yu., Shopsha Georgii V. The formation of communicative competence of the future lawyers in the process of training at the higher educational institution. *Actual scientific research in the modern world*. Pereiaslav, 2023. Issue 2(94). p. 2. pp. 18-20

УКРАЇНЬСЬКА МОВА - ЧИННИК БУТТЯ НАЦІЇ

ст. викл. Кравченко А.В.

Каверзіна І.О.

*студентка 2 курсу спеціальності
спеціальності 017 Фізична культура і спорт*

*Придніпровська державна академія
фізичної культури і спорту*

Державна мова є таким самим символом держави, як прапор, герб і гімн. Відповідно до статті 65 Конституції України повага до державних символів є обов'язковою для всіх громадян.

Сьогодні Україна демонструє світові надзусилля у боротьбі проти вторгнення московської держави, вибиваючи окупанта з наших земель та виборюючи тим самим мир у всьому світі.

Як не крути, а нинішня російсько-українська війна розпочалася саме через мову. Саме мовний фактор Росія використала, як головний привід до агресії – пояснивши її потребою захисту російськомовних громадян в Україні. З регіонів України, які перебувають в окупації почали надходити факти про масові вилучення української наукової та художньої літератури патріотичного змісту, про примусове запровадження російської мови в навчальний процес, про полювання на ідеологічні книжки, в яких стверджується українська національна ідентичність, тощо. Бо якби мова не мала значення, її б не намагалися забороняти і знищувати стільки разів.

Безпрецедентне єднання суспільства на тлі війни різко вплинуло і на ставлення до мови. Сьогодні абсолютна більшість громадян України за те, щоб українська мова була єдиною державною мовою в нашій країні.

За рік повномасштабного російського вторгнення 22% українців стали частіше використовувати українську мову. Про це повідомляє соціологічна група «Рейтинг» за результатами дослідження яке проводили у лютому 2023 року. Водночас соціологи зазначають, що серед російськомовних та двомовних українську мову стали частіше використовувати 45% українців, зокрема 18% постійно, а 17% – часто. Також під час повномасштабної війни зростає кількість людей, які ідентифікують себе як громадяни України. Якщо ще у 2021 році таких було 76 %, то зараз – 94%. [3].

Сьогодення вимагає підготовки фахівців нової якості – здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі в умовах війни, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя, а головне – бути патріотами рідної землі, які самоідентифікують себе українцями, тобто усвідомлюють себе часточкою народу (нації), а це передбачає прийняття культурного надбання цього народу, насамперед його мови. Бо національна мова – чинник буття нації, такий же важливий, як і територія і історичне минуле, культурні традиції, особливості ментальності. [4].

На підставі дослідження, проведеного кафедрою соціально-гуманітарних наук ПДАФКіС щодо усного мовлення студентства фізкультурно-спортивної галузі м. Дніпра ми можемо говорити також про тенденцію до зростання респондентів, які вважають саме українську мову рідною. Це 96% на противагу 89% (опитування за 2018 рік).

Мовознавці кваліфікують мовну ситуацію нашого регіону як асиметричну українсько-російську диглосію, у якій українська мова, на жаль, поступається російській за комунікативними і демографічними показниками потужності [2].

Але, попри це на питання «Чи вільно Ви володієте українською мовою?» «Так» відповіли 95,0% респондентів I та II курсів, 92,0% опитаних третьокурсників та по 90,0% студентів IV курсу. Порівнюючи відповіді бачимо, що отримані результати приблизно однакові у процентному співвідношенні. Також потрібно зазначити, що кількість тих, хто не володіє вільно українською мовою значно зменшилась, порівняно з попередніми нашими дослідженнями.

За роки незалежності значно зросло і україномовне покоління і ніяка політична кон'юнктура не зможе нівелювати статус української мови як державної та одного з факторів державного будівництва. Українська мова є також ключовим елементом інформаційного суверенітету України. Мовна асиміляція нації як базової складової частини ідентичності призводить до зникнення нації і створеною нею держави. А якщо будемо знати рідну мову – будемо господарями в своєму домі. Тому потрібно любити та берегти українське слово для нащадків і пам'ятати слова Ліни Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту – спершу їм відбирає мову». У визначеннях нації більшість дослідників подає мовний компонент, в ієрархії атрибутів нації мова посідає домінуюче місце поряд із національною самосвідомістю, елементом і виявом якої є ставлення до мови [1].

Також проаналізувавши усне мовлення студентської молоді фізкультурно-спортивної галузі м. Дніпра, ми бачимо реальні наслідки незбалансованої форми українсько-російського білінгвізму, адже базою для переважної більшості студентів є російська мова в її дніпровському варіанті – значна частина наших респондентів походить із російськомовних родин і в побутово-розмовній комунікації використовують переважно російську мову; до такої мовної системи додається українська мова, носіями якої є переважно вихідці маленьких містечок та сіл, і володіють вони українською мовою в мішаному її варіанті.

За роки незалежності в Україні уже виросло покоління громадян, народжених і вихованих у своїй національній державі. Саме це покоління має через систему національної освіти сформуватися як носії української мови, культури та ідентичності, які активно включаються у діяльність, спрямовану на дерусифікацію країни.

Отже, основна причина для повернення до рідної мови – це потреба самоідентифікації.

Від потреби самоідентифікації та самовизначення походить і бажання забезпечити своє майбутнє. А що є майбутнє? Це наші діти. У вихованні в україномовному середовищі дитини не виникатиме питання про мову. Варто зауважити, що виховання в родині та навчальних закладах часто буває замало, якщо друзі та знайомі української не вживають. Тому розв'язати цю проблему треба спільно і негайно.

Як бачимо, рівень мовної самоідентифікації українців стабільно зростає. Війна як виклик для суспільства лише прискорить цей процес. Українська мова як один з наріжних каменів державності сьогодні лише зміцнюється: спроби розпочинати дискусії навколо «мовної проблеми» не мають нині підтримки у більшості населення. Тому, що ця проблема носить суто політичний і локальний характер.

Мова не розділила українців у спротиві окупантам, що зайве підтвердило особливість нашої мовної ситуації. Незалежно від мовних преференцій українці вважають мову основою ідентичності, воліють більшого її поширення та вважають нинішню ситуацію (русифікованості) не нормальною. І тому відбувається стихійний еволюційний перехід у побуті російськомовних українців на українську мову.

Отже, державна мова є потужним безпековим чинником, основними ознаками якого є утвердження національної ідентифікації та об'єднання українського суспільства на базі єдиного мовно-культурного простору усвідомлення самостійності та самодостатності своєї нації та держави і піднесення патріотизму.

Список використаних джерел

1. Дроздовський Д. Нації вмирають не від інфаркту, спочатку в них відбирають мову. URL: <http://vesche.kiev.ua/journal/274>. (дата звернення: 11.03.2023)
2. Особистість. Спорт. Духовна культура: інтегральний вимір: Монографія / Під заг. ред. Л.П. Корогод. Дніпро: Вид-во ПФ «Стандарт-Сервіс», 2018. 308 с.
3. Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://ratinggroup.ua/>. (дата звернення: 11.03.2023)
4. Чеховська М.М., Шлапаченко В.М. Мова як чинник національної безпеки. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2018. № 3 (61). С. 39-45.

ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

аспірант Мельничук Г.Р.

Харківський національний університет внутрішніх справ

У теорії кримінального права був поширений погляд, відповідно до якого інститут співучасті цілковито ототожнювався зі ст.19 Кримінального кодексу України 1960 р. (зміст цієї норми частково відтворено в статтях 26 і 27 чинного КК України). Так, Н.О. Гуторова, висловлюючись із приводу загального значення інституту співучасті, зауважує, що інститут співучасті поширює свою дію на всі випадки умисного спільного вчинення злочину, встановлюючи об'єктивні та суб'єктивні ознаки співучасті, межі кримінальної відповідальності співучасників та особливості призначення їм покарання [1].

Загальна частина кодексу охоплює не тільки положення, які становлять узагальнену характеристику однакової за своєю природою злочинної діяльності, та ті, які при поєднанні з диспозиціями конкретних статей Особливої частини органічно входять до системи їх ознак, а також положення, в яких сформульовано загальні принципи кримінального права, умови дії кримінального закону та призначення покарання.

Заслуговує на увагу думка І.І. Митрофанова та А.М. Притули про те, що «Співучасть як особливий різновид злочинної діяльності — це не просто випадковий збіг злочинних дій

декількох осіб, які одночасно посягають на один і той самий об'єкт, а соціально найнебезпечніша форма вчинення злочину, коли на досягнення злочинного результату спрямовано зусилля двох або більше суб'єктів злочину. Співучасть є тим небезпечнішою, якщо злочин вчиняється групою, у складі якої виокремлюється фігура організатора, за допомогою діяльності (ретельна підготовка, планування, маскування, приховання слідів тощо) якого не тільки полегшується вчинення конкретного злочину, але й підвищується рівень співорганізованості учасників групи, роблячи її більш стійкою, згуртованою, зорієнтованою на вчинення більш зухвалих і тяжких (особливо тяжких) злочинів» [4, с.17].

Норми Загальної частини КК України про співучасть (розділ 6) становлять таку законодавчу конструкцію, де узагальнюється характеристика однакової за своєю природою злочинної діяльності – діяльності організаторів, підбурювачів і пособників, і яка при поєднанні її з диспозиціями конкретних статей Особливої частини органічно входить до системи їх ознак. Крім цього, в розділі 6 закріплені положення, що формулюють умови дії кримінального закону при вчиненні злочинних діянь у співучасті [3].

Сукупність норм КК України, за якими встановлюється відповідальність за спільну умисну участь у вчиненні злочину, утворює інститут співучасті як кримінально-правовий інститут (кримінально-правове поняття).

Зміст розділу 6 КК України становить співучасть як поняття Загальної частини КК України, або як інституту Загальної частини.

Сукупність норм Особливої частини КК України, за якими встановлюється відповідальність осіб за спільну умисну участь у вчиненні злочину, становить співучасть як поняття Особливої частини КК України (співучасть особливого роду).

Згідно ст. 26 Кримінального кодексу, співучасть у злочині є умисна, спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину [2, с. 26].

Співучасть не утворює яких-небудь особливих, інших підстав відповідальності, підставою для відповідальності є той же склад злочину, але вчинюваний у співучасті. Те, що норма про співучасть вміщена в Загальній частині КК, означає те, що вона може застосовуватись до будь-якого випадку вчинення злочину, зазначеного в Особливій частині КК, але вчиненого в співучасті. Так, положення ст. 26 застосовується при вчиненні вбивств, грабежу, розбоїв, зґвалтувань, викрадення наркотиків, як і будь-якого іншого злочину. Вчинення злочину у співучасті визнається обставиною, яка обтяжує відповідальність і покарання [5].

Список використаних джерел

1. Гуторова Н.А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины: учеб. пособ. Х.: Рубикон, 1997.102 с

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. Відомості Верховної Ради. ВВР. №25-26, 2001.447 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.
4. Митрофанов І.І., Притула А.М. Співучасть у злочині: навч. посіб. О.: Фенікс, 2012. 205 с.
5. Хавронюка І М. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. К. Атіка. 2014.1056 с.

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ СПІВУЧАСТІ У ЗЛОЧИНІ

Мельничук Д.Р.

студент 1 курсу спеціальності 081 Право

Вихованець М.О.

студент 1 курсу спеціальності 081 Право

ВСП «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій»

ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»

З аналізу законодавчого визначення співучасті як особливої форми злочинної діяльності можна виокремити такі основні її риси:

- 1) спільна участь суб'єктів у вчиненні такого злочину;
- 2) участь кількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину;
- 3) наявність умислу [1].

При розкритті змісту співучасті слід встановити його об'єктивні ознаки [3, с. 136].

Об'єктивна ознака виражається у наступному:

1. Співучасть є тільки там, де в злочині беруть участь кілька осіб (2 особи), але не будь-яка злочинна діяльність двох і більше осіб утворюватиме співучасть. Для наявності співучасті необхідно, щоб якнайменше двоє із співучасників досягли віку, що дозволить притягнути їх до кримінальної відповідальності. Стаття 22 ККУ: кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років – цей вік загальний; ч.2 : встановлює знижений вік відповідальності – 14 років за такі злочини як крадіжка, вбивство, зґвалтування; 18 років – за тяжкі злочини, втягнення особи у злочин, військові злочини. Також необхідно щоб не менш як двоє із співучасників були осудні під час здійснення злочину, тобто були здатні усвідомлювати свої дії і могли керувати ними. У зв'язку з цим не може визнаватись співучасть у злочині використання малолітніх чи неосудних як виконавців злочину. В таких випадках особи, які залучили до вчинення злочину цих осіб, будуть нести кримінальну відповідальність за безпосереднє вчинення злочину, знярядям здійснення якого були малолітні (14 р.) чи неосудні особи. Причому кожна з цих осіб повинна мати ознаки суб'єкта злочину – тобто бути фізичною, осудною особою і досягти віку кримінальної відповідальності [2, с. 26];

Таким чином, участь у вчиненні одного і того злочину двох і більше осіб, які відповідно до закону не є суб'єктами злочину, не утворює співучасті у злочині. Те саме можна сказати і про випадки, коли лише один з учасників злочину є суб'єктом злочину, а інші – ні.

2. Співучасть – це діяльність спільна. Спільність має такі три моменти:

а) злочин вчиняється загальними зусиллями всіх співучасників. Роль, функції кожного з співучасників можуть відрізнятися, але при цьому злочин – це результат загальної, спільної діяльності всіх співучасників, кожний з них вніс у вчинення злочину свій внесок.

б) спільність також означає, що наслідок, який досягається в результаті вчинення злочину, є єдиним, неподільним для всіх співучасників. За цей наслідок відповідальність

несуть всі співучасники , незалежно від ролі , яку кожний виконував у злочині. Обсяг відповідальності кожного співучасника визначається тим, що вчинив виконавець [4, с. 91].

в) спільність при співучасті означає, що між діями співучасників і тим злочином , що вчинив виконавець, має місце причинний зв'язок . Причому опосередкований зв'язок, тому що загальний результат досягається лише шляхом свідомої діяльності виконавця. Діяльність кожного співучасника повинна за часом передувати тому злочину , що вчиняє виконавець, вона створює можливість для виконавця вчинити даний злочин . Виконавець перетворює цю можливість на дійсність, спричиняючи необхідний наслідок . Але перетворення цієї можливості в дійсність залежить від діяння виконавця. Саме тому причинний зв'язок тут має опосередкований характер . Якщо причинний зв'язок відсутній , то немає такої об'єктивної ознаки співучасті, як спільність, а отже і немає співучасті.[3, с. 105]

3. Спільність діянь цих осіб, під якою розуміється спільне вчинення суспільно небезпечного діяння, отримання єдиного для всіх співучасників злочинного результату і наявність причинного зв'язку між діяльністю співучасників і скоєнням злочину [1].

Ознака спільності виражається у тому, що кримінальне правопорушення та суспільно небезпечні наслідки такого кримінального правопорушення є єдиними, цілісними та спільними для всіх співучасників кримінального правопорушення. За таких підстав всі співучасники, незалежно від ролі у вчиненому злочині, повинні нести кримінальну відповідальність за вчинений злочин у цілому.

Наприклад, при крадіжці (ст. 185 КК України) відповідати за таємне викрадення чужого майна буде і виконавець (крадій), і організатор, пособник та підбурювач, а також особи, які сприяли виконавцеві в інший спосіб. В остаточному рахунку, відповідальність за вчинений виконавцем злочин, повинні нести всі співучасники [2].

4. Наявність на стадії незакінченого злочину співучасті: при підготовці до злочину і замаху на злочин.

Неправильно кваліфікувати як співучасть не обіцяне заздалегідь переховування злочинця, знярядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи інших предметів, або придбання чи збут таких предметів. Як вбачається з положень Кримінального Кодексу, особи, які вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198,396 КК України [1].

Також, з аналізу КК України можна зробити висновок, що не визнається співучастью обіцяне до закінчення вчинення злочину неповідомлення про достовірно підготовлюваний злочин. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого злочину.

Список використаних джерел

1. Борка Я.В. Поняття співучасті у злочині, її об'єктивні та суб'єктивні ознаки. *ЛЮГОС*. №6. (February, 2020). URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.06.03.html> (дата звернення: 11.03.2023)
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. *Відомості Верховної Ради*. ВВР. №25-26, 2001.
3. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К. Атіка 2012. 488 с.
4. Штанько О. Ф. Сучасне кримінальне право України. Курс лекцій К. вид. 2015. 640 с.

ESPIONAGE AS A FORM OF TREASON

Miakinin M.O.

2nd year higher education applicant,

Educational and Scientific Institute of Law and Innovative Education

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Scientific adviser Nikitina I.P.

Senior Lecturer, Educational and Scientific Institute

of Law and Innovative Education

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Until recently, there were only isolated cases of treason in Ukraine, so Art. 111 of the Criminal Code was practically not applied. At the same time, even a single fact of committing the relevant crime poses a serious threat to our country, as retaliatory actions may cause irreparable damage to the sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense, state, economic or information security of Ukraine. However, everything changed after the intensification of Russian armed aggression against Ukraine. There are common cases when the special services of the Russian Federation try to carry out large-scale recruitment of Ukrainian citizens, mainly military personnel, to commit treason. Sometimes, our citizens deliberately take such a step, betraying the interests of Ukraine. As a result, the issue of protection by criminal-legal measures of relations that provide conditions for the protection of the foundations of Ukraine's national security became more acute.

As stated in the Criminal Code, namely in Part 1. Article 111 «Treason, that is, an act intentionally committed by a citizen of Ukraine to the detriment of the sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense capability, state, economic or informational security of Ukraine: switching to the side of the enemy during the period of armed conflict, espionage, providing assistance to a foreign state, foreign organization or their representatives in carrying out subversive activities against Ukraine» [1].

The second form of treason is espionage. The concept of «espionage» is presented in Part 1 of Art. 114 of the Criminal Code of Ukraine as transfer or collection for the purpose of transfer to a foreign state, a foreign organization or their representatives of information constituting a state secret.[1] The concept of information constituting a state secret is defined in Art. 1 of the Law «On State Secrets». Espionage is a crime with a truncated composition, since it is considered completed from the moment the collection of the specified information begins or from the moment it is transmitted [3].

In the Criminal Code of Ukraine, espionage appears in two aspects: 1) as a sign of the objective side of the composition of the crime provided for in Part 1 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine; 2) as a separate component of the crime (Article 114 of the Criminal Code of Ukraine). The distinguishing criterion of these encroachments is the subject of the crime. Commit the crime provided for in Part 1 of Article 114 of the Criminal Code of Ukraine, only a foreigner or stateless person can, while similar actions by a citizen of Ukraine will be criminally assessed as treason [2]. The activity is only the transmission and collection of information constituting a state secret for the purpose of its transmission, which actually constitute the objective side of espionage as a form of treason.

A large explanatory dictionary of the Ukrainian language interprets the concept of «preserving» as keeping something under certain conditions, protecting it from spoilage and destruction; taking care, keeping something in good condition; try to keep unchanged; don't waste anything.

Therefore, storage is the activity of the custodian aimed at ensuring the availability of the object of storage, its inviolability and external immutability.

The provision of information constituting a state secret to an enemy party means a verbal notification, delivery of specific documents or other material carriers of information or their transfer directly to the addressee or an intermediary [2].

At the same time, the method of transfer of criminal law is irrelevant and does not affect responsibility. Moreover, it does not matter whether the original sources (for example, original documents) or their actual copies or only information about them.

An example of high treason in the form of espionage is the actions of a person convicted on June 6, 2017 by the verdict of the Khmelnytsky District Court of the Khmelnytsky Region. It was established that during military service in the Armed Forces of Ukraine in the military rank of «major» in the position of deputy commander of the 3rd aviation squadron to work with the headquarters of the 7th tactical aviation brigade named after P. Franka, a member of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine, acting deliberately, for selfish reasons, to the detriment of the sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense capability, state security, economic and information security of Ukraine, in the period from June to September 2014, committed state treason in the form of espionage, that is, the transfer of information constituting a state secret to representatives of a foreign state – the Russian Federation, as well as in the form of providing assistance to representatives of a foreign state in carrying out subversive activities against Ukraine, by preparing, planning and attempting to carry out the latter's criminal task of seizing a military aircraft of the Armed Forces of Ukraine and their flight to the territory of the Russian Federation or to the temporarily occupied territory of Ukraine – the Autonomous Republic of Crimea. For the commission of this crime, a penalty of 12 years' imprisonment has been prescribed [4].

The analysis of the given example shows that switching to the enemy's side during a state of war or in the course of an armed conflict and espionage are forms of assistance in intelligence and subversive activities, which is quite rightly pointed out by Z.A. Zaginay [5].

Therefore, espionage consists in the following types of activities: transfer of information constituting a state secret to a foreign state, a foreign organization or their representatives; collecting information constituting a state secret for the purpose of transferring it to the specified addressees. On the other hand, the concept of transfer refers to the transfer of a word that is a state secret in the literal sense, and the creation of conditions for familiarization with them by a foreign state, organization or their representatives. Collecting information that is a state secret for the purpose of its transmission is always done illegally, because if there is a criminal purpose, then the method is always illegal.

References

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 р. № ст.111 та ст.114: станом на 28 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n721> (дата звернення: 15.03.2023)
2. Кончук Н. С., Лемеха Р. І., Рубцов В. В. Шпигунство як форма державної зради. *Наше право*. №1. 2021. С. 96-101.
3. Сергієвський С. К. Диференціація кримінальної відповідальності за різні форми державної зради. *Часопис Київського університету права*. №4. 2020. С. 386-395.
4. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 6 червня 2017 р. (справа № 683/2848/15-к). URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/42626608> (дата звернення: 11.03.2023)
5. Загинеї З.А. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 97.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

к.юрид.н., ректор Савчук Д.А.

ПЗВО «Кам'янець-Подільський податковий інститут»

Під навичкою розуміється спеціальне вміння або здатність виконувати будь-яку роботу чи здійснювати певну дію. Зазвичай, навичка виробляється шляхом свідомих вправ та численних тренувань. Навичка – це те, чого можна навчитися. Деякі з навичок, у свою

чергу, можуть бути основою для інших, складніших умінь [1,с.37-38]. Розглянемо основні навички, які необхідні сучасному юристу.

Серед усіх професійних навичок юриста комунікативні навички, навички спілкування – вміння слухати, говорити, переконувати, проводити переговори, координувати свої дії з діями своїх партнерів і клієнтів – найбільш високо значущі.

Поняття комунікації аналізується з позицій філософії, соціології та психології. Щодо юридичної праці комунікація розглядається як процес передачі юристом від свого чи колективного імені спеціальної інформації у межах деяких процедур з певною правовою метою та отримання інформації від партнера з комунікації [3]. Цілі, умови, порядок комунікації юриста завжди регламентовані, але жорсткість цієї регламентації різна. Зачитуючи вирок у суді, суддя міцно пов'язаний з певними правилами. Виступаючи на телебаченні або розмовляючи з клієнтом, адвокат почувається набагато вільніше, але це свобода у певних межах. Це важливо розуміти тому, що комунікація юриста за своєю природою так чи інакше пов'язана з можливим використанням владного початку, що міститься в праві.

Професія юриста передбачає необхідність використання точних словесних виразів правових понять та категорій, пов'язана з підготовкою та оформленням великої кількості правових документів, з передачею та отриманням інформації в усній і письмовій формі.

Способами міжособистісної комунікації, поширеними в сфері виконання службових обов'язків юристів є бесіди, включаючи пояснення та допити, участь у колегіальному обговоренні, переговори, виступи в колегіях і засобах масової інформації, промови в суді, консультування. Усе види міжособистісних комунікацій повинні проводитися з урахуванням правових норм і етичних правил, прямувати на досягнення можливої в правових рамках угоди навіть зі стороною, що програла суперечку. Юрист-професіонал повинен будувати свої взаємодії, забезпечуючи співпрацю сторін і враховуючи можливий прояв з іншого боку конфліктності та інших перешкод. Терпіння, вміння долати проблеми, протидіяти негативній дії, прощати перешкоди, створювати доброзичливу атмосферу є обов'язковими для юриста [2].

Наступною необхідною навичкою юриста є консультування. Юридична консультація представляє собою інформування про врегулювання законодавством (з урахуванням судової практики) правовідносини, що цікавить клієнта або, простіше кажучи, інформування про спосіб вирішення того або іншого юридичного питання [1,с.38].

Юридична консультування може здійснюватися з однієї з наступних цілей:

- а) надати клієнту вичерпну інформацію з питання, що його цікавить;
- б) роз'яснити клієнту можливі варіанти розв'язання проблеми;
- в) пояснити клієнту наслідки використання кожного з можливих варіантів вирішення його проблеми та допомогти йому вибрати найбільш оптимальний варіант;
- г) допомогти клієнту у реалізації обраного варіанта вирішення проблеми.

Для оволодіння цією навичкою студенти повинні вільно орієнтуватися в законодавстві, регулярно знайомитися з матеріалами судової практики, вміти застосовувати їх при вирішенні конкретної правової суперечки, що можливе лише після численних навчальних тренувань щодо вирішення ситуаційних завдань [1,с.38].

Вміння скласти юридичний документ – одна з найважливіших професійних навичок юриста. Юридичний документ є носієм деякої правової інформації і, зазвичай, існує в паперовій чи електронній формі.

У ході провадження професійної діяльності юрист постійно стикається з необхідністю складання юридичних документів, таких як:

- довіреності та цивільно-правові договори;
- юридичні документи, що оформляють трудові відносини;
- заяви та інші документи, що подаються до державних органів;
- корпоративні документи;
- судові документи.

Кожен з таких документів, зазвичай, має певні вимоги як до своєї форми, і до змісту. Дані вимоги викладено у нормативно- правових актах (Цивільний кодекс, Кримінально-процесуальний кодекс, Цивільний процесуальний кодекс). При недотриманні цих вимог у процесі складання документа до нього як мінімум буде виявлено негативне ставлення, а як максимум він може бути визнаний юридично недійсним.

Точність та ясність викладу тексту юридичного документа досягається грамотним вживанням юридичних термінів, обмеженою сполучністю слів, використанням уточнень, доповнень, вступних слів та оборотів, чіткої структурою окремих пропозицій і тексту документа в загалом.

Складання юридичних документів – важкий процес, у певному ступені – мистецтво, якому необхідно вчитися. З цією метою повинні складатись плани практичних занять, самостійної роботи, спрямовані на формування даної навички у студентів-юристів.

Важливою навичкою юриста є вміння виступати публічно .

Мистецтво публічного виступу – мистецтво цілковито особливого роду. У юристів інтерес до культури мови більше, чим у представників інших соціальних і професійних груп. Це не випадково, адже саме в сфері юстиції з античних часів мова формувалася та розвивалася як мистецтво. Усі юристи єдині в думці, що правильно і вільно висловлювати свої думки дуже важливо.

У різних державних органах, де користуються юридичною мовою (наприклад, у суді), для юриста – адвоката чи прокурора – важливо вміти точно, лаконічно та зрозуміло для оточуючих сформулювати те, що вони хочуть сказати, довести чи оскаржити. Для цього необхідно не просто знання мови, володіння нею, але й вміння цією мовою висловити суть своєї позиції, вміти відстояти свою точку зору, обґрунтувати, захистити чи звинуватити [1,с.38]. Звичайно, треба знати рідну мову досконало.

Ясність, точність, переконливість надзвичайно важливі для промовця суді. Основними способами підвищення навички публічного виступу є самостійна робота юриста над якістю мови, проходження різних навчальних тренінгів, участь у рольових іграх, що імітують реальні життєві ситуації, експертна робота, що дозволяє відстежувати переваги та недоліки чужої мовленнєвої діяльності, запис своїх висловлювань на відео- або аудіозасоби відтворення мови і наступний їх аналіз [1,с.39].

Список використаних джерел

1. Вороніна Н.В. Сучасні аспекти підготовки юристів. *III Міжнародна конференція «Інноваційні технології в науці та освіті. Європейський досвід»*: Матеріали. Дніпро-Амстердам, 2019.С.36-39.

2. Савіщенко В. М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста. Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2007. Вип. 47. С. 283-288.

3. Kozar Yurii Yu., Shopsha Georgii V. The formation of communicative competence of the future lawyers in the process of training at the higher educational institution. *Actual scientific research in the modern world // Journal*. Pereiaslav, 2023. Issue 2(94). P. 2. pp.18-20.

ПОРУШЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

к.політ.н., доцент Сергієнко Т.І.

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Реалії сьогодення свідчать про те, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України та пов'язана з цим проблема порушення територіальної цілісності державного кордону України, яка почалася ще після Євромайдану 2013 року та

Революції Гідності у 2014 р., вимагають якісно нових наукових підходів до питання концептуального розвитку територіальної цілісності, територіального порядку,

недоторканності території, удосконалення законодавчого регулювання захисту та оборони державного кордону України, правового режиму державного кордону України та відповідні гарантії безпеки.

Порушення територіальної цілісності та недоторканності України свідчать про підвищену суспільну небезпеку та тяжкі наслідки. Територіальна цілісність як сукупність суверенної території держави в її межах фактично виступає гарантією верховенства держави, її суверенітету та державності в цілому [3, с.38]. Водночас зміни, які нині відбуваються під впливом трансформаційних процесів суспільного розвитку, є настільки фундаментальними та глобальними, що, окрім позитивного впливу, несуть із собою серйозні проблеми, загрози та ризики [6]. Однією з таких загроз є гібридна війна. Сьогодні гібридні війни стають найпоширенішим засобом досягнення внутрішньо- та зовнішньополітичних цілей. Традиційним засобом ведення війни в новому суспільстві є спотворення реальності в пропагандистських цілях.

Російсько-українська війна почалася в лютому 2014 року. І цю війну назвали «гібридною», представивши її як новий спосіб ведення агресивної політики. Гібридна війна – це поєднання традиційних і нетрадиційних методів ведення війни, включаючи використання сил спеціального призначення, іррегулярних збройних формувань, інформаційну війну та пропаганду. Елементами гібридної війни є пропаганда, що базується на брехні, маніпуляції та підміні понять, запереченні самого факту війни та участі в ній Росії; звинувачення України у власних злочинах, спотворення української історії; торговельно-економічний тиск та енергетична блокада; терор і залякування громадян України; кібератаки та спроби дестабілізації критичної інфраструктури [1, с. 173]. Деякі сучасні дослідники зазначають, що «гібридна війна» – це фаза ескалації збройного конфлікту, а не окремий вид війни, а збройна агресія спрямована, перш за все, проти демократичних цінностей, її мета – «деморалізувати громадян, підірвати їх лояльності, сіють серед них недовіру і паніку, спричиняючи тим самим розлад і руйнування всіх суспільних інститутів, у тому числі державних» [5, с.19].

Таким чином, зазначимо, що гібридна війна – це війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в обраній для агресії державі внутрішніх протиріч і конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які, як правило, досягаються за допомогою звичайних методів ведення війни. Водночас держава-агресор, розпаливши та розв'язавши військовий конфлікт, усіяло намагається публічно залишитися в ньому непричетною [4, с.9]. Гібридні війни характеризуються тим, що, на відміну від попередніх типів воєн, вони стають не менш важливими, ніж суто військові методи реалізації комплексу політичних, економічних, інформаційних та інших заходів невійськового характеру.

Метою гібридних війн є якісні зміни традиційного культурного та духовного життя, порушення спадкоємності національних ідеалів та цінностей, демонтаж історичної пам'яті. Постійний інформаційний тиск дає змогу маніпулювати суспільною свідомістю, що призводить до руйнування ідеологічного опору, типу та стилю правління, підміни національних інтересів та цілей розвитку держави.

«Гібридна» війна проти України, розв'язана Росією у 2014 році, – явище не нове [7,с.82]. На думку українських істориків, більшовики використовували майже всі інструменти гібридної війни (спроба закріпити свій вплив в Україні через підтримку лояльних українських політичних кіл, внутрішньополітичний розкол українського суспільства шляхом пропаганди, відкрите військове втручання, намагання представити агресію як внутрішній громадянський конфлікт) проти Української Народної Республіки у XVIII столітті під час Української революції 1917-1921 років [2]. Тож, українсько-російські відносини мають довгу та суперечливу історію, яка охоплює сотні років.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України пов'язане із тривалою російсько-українською гібридною війною. Дії агресора виражаються у прямому та опосередкованому застосуванні збройних сил Російською Федерацією проти

суверенітету та територіальної цілісності України. Метою цих дій на різних етапах було посягання на незалежність України та утвердження українського народу як повноправного члена Європейського союзу. У період з 2014 р. виділяють низку періодів. Так, відкритий військовий напад на Україну, який розпочався вранці 24 лютого 2022 року, виокремлюють як третій етап російсько-української війни, розпочатої Росією у 2014 році, участь у якій Російська Федерація намагалася заперечити. Першим етапом називають збройне вторгнення Росії до Криму в лютому-березні 2014 року (з подальшою окупацією півострова Росією 20 лютого 2014 року). Другий етап включає війну на сході України (на Донбасі) з квітня 2014 року, яка почалася зі створення терористичних так званих Донецької та Луганської «народних республік» під виглядом «народних» виступів російських спецслужб і тривала до початок широкомасштабного вторгнення.

Здійснюючи збройну агресію проти України, Росія порушила норми і принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди, чим підірвала основи європейської та світової безпеки. Події, що відбулися у 2022 році, завдали руйнівного удару по всьому світовому порядку, встановленому після Другої світової війни. Тому головним завданням для України сьогодні є протистояння агресору та забезпечення суверенітету, відновлення міжнародно визнаних кордонів, відшкодування всіх збитків, завданих збройною агресією Росії, притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності тих, хто віддавав злочинні накази та тих, хто їх виконував.

Список використаних джерел

1. Державний суверенітет в умовах глобалізації: теорія та практика: монографія/ Н.А. Бабарикіна, Н.В. Горло, М.Ф. Заболотна, О.М. Кіндратець, Т.І. Сергієнко; за заг.ред. О.М. Кіндратець. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2022. 226с.
2. Гібридна війна проти України: історія, інструменти, технології. URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/novini/gibridna-vijna-proti-ukraini> (дата звернення 23.03.2023).
3. Ляшко О.О. Забезпечення територіальної цілісності і недоторканності України: національні і міжнародно-правові аспекти. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 33-39.
4. Особливості політичних конфліктів у сучасній Україні та світі: монографія / Г.П. Щедрова, І.А. Єремєєва, Д.В. Прошин, Р.М. Ключник, Н.М. Волвенко; за ред. Г.П. Щедрової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 148 с.
5. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. К.: НІСД, 2017. 496 с.
6. Степико М.Т. Загальноукраїнська ідентичність - головний об'єкт гібридної війни росії проти України. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-12/identychnist-26c0e.pdf> (дата звернення 12.03.2023).
7. Сергієнко Т.І., Куріс Ю.В. Консолідація українського суспільства в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. *HUMANITIES STUDIES: збірник наукових праць* / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 11 (88). С. 79-86.

STATE SOVEREIGNTY AT THE PRESENT STAGE IN UKRAINE

Prudovskyi Andrii

1st year higher education applicant,

*Educational and Scientific Institute of Law
and Innovative Education*

Dnepropetrovsk State University of Internal Affairs

Scientific supervisor Nikitina I.P.

*Seniour teacher of the department of international relations
and social and humanitarian disciplines*

Dnepropetrovsk State University of Internal Affairs

The issue of state sovereignty at the current stage in Ukraine in the context of recent history and modern processes taking place before our eyes is extremely important. The evolution of the role and significance of the state as a socio-political institution in general and state sovereignty in particular is one of the most relevant and debatable topics in our time. Fundamental world processes in the sphere of politics and economics are significantly changing the usual views on the role of the state and the meaning of its formal attribute – state sovereignty. This is due to the fact that in the modern world, states are increasingly forced to cede part of their prerogatives, being limited in making political decisions.

State sovereignty is the supremacy of state power within the country and its independence and equality in the foreign policy sphere. The main features of State sovereignty: supremacy – implies the supreme power of the state on its own territory, its territorial integrity and inviolability; indivisibility – certifies the impossibility of the existence of two sovereignties in the country; inalienability; unlimited [3]

Sovereignty is one of the basic constitutional principles of any state. Since one of the most important classical features of the state, which distinguishes it from other forms of public organization, is sovereignty. At the current stage of human development, with the rapid development of the processes of globalization, the question of determining the status of state sovereignty is becoming particularly relevant. [2, p.88] In this regard, the question of the future fate of the state and state sovereignty remains one of the central issues in world politics.

Globalization increases the permeability of borders, shakes the foundations of national-state sovereignty. [2, p.90] Under the conditions of globalization, social relations in different countries of the world are largely unified, state borders are freely crossed by flows of electronic and other information, as a result of which the mechanisms necessary for the effective exercise of sovereignty in its traditional sense are becoming increasingly ineffective.

In our time, when flows of goods and capital erase the usual borders between states, the question arises about the effectiveness of state sovereignty. It is obvious that its classical understanding as the principle of non-interference in internal affairs and absolute power in a certain territory is no longer accurate. Sovereign states are forced to resist both economic and cultural as well as legal pressure, adapting to changes in socio-political realities. [1, p. 295]

Also, intergovernmental international organizations that accept a number of functions delegated to them by individual states, which actually limits the external sovereignty of the latter. In the process of such adaptation, the evolution of state sovereignty also takes place.

In the modern world, there is a process of «erosion» and «devaluation» of the status of a sovereign state and the weakening of centralized institutions of state power, which has practically emerged as an independent direction of political science. Researchers, first of all, note a number of trends that testify to the gradual «erosion» of sovereignty in its traditional sense. Based on modern realities.

But in modern realities, there is a much greater threat to the state sovereignty of Ukraine. The current bloody confrontation in Ukraine and the active invasion of its territory by external forces have brought the issue of sovereignty to the fore. Russia's invasion violates our state

sovereignty, which was established by the declaration of state sovereignty of Ukraine and confirmed the right of our people to live independently.

Excerpt from the Declaration on State Sovereignty of Ukraine «Ukraine exercises sovereignty over its entire territory. The territory of Ukraine within the existing borders is inviolable and cannot be changed and used without its consent. Ukraine independently determines the administrative-territorial system and the procedure for the formation of national-administrative units» [4].

The armed aggression of the Russian Federation began with unannounced and covert invasions of the territory of Ukraine by units of the armed forces and other law enforcement agencies of the Russian Federation, as well as by organizing and supporting terrorist activities, the Russian Federation is committing the crime of aggression against Ukraine and temporarily occupying part of its territory with the help of armed formations of the Russian Federation, thereby violating our state sovereignty.

They usurped the performance of official functions in the temporarily occupied territories of Ukraine, the actions of the Russian Federation in the territory of certain districts of the Donetsk and Luhansk regions, the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol grossly violate the principles and norms of international law, in particular by: systematic non-compliance with the ceasefire regime and continued shelling of civilians facilities and infrastructure, causing numerous victims among the civilian population, servicemen of the Armed Forces of Ukraine and others. Attempts to spread Russian legislation, including tax legislation, on the territory of certain districts, making illegal demands regarding the re-registration of enterprises and collection of funds in favor of the occupation administration of the Russian Federation in certain districts of Donetsk and Luhansk regions, in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol; the introduction of the Russian ruble as a single currency on the territory of certain districts; the arbitrary application of Russian educational standards in educational institutions, the introduction of «external management» and recognition of illegal identification documents and registration marks of vehicles in the territory of certain districts at enterprises in the temporarily occupied territories of Ukraine; organizing and carrying out forced disappearances, torture, inhumane treatment or punishment, extrajudicial executions against the civilian population, Ukrainian servicemen and hostages.

All this brutally violates not only state sovereignty and much more. If you try to characterize Russia's actions against Ukraine in general, then you will see a disgusting picture: this will be our real reality, Russia's actions are devoid of God, faith, ideas, morality and love. For Russians, all links and aspects of human and interstate relations have been replaced by bare pragmatism. Personal interests, the desire to demonstrate strength and stand out – this is what is for the modern worldview of Russians the god, and the devil, the goal and the means...

Therefore, state sovereignty under the pressure of globalization is subject to interventions and the term itself needs to be revised. It is obvious that its classical understanding as the principle of non-interference in internal affairs and absolute power in a certain territory is no longer accurate. But due to the war in Ukraine and interference in our territories and many other things, it was severely violated. But we believe that in the future we will win and restore it.

References

1. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2012/3(59). 383 с.
2. Седляр Ю., Савчак Н. Державний суверенітет в умовах глобалізації. *Емінак: Науковий щоквартальник*. 2007. № 1 (1). С.88-93.
3. Капелюшний В.П. Державний суверенітет. *Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. Т. 7. URL: <https://esu.com.ua/article-26188> (дата звернення: 10.03.2023)*

4. Декларація про державний суверенітет України. Прийнята Верховною Радою Української РСР. м. Київ, 16 липня 1990 року 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 10.03.2023)

РОЗДІЛ 5. ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

ДЕПОРТАЦІЇ НАРОДІВ КРИМУ: ЕТНОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

*Андрієвська М.М.
студентка магістратури
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

В новітній історії України Крим став одним з центральних регіонів, до якого прикута увага не лише в нашій країні, а й за її межами. Кримський півострів був і знаходиться в даний час в поле зору всього світу. У Криму мають свої інтереси багатьох країн. Ситуація, що склалася на Кримському півострові на початку 1990-х років, була предметом розгляду багатьох міжнародних організацій, зокрема Організації з безпеки і співпраці в Європі, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародної організації міграції та інших.

Довгий час ми дізнавалися про депортацію з розповідей людей або документів національного руху. В умовах підцензурних ЗМІ і фальсифікованої історіографії навіть згадка про виселення було неможливо і служило причиною для репресій активістів національного руху за повернення до Криму. У це неможливо повірити, але навіть документ про виселення – Наказ Державного Комітету Оборони «Про кримських татар» від 11 травня 1944 був розсекречений тільки в 1990 році [5].

Вперше проблема депортованих народів Союзу в узагальненому вигляді розглядалася на засіданнях «круглого столу», проведеного 4-6 липня 1989 р колишнім Інститутом марксизму-ленінізму при ЦК КПРС. Серед інших повідомлень прозвучали виступи про греків – Г.Х. Політідіс, про кримських татар – А.І. Куркчі та ін. Всі виступаючі були одностайні в думці: переселення в 1930-1940-і роки цілих народів і національних груп – пряма вина Й. Сталіна і його оточення, грубе порушення принципів національно-державного облаштування народів, їх конституційних прав [6].

Цінними залишаються для дослідника наукові праці, підготовлені безпосередньо істориками України в 1990-і роки – початку ХХІ ст. Вченими України відтворено фон, на якому розгорталася і трагедія народів, викликана голодом, і депортації середини 1930-х років, розкрито заходи по реалізації ідеологічних установок союзного центру, ЦК ВКП (б) КПРС.

Спільними зусиллями вчених України, Німеччини, Польщі, інших країн накопичений багатий матеріал по досліджуваному питанню, що вимагає як поглибленого його аналізу, так і узагальнень, оцінок тієї національної політики, яка проводилася в Радянському Союзі і, зокрема, в Україні. У зв'язку із вищезазначеним об'єкт дослідження – етнічна історія Кримського півострова. Предмет дослідження – розселення та депортація населення Кримського півострова. Мета – дослідити історію розселення та депортації населення Кримського півострова.

Кримський півострів здавна заселявся представниками різних етносів, носіями різноманітних культурних традицій, релігійних поглядів. При цьому одні етнічні групи приходили на територію, яка до них вже була заселена іншими, а їх попередники або асимілювалися в новій етнічному середовищі, або витіснялися за межі півострова. Лінії історичного розвитку, таким чином, накладаються одна на іншу, що вкрай ускладнює розгляд історичних подій і процесів, що протікають в Криму в єдиній системі [4].

Серед народів взяли участь у заселенні та господарському освоєнні Криму були греки, татари, вірмени, болгары і німці, які в різні історичні періоди зв'язали свою долю з Кримом.

З початком німецько-радянської війни тисячі кримських вірмен, болгар, греків татар і німців пішли на фронт, де самовіддано билися з ворогом. Багато з них були удостоєні

звання Героя Радянського Союзу. Серед них був навіть двічі герой Радянського Союзу кримський татарин, льотчик Амет-хан Султан.

Значна частина осіб залишилися на окупованій території взяла активну участь у партизанському русі. Деякі представники розглянутих народів займали керівні посади в партизанському русі. Так, командирами і комісарами яких загонів були: Мустафа Селімов, Рефат Мустафаєв, Мемет Аппазов, і багато інших [1].

Перша депортації в Криму торкнулася німецького населення. 4 липня 1941 року була видана директива НКВС і НКДБ СРСР «Про заходи з виселення соціально небезпечних елементів з територій, оголошених на військовому положенні». Ця директива передбачала і депортацію німців з Криму.

Операція по виселенню німців з Криму почалася 18 серпня 1941 року і завершилася 9 вересня. Було депортовано 61184 людини [2].

Після звільнення Кримського півострова депортації за етнічною ознакою з його території були продовжені. У 1944 році Криму виселено 187859 осіб татарської національності, в тому числі з міст - 18983, із сіл - 168876 осіб. Також виселенню з півострова зазнали 9620 вірмен, 12420 болгар і 15040 греків.

Географія розселення депортованих народів була надзвичайно різноманітна. Їх розселили на території Узбекистану, Казахстану, Башкирії, Свердловській, Молотовську, Кемеровської, Новосибірської і Омської області, Алтайського краю і деяких районів Сибіру і Далекого Сходу [3].

Розуміння сучасних процесів на території Кримського півострова вимагає детального розгляду цілого комплексу питань. Серед цих питань важлива роль належить з'ясуванню основних етапів формування складного поліетнічного соціального організму на Кримському півострові. Важливою віхою в розвитку поліетнічності Криму є депортації деяких народів за національною ознакою в 1941 і 1944 роках з території Кримського півострова.

Список використаних джерел

1. Бекирова Г. Проблемы эмиграции крымских татар в российской исторической литературе. М., 1966. – 185 с.
2. Брошеван В.М. Крымские немцы. Симферополь, 1996. 63 с.
3. Возгрин В.Е. Исторические судьбы крымских татар. М., 1992. 331 с.
4. Никифоров А.Р. Проблемы и перспективы реконструкции этнической истории Крыма // Регион: проблемы и перспективы. Харьков, 1997. - № 2. С. 27-29
5. О крымских татарах. Постановление государственного комитета обороны от 11 мая 1944 года. Режим доступа: http://www.teatrskazka.com/Raznoe/PostanovGKO/194405/gko_5859.html
6. Социально-политические проблемы межнациональных отношений в СССР: теория и практика // Вопр. истории КПСС. 1989. № 9.

ІСТОРІЯ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНИ)

Бірюкова О.С.

студентка магістратури

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

У багатій історико-архітектурній спадщині України одне з визначних місць належить пам'яткам оборонної архітектури – фортецям, замкам, оборонним храмам, міським укріпленням. Впродовж багатьох століть роль оборонних споруд була провідною у планувальній системі міст і містечок. Замки першими відбивали ворожі напади й останніми підкорялися завойовникам. Оборонне зодчество було найпрогресивнішим з погляду функціональності архітектури, єдності форми і конструкції. Саме воно першим

реагувало на всі новації у військовому мистецтві. Водночас з чинниками утилітарності й доцільності значну роль відігравали й естетичні норми, завдяки чому пам'ятки оборонного будівництва були і є повноцінними творами мистецтва архітектури. Нажаль дуже багато фортифікаційних споруд з плином часу, під впливом певних історичних умов, соціальних чинників та людського недбальства і вандалізму було знищено, зруйновано і сплюндровано.

У 1956 р. було складено офіційний список пам'яток архітектури України, який налічував 1516 об'єктів. Необхідність відродження національної культури, реставрації пам'яток архітектури ще більш актуально постала після проголошення суверенітету України 1 грудня 1991 року.

Архітектурні пам'ятки, залишені нам творцями минулих століть, становлять вагому частину багатой культурної спадщини нашої держави. Будучи свідками життя народу й еволюції його національної культури, вони відіграють важливу роль у пізнанні історії, розвитку духовності, вихованні почуття патріотизму в суспільстві. Мета дослідження – виявити принципи історико-архітектурного формування фортифікаційних комплексів України на Волині та визначити в них національні мистецькі традиції та особливості. Об'єкт дослідження – частково, або повністю збережені, виявлені археологічно, чи відомі з історичних джерел замки, фортеці, замки-монастирі Волині. Предмет дослідження – історико-архітектурні особливості та архітектурно-конструктивна і художня цінність замків, фортець, монастирів-фортець України на Волині, які збереглися до наших днів. Територіальні межі дослідження - територія сучасної Волинської області.

Фортифікаційні споруди Волині є найбільш значимою групою пам'яток архітектури регіону. На основі наукових праць в історико-архітектурному аспекті проведено вивчення питання формування архітектури фортифікаційних комплексів Волині. Аналіз джерельної бази за темою дослідження показує, що комплексного дослідження фортифікаційних споруд Волині не проводилось. Невивченою залишається архітектурно-планувальна структура, не виявлена типологія споруд замкових комплексів, не проаналізовані як загальнонаукові так і спеціальні методи дослідження оборонних споруд.

На основі виявлених історичних та суспільно-політичних обставин, вивченні архівних джерел та натурних досліджень, у результаті архітектурно-просторового аналізу, існують три основні етапи розвитку та будівництва фортифікаційних комплексів Волині [1-4].

I період – XIV – I-а пол. XVI ст. – відбувається перебудова від частково дерев'яних замкових комплексів до мурованих.

II період – II-а пол. XVI ст. – I-а пол. XVII ст. – період розквіту будівництва, появи приватних замків; значний зріст ролі стилістики в архітектурі.

III період – II-а пол. XVII ст. – 1750 р. – період обмежень будівництва фортифікацій і перебудови оборонних споруд під палацові комплекси.

Фактори, які впливали на формування архітектури фортифікаційних споруд Волині, наступні: містобудівне розташування; характеристика навколишнього ландшафту, забудови; архітектурно-планувальні вирішення комплексу; історико-мистецька характеристика [5].

Архітектурно-конструктивні вирішення фортифікаційних споруд проводилися виключно з використанням місцевих порід деревини та природних кам'яних матеріалів. Для оздоблення різноманітних за призначенням будинків крім місцевих матеріалів, широко використовувався привізний мармур різних кольорів, плити для підлоги, метал для покриття.

Будівництво замків, замків-монастирів до кінця XVI ст. проводилось бригадами майстрів-цеховиків, які не виконували проектну документацію. Спорудження культових споруд та палаців у фортифікаційних комплексах проводилось під керівництвом професійних архітекторів, які запрошувались із Західної Європи (Томазо Костеллі, Якуб Бріано, Бенедикт Моллі, Ян де Віт, Мусій Майк, Анжей Ахрон, Павло Гіжицький, Генріх

Тарнавський). Будівництво та оздоблення споруд проводилось на основі розроблених проектів у співпраці зі скульпторами, художниками та інженерами.

Зведення замків, монастирів-фортець та різноманітних за призначенням споруд на їх території фактично являло собою безперервний комплексний технологічний процес, в якому під керівництвом архітектора чи старшого майстра професіонали досконало виконували певні ділянки роботи [6; 7].

Пам'ятки оборонної архітектури Волині є важливою ланкою архітектурно-мистецької спадщини України, тому, з метою подальшого збереження та охорони, необхідне проведення реставраційних робіт в замках Клевани, Старокостянтиніві, Ізяславі, Корці, в культових спорудах у монастирях-фортецях в Зимно, Дермані, Бердичеві, Межирічі, консерваційні – в замках Новомалина, Губкова, Тайкурах, Степані, Кременця.

Список використаних джерел

1. Берлач О.П. Об'ємно-планувальні рішення споруд фортифікаційних комплексів Волині. Проблеми теорії та історії архітектури України. Одеса, 2003. №4. С. 30-32.
2. Берлач О.П. Фактори, які впливають на архітектурні рішення фортифікаційних споруд Волині. Проблеми теорії та історії архітектури України. Одеса, 2005. №6. С. 70-75.
3. Берлач О.П. Містобудівельні характеристики розташування замків, фортець, замків-монастирів на теренах Волині. Проблеми теорії та історії архітектури України. Одеса, 2007. №7. С. 125-130.
4. Берлач О.П. До питання дослідження пам'яток оборонної архітектури Волині. Українська академія мистецтва, дослідницькі та науково-методичні праці. Київ, 2007. Випуск 14. С. 267-272.
5. Класифікація оборонних споруд, http://ebooktime.net/book_79_glava_5_Rozdil_2_KLIASIFI.html.
6. Орест Мацюк Замки і фортеці західної України. Львів "Центр Європи". 1997, С.6-9.
7. Культура України. Особливості архітектури та містобудування на Україні у 16-17 ст. К., 2004.

МИРОТВОРЧІ МІСІЇ ООН У ЄВРОПІ: ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

Бурля М.О.

студент магістратури

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

У сучасних умовах проблеми міжнародного миротворення грають особливу роль. Фактично, миротворчий процес на регіональному і глобальному рівнях складає суть дипломатії держав і впливових міжнародних політичних об'єднань.

Досвід миротворення ООН має колосальне значення. Але під тиском багатьох чинників, і передусім глобалізації, ця організація піддається трансформації, чому активно сприяють США зі своїми найближчими союзниками.

Об'єктом дослідження є структура та діяльність ООН як миротворчої організації.

Предметом дослідження являються миротворчі місії ООН на території Європи: особливості та періоди діяльності.

Метою роботи є дослідження механізму міжнародно-правового регулювання миротворчих операцій у Європі.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних завдань: проаналізувати історіографію та джерела до історії миротворчої діяльності ООН у Європі;

розглянути організаційно-правовий механізм здійснення миротворчих операцій; розкрити особливості миротворчих операцій ООН у Європі.

Хронологічні рамки – 1990 - ті роки - початок 2000 - х. Період розпаду Соціалістичної Федеративної республіки Югославія та конфлікт між Грузією та Абхазією.

Територіальні межі – територія Соціалістичної Федеративної республіки Югославія та територія Грузії.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дана тема вперше представлена окремим комплексним дослідженням, а також узагальнені матеріали, які розкривають особливості діяльності миротворчих місії ООН у Європі.

Джерельну основу дослідження складає великий комплекс документів, в якому можна виділити декілька груп джерел. До першої групи відносяться неопубліковані джерела: документи Секретаріату ООН з Архіву ООН.

Друга група – опубліковані джерела - включає офіційні документи ООН, збірки офіційних документів зовнішньої політики США і СРСР. До третьої групи можна віднести документи особистого характеру: мемуари і автобіографії працівників Секретаріату, дипломатів і учасників миротворчих операцій.

Архів ООН (м. Нью-Йорк, США) складають матеріали внутрішнього документообігу Організації – матеріали Секретаріату ООН, місії спостереження місії і документи командувачів миротворчими силами.

Особливо цінними джерелами є документи заступника Генерального секретаря із спеціальних політичних питань і його канцелярії. Ця структура Секретаріату з 1956 р. курирувала питання проведення операцій по підтримці миру [1-5].

Позначені вище фонди дозволяють не лише досліджувати процес установи миротворчих операцій, але і ознайомитися з персональною думкою працівників Секретаріату з цієї проблеми. Комплекс документів архіву ООН дозволяє відтворити процес розробки і розвитку концепції миротворчих операцій, а також механізм ухвалення рішень в Секретаріаті і Раді Безпеки.

У особливу підгрупу неопублікованих джерел необхідно виділити матеріали проекту «Усній історії ООН», який проводився з початку під егідою бібліотеки Д. Хаммаршельда при ООН (1980-і рр.), а потім Центру Досліджень ООН при Йельському університеті (1990-і рр.) В його рамках було записано більше 150 інтерв'ю з різними людьми: від тих, що безпосередньо брали участь в створенні Організації до діючих працівників Секретаріату.

Серед тих у кого брали інтерв'ю – постійні представники різних країн при ООН, відомі дипломати, провідні працівники Секретаріату. Ці матеріали дозволяють отримати уявлення про оцінку ролі Організації у врегулюванні міжнародних конфліктів, підходах урядів окремих країн до миротворчих операцій.

Офіційні документи ООН складають основу групи опублікованих джерел. ООН є одним з видатних видавців, постійно ведеться публікація документів основних органів Організації: Ради Безпеки, Генеральною Ассамблеї. Інформація про процес виконання, конкретизацію завдань і статус миротворчих операцій міститься в доповідях Генерального секретаря Раді Безпеки, а загальний огляд ситуації в області підтримки світу представлений в щорічному посланні Генерального секретаря Генеральній Асамблеї [6].

Особливий інтерес представляють документи Спеціального політичного комітету і Спеціального комітету з операцій по підтримці світу Генеральної Асамблеї, оскільки вони дають можливість простежити хід дискусії про визначення основних керівних принципів операцій по підтримці світу [7].

До групи опублікованих джерел можна віднести офіційні документи зовнішньої політики – збірка документів Держдепартаменту «Зовнішня політика США» 39, а також матеріали слухань комітетів із зовнішньої політики в Палаті Представників і Сенаті Конгресу США. Особливий інтерес представляють документи Конгресу, оскільки матеріали слухань дають широку гамму думок з питань миротворення: від представників Держдепартаменту до громадських організацій і дослідницьких інститутів [7].

Автобіографії і мемуари складають велику групу джерел, вивчення якої дозволяє ознайомитися з різними оцінками миротворчих операцій ООН [7].

Список використаних джерел

1. Доповідь S/1995/1031) Генерального секретаря від 13 грудня 1995 р. Режим доступу: <http://www.un.org/ru/index.html>
2. Доповідь S/2001/401 Генерального секретаря від 24 квітня 2000 р. Режим доступу: <http://www.un.org/ru/index.html>
3. Доповідь S/2002/742 Генерального секретаря від 10 липня 2002 р. Режим доступу: <http://www.un.org/ru/index.html>
4. Доповідь S/2003/39 Раді безпеки від 13 січня 2003 р. Режим доступу: <http://www.un.org/ru/index.html>
5. Доповідь S/2004/26 Раді безпеки від 18 січня 2004 р. Режим доступу: <http://www.un.org/ru/index.html>
6. Організація об'єднаних націй <http://www.un.org/ru/index.html>
7. Операції ООН для підтримки миру
[\http://www.un.org/ru/peacekeeping/resources

ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА ЗГІДНО З КОНЦЕПЦІЄЮ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Владімірова Н. М.
студентка магістратури
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Згідно Концепцією Нової української школи й «Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти», затвердженої згідно Державного стандарту МОН України, передбачене поетапне впровадження з 2022/2023 навчального року принципово нової освітньої моделі. Зокрема, будуть можливими різні варіанти навчальних предметів й інтегрованих курсів в контексті реалізації принципу академічної свободи.

За Державним стандартом курси історії України, всесвітньої історії і громадянської освіти об'єднані в одну освітню галузь «Громадянська та історична освітня галузь» та у два цикли вивчення. У відповідності з методичними рекомендаціями щодо викладання історії, основ правознавства, громадянської освіти та курсів духовно-морального спрямування у 2022/2023 навчальному році, історична освіта в закладах загальної середньої освіти реалізується на навчальних заняттях із предметів і курсів інваріантної та варіативної складових навчального плану освітньої програми закладу. Серед іншого, значна увага в навчальних програмах з історії приділена історії українського козацтва, вивчення якого передбачене в 7–8 класах [1]. У процесі викладання цього матеріалу перед вчителем постає низка завдань:

- подати характерні риси основних періодів історії українського козацтва, їх особливості, визначні події та явища в кожному з них;
- з'ясувати причини виникнення українського козацтва, розкрити зовнішні та внутрішні чинники які впливали на його формування та розвиток, відтворити багату військово-політичну історію українського козацтва, розкрити соціально-політичну організацію козацтва та його державотворчий потенціал, охарактеризувати козацьких лідерів, ознайомити з козацькою символікою та традиціями і звичаями.
- узагальнити історичний досвід українського козацтва в царині державотворення, його участь в національно-визвольній боротьбі українського народу тощо.

Про українське козацтво значна частина сучасної молоді має поверхове та спрощене уявлення. Насправді воно було не тільки військовим, а й соціальним, політичним, державним, педагогічним, культурно – історичним явищем. Пам'ять про своїх пращурів – не забаганка і не данина моді. Це природна потреба «триматися свого родоводу», оберігаючи реліквії і традиції та передаючи їх у спадок наступним поколінням. Ідейно-моральний, емоційно-естетичний потенціал доби козацтва ліг в основу не лише козацької, а й усієї української національної системи виховання.

Слово «козак» прийшло зі сходу. У давніх тюрків козаками називали молодих хлопців, які відбували складний і небезпечний обряд посвячення в повноправні члени племені: юнаки йшли в степ і мусили там прожити кілька місяців, змагаючись з ворогами й доводячи своє вміння виживати за важких природних умов. Пізніше це слово набуло кількох значень й перекладалося здебільшого як «вільна озброєна людина».

Термін «козак» вперше згадується у джерелі XIII ст. (в початковій монгольській хроніці 1240 року) і походить з тюркських мов. Він означав «одинокий», «схильний до розбою, завоювання». У словнику половецької мови «Codex Cumanicus» (1303 р.) «козак» перекладено як «страж, конвоір» [2, с. 157]. У Криму цей термін був відомий уже з XIV ст.

В українській мові усталилося таке визначення слова «козак» – «представник вільної, не обмеженої державно-правовими нормами людності на південних теренах України, що з XV ст. стає відомою як соціальний стан, котрий усвідомив себе як захисник-охоронець південного прикордоння; пізніше представник військового стану»; «відважний, хоробрий, завзятий чоловік», «юнак»; «улюблений герой літератури романтизму» [3, с. 209].

Важливо наголосити, що козацтво як соціально-культурна група, що трансформувалася у військову організацію та квазі незалежну державу середини XVII ст., посіло в ній місце провідного суспільного прошарку. Або, визначаючи цю роль у системі понять того часу, – «політичної нації». Остання ж притаманну своїй, ще додержавній козацькій субкультурі ідеологію перетворила на ядро ідеології національної. В українському козацтві проявився особливий національний характер, що був архетипічним для менталітету українського народу загалом.

Необхідно підкреслювати, що феномен Запорозької Січі полягає в тому, що в ній вперше державотворча функція перейшла безпосередньо до представників простого народу. В історії українського народу з невеличкого укріплення Січ перетворилася на державно-політичне утворення з демократичним устроєм – козацьку республіку. Ця християнська республіка відіграла провідну роль у становленні козацтва як вільного українського стану населення та поширення козацьких порядків на всю Україну. Створивши альтернативне існуючому у Речі Посполитій та інших державах доквілля суспільство, українське козацтво заклало основи республіканського політичного ладу, до якого Європейське співтовариство дійшло лише значно згодом [4].

Варто відзначити, що той своєрідний, не зовсім канонічний варіант православ'я, що існував на Запоріжжі, зумовив створення романтичної моделі запорізького лицарства, котрим по суті й було запорізьке козацтво. При цьому, необхідно враховувати той факт, що в православній системі цінностей глибока духовність протиставляється корисливому індивідуалізму.

Таким чином, у результаті вивчення історії українського козацтва учень має знати його роль в становленні української державності, давати характеристику видатним козацьким лідерам, аналізувати наслідки їх діяльності тощо.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо викладання історії, основ правознавства, громадянської освіти та курсів духовно-морального спрямування у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykkladannya-istoriyi-osnov-pravoznavstva-gromadyanskoyi-osvity-ta-kursiv-duhovno-moralnogo-spryamuvannya-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення: 01.04.2023)

2. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. Львів: Світ, 1991. 576 с.
3. Халимоненко Г. Вільні люди степів. Інститут козацтва: тюркського та українського // Повернення в Царгород / За заг. ред. Л. Івшиної; вид. 2-е стереот. К. : ТОВ «Українська прес-група», 2016. С. 206-223.
4. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. К.: Наук. думка, 1990. Т. 1. 562 с.

ПРОФЕСІЙНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЖІНОК-УЧАСНИЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ, НА ПРИКЛАДІ НАДІЇ СУРОВЦОВОЇ

аспірант Власова В.С.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

Зміни, які приносить революція у суспільство, часто виражаються у формуванні якісно нових форм суспільних відносин. Часто революція здатна надати нові можливості та поле для діяльності тим групам населення, які до цього не були активними учасниками суспільно-політичних процесів. Українська революція 1917-1921 років не стала виключенням. Цей період став не лише важливим етапом становлення української державності, а й надав нові можливості жінкам проявити себе на державотворчій арені. Дослідження проблеми участі жінок в Українській революції, допомагає нам побачити повну картину цього процесу у соціальній площині, а також дає можливість зрозуміти прогрес, який відбувся з жіноцтвом у професійній реалізації від першої половини двадцятого століття до сьогодні.

Серед досліджень маємо невелику кількість праць присвячених подібній темі. Зустрічаємо поодинокі праці самих учасниць та учасників подій. Серед істориків радянського періоду ми звісно не зустрінемо прізвищ діячок Української революції, оскільки її позиціювали, як шкідливу та контрреволюційну діяльність. Тому більшість праць ми знайдемо або серед істориків діаспори, або вже серед вчених періоду незалежності України [4]. При цьому, праць присвячених дослідженню як саме жінки в той час відчували події революції, як це змінювало їхні можливості на професійному полі, та як вони особисто сприймали ці зміни, не надто багато.

Важливо зазначити, що ситуація в Україні того часу, на тлі емансипаційних процесів відрізнялась від ситуації в більшості європейських країн. Можна відзначити, що жінка почала продуктивно працювати нарівні з чоловіком швидше для того, щоб здобути незалежність своєї держави. Права жінок та розвиток їхньої професійної кар'єри швидше супроводжували це [2].

Для того, щоб зрозуміти, з якими новими викликами та шансами зіштовхнулися жінки в цей час, пропонуємо проаналізувати спогади однієї з безпосередніх учасниць подій [1].

Активна громадська діячка цього періоду – Надія Суровцова була журналісткою та авторкою мемуарів, частина яких розповідає про її участь у суспільно-політичному житті 1917-1921 років [1]. Аналізуючи її спогади, зазначимо, що початок її кар'єрного зростання розпочався з роботи в земстві Умані. Надія згадує як брала участь в міському самоуправлінні, залучала селян до участі в революційному процесі, переконувала військові частини переходити на бік України. [1, с. 65].

Також, невдовзі відбулося обрання Надії Суровцової заступником голови «Селянської спілки». На той час це було досить високим досягненням для жінки. Сама авторка підкреслює, що вона була не лише єдиною представницею інтелігенції, а й єдиною жінкою серед кандидатів на дану посаду. [1, 68]. Неодноразово, Надія звертає увагу на подібні ситуації – часто під час різних засідань, зборів і т.п., вона опинялась або єдиною жінкою, або однією серед небагатьох.

Під час діяльності Української Центральної Ради, Надія отримує посаду в Генеральному секретаріаті внутрішніх справ, а потім – посаду начальника загального відділу Генерального секретаріату (Міністерства) міжнародних справ. Зазначимо, що допомогло їй знання декількох мов [1, с. 75]. При цьому на сторінках спогадів Надії, можна зустріти її зауваження про деякі залишки упередження в суспільстві до подібних професійних успіхів жінок [1, с. 79].

Надія невпинно покращує свої професійні навички. Вона вдосконалює свою освіту, паралельно переймаючись державними справами [1, с. 82]. Дуже показовий момент в її мемуарах, коли Надія зазначає той факт, що більшість міжнародних справ робилось «навпомацки», але поступове вивчення міжнародних норм допомагало державі розвиватися [1, с. 82]. Це свідчить не лише про її увагу до своєї справи, а й стурбованість становищем держави на міжнародній арені.

В 1919 році Надія, перебуваючи в дипломатичній місії від Директорії УНР, вступає до Віденського університету, і стає першою українкою, яка отримала диплом доктора філософії [2].

Надія Суровцова не полишає державницькі справи і за кордоном – займається там пропагандою українського питання [1, с. 105]. Особисті професійні цілі Надії були тісно пов'язані з її постійним прагненням бути корисною батьківщині.

На її прикладі, ми спостерігаємо, як Українська революція відкрила жінкам багато нових можливостей. Вони взяли участь у найважливішому тогочасному суспільно-політичному процесі – спробі побудувати самостійну державу. Досвід Надії Суровцової доводить, що тогочасна жінка здобувала освіту, реалізовувалась у своїй професії, та могла мати на меті виконання державотворчих завдань. Політичне поле стало більш доступне українському жіноцтву, а творення повноцінної держави ставало рушійною силою постійного професійного самовдосконалення. Українська революція потребувала загальнонаціональних зусиль, і жінки стали частиною цього процесу.

Список використаних джерел:

1. Суровцова Н.В. Спогади. Київ: Видавництво ім. Олени Теліги, 1996. 432 с.
2. Оніщенко О. В. Жінки в Українській Центральній Раді. *Література та культура Полісся*. 2016. № 6 (85). С. 81–90.
3. О.Ч. Жінки в Українській Центральній Раді. *Наше життя*. 1953. № 1. С.5-6.
4. Полонська-Василенко Н. Д. Видатні жінки України. *Громадсько-політична діяльність українських жінок*. Вінніпег-Мюнхен: накладом Союзу українок Канади з Фундації ім. Наталії Кобринської, 1969. С. 146–151

ГОЛОКОСТ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ І МІСЦЕВА КОЛАБОРАЦІЯ

д.і.н., професор Гудзь В.В.

Алмазова А.П.

студентка магістратури

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Актуальність проблеми Голокосту (Шоа) полягає в тому, що незважаючи на всесвітнє моральне і юридичне засудження цього ганебного явища як нацистського геноциду, рецидиви антисемітизму проявляються і у ХХІ столітті, в тому числі в Україні. Ще більш зловбоденною тематикою геноциду робить віроломний напад армії Російської Федерації на Україну, що супроводиться масовим геноцидом через страти, депортації, нищення національно-культурних цінностей українського народу. Водночас як і в роки нацистської окупації, суспільство на окупованих територіях виявилось значною мірою враженим бацилою колабораціонізму. Наукова актуальність теми зумовлюється тими обставинами,

що, поряд наявністю тисяч досліджень Голокосту, його локальні прояви та супутні соціально-психологічні фактори вивчені ще недостатньо.

Джерельна база для дослідження теми досить різноманітна і містить як документи, так і свідчень очевидців трагедії та матеріали періодики.

Так, у даній роботі використані публікації газети «Мелітопольський край», яка видавалася під час нацистської окупації області, та відбивала юдофобські настрої окупантів і колабораціоністів. Зокрема, на її шпальтах траплялися дописи антисемітського змісту «Пути жидовства к всемирной власти», «На керівних посадах СРСР – самі жиди» [1; 2]. Глибше осягнути жах акцій геноциду та поведінку населення Мелітополя дозволяє залучення до наукового обігу свідчень очевидців [3]. Історіографічну основу роботи становлять насамперед, поодинокі публікації про Голокост на Запоріжжі [4; 5]. Проте спеціальні монографії з історії Голокосту на Мелітопольщині поки що відсутні, як і дослідження місцевого колабораціонізму.

Відтак, мета роботи полягає у дослідженні сприятливої реакції населення Мелітополя на акції Голокосту та причин посібництва нацистам.

У Запорізькій області нацистська влада проіснувала з 5 вересня 1941 р. по 8 лютого 1944 р. Для порядкування і використання матеріальної бази області нацисти призначили в містах бургомістрів, а в селах – старост. В кожному районі і місті створювалась служба порядку – Ordnungsdienst з місцевих жителів на чолі з німецькими офіцерами. У Мелітополі, крім апарату бургомистра, на березень 1942 р. 82 особи служило в поліції (42 поліцейських, 15 службовців паспортного столу та ін.), які були відвертими колаборантами, співучасниками злочинів [6]. Поліцаї, задіяні у виявленні євреїв, їх арештах, конвоюванні, сортуванні речей, нерідко брали участь і в розстрілах.

11 жовтня 1941р. зондеркоманда 10 а (командир -- оберштурмбандфюрер СС Зеетцен) провела каральну акцію в Мелітополі і Бердянську. В Мелітополі було розстріляно близько 2000 євреїв, в Бердянську 19 жовтня – 900 осіб. 24 березня 1942 р. була проведена каральна акція в м. Запоріжжі, де проживало понад 1800 євреїв. Всього, за даними інституту «Ткума», в період окупації було знищено 14118 євреїв Запоріжчини або близько третини їх довоєнної культи [7, с. 356-362].

Пояснити швидко у знищення євреїв на Запоріжжі можна кількома причинами: 1) Запорізька область перебувала у віданні військової адміністрації, а не цивільної, що прискорювало процеси знищення; 2) масові вбивства єврейського населення прикривалися прифронтовим станом; 3) значного поширення набув колабораціонізм.

Як згадує жителька міста Мелітополя В.П.Шепель, окупанти дізнавалися від колабораціоністів хто єврей, хто комуніст, де родини офіцерів: «...наш сусіда привів німця і говорить: “Ось вона – єврейка”. А Ольга Лазарівна хрест на собі показує, ікони в домі: “Яка ж, говорить, я єврейка?” Німець як розвернувся і як вдарить цього покидька по обличчю. І по-російськи: ”Подлец!” Вже потім цей сусіда зайняв чиясь порожню квартиру, а після звільнення міста всі від нього відвернулись і він кудись подався...» [3, с.5].

Німці робили все, щоб дати зрозуміти, що смерть євреїв може бути вигідною для інших. Все майно вбитих діставалось місцевому населенню. Велася інтенсивна пропаганда з кожного приводу. Навіть опис хрещення дітей Терпіннівського дитбудинку, якийсь Ленський закінчив пафосом про: «...міцність союзу між Великою Німеччиною: і звільненою Росією, союзу, найважливіша справа якого – знищення юдео-більшовизму, – буде доведена до кінця» [8]. Люди вірили, що всі їхні біди від євреїв, які несли зло. Ілля Сирота, який двічі врятувався з місць розстрілів пригадував, що німці повісили в селі Воскресенці на Мелітопольщині плакат, що зображував рогатого чортаз надписом “Єврей” і розповіддю про нібито єврейські злочини проти народу. Їх прочитав селянин Путиленко: «...він повірив, весь затрясся і як закричить: ”От жидовська морда, я б його...!” [9, с.132]. Тож не дивно, що як засвідчив І. Сирота, селяни Воскресенки видавали євреїв окупантам.

В Запорізькій області нацисти досягли однієї з цілей своєї війни – знищення єврейської людності. Голокост полегшувався наявністю “добровольців” – як їх називали

німці. Ними переважно становились місцеві жителі, перебіжчики (ідейні), військовополонені, фольксдойчі тощо. Так, після звільнення Мелітополя восени 1943 р. відбувся суд над помічником СД – Валкуновичем, слідчим СД – Пачевим, поліцаями Сінченко і Ковальовим, німцями Арнольдом і Бронінгом, а також над шофером Самарцем, що неодноразово брав участь у розстрілах. Усі семеро були засуджені на смерть через повішення [3, с. 5].

Отже, значна частина місцевого населення Мелітополя стала колабораціоністами. Вони повірили в химерні ідеї “нового порядку”, стали прислужувати йому. Ідеї Endlosung‘у були логічним продовженням вікової антиєврейської політики в Україні, єврейських погромів початку ХХ ст. В офіційних нацистських доктринах колаборанти знайшли підтримку своїм ницим інстинктам заздрості, підлості, антисемітської ненависті тощо [10, с.3].

Але у своєму ставленні до євреїв суспільство не було монолітним. Більшість людей співчувало жертвам геноциду, а були й такі, що рятували євреїв, ризикуючи власним життям. Так, в м. Мелітополі діяла партизанська група К.Василенко. До її складу входила Віра Земцева, а також її донька, які врятували багато життів [10, с.1-2].

Отже, відлагоджена смертоносна машина нацистського Третього рейху вже в перші місяці окупації української землі не тільки перемолола в своїх жорнах більшість єврейського населення, а й духовно покалічила багатьох їх сусідів, в тому числі і в Мелітополі, які стали на шлях колабораціонізму.

Поширення колабораціонізму населення у Мелітополі під час Голокосту пояснюється, по перше, за давніми стереотипами про «євреїв-хриstopродавців» та жадібних визискувачів, що було підґрунтям для низки погромів у царський і революційний періоди і пробуджувало антисемітизм. По-друге, частину населення спонукала до колабораціонізму і донощицтва жадоба наживи за рахунок майна євреїв. По-третє, нацисти вели брутальну антисемітську пропаганду, зокрема в газетах, засобами плакатів, листівок тощо. Нарешті, умови страху, стресу від війни і окупації спричинили знецінення людського життя, моральних норм, бажання приєднатися до ситуативних переможців. Все це пробудило ниці інстинкти, які затьмарювали честь і совість колаборантів.

Явища Голокосту та колабораціонізму під час цього геноциду справили негативний вплив на історичну пам'ять народу і відгукнулися поширенням сучасного колабораціонізму на окупованих рашистами територіях, в тому числі і на Мелітопольщині. Це спонукає до збору документів, свідчень очевидців злочинів і актуалізує подальше вивчення явища колаборації як у німецько-нацистський, так і в російсько-нацистський періоди окупації.

Список використаних джерел

1. Пути жидовства к всемирной власти. *Мелитопольский край*. 1943. 3 января. С.1. (ОАО). Фонд періодики Мелітопольського міського краєзнавчого музею.
2. На керівних посадах СРСР – самі жиди. *Мелітопольський край*. 1942. 8 серпня. С. 2.: Фонд періодики Мелітопольського міського краєзнавчого музею.
3. Не забыть никогда. *Мелитопольские ведомости*. 1995. №72 (401) .
4. Елисаветский С. Холокост на юге Украины (1941–1944) (Николаевская, Херсонская, Запорожская области). *Голокост і сучасність. Науково-педагогічний бюлетень Українського Центру вивчення проблем Голокосту*. 2002. № 6.
5. Орлянский С.Ф. Холокост на Запорожье. Запорожье, 2003. 63 с.
6. Запорізький рахунок Великій війні. 1939–1945 / Ф. Г. Турченко та ін. Запоріжжя: Просвіта, 2013. 416 с.
7. Круглов А.И. Потери евреев Украины в 1941-1944 гг. Харьков: Тарбут Лаам, 2005. С. 356-362.
8. Ленский. Большое торжество. *Мелитопольский край*. 1943. 18 августа. №65. С. 3. URL: <https://libraria.ua/issues/282/8759/>
9. Из стенограммы беседы с жителем Симферополя Сиротой Ильей Исаевичем, пережившим Холокост. 16 февраля, 28 мая 1945 г. *Холокост в Крыму: Документальные*

свідельства о геноциде евреев Крыма в период оккупации Украины (1941–1944). Симферополь, 2002. С.118-138.

10. Заславский С. Не подлежит забвению человечность. Ткума. 2002. август. №8(27).

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ГОЛОДОМОРУ У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

д.і.н., професор Гудзь В.В.

Олійник Д.В.

студент магістратури

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Тема Голодомору в Україні 1932/32 рр. навіть через 90 років після цієї антропогенної катастрофи не сходить з порядку денного як у науковій площині, так і в суспільно-політичній та міжнародно-правовій. Свідченням цього є, по-перше, те, що світом прокотилася нова хвиля визнань російсько-більшовицького злочину в Україні як геноциду українського народу. По-друге, зростає зацікавленість українським суспільством історією Голодомору як геноциду у зв'язку із війною Росії проти України, яка набула геноцидних форм у 2022 р. Характерно, що, поряд із згасанням дискусії щодо демографічних втрат від Голодомору, науковці України все частіше звертаються до теми **пролонгованих наслідків**

Голодомору, серед яких були девіантні суспільні явища, а також соціокультурні та психологічні травми населення, які, як наголошував ще Дж. Мейс, переходили в покоління і формували постгеноцидне суспільство в незалежній Україні. Ці питання вивчали багато українських дослідників, зокрема, В. Борисенко, С. Дровозюк, О. Кісь, С. Кульчицький, В. Марочко, А. Маслюк, В. Огієнко, І. Рева, Н. Романець, О. Стасюк та ін.

Зокрема, В. Марочко, відзначив, що усталене визначення «жертви Голодомору» стосується не лише загиблих, але і тих людей, які, за тлумаченням Міжнародної правничої комісії, «пройшли через голодування» з фізичними і психічними втратами, зазнавши історичної травми [8, с. 113]. Тож опосередкованими жертвами Голодомору можна вважати і нащадків тих людей, що зберегли травматичну пам'ять і утворили постгеноцидне суспільство. Відтак, умовно кажучи, ми всі – жертви Голодомору.

Крім емпіричних студій, тема вже розроблялася як частина синтезних історіографічних досліджень, серед яких виділяється обсягом монографія В. Гудзя [3, с. 694-715]. Проте є потреба в систематизації та історіографічному осмисленні саме соціально-психологічної, ментальної складової цих наслідків, що і становить мету нашої роботи.

Психологічні та соціальні наслідки антропогенної катастрофи 1930-х рр. дослідили М. Обушний і Т. Воропасва, які, опитавши 1 тис. людей, які пережили Голодомор у віці від 1 до 7 років, виявили у них вищий рівень конформізму, тривоги, фобічних реакцій, поведінкового уникання, ніж у осіб, які в цей час проживали на вільних від голоду територіях [10]. А. Маслюк встановив, що засобом Голодомору влада позбавила українську людину засобів виживання, спричинивши всі види психічної деривації – сенсорної, емоційної, психомоторної, духовної, соціальної, пізнавальної, психокультурної тощо [9]. На думку В. Войтенка, чесного, працьовитого українського селянина Сталін своїм «нищівним ударом» зробив таким же общинником-люмпеном, яким була більшість російських селян. Після того як людина або мусила вмерти, або з'їсти іншого, або йти красти, мораль різко упала [14].

І. Рева встановила **«стокгольмський синдром»** осіб, які перед лицем смерті (від голоду чи з іншої причини) переживають регресію – розгубленість, нездатність до критичного мислення. Якщо в цю мить агресор виявив якусь «доброту», пощаду, на нього

накладається образ опікуна та захисника (могло бути гірше). «Один із наслідків – ірраціональна прив'язаність частини жертв Голодомору та репресій до агресора (Сталіна, комуністичної партії та «старшого брата»)» [11]. І. Рева навела результати опитування: радянські стереотипи («бути, як усі», «не висовуватися», «не бути націоналістом» тощо) проявили 75 % респондентів, які зазнали травми Голодомору.

Натомість Є. Головаха констатував, що, по-перше, більшовики залякали люд: «А для людини немає нічого жахливішого, ніж голод, – адже це розтягнута смерть, розтягнута репресія» [14]. По-друге, голод і репресії зламали волю до опору, спричинили відчай і безпорадність. По-третє, ці явища спричинили ненаситність сучасних владоможців та олігархів України – здебільшого нащадків того ж голодуючого середовища 1920-х -1940-х рр. По-четверте, звідси залишковий патерналізм у свідомості людей і зворотне поставлення їх у залежність від держави [14].

Психологи встановили: найпоширеніші родинні стратегії та переконання сучасних українців відповідають травмо-релевантним темам, таким як їжа та годування дітей, заготівля продуктів, недовіра владі, розчарування в державі та пріоритет потреб сім'ї над потребами громади [2]. Лише російська війна проти України, що набула геноцидного характеру, кардинально змінила на краще спостережені О. Майбородою настрої екстернальності в українському суспільстві до громадянської активності і пасіонарності [6, с. 316–317].

Я. Мандрик спостеріг кардинальні *зміни у ментальності та культурі народу* у 1930-х рр., викликані погромом Церкви, нищенням традиційного укладу життя, перманентним терором. Історик відзначив специфічні соціальні наслідки «нищівного удару» Кремля, який спричинив масову дитячу безпритульність і ріст злочинних груп [7]. Т. Євсєєва наголосила, що нищення Української Церкви та Голодомор були знаряддям духовного геноциду народу, засобом знищення всього того, що оприявлює менталітет нації «з української і православної на атеїстичний радянський/російський народ» [5, с. 252]. В. Борисенко встановила, що після Голодомору збідніла культура українського села – його свята, обряди, тематика фольклору, народні ремесла [1].

О. Стасюк змалювала різочу картину руйнації традиційної культури українців Голодомором та відзначила, що цей геноцид травмував суспільну свідомість, спричинив порушення моральної норми «не вбий та не вкрати». Селяни постали перед вибором: отримати від 10 до 15% від вилученого в сусіда зерна чи надалі прирікати сім'ю на голод [21]. С. Дровозюк дослідив, що люди, які зазнали тривалого голоду та знущань, мали незворотні деформації в емоційній сфері, системі цінностей, соціальних потребах [6, с. 231–234].

Серед інших наслідків людомору науковці вказали на руйнівний вплив цієї катастрофи *на сімейно-родинні стосунки*. Водночас влада налаштувала дітей проти батьків, плекаючи «Павликів морозових» [12, с. 361]. Л. Слюсар вважає, що Голодомор 1932–1933 рр. та депортації близько 1 млн членів сімей «куркулів» спричинили спад шлюбів в українських селах за 1929–1932 рр. майже на 50%, а народжуваність у 1933/34 рр. – у 2,2 рази. Понад те, українська сім'я зазнала тривалої біосоціальної та ментально-інституційної деградації, вже не сприймалася як осередок захисту, «домашня фортеця» [12, с. 362-363].

Отже, аналіз наукових студій впливів більшовицького людомору 1932\33 років на соціально-культурні процеси, на психологію та поведінку людини дозволяє, по-перше, стверджувати про всебічне охоплення теми і високий рівень досліджень. По-друге, ці дослідження мають міждисциплінарний характер, що засвідчує і наша робота, де охоплено публікації істориків, демографів, соціологів, культурологів, медиків, психологів та ін. По-третє, дослідники одностайні в тому, що Голодомор 1932–1933 рр. порушив глибинні пласти духовності, моралі, традиційної культури, соціальної психології, національного менталітету, родинних відносин. Проте, поряд із наслідками Голодомору, треба

враховувати вплив на людину терору, депортацій, пропаганди, які утворювали атмосферу страху і пристосуванства.

Подальше дослідження катастрофічних наслідків Голодомору потрібне для того, щоб позбавлятися психології жертви та відновити втрачену реалістичну картину світу, що неможливе без зваженого наукового і суспільного осмислення.

Список використаних джерел

1. Boryssenko V. La famine en Ukraine (1932–1933). *Ethnologie française*. 2004. XXXIV. № 2. P. 281–289.
2. Горбунова Вікторія, Климчук Віталій. Психологічні наслідки Голодомору в Україні: URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/03/24/159203>
3. Гудзь Віктор. Історіографія Голодомору 1932–1933 років в Україні: монографія. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 1153 с.
4. Дровозюк С.І. Національно–культурне та духовне життя українського селянства у 20–30–х рр. ХХ століття: історіографічний нарис. Вінниця: О. Власюк, 2005. 364 с.
5. Євсєєва Тетяна. Голод–геноцид 1932–1933 років в Україні як чинник формування неправославної політичної нації. *Голодомор 1932–1933 років в Україні: причини, демографічні наслідки, правова оцінка: мат-ли міжнар. наук. конф. Київ, 25–26 верес. 2008 р.*. Київ, 2009. С. 239–254.
6. Майборода О.М. Колабораціонізм в Україні під час Голодомору та його вплив на етнічну свідомість українців. *Голод в Україні у першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947): мат-ли міжнар. наук. конф. Київ, 20–21 листоп. 2013 р.* Київ, 2013. С. 311–318.
7. Мандрик Я.І. Культура українського села в період сталінізму 1929–1938 рр. Івано–Франківськ: [б. в.], 1998. 253 с.
8. Марочко В.І. Геноцид українського народу (1932–1933 рр.). *Голодомори в Україні 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947: Злочини проти народу*. 2–е вид. Київ; Нью–Йорк: Вид–во М. П. Коць, 2000. С. 83–151.
9. Маслюк А.М. Переживання людиною довготривалої фізіологічної деривації: (на матеріалах голодоморів в Україні): монографія. Ніжин: Вид. Лисенко М.М., 2011. 178 с.
10. Обушний М., Воропаєва Т. Політико–психологічні аспекти Голодомору 1932–1933 років. *Соціальна психологія*. 2009. № 2. С. 39–48.
11. Рева Ірина. Стокгольмський синдром в Україні. *Український тиждень*. (Київ). 2013. 14–21 листопада. № 47.
12. Слюсар Л.І. Наслідки соціальних катастроф 1930–х років для української сім'ї. *Голод в Україні у першій половині ХХ століття: причини та наслідки (1921–1923, 1932–1933, 1946–1947): мат-ли міжнар. наук. конф. Київ, 20–21 листоп. 2013 р.* Київ, 2013. С. 359–364.
13. Стасюк Олеся. Геноцид українців: деформація народної культури / вступ. слово Катерини Ющенко. Київ: Стилос, 2008. 224 с.
14. Які соціально–психологічні наслідки Голодомору?: інтерв'ю з Володимиром Войтенком Євгеном Головахою / записали Н.Трофімова, В.Сонюк. *День*. (Київ). 2003. 22 листоп. № 212.

«ПЛАН ШЛІФФЕНА» У ВІЙСЬКОВІЙ СТРАТЕГІЇ НІМЕЧЧИНИ»: ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ

*Ігольніков Є.Р.
студент магістратури
спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

В дослідженні використовуються офіційні джерела трьох видів. Перший з них носить в основному пропагандистський характер: це листівки, військова печатка (фронтowa, армійська, дивізійна) і публіцистика, що відтворюють реальну атмосферу в суспільстві і серед військовослужбовців, з різним ступенем об'єктивності фіксують діяльність і вчинки людей, через які проявляється їх характер, світогляд і світосприйняття, скільки виконують завдання формування стереотипів масової свідомості, які вигідні в даний момент державної влади. Так, цій категорії джерел належить провідна роль у створенні героїчних символів як феномена суспільної свідомості в певний історичний період.

Друге джерело, що доповнює картину пропагандистських уявлень конкретної епохи більш об'єктивними даними, також має важливе значення при дослідженні героїчних символів. Це нагородні матеріали (представлення до нагород, в тому числі у формі нагородних листів, листування різних інстанцій з питання про нагородження і т.п.), які містять опис подвигів і допомагають простежити еволюцію уявлень про те, що в різних війнах вважалося героїчними вчинками і яким з них віддавалася перевага для заохочення нагородами, якими були критерії присвоєння нагород різного статусу [3].

Третій вид документів має скоріше характер аналітичний. У першу чергу, до нього відносяться матеріали військової цензури, що аналізують настрої в армії. Близький до даної категорії тип джерел являють собою бойові донесення та доповіді, що містять інформацію про настрої у військах ворога, засновані на даних розвідки і свідченнях військовополонених, що особливо важливо при вивченні формування та еволюції "образу ворога" [3].

Для дослідження духовної сфери мають значення не тільки джерела, що фіксують ті чи інші події, явища або їх оцінки конкретними особами, а й джерела, що містять у собі узагальнену, часто художню оцінку, і що набувають особливу цінність внаслідок незалежного від творця джерела широкого соціального побутування. У цьому випадку містяться в них думки й оцінки набувають характеру знака, символу, певного зрізу духовної реальності. Тому, крім перерахованих вище, у роботі також використовуються джерела, що в узагальненій формі відображають стереотипи масової свідомості, - наприклад, поетичні та фольклорні твори.

Поряд з джерелами, що відбивають явища духовної сфери, що характеризують масову свідомість та індивідуальну психологію, тобто область "суб'єктивного", ментального, в дослідженні не можна було обійтися і без інших, які висвітлюють "об'єктивну" (фактичну, подієву) сторону об'єкта вивчення, виступаючи в якості історичного тла. Особливе місце серед цієї категорії джерел займають дані статистики демографічної, соціальної, військової та ін. Наприклад, для розкриття психологічних явищ в армії в період ведення бойових дій важлива вся сукупність об'єктивних параметрів, що характеризують як конкретну війну (умови її виникнення, масштаби, тривалість і проч.), так і саму армію (її чисельність, види і роди військ, озброєння, статистику бойових втрат і т. д.) [2].

Порівняльний аналіз історико-психологічних явищ, характерних для різних воєн ХХ століття, ґрунтується переважно на зіставленні однотипних джерел, що відносяться до всіх досліджуваних періодів, проте поєднання основних джерел для висвітлення особливостей кожної з воєн не завжди однаково. Так, при розгляді подій початку століття ми використовуємо лише письмові джерела, в тому числі епістолярні та мемуарні.

У наші завдання не входить детальна характеристика кожної з перерахованих категорій джерел, однак деякі з них, а саме джерела особового походження, в силу своєї специфіки заслуговують більш докладного аналізу в якості основи історико-психологічних досліджень. Розглянемо їх особливості, в першу чергу, стосовно періодів Першої світової війни.

Найбільш важливий масив матеріалів з нашої теми – листи, щоденники, спогади учасників війни. Саме вони є основними джерелами для вивчення психологічних особливостей сучасників чи людей порівняно недавнього минулого. При аналізі цих документів необхідно враховувати соціальну обумовленість мислення їх творців і розрізняти три рівня відображення духовних процесів: загальні уявлення епохи, ідеї і уявлення тієї соціальної спільності, до якої належить автор, і, нарешті, його власне, індивідуальне, ставлення до дійсності. До мемуарів примикає і абсолютно особлива категорія джерел – усні спогади, які існують доти, поки жива людина – носій пам'яті про історичні події. З широким поширенням звукозаписних пристроїв, з'явилася можливість фіксації свідчень і документів "усної історії", переведення їх на магнітні носії з наступною розшифровкою і створенням ще одного різновиду письмових джерел – записи "спогадів-інтерв'ю" [1].

У своєму дослідженні ми ще неодноразово будемо звертатися до свідчень ветеранів, чий роздуми про свій час в публіцистичних статтях і літературних творах носять характер "узагальненої мемуаристики", - бо, художньо переосмисливши особистий життєвий досвід, вони висловлюють настрої більшості своїх однолітків, соратників і друзів, фронтового покоління в цілому.

Суб'єктивність окремих видів джерел (насамперед, особистого походження) при розробці тем, пов'язаних з відтворенням атмосфери історичної епохи, її психологічного фону, менталітету великих і малих соціальних груп, є необхідним, а часом і єдиним їх властивістю, що дозволяє успішно вирішувати зазначені завдання. Внутрішній світ людини - не що інше, як суб'єктивна реальність, а вивчення суб'єктивної реальності можливо переважно на основі суб'єктивних джерел. Вони мають часом не менше, а навіть більше значення, ніж джерела, знеособлено, чисто фактологічно відображають соціальне буття, бо, на відміну від останніх, дозволяють безпосередньо проникати в духовний світ людини, виявляти спонукальні мотиви його поведінки. При цьому джерела, що відносяться до продуктів індивідуальної духовної діяльності, часто стають виразниками типових поглядів і настроїв.

В цілому, різнорідний характер джерел, що залучаються для вирішення поставлених у дослідженні завдань, зажадав диференційованого підходу до їх вивчення та використання, в ряді випадків поглибленого джерелознавчого аналізу та відпрацювання деяких спеціальних методик. У своїй сукупності використовувані джерела становлять комплекс взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих документів, що дозволяє різнобічно висвітлити психологію російських учасників воєн ХХ століття.

Список використаних джерел

1. Виздрік В.С. Проблеми висвітлення Першої світової війни радянською історіографією: етапи історичних досліджень. // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму 26–28 червня 2014 р. – Львів: АСВ, 2014. – 211 с.
2. Гр. Пурталес. Между миром и войной./Пер. Алексева. – М. – Петроград, 1923. – 81 с.
3. Зайончковський А.М. "Світова війна 1914–1918 рр. Загальний стратегічний нарис", 1931 - /Режим доступу:/ militera.lib.ru/h/zajonchkovsky_a_m/index.html

SWAT: TRAINING THE BULLETPROOF MIND

Mironova A.P.

student specialty 081 Law

Dnipropetrovsk State University of internal affairs

Special weapon and tactics originated in the city Los Angeles in 1960's during Watts riots; the father of this special force was John Nelson, who describes his idea to young inspector Darryl Gates. First time this section included only volunteers from different section of police department LAPD. They completed month training, after that members of this group served as «station defense team» for police officers during civil riots.

There are a lot of jobs in LAPD like Motorcycle Officers, Horseback Officers, Divers, Fixed-wing Pilots, Helicopter Pilots, Public Information Officers, K-9 Units, and Bike Officers and Special weapons and tactics and they require similar requirements such as special preparation, which include three levels of workout. For work in SWAT candidates must be advanced in workout.

Also SWAT team deals with numerous crime-fighting duties including solving major crimes, surveillance, providing counter-terrorism details and attending high-risk barricaded situations, such as a hostage situation.

One of the most important branches of skills for members of SWAT team are their mental training. Olympic gold medalist Lanny Bassham in his book "With Winning in Mind" describes the art of mental training performance; besides Saul Kirsch, author of "Thinking Practical Shooting a Guide to Outstanding Performance" emphasizes that there are three areas of mind, which affect us. Both authors go into great detail in reference to the mental aspects of performance and how to improve it. Even though their focus is not for tactical performance we can benefit by applying these three mental aspects of performance into our tactical thinking.

The Conscious Mind is the source of our thought and mental performances. The Conscious Mind can only have one image or thought at a time. For example if we were to say do not miss this shot, your mind will have an image of you missing the shot. We can manipulate the trigger properly. We'll still place too much finger into the trigger guard on occasion, and still slap that bad boy when we should know better. We know how to do it correctly and actually can do it, but generally only do it when we consciously think of doing it or when an instructor tells us to do it.

The next aspect is the Subconscious Mind, the source of skills and power to perform. It includes repetition of the same conscious movement until it becomes automatically performed by the subconscious mind (pistol draw, moving focus to sights, picking up sights, obtaining proper sight focus, holding gun steady, and pulling the trigger). The last aspect to reach success in SWAT duties is the Self Image. The self-image is the total of habits and attitudes.

By applying the above concepts, SWAT team can tailor their weapons training to focus on mental preparation. Moreover, in 1984 over 2,000 hours of training per officer was invested in each operator in order to make this new concept a reality. During Los Angeles Summer Games SWAT worked twenty four on seven and their mental skills have helped them to complete mission without an incident.

References

1. Lanny Bassham. *With Winning In Mind: The Mental Management System*. Texas: 3rd edition. — Mental Management System, 2012.
2. Saul Kirsch. *Thinking Practical Shooting: A Guide to outstanding Match Performance*. USA: Double-Alpha Academy; First edition, 2004.

ПОМЕРАНІЯ XII СТ. ЗА ПРАВЛІННЯ ВАРТИСЛАВА I

Мельніков І.В.

студент магістратури

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Полабські слов'яни - велика група слов'янських племен, які існували на узбережжі

Балтійського моря та вели активну боротьбу проти німецьких, данських та польських загарбників, останніми зберігаючи традиційні для слов'янських племен устої та вірування. Однак, у XII ст. супротив полабів був зламлений, а їх землі - завойовані. Більшість їх земель відійшла під контроль німецьких князів, однак одне велике плем'я - поморяни - відійшли на початку XII ст. під контроль Польщі та пережили великі зміни. Ціллю цього невеликого дослідження було описати стан Померанії на початку XII ст., зрозуміти причини та процес її завоювання а також проаналізувати зміни, які відбулись у Померанії після її завоювання.

Померанія займала територію вздовж берега Балтійського моря між річками Одером та Віслою. Померанія була населена слов'янським племенем поморян, назва яких виникла від того, що вони жили "по морю". Столицею племен поморян було місто Щецин, що знаходилось у гирлі Одери, та яке було центром влади померанських князів. У поморян існувало вічове право. Іншим великим містом у Померанії було місто Волін, яке також знаходилось на Одері та слугувало портом та центром торгівлі.

Розташування Померанії сприяло її економічному розвитку. Крім багатств власної землі, Померанія тримала під контролем гирла трьох великих річок - Одери, Варти і Вісли - які були важливими торговими шляхами, та зручні бухти на узбережжі, що дозволяло вести активну торгівлю як на морі, так і у глибині континенту.

Велику кількість інформації про народ Померанії - поморян - можна дізнатись з опису життя Оттона Бамбергського, який у XII ст. здійснював серед поморян місіонерську діяльність. В описах говориться про чесність слов'ян і про те, що слов'яни не знали ні крадіжки, ні обману, ні замків на скринях; про те, що вони носили якісний одяг; про їх працьовитість, вмільсть ремісників та красу мистецтва; про гостинність та привітність слов'ян, чистоту їх житла, миролюбність, але готовність слов'ян захистити себе. Також Оттон відмічає багатства померанських земель: він відзначає достаток їжі через родючість земель та вміння поморян оброблювати землю, а також багатство рік, моря та озер на рибу.

Залишились також відомості про вірування поморян. Відтак, відомо, що поморяни шанували бога Триглава, святилища якого знаходились у Щецині та Воліні. Вважалось, що кожна його голова наглядала за своїм царством: неба, земного та підземного. Крім триглава поморяни шанували бога Яровіта та бога торгівлі Поревіта, якому поклонялося також інше плем'я слов'ян - руяни, що жили на острові Рюген. Серед об'єктів шанування поморян були коні, яких використовували у ритуалах, а священним деревом був дуб.

Багатства земель поморян звернули на себе увагу їх сусідів. Польща була зацікавлена у підкоренні цих земель у першу чергу з економічних причин. Захоплення Померанії давало контроль не тільки над багатими землями, а й над торговими шляхами, що йшли по рікам та по морю і вихід до самого моря, що дозволило-б збільшити політичну вагу у регіоні.

Боротьба між поморянськими племенами та Польщею була довготривалою та тривала декілька століть, однак саме XII ст. стало вирішальним. У 1110-1112 рр. східна частина Померанії була захоплена польським князівством Болеслава III Кривоустого, однак місцеве язичницьке населення продовжувало супротив. Ситуація різко змінилась, коли поляки захопили у полон князя поморян Вартислава I, якого згадує Оттон Бамбергський і який став, таким чином, першим задокументованим князем поморян і засновником династії Грифичів з правом наслідування титулу "Поморського князівства". Вартислав I був змушений визнати себе польським васалом та прийняти хрещення. З цього часу Померанія підпорядковувалась польським князям та мала виплачувати данину.

Після приєднання Померанії Болеславу III стало зрозуміло, що закріпитись на новоприєднаних землях тільки методом військової сили не вдасться. Християнізація помор'ян, навернення їх у католицизм, розглядалось як дієвий метод підкорення населення, тим паче що цей процес вже відбувався на землях слов'ян, які підкорились Саксонії та Данії [2].

На початку 1122 р. Болеслав III запросив до місіонерської діяльності у Померанії єпископа Бернгарда, однак його місія завершилась провалом через непорозуміння з місцевим населенням [1 с.24]. Після цієї невдачі у 1124 р. Болеслав III звернувся до єпископа Бамберга Оттона з проханням провести місіонерську діяльність серед помор'ян. виправивши помилки свого попередника, принісши багаті подарунки та налагодивши контакт з місцевим населенням та князями місія Оттона досягла певного успіху. Були збудовані церкви у Воліні, Каміні, Шецині, Колберзі та засноване єпископство у Воліні [2 с.17]. Населення було хрещене.

Однак, після від'їзду єпископа частина населення повернулось до язичьких вірувань, що спричинило розкол у померанському суспільстві. Тому у 1127 р. Оттон повернувся до Померанії і при супроводі воїнів Вартислава I продовжив місіонерську діяльність [2 с.60] [2 с.64]. Після цього ніяких великих релігійних розколів не відбувалось.

Християнізація негативно позначилась на народі помор'ян. Крім того, що це запустило процес їх асиміляції, це ще створило і економічні проблеми. Руяни, їх головний торговий партнер, після того як дізнались, що помор'яни прийняли християнство, розірвали торгові зв'язки, і почали нападати на торгові кораблі помор'ян та атакувати їх поселення на узбережжі. Самому Оттону заборонили, погрожуючи смертю, відвідувати свої землі.

Після смерті у 1127р. Генріха Любекського, князя ободритів, Вартислав розпочинає ряд військових походів на схід, до земель лютичів, і розширив свої володіння до річки Пене, включаючи місто Деммін.

Вартислав I помер у період 1135-48 рр. На місці його смерті встановлено камінь, на якому висічено хрест і зображення з рогом достатку. У Вартислава I залишилися діти: старший син Богуслав I, молодший син Казимир I та дочка Воїслава, яка вийшла заміж за оботритського князя Прибіслава. Вартиславу I успадкував його брат Ратибор I, який взяв на себе турботу про дітей Вартислава I і заснував абатство Стовп.

Таким чином, після опису подій у Померанії першої половини XII ст. можна нарешті прийти до наступних висновків щодо стану Померанії та змін у ній. Першочергово, завдяки описам Оттона Бамбергського, стає зрозумілим, що народ помор'ян був доволі розвиненим, мав високу матеріальну та духовну культуру, яку єписко зміг відмітити, незважаючи на тогочасні відношення до єретиків та язичників. Сама Померанія постає багатим краєм, з багатими ресурсами та вигідним положенням, що, з рештою, і призвело до її завоювання. Стало зрозумілим, що завдяки більш розвиненому устрою (феодальний проти племінного) та певній вдачі (захоплення князя Вартислава I) Польща змогла підкорити Померанію. Зміни, які після цього відбулись у Померанії складно назвати позитивними. Незважаючи на поширення більш розвинених інститутів християнства та феодалізму, помор'яни почали втрачати свою самобутність. Були прибрані язичницькі вірування, почала змінюватись соціальна структура. Крім того, відбувся і певний економічний занепад через розрив торгових відносин з іншими племенами та початку піратства та нападів їх на поморське узбережжя. Крім того, у певний момент, помор'яни також вдалися до агресії проти інших поморських слов'ян.

Список використаних джерел

1. Котляревський О. Про давнину та історію поморських слов'ян у 12 столітті. Прага 1874
2. Schmidt, Ingrid. Die dynastie der Rügenfürsten. ISBN 978-3-356-01335-1

ІСТОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ ЖУРНАЛУ «ВАРТОВА БАШТА»

аспірант Орловський Р.В.

031 спеціальності Релігієзнавство,

Національний університет «Острозька академія»

«Вартова Башта» - офіційний журнал релігійної організації Свідків Єгови, який видається по цілому світу багатомільйонними тиражами кількома сотнями мов, зокрема й українською. Початок цьому періодичному виданню дав у липні 1879 р. засновник цього релігійного руху – Чарльз Тейз Рассел (1852–1916). Мета нашого дослідження полягає у вивченні історії походження назви цього журналу. Відомо, що Рассел у ранній період своєї релігійної діяльності спілкування з представниками різних адвентистських спільнот, які походять від руху Вільяма Міллера 1830–1844 рр.

Повна першопочаткова назва журналу була наступна «Сіонська Вартова Башта та Вісник присутності Христа» (*Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*) [1, с. 752]. Періодичне видання мало подвійне найменування: 1) Сіонська Вартова Башта; 2) Вісник присутності Христа. Розглянемо походження обох частин цієї назви.

Сіонська Вартова Башта. Література Свідків Єгови описує історичне підґрунтя цієї назви. Підмічено, що у 1850 р. книгу з такою ж назвою використав колишній міллеристкий проповідник Джордж Сторрс, з яким Рассел підтримував тісні відносини у 1870-х рр. – «Вартова Башта: або Людина в стані смерті; і надія на майбутнє життя» (*The Watch Tower: Or, Man in Death; and the Hope for a Future Life*) [5, с. 48].

Також слід зауважити, що за основу назви «Вартова башта» був біблійний текст з книги пророка Ісаї 21:11–12. «Стороже, яка пора ночі?. Настав ранок», який з'являвся під його назвою на обкладинці, журналу Рассела впродовж перших 59 років його публікування – з 1 липня 1879 р до 15 грудня 1938 р. Досить примітно, що саме з цього тексту починається книга Сторрса і саме у такій скороченій формі. Також у першому розділі своєї книги Сторрс декілька разів виділяє курсивом в тексті назву «*Watch Tower*», роблячи на цьому терміні особливий наголос [8, с. 5–6]. Також у грудні 1877 р. Сторрс публікує у своєму журналі цей перший розділ зі своєї книги, де є також згаданий біблійний текст [7, с. 81]. З цією передруківкою Рассел, цілком очевидно, був ознайомлений, оскільки у той період він публікував у журналі Сторрса свої перші статті.

Зауважимо, що текст з Ісаї 21: 11–12 часто вживався у літературі міллеритів та на їхніх табірних зібраннях, які були присвячені дослідженню біблійних пророцтв та пророчих періодів. За допомогою цього біблійного уривку, міллерити робили заклик до духовного пробудження, оскільки вони були впевнені, що пророцтва вказували на близькість другого приходу Христа [3, с. 84]. Також саме з вказівкою на біблійні пророцтва була створена назва журналу «Вартова Башта»: «Це вказувало на мету, якою журнал мав служити для виконання біблійних пророцтв» [1, с. 752].

Тепер звернемо увагу на другу частину назви журналу – «*Вісник присутності Христа*». Вислів «присутність Христа» вказувала на особливе переконання Рассела, у невидиму для людських очей другу присутність Ісуса Христа. Більшою мірою зосередимося на слові «Вісник» (*Herald*).

Перед початком публікування власного журналу, Чарльз Рассел працював у журналі «Вісник Ранку» (*Herald of the Morning*) у співробітництві впродовж 1877–1879 рр. з адвентистським служителем Нельсоном Барбуром. Тут варто вказати, що 1878 році відбулась певна реорганізація цього періодичного видання, і також постало питання можливої зміни назви цього журналу. Однак було прийнято рішення залишити попередню назву, оскільки згідно слів Рассела, «ми не могли придумати жодної кращої або більш виразної». Рассел приймав активну участь у фінансовій підтримці та написанні статей «Вісника Ранку». Таким чином, можна зробити висновок, що особисто Рассел разом з Барбуром, схвалив цю назву журналу, вважаючи її найбільш влучною. Зазвичай Рассел називав цей журнал просто «Вісник» (*Herald*), у якому зазначалося: «опублікований Ч. Т. Расселом та Н. Х. Барбуром» [6].

Однак на цьому історія дослідження терміну «Вісник» (*Herald*) не закінчується. Справа в тому, що цей термін був поширений як у виданнях міллеритів так і у виданнях різних адвентистських спільнот у подальший час. У міллерити почали видавати періодичне видання *Advent Herald*, яке згодом впродовж десятиліть публікувалося під керівництвом відомих міллеритів, а згодом євангельських адвентистів, Джошуа Хаймса та Йосії Літча. У 1874 році цей журнал змінив назву на *Messiah's Herald* [2]. Суботні адвентисти у свою чергу з 1849 р. почали випускати власне друковане видання, яке на початку 1850-х років прийняло назву *Second Advent Review and Sabbath Herald* [4, с. 14]. Джордж Сторрс з 1863 до 1871 рр. видавав журнал *The Herald of Life and the Coming Kingdom*, читачами якої були члени адвентистської спільноти «Союз Життя і Приходу» [4, с. 286].

Також варто відмітити, що спільноти Дослідників Біблії, які після смерті Рассела відокремилися від групи, яка у 1931 році прийняла назву «Свідки Єгови», утворили власні періодичні видання. Ці спільноти визнають спадщину Рассела та важливу роль міллеритського руху. І їхні видання також містять термін *Herald – The Dawn and Herald of Christ's Presence* [9] *The Herald of Christ's Kingdom* [10].

Отже з вищенаведеного можна зробити висновок, що на походження назви журналу Свідків Єгови «Вартова Башта» вплинуло знайомство і співпраця Чарльза Рассела, засновника цього руху, з постатями Джорджа Сторрса та Нельсона Барбура, які були представниками адвентизму, що має походження з міллеритського руху.

Список використаних джерел

1. Fighters Against God Losing the Battle. *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*. 1977. Vol. 98, no. 24. P. 748–754.
2. Fortin D. Evangelical Adventists. *Encyclopedia of Seventh-Day Adventists (ESDA)*. 2023. URL: <https://encyclopedia.adventist.org/article?id=D99M>.
3. Knight G. R. William Miller and the rise of Adventism. Nampa, Idaho : Pacific Press Publishing Association, 2010. 336 p.
4. Land G. Historical Dictionary of the Seventh-Day Adventists. Lanham, Maryland; Toronto; Oxford : The Scarecrow Press, 2005. 419 p.
5. Proclaiming the Lord's Return (1870-1914). *Jehovah's Witnesses: proclaimers of God's kingdom*. Brooklyn, N.Y., 1993. P. 42–60.
6. Russell C. T. Supplement to Zion's Watch Tower And "Herald of Christ's Presence.". *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*. 1879. Vol. 1, no. 1. P. 1–2.
7. Storrs G. Man in Death: Conscious or Unconscious. *The Bible Examiner*. 1877. Vol. 22, no. 3. P. 81–83.
8. Storrs G. The Watch Tower or Man in Death and The Hope of A Future Life. New York, 1850. 96 p.
9. The Dawn and Herald of Christ's Presence. *Dawn Bible Students Association*. URL: <http://www.dawnbible.com/content.htm>.
10. The Herald of Christ's Kingdom. *Pastoral Bible Institute*. URL: <https://herald-magazine.com/>.

РОЗВИТОК ЗЕМЕЛЬНОЇ ОРЕНДИ У МЕЛІТОПОЛЬСЬКОМУ ТА БЕРДЯНСЬКОМУ ПОВІТАХ ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНІІ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XIX СТОЛІТТЯ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

к.і.н., доц. Пачев С.І.
аспірант Буцький П.Е.

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Всебічне дослідження економічної історії України неможливе без комплексного аналізу земельних відносин. Особливої важливості воно набуває при дослідженні минулих епох, коли українське суспільство носило переважно аграрний характер. Вивчення різних

аспектів земельних відносин важливе також у регіональному розрізі, оскільки дозволяє краще зрозуміти історію конкретного регіону.

У зв'язку із вищезазначеним метою дослідження є визначення особливостей орендних відносин селянських господарств у Бердянському повіті Таврійської губернії. Хронологічні межі дослідження – друга половина 19 -початок 20 ст. Метою дослідження є особливості орендних земельних відносин на території повіту та їх динаміка.

Земським статистичним обстеженням Таврійської губернії, проведеним у середині 1880-х років, було констатовано, що селянство цього регіону почало активно втягуватися в орендні відносини. Виборку даних по Бердянському повіту ми пропонуємо у вигляді таблиці.

Таблиця 1

Орендні земельні відносини селян Бердянського повіту Таврійської губернії за ознакою власності орендованої землі за даними земської статистики 1886 р. [1]

Кількість орендованої орної землі	Десятин	%
Загальна кількість орендованої орної землі	117686,4	100 %
Кількість орендованої казенної орної землі	10107,05	8,6 %
Кількість орендованої селянської надільної орної землі	93899,48	79,8
Кількість орендованої приватної орної землі	13679,85	11,6

З таблиці видно, що основною формою орендних відносин за ознакою власності орендованої землі, у які вступали селянські господарства у Бердянському повіті, була оренда селянської надільної орної землі. Тобто, селяни переважно орендували землю у інших селян (майже 80 %). На другому місці була оренда приватної орної землі (11,6 %). Трохи менше становила оренда казенної орної землі (8,6 %).

За означеною вище характеристикою орендні відносини селян Бердянського повіту значно відрізнялися від решти повітів Таврійської губернії. Для порівняння візьмемо сусідній Мелітопольський повіт.

Таблиця 2

Орендні земельні відносини селянських господарств Мелітопольського повіту Таврійської губернії за ознакою власності орендованої землі за даними земської статистики 1886 р. [2]

Кількість орендованої орної землі	Десятин	%
Загальна кількість орендованої орної землі	219940,1	100 %
Кількість орендованої казенної орної землі	29657,5	13,5 %
Кількість орендованої селянської надільної орної землі	115732,75	52,6 %
Кількість орендованої приватної орної землі	74549,85	33,9 %

Як бачимо, у Мелітопольському повіті оренда селянської надільної орної землі хоча і стоїть на першому місці, але складає лише трохи більше половини від загальної кількості орендованої орної землі. Натомість оренда приватної орної землі складає третину від загальної кількості орендованої орної землі.

Така особливість орендних відносин селянських господарств Бердянського повіту пояснюється специфікою процесу його заселення упродовж кінця XVIII – XIX століття, у результаті чого повіт виявився майже виключно селянським (на увесь повіт було лише три поміщицьких маєтків).

Ще одна цікава особливість орендних відносин селянських господарств Бердянського повіту полягає у формі оплати за землю. У Бердянському повіті грошова форма орендної плати при оренді приватновласницьких земель становила 84,4 %, у той час як у Мелітопольському повіті лише 50,5%. Майже половина відповідних орендних відносин у Мелітопольському повіті припадала на здольщину, у той час як у Бердянському повіті лише 13,8%.

Таблиця 3

Співвідношення грошової, відробіткової та натуральної оренди приватновласницьких земель селянськими господарствами Бердянського та Мелітопольського повіту Таврійської губернії за даними земської статистики 1886 р.

Форма орендної плати	Бердянський повіт		Мелітопольський повіт	
	Грошова	11545,6	84,4 %	37648,05
Відробіткова	243,25	1,8 %	3074	4,1 %
Здольна	1891	13,8 5	33827,8	45,4 %
	13679,85	100 %	74549,85	100 %

На основі проведено аналізу можна зробити декілька висновків. З середини 19 ст. селянство регіону почало активно втягуватися в орендні відносини. Основною формою орендних відносин за ознакою власності орендованої землі, у які вступали селянські господарства у Бердянському повіті, була оренда селянської надільної орної землі. На другому місці була оренда приватної орної землі. Трохи менше становила оренда казенної орної землі. При цьому, орендні відносини селян Бердянського повіту значно відрізнялися від решти повітів Таврійської губернії. Наприклад, у Мелітопольському повіті оренда селянської надільної орної землі хоча і стояла на першому місці, але складала лише трохи більше половини від загальної кількості орендованої орної землі. Така особливість орендних відносин селянських господарств Бердянського повіту пояснюється специфікою процесу його заселення упродовж кінця XVIII – XIX століття, у результаті чого повіт виявився майже виключно селянським. Очевидною особливістю орендних відносин селянських господарств Бердянського повіту була форма оплати за землю. У Бердянському повіті грошова форма орендної плати при оренді приватновласницьких земель становила 84,4%, у той час як у Мелітопольському повіті лише 50,5%.

Список використаних джерел

1. Сборник статистических сведений по Таврической губернии. Вып. 5. Статистические таблицы о хозяйственном положении селений Бердянского уезда Изд. Тавр. губ. земства. 1887. - 352 с.
2. Сборник статистических сведений по Таврической губернии. Вып. 1. Статистические таблицы о хозяйственном положении селений Мелитопольского уезда Изд. Тавр. губ. земства. 1885. 287 с.

РОЛЬ СЛАВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ З ГУМАНІТАРНИХ НАУК

*к.і.н., доц. Пачев С.І.,
к.філол.н., доц. Пачева В.М.*

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Підвищення якості вищої освіти є одним з пріоритетів державної освітньої політики, а також діяльності співтовариства науково-педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу. Стратегія підвищення якості вищої освіти має носити комплексний характер і враховувати усі фактори, що впливають на освітній процес на усіх його стадіях. Серед цих факторів не останнє місце посідає якісне формування навчальних планів освітніх програм, яке повинно враховувати державні стандарти вищої освіти, індивідуальні освітні запити здобувачів та внутрішню організацію і новітні досягнення відповідних наукових дисциплін.

Пропонована праця присвячена проблемі відповідності окремих освітніх компонентів нормативному змісту підготовки здобувачів вищої освіти. Метою є визначити роль славістичних дисциплін у реалізації освітніх програм з гуманітарних наук на прикладі спеціальності 032 Історія та археологія.

Під гуманітарними науками зазвичай розуміють групу академічних дисциплін, предметом яких є людина як суспільна (культурна, моральна, духовна) істота, а також усе нею створене [1]. За своїм предметом гуманітарні науки відділяються як від природничих наук, так і від соціальних наук. До гуманітарної групи традиційно зараховують такі академічні дисципліни як мовознавство, літературознавство, музикознавство, філософію, релігієзнавство, мистецтвознавство, культурологію. З деякими застереженнями до гуманітарних наук зараховують також історію та археологію, які за своєю природою поєднують соціальні та гуманітарні знання.

Серед програмних результатів навчання фахівців-істориків Стандартом вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності «032 Історія та археологія» передбачено, зокрема, необхідність «розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей» [2].

Враховуючи важливість досягнення передбачених стандартом результатів навчання, у навчальних планах освітніх програм, що реалізуються за спеціальністю «032 Історія та археологія», необхідно закласти викладення курсу всесвітньої історії через низку окремих взаємопов'язаних освітніх компонентів, які виділяються не лише за хронологічним, але також і за регіональним або цивілізаційним критерієм.

Основу навчальних планів історичної освіти складають освітні компоненти, присвячені вивченню основних хронологічних періодів історії людства. При семестральному розподілі вони обов'язково мають бути розставлені у суворій послідовності – спочатку «історія стародавнього світу», потім «історія середніх віків», далі «нова історія» та «новітня історія». Вивчення кожного наступного освітнього компоненту з цієї послідовності може бути розпочато не раніше ніж після повного завершення попереднього.

Але для досягнення розуміння загальних та специфічних рис історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, а також факторів, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, хронологічного добору освітніх компонентів буде замало. Його необхідно доповнювати освітніми компонентами, побудованими за регіональним та цивілізаційним критерієм.

У залежності від особливостей освітньої програми як окремі освітні компоненти можуть бути виділені відповідно «історія стародавнього Сходу» та «історія стародавніх Греції та Риму» (їхня диференціація є не лише хронологічною, а й цивілізаційною). Можуть бути виділені окремо також «історія країн Азії та Африки», «історія країн Латинської Америки», «історія країн Західної Європи та Північної Америки» (тобто історія країн «Заходу»). В останні десятиліття в окремий освітній компонент виділяється «історія Центрально-Східної Європи». Але при цьому аж ніяк не втрачає актуальності славістичний освітній компонент.

Наповнення навчальних планів освітніх програм повинно також спиратися на внутрішню логіку організації вітчизняної історичної науки, що спирається на багатовікову історіографічну традицію та враховує новітні тенденції. У вітчизняній гуманітаристиці існують давні традиції розвитку слов'янознавства, яке представляє собою комплекс наук про слов'янські народи – їх археологію, історію, мову й літературу, культуру, фольклор та етнографію як загалом, так і у розрізі кожного народу зокрема [3]. І у цьому комплексі наук історичне слов'янознавство посідає одне з центральних місць.

Але було б помилковим розглядати його виключно у площині історичної науки, як штучно виокремлене із загального контексту всесвітньої історії проблемно-тематичне поле, присвячене висвітленню історичного розвитку декількох генетично пов'язаних між собою народів. Історичне слов'янознавство слід розглядати як у контексті історичної науки, так і у тісному взаємозв'язку із іншими дисциплінарними компонентами комплексного слов'янознавства. Саме тому славістичний освітній компонент («історичне

слов'язнознавство» або «історія слов'янських народів») не може бути повноцінно замінений освітнім компонентом «історія Центрально-Східної Європи», хоча і має із ним дуже велику область перетину.

Попри інтегрованість у європейську сім'ю народів, слов'яни все ж представляють собою окрему, найбільшу в Європі, метаєтнічну (етномовну) спільність. І шлях до розуміння історичного розвитку слов'янських народів лежить не лише через розуміння основних тенденцій історичного розвитку центральносхідноєвропейського регіону, а й через розуміння спільних історичних, культурних, ментальних та інших особливостей слов'ян взагалі.

Особлива актуальність слов'язнознавчих студій для вітчизняної гуманітаристики (і гуманітарної освіти) зумовлена також тим фактом, що український етнос також належить до слов'янської метаєтнічної спільності. І поглиблене вивчення історії зарубіжних слов'янських народів послугує кращому розумінню української вітчизняної історії.

Отже, актуальність славистичного освітнього компоненту у освітніх програмах спеціальності «032 Історія та археологія» пов'язана із необхідністю досягнення передбаченого Стандартом розуміння загальних та специфічних рис історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, а також факторів, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот. Цей освітній компонент виходить за межі блоку всесвітньої історії. Його окреме виділення зумовлене тісним міждисциплінарним зв'язком із іншими складовими комплексного слов'язнознавства та важливістю у контексті кращого розуміння вітчизняної історії.

Список джерел та літератури

1. Лісовий В.С. Гуманітарні науки. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-24653> (дата звернення: 14.04.2023)

2. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 032 Історія та археологія. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 14.04.2023)

3. Копилов С.А. Слов'язнознавство (славістика) в Україні. *Енциклопедія історії України*: Т. 9: Прил-С / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2013. 688 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=slov'janoznavstvo> (дата звернення: 14.04.2023)

РЕЛІГІЯ І ВІРУВАННЯ СКІФСЬКИХ НАРОДІВ

Періг К.Ю.

студентка магістратури

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Кочовий іраномовний народ займавший в VIII ст. до н. е. – IV ст. н. е. Причорноморські та Каспійські степи Східної Європи та територію Центральної Азії - сьогодні відомі нам як Скіфи. Багато вчених продовжують вести суперечки, причиною диспутів слугує мала кількість першоджерел. Скіфи були не писемним народом, тому про них ми можемо дізнатися лише з праць античних авторів і артефактів. Багато хто вважає, що скіфи - це об'єднана назва різних племен, які заселяли дану територію в один народ, самі ж скіфи називали себе - Сколотами. Їх об'єднувало схожість в культурі, мистецтві, одязі та способі життя. Невід'ємною частиною вивчення скіфів є їх релігія та культ вірування. Серед

Скіфів не було заведено будувати храми своїм богам або проводити пишні ритуали, але поклоніння навколишнім природним явищам, були невід'ємною частиною їх вірувань. Вони ділили всесвіт на верхній світ - небо, середній - повітря і нижній світ - земля, шаман був

сполучною ланкою в проведенні ритуалів у ролі провісника. Жерці використовували для ворожіння вербові прутья, липову кору, займалися лікуванням, підкоренням стихійних умов.

Згодом спосіб життя скіфів став напівкочовий, це дало можливість налагодити контакти з Грецією та Єгиптом, що залишило свій відбиток в культурі скіфів. Завдяки праці «Історія» відомого філософа та історика Стародавньої Греції – Геродота, ми можемо ознайомитися зі скіфською культурою їх побутом і віруванням. При веденні своїх записів, Геродот писав про скіфський пантеон, як о грецькому. Одна з легенд свідчить, що скіфи з'явилися від трьох синів першої людини Таргітая, народженого від Зевса і дочки річки Борисфен (Дніпро). При них з неба впали палаючі вогнем золоті дари – чаша, плуг з ярмом, сокира, – оволодіти якими зміг лише молодший брат Колаксай, який і став першим царем. Від Колаксай пішов рід скіфських царів. Легенда розказана греками, є більш міфологічною і свідчить, що скіфи це предки Геракла і напівдіви - напівзмії Апі. Батько заповів своїм синам випробування - натягнути його лук і перев'язатися його поясом, і той хто впорається із завданням повинен був стати правителем цих земель. Тільки молодший син Скіф впорався із завданням, від нього і пішло славне Скіфське плем'я.

Скіфську богиню Табіті, яку греки прирівнювали до своєї богині Гестії, скіфи шанували найбільше. Табіті очолювала культ домашнього вогнища та єдності, її шанували як володарку та матір свого народу. Культовим підношенням для богині служила зола зібрана з домашніх вогнищ, що підтверджують знайдені зольні пагорби на місці поселення в Кам'яному Городищі, де проводилися ритуали на честь пращурів. Геродот у своїх записах вказує, що скіфи приносили «клятву царського вогнища», вважаючи себе нащадками первісних народів, і кара за порушення клятви була страшною [2].

Першими богами й прабатьками скіфів були - Папай і Апі, у своїх записах Геродот порівнює їх з Зевсом і Геєю. Вони були дітьми Табіті, їх союз був втіленням традиційного шлюбу, який породив між собою повітряний простір – «середній світ». Папай уособлював небо, був прабатьком Всесвіту, але різні переклади його ім'я дають різне значення - батько, захисник, хранитель. Скіфи завжди прохали його про допомогу в найважчі часи, він розподіляв добро і зло на землі, допомагав шаманам бачити майбутнє.

Апі - прародителька скіфів, була богинею вологої землі, її ім'я перекладалось як річка, вода. Апі зображували як діву з зміїними кінцівками або з рослинним корінням замість ніг, а її голову покриває убір який символізує родючість. Апі уособлює Дерево Життя - яке об'єднувало землю, повітря і небо та демонструвало зв'язок з предками. Грифони незвичайні супутники скіфської богині Апі, які зв'язують два світи, були перейняті з єгипетської та грецької культури, де його зображення були знайдені ще IV ст. до н. е. на о-ві. Крит. За легендами, саме грифони охороняли родовище золота, яке так поважали скіфи, золото було ще однією реліквією в шаманських обрядах [1].

До третього розряду богів семибожного пантеону відноситься скіфська богиня Аргімпаса. Це третє втілення богині родючості на ряду з Табіті та Апі. Геродот у своїх роботах порівнює її з грецькою Афродітою - богинею матеріального багатства, пристрасті та зачаття, володаркою дикої природи. Скіфи, приділяли велику перевагу культу родючості та тваринному світу. Період проведення обрядів припадав на зміну сезонів року. Особливістю ритуалу скіфів, було безкровне підношення богам. Вони просили у богині примноження домашньої худоби. Ознаки Культу Аргімпаси були знайдені в Північному Причорномор'ї [3].

Скіфський Таргітай з легенд, з часом взяв на себе образ грецького бога Геракла, залишивши за собою тільки право - першої людини і родоначальника скіфів. Але незважаючи на це, культ золота – ритуал зі священним золотом який впав з небес, скіфи шанували, оточуючи його таїнством. Один з ритуалів полягав в пишній трапезі та підношення богу подарунків із золота, цей ритуал прославляв Бога Таргітая, який пожертвував собою, отримавши Божественні подарунки з небес. Геракл - напівбог, напівлюдина мав велику популярність у скіфів. Його перевтілення за героїчні заслуги з

простої людини в бога, давало скіфам вірування в загробне життя. Зображення з подвигами Геракла, що вихваляли його геройські подвиги були знайдені в багатьох курганах.

Значну нішу у віруванні скіфів займав культ предків. Він був заснований на вірі в потойбічний світ і життя після смерті. Померлі ставали духами, та покровителями свого племені, за допомогою до яких зверталися одноплемінники в скрутні хвилини, і якщо руйнувалися могили предків, це був привід до початку війни. Геродот описував похорон скіфів, так: «скіфів, як простих, так і «царів», після смерті 40 днів возили по всій окрузі і друзі покійного влаштовували частування для всього похоронного кортежу і для нього самого.» [2]. Самі могильники облаштовувалися всім необхідним для подальшого загробного життя померлого: посудини, зброї, прикраси, предмети якими користувався за життя скіф. Вельмож ховали з служниками та конями, а жерців з «дарами» для бога (варене м'ясо і золото). Один з відомих курганів розташований в Нікополі, Дніпропетровської області – Чортмлик.

Гойтосір він же Аполлон у грецькій культурі, був посередником між небом і землею. Скіфи шанували його як молодого юнака, провидця і борця за справедливість, неперевершеного стрілка і знахаря. На честь нього був створений культ стріли, де йому поклонялися, як лучнику. У похованнях в данину Гойтосіру завжди клали стріли.

Скіфи були войовничим народом і культ війни для них був важливий. Це єдине божество, якому скіфи створювали жертвенник. На певній площі з хмизу збирали гору, верх укріплювали й розміщували там меч. Нам не відомо ім'я Скіфського божества, але Геродот акцентує схожість з Аресом, грецьким богом війни. Це єдиний бог, якому приносили криваві жертви у вигляді тварин і полонених, окроплюючи кров'ю меч на вівтарі [2].

На думку Геродота втіленням у Скіфській міфології бога Посейдона виступав Фагімасад (Тагімасад). Він був богом, плодоносних вод, річок та морів, але з часом посиленням ролі вершників став також і богом конярства. Він не відносився до пантеону семи богів, так як його відмінною рисою було те що йому поклонялися лише царські скіфи, які вважали його своїм прабатьком.

Скіфські племена не були доброзичливі до інших релігій і не схвалювали втручання в свій життєвий устрій. Тому багато вчених вважають, що поява грецького етносу в Скіфії, це політичний хід скіфських царів для зміцнення своєї влади.

Список використаних джерел

1. Безсонова С. С. Релігійні уявлення скіфів. К.: Наукова думка, 1983. 137с.
2. Геродот. Історії в дев'яти книгах. К.: Наукова думка, 1993. 576с.
3. Мурзін В. Ю. Скіфія: історія, господарство, побут, релігія, мистецтво, військова справа. Миколаїв: Можливості Кіммерії, 2004. 148 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ АБСОЛЮТНОЇ МОНАРХІЇ В АНГЛІЇ

к.і.н., доцент Полякова Л.І.

Бурдіна У.О.

студентка магістратури

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Встановлення абсолютизму в Англії відбулося наприкінці XV ст. після завершення 30-річної міжусобної війни 1455-1485 рр. королів Ланкастерської династії та прихильників Йоркської династії, які заперечували корону. Ця багаторічна боротьба всередині панівного класу увійшла в історію як війна Білої та Червоної Троянд, оскільки в гербі Ланкастерів була червона троянда, а в гербі Йорків – біла. За царювання на престол родича Ланкастерів – Генріха VII Тюдора (1485-1509), і його одруження з донькою Йоркського короля Едуарда IV, що раптово помер в 1483 р. – Єлизаветі, ці обставини дозволили закінчити війну і об'єднати білу і червону троянди в одному гербі.

Метою даного дослідження є з'ясування основних рис англійського абсолютизму.

Які основні ж основні риси характеризують абсолютну монархію? Наведемо їх:

- Влада монарха нічим не обмежена, більш того його воля вище законів держави, монарху дозволено порушувати їх на свій розсуд.

- Спадкова передача влади, при абсолютній монархії. Верховний правитель розцінює державу як свою приватну власність і цілком логічно, що бажає її передати у спадок своїм дітям.

- Централізація всіх владних повноважень: верховний правитель відає всіма аспектами держави від армії, до культури та освіти.

- Жорстка ієрархічна структура державного апарату [2, с.114].

Встановлення абсолютизму в Англії обумовлено низкою об'єктивних причин. По-перше, процес початкового накопичення та розвиток капіталістичних відносин у сільському господарстві та промисловості потребували сильної королівської влади. У цьому було зацікавлене нове дворянство – джентрі, яке перетворило свої маєтки на товарні господарства. У селі відбувався аграрний переворот: підвищений попит на англійську вовну зробив не вигідним зайняття землеробством, а прибутковим – розведення овець. По-друге, великі географічні відкриття та колонізація заморських територій могли здійснюватися за допомогою сильної королівської влади.

Феодальне дворянство стає неоднорідним. Великі феодалі, котрі прагнули зберегти панщинну систему господарства, становили прошарок старого дворянства. Війна Білої та Червоної Троянд призвела майже до винищення великої частини вищої феодальної знаті. Вважають, що лише принців королівської крові у цій війні загинуло понад 80 людей.

Селянство зазнало серйозних змін. У XV ст. відбулося звільнення від особистої залежності більшості вілланів. Англійське селянство тепер поділялося на дві основні юридичні категорії: копігольдери – спадкові власники феодального наділу, які володіли нею за копією або витягом з протоколу маноріального суду. Вони були особисто вільні, платили лорду фіксовану ренту і несли низку повинностей, але політично були безправними – позбавлені виборчих прав та судового захисту; фрігольдери (вільні власники) – власники своєї землі, що вносили за неї фіксовані платежі. Вони користувалися захистом королівського суду, а фрігольдери, що розбагатіли, брали участь у виборах до парламенту. У XVI ст. утворюється третя група селян – орендарі (лізгольдери), що тримали землю у феодалів на умовах короткострокової або довгострокової оренди.

Специфіка англійського абсолютизму полягала у його незавершеності, тобто, він не мав класичних рис, як у Франції. По-перше, поряд із сильною королівською владою існував станово-представницький орган – парламент. По-друге, зберігалося місцеве самоврядування. Мирові судді, в чіїх руках була влада на місцях, виконували свої обов'язки безкоштовно. По-третє, в Англії був відсутній розгалужений бюрократичний апарат. По-четверте, була відсутня постійна армія, оскільки застосовувалася міліційна система комплектування армії. Острівне становище Англії слугувало достатнім захистом від нападу ззовні[2, с.180].

На чолі держави стояв король. Королі династії Тюдорів мали сильну владу, оскільки досягли економічної могутності. У їх власність перейшли всі землі феодалів, що загинули у війні Білої та Червоної Троянд, що склало п'яту частину всіх земель Англії. Крім того,

Генріх VII жорстоко розправлявся з феодалами, які намагалися протидіяти централізації королівської влади. По «закону проти ліврей» було розпущено всі феодальні військові дружини і запроваджено монопольне право короля використовувати артилерійські гармати.

Таким чином, в досліджені були з'ясовані основні риси англійського абсолютизму, та його відмінності від класичного французького.

Список використаних джерел

1. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / А.В. Грубінко. Тернопіль, 2010. 392 с.

2. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.

ХРОНОЛОГІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК ПРИАЗОВ'Я ТА НИЖНЬОГО ПОДНІПРОВ'Я

аспірант Синичків Ю.В.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Проблематику хронології пам'яток в сучасних дослідженнях палеоліту вирішують завдяки кореляції даних відносного та абсолютного датування, котрі базуються на методах різних наукових дисциплін. Це як дані стратиграфії, геофізики, геоморфології (геологічний метод), палеонтології, палінології (спорово-пилковий метод); методи абсолютного датування (радіокарбонівий, калій-аргоновий, торієвий, термолюмінесцентний та ін.). Найбільш розробленим є радіовуглецевий (радіокарбонівий) метод, за останні роки база даних, отриманих завдяки цьому методу постійно зростає, що забезпечує створення більш точних хронологій та періодизацій. Схеми культурно-хронологічної атрибуції пам'яток археології південного регіону України, у 50-х до середини 80-х років ХХ століття переважно базувалися на типології крем'яного інвентарю, оскільки більшість пам'яток не мала ні чітких геолого-стратиграфічних визначень, ні абсолютних дат [1, 2, 17, 18,19]. В узагальнюючій роботі «Палеолит ССРСР» чи не вперше було опубліковано по одній радіовуглецевій даті для степових пам'яток: Амвросіївки, Муралівки та Сагайдака I [21, с. 356-357]. В іншому розділі що описує добу верхнього палеоліту О. М. Рогачов та М. В. Анікович представили хронологічну схему розвитку пізнього палеоліту Східної Європи. Відповідно до неї, відому на Приазов'ї, стоянку Амвросіївка віднесли до кінця ранньої пори (середньо-валдайський час), а стоянки Золотівка I, Муралівка, Кам'яна Балка I та II – до середньої (пізньовалдайський, осташківський, час) [27, с. 225]. Подана схема мала вплив і на більш пізніші культурно-хронологічні розробки, в яких, попри типолого-статистичні дані більше уваги приділяли абсолютному й відносному датуванню. Починаючи із середини 1980-х років хронологія та періодизація археологічних пам'яток, стала в більшості базуватись на даних геолого-стратиграфічних визначень та, нечисленних на той час, 237 радіокарбонівих датах [5, 13, 14. 15. 16,26,29].

У 1990-их роках активізувався процес накопичення даних із відносного та абсолютного датування, а також вдосконалення уже існуючих і створення нових схем культурно-хронологічної атрибуції пам'яток регіону [4, 6. 10, 23. 31]. Так, у роботах з датування пам'яток Східної Європи та Євразії публікувалися списки абсолютних дат, було визначено культурну атрибуцію пам'яток та їх розподіл відповідно хронологічних зрізів [30]. Хронологічні групи пам'яток та межі періодів розвитку археологічної культури, були встановлені на базі даних радіовуглецевого датування [30. с. 42-46], вони виявились дещо відмінними від визначених раніше, згідно етапів геологічної періодизації [27 с. 225]. До прикладу: було отримано з десятка радіовуглецевих дат для восьми пам'яток Нижнього Подніпров'я та Присивашся, отримані за зразками кісток в Київській лабораторії. Із них чотири дати – для пам'яток із культурним шаром і фауною: Нововолодимирівка II – 19340±95 р. т. (Кі-6203), Дмитрівка – 16520 ± 95 р. т. (Кі-5826), Вознесенка IV, нижній шар — 16900 ± 100 р. т. (Кі6359) та середній (основний) шар – 19400 ± 80 р. т. (Кі-6358), а три дати – для місцезнаходжень: Леонтіївка – 12150 ± 90 р. т. (Кі-6201), Солоне озеро Ia 12700 ± 60 р. т. (Кі 6357) і Солоне озеро IXa – 14800 ± 80 р. т. (Кі 6360) [9. 10, 11]

У 2000-их рр. з'явилася низка робіт О. О. Кротової присвячених проблемам датування та періодизації пам'яток Півдня України, автором введено у науковий обіг низку нових абсолютних дат та опубліковано зведену таблицю із. приблизно, 60 наявних на той час абсолютних датувань. Окрім того, було запропоновано один з варіантів схеми хронології пам'яток регіону, згідно кореляції з природно-кліматичними періодами пізнього

плейстоцену кількох східноєвропейських геохронологічних схем [4]. Також дослідниця присвятила значну частину своєї праці, стоянці Амвросіївка. Як зазначає автор на поч. 1980-х років більшість науковців, датували пам'ятку пізньою порою верхнього палеоліту. На теперішній час встановлено, що стоянку датують за 16 некаліброваними та AMS дат, отриманих за зразками зубів та кісток, часовий інтервал 21 000 – 16 000 років тому, згідно кістяного та кам'яного інвентарю пам'ятка належить до епіграветської культурної традиції [5, 15].

У першій половині 2000-х рр. ще один дослідник, І. В. Сапожников представив трьохчленну схему хронології пізнього палеоліту півдня Східної Європи, згідно якої кожен із трьох підрозділів (рання, середня та заключна пори) розподілено, в свою чергу, ще на три рівні (нижній, середній і пізній). Проте, автор зазначає, що «вік низки комплексів обґрунтований лише типологією інвентаря та аналогіями» [13, с. 15]. Згодом були опубліковані хронологічні розробки інших дослідників. Котрі охоплюють дещо ширші території та/або хронологічні рамки. В ще одній роботі колективу авторів розглянуто хронологію, культурну специфіку та економіку Північного Надчорномор'я (із Кримом та Молдовою включно). Вони вказують на факти співіснування середньопалеолітичних і верхньопалеолітичних пам'яток до 28 тис. р. т., включно, і припускають можливість доживання у Криму деяких середньопалеолітичних пам'яток до 20 тис. р. т. [5]. Ю. Е. Демиденко, котрий присвятив роботи культурно-хронологічній диференціації пам'яток Надчорномор'я і ввів термінологію для визначення хронологічних періодів, загальноприйнятою у Європі. У його напрацюваннях дано характеристику відрізка доби верхнього палеоліту від 36/35 до 18/17 тис. р. т., а для раннього (перехідного) періоду (36/35—29/28 тис. р. т.), як зазначає автор, було характерним співіснування пізніх середньопалеолітичних та верхньопалеолітичних (Селет, Оріньяк) індустрій, а для середнього періоду (28/27—19/18 тис. р. т.) – Селету – на початку і Епіоріньяку – в кінці [22]. Вже інший український археолог Л. Л. Залізняк представив періодизацію та культурну диференціацію верхнього палеоліту України, котра включає 4 фази культурно-історичного розвитку: ранню, середню, пізню та фінальну. Автор підкреслив перехідний характер ранньої фази (40—27 тис. р. т.), характерне співіснування ранньопалеолітичних (Мікок, Леваллуа-мустьє) та верхньопалеолітичних (Богунісьєн, Оріньяк, Селет, Сокирниця I) індустрій. Аргументується домінування під час середньої (27—19 тис. р. т.) і пізньої (19—14 тис. р. т.) фаз верхньопалеолітичних культурних традицій 239 (технокомплексів) – Епіоріньяку, Гравету, Епігравету, та окремих культур – під час фінальної фази (14—10 тис. р. т.) [3].

Що ж до власне датування найбільш досліджених пам'яток то наприклад: трьома десятками абсолютних дат забезпечена кам'яно-балківська група стоянок у Північно-Східному Надазов'ї розташованих у часовому інтервалі від 10000 до 15500 н/кал. років тому. Її основний (2-й) культурний шар було досліджено на площі понад 2000 кв. м та датовано у межах 18—16 тис. р. т. Дослідники стоянки вважають Кам'яна балка II ранішим за Кам'яну балку I, яка має дві радіовуглецеві н/кал. дати: — 14670 ± 105 р. т. (AA-4797) та 11500±180 р. т. (ISGS-2954). Одну н/кал. дату отримано також для стоянки Кам'яна балка III (II, середній культурний шар): — 13450±250 р. т. (ИГРАН-2726) [Леонова и др. 2006, 2015, 2018]. Отримано радіокарбонovu дату для стоянки Осокорівка I (гор. 3-в), зроблено по кістці бізона, що походить із розкопок 1940-х років: —12640±60 р. т. (GrA-33123). Останнім часом залишки стоянки датують добою фінального палеоліту та вважають своєрідною осокорівською культурою або рогалицько-царинківською культурною єдністю [8; 9; 3, с. 13].

Список використаних джерел

1. Єфименко П.П.. Палеоліт і неоліт СРСР. Матеріали та дослідження з археології СРСР. Москва-Ленінград. 1941. 304 с.
2. Борисковский П.И. Палеоліт України. Історико-археологічні нариси. Матеріали та дослідження з археології СРСР. 40. М.-Л. 1953. 462 с.

3. Залізняк Л.Л. Періодизація та культурна диференціація верхнього палеоліту України. *Археологія*. № 4. 2010 С. 3-9.
4. Кротова О.О. Проблеми датування та періодизації пам'яток степової зони доби верхнього палеоліту // *КДУ*. 2003. Вип. 4. С. 183-198.
5. Кротова О.О. Пізньопалеолітичні мисливці азово-чорноморських степів. К., 2013. 420 с.
6. Оленковський Н. П. , В. Ларін Знахідки пізнього Палеоліту та Неоліту в степовому Нижньодніпровському Лівобережжі. *Проблеми археології Північного Причорномор'я*. Х., 1991. С. 11-21
7. Оленковський Н. П. Пізньопалеолітичні пам'ятки Нижнього дніпра // *Короткі повідомлення інституту Археології СРСР/ Проблеми Палеоліту Східної Європи*. - М., 1992, Вип. 206. С. 64-68
8. М. Оленковський. Культурно-історичні процеси в пізньому палеоліті та мезоліті Присивашшя// *Археологія і етнографія Східної Європи: матеріали і дослідження (збірка наук. праць, присвячена 60-літтю В.Н, Станко)*. Одеса, 1997. С. 103-112
9. Оленковський М. Нові палеолітичні та неолітичні пам'ятки в Присивашші / *Археологічна збірка Херсонської обласної інспекції охорони пам'яток*.: Херсон, 1999. Вип. 1. С. 179 - 197
10. Оленковський М. П. Про походження і розвиток північно-приазовської пізньопалеолітичної культури // *Statum plus*. Санкт-Петербург-Кишинів-Одеса-Бухарест, 2001-2002. Вип. №1. С. 383-392
11. Оленковський М. П. Культурно-історичний аспект мезоліту Присивашшя // *Людина в історії та культурі. Збірник наукових робіт в честь 70-ти ліття Станко В. Н.*Одеса-Терновка., 2007. С. 120-128
12. Оленковський М. Н. Планіграфічні дослідження пізньопалеолітичних стоянок Присивашшя. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Північне приазов'я в епоху кам'яного віку – енеоліту»*.: Мелітополь. – Сміт. Мирне. 2013. С. 132-138
13. Сапожников І.В. Пізній палеоліт степів Південного-Заходу України: хронологія, періодизація і господарство: дис. ... докт. істор. наук: 07.00.04 / Сапожников Ігор Вікторович. К., 2005а. 320 с.
14. Сапожников І. Хронологія і періодизація пізнього палеоліту півдня Східної Європи / І. Сапожников // *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. – Вип. 9. Львів, 2005б. С. 14-31.
15. Федорченко О. С. Пізній палеоліт Північного Надчорномор'я та Надазов'я. Історія дослідження [Текст] : дис канд. іст. наук : 07.00.04 / Федорченко Олена Сергіївна ; Нац. ун-т "Києво-Могилян. акад.". К., 2010. 250 арк
16. Цеунов І.А. Дослідження палеоліту материкової України в останній третині ХІХ – першій половині ХХ ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук(доктора філософії) за спеціальністю 07.00.04 – Археологія. – Інститут археології НАН України, Київ, 2018
17. Шовкопляс І.Г. 1974. Деякі питання вивчення пізнього палеоліту на Україні за роки Радянської влади. *Археологія*. Вип.. 13. 1974. С. 3-11.
18. Борисковский П.И. (ред.) Палеолит СССР / П.И. Борисковский (ред.). М.: Наука, 1984. 382 с. 63.
19. Борисковский П.И. Палеолит бассейна Днепра и Приазовья / П.И. Борисковский, Н.Д. Праслов // *САИ*. 1964. Вип. А1-5. 54 с.
20. Борисковский П.И. Исследование памятников каменного века в бассейне р. Миус (Приазовье) в 1949 и 1950 гг. / П.И. Борисковский // *КСИА ИА АН УССР*. 1953б. Вип. 2 . С. 63-64
21. Борисковский П.И. Некоторые местонахождения каменного века в Приазовье / П.И. Борисковский // *КЗТКМ*. 1957. Вип. 1. С. 135-145.

22. Демиденко Ю.Э. Северное Причерноморье в европейском контексте проблематики раннего и среднего периодов верхнего палеолита / Ю.Э. Демиденко // Человек в истории и культуре. Одесса – Терновка, 2007. С. 52–79.
23. Леонова Н.Б. Палеоэкология равнинного палеолита (на примере комплекса верхнепалеолитических стоянок Каменная балка в Северном Приазовье) / Н.Б. Леонова, С.А. Несмеянов, Е.А. Виноградова, О.А. Воейкова, М.Д. Гвоздовер, Е.В. Миньков, Е.А. Спиридонова, С.А. Сычева. М.: Научный мир, 2006. 342 с. .
24. Леонова Н.Б. Многослойный памятник верхнего палеолита Северного Приазовья каменная Балка II — история изучения и результаты исследований / Н.Б. Леонова, Е.А. Виноградова, С.П. Медведев, Б.Г. Плохенко // Исторические исследования. Вып №3. 2015. С. 46-75.
25. Леонова Н.Б. Основной слой Каменной Балки II: новые данные по материалам раскопок 2014 – 2017 г.г. / Н.Б. Леонова, Е.А. Виноградова // ЗИИМК РАН. — СПб: ИИМК РАН, 2018. – Вып № 17. Ч. 117–125.
26. Рогачев А.Н. Поздний палеолит Русской равнины и Крыма / А.М. Рогачев, М.В. Аникович // Палеолит СССР. М.: Наука, 1984. С. 162–271.
27. Оленковский Н.П. Поздний палеолит и мезолит Нижнего Днепра: дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.06 / Оленковский Николай Петрович автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.06. К., 1989. 16 с.
28. Сапожников И.В. Поздний палеолит степей Нижнего Приднестровья: дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.00 / Сапожников Игорь Викторович . Л., 1987а. 16 с.
29. Сапожников И.В. Хронология и периодизация позднего палеолита Степной Украины . Вип. 16. 2004. с. 195–236.
30. Станко В.Н. Хронология и периодизация позднего палеолита и мезолита Северного Причерноморья / В.Н. Станко, Ю.С. Свеженцев // БКИЧП АН СССР. Т. 57. 1988. С. 116–120.
31. Сеницын А.А., Радиоуглеродная хронология верхнего палеолита Восточной Европы / А.А. Сеницын, Н.Д. Праслов, Ю.С. Свеженцев, Л.Д. Сулержицкий // Радиоуглеродная хронология палеолита Восточной Европы и Северной Азии. Проблемы и перспективы. АИ. Вып. 52. СПб, 1997. С. 21–46.

ДОНЦОВСЬКІ СТУДІЇ В МЕЛІТОПОЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

*д.і н., професор Ситник О. М.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

30 березня 2023 року виповнилося 50 років з дня смерті, а 29 серпня цього ж року має виповнитися 140 років з дня народження визначного українського мислителя, доктора права, провідного ідеолога українського націоналізму Дмитра Донцова.

Постать Дмитра Донцова до сьогодні залишається непересічною й не до кінця збагненою загалом. Натомість роль і місце Д. Донцова в українській культурі та формуванні української національної ідеології є визначними, справді етапними й доленосними [1].

19–21 вересня 2003 року в м. Мелітополі відбулася Всеукраїнська наукова конференція, організована і проведена Мелітопольським державним педагогічним університетом за допомоги вчених Запорізького державного університету та деяких інших вищих навчальних закладів. Конференція була присвячена 130-річчю з дня народження М. І. Міхновського та 120-річному ювілею Д. І. Донцова – теоретиків українського націоналізму, видатних політичних діячів минулого століття. У конференції взяли участь науковці з 19 вищих навчальних закладів і науково-дослідницьких установ Бердянська, Донецька, Дніпропетровська, Запоріжжя, Ірпеня, Києва, Кіровограда, Мелітополя, Сімферополя, Харкова, у тому числі Таврійської державної агротехнічної академії, місцевих філій Відкритого міжнародного Університету розвитку людини «Україна»,

Донецького університету внутрішніх справ, Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського та ін. Загалом з доповідями та повідомленнями виступило 58 чол., з яких 7 докторів наук, 32 кандидати наук. Конференцію відкрив і вів завідувач кафедри історії МДПУ, кандидат історичних наук, доцент В. В. Гудзь. Вітальне слово учасникам заходу виголосив голова оргкомітету конференції, ректор МДПУ, заслужений діяч освіти України, професор І. П. Аносов. На пленарному засіданні було заслухано 8 доповідей. Першим виступив доктор історичних наук, декан історичного факультету Запорізького державного університету, професор Ф. Г. Турченко. Його доповідь «Життя і світогляд Миколи Міхновського» була присвячена аналізу процесу формування світогляду Миколи Міхновського та його взаємин з українськими політичними колами. Професор Федір Турченко відзначив, що хоч впродовж останнього часу постать засновника першої у підросійській Україні української партії привернула увагу багатьох дослідників, вони, за браком джерел, у розумінні феномену М. Міхновського загалом не змогли піднятися вище емігрантської історіографії 1920-х – 1960-х років. Ф. Г. Турченко, скориставшись архівними даними, не лише встановив дату народження М. Міхновського, а й прослідкував особливості становлення його світогляду, зокрема, національної самосвідомості, у дитячі та юнацькі роки. На підсумковому засіданні було констатовано, що під час конференції введено в науковий обіг чимало нових фактів і теоретичних положень з життя та творчості М. Міхновського й Д. Донцова, зокрема, історичних даних, які сприятимуть розвитку української історії, історіографії й історіософії. Низка теоретичних і практичних питань, пов'язаних з національно-державницькою та націоналістичною ідеологією, викликала гострі, але плідні дискусії з участю фахівців різних напрямів гуманітарних наук. Учасники конференції у своїй переважній більшості підкреслили актуальність вивчення і залучення в науковий обіг та навчально-виховний процес значної теоретичної спадщини класиків вітчизняної гуманітарної думки, в тому числі ідеологів українського націоналізму, і окреслили коло актуальних питань, які потребують подальшого дослідження істориками, філософами, представниками педагогічної та інших наук. Важливими були й висновки цієї конференції, зокрема: регулярно проводити Донцовські читання на батьківщині вченого у м. Мелітополі на базі МДПУ із залученням фахівців різних наукових дисциплін; рекомендувати до друку доповіді, представлені на пленарному та секційних засіданнях конференції; підтримати вимоги громадськості м. Мелітополя щодо надання імені Дмитра Донцова одній із вулиць міста; відзначити необхідність видання хрестоматій і збірників творів українських мислителів, зокрема, теоретиків українського націоналізму для вирішення навчально-виховних завдань, викладених у програмі «Освіта ХХІ століття», практичних завдань українського державотворення тощо [2].

Події останніх років в Україні значною мірою актуалізували та підкреслили значимість багатьох ідей фундатора «чинного» («вольового») націоналізму Дмитра Донцова. Особливо це є важливо з огляду на те, що національна свідомість і розуміння власної історії це не просто її знання – а усвідомлення всіх проблем і головних аспектів української історії [3].

Впродовж останнього часу для українців все більш нагальним стає завдання національно-визвольної боротьби з метою здобуття реальної незалежності. Сучасна російсько-українська війна стала вирішальним етапом цієї боротьби. Відтак постає запит на ідеологію, котра б найбільшою мірою відтворювала парадигму незалежності української держави. І такою ідеологією є доктрина «чинного» («вольового») націоналізму Д. Донцова. Вчення Дмитра Донцова є нагальним з огляду на цілу низку його досягнень на ниві політичної філософії та історіософії, котрі злободенними і в наш час. Так, саме Донцов вперше вивів формулу: «Росія без України – вже не наддержава», не повноцінна імперія, відтак він акцентувався на віковій загрозі Російської імперії для європейської стабільності та демократії.

Завдяки професору Віктору Гудзю, проведена вперше у вересні 2003 року в Мелітопольському державному педагогічному університеті Всеукраїнська наукова

конференція, присвячена 130-річчю з дня народження Миколи Міхновського та 120-річному ювілею Дмитра Донцова, фактично стала Першими Донцовськими читаннями. Згодом, у вересні 2008 року у в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького відбулися Другі Донцовські читання, а у вересні 2013 року – відбулися Треті Донцовські читання.

Наприкінці 2015 року в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького було утворено Науково-дослідницький центр імені Дмитра Донцова. А в жовтні 2018 року, вже в рамках діяльності цього центру, було проведено Четверті Донцовські читання «Дмитро Донцов: постать на тлі епохи».

Символічно, що саме на природничо-географічному факультеті (насамперед завдяки Віктору Гудзю, Ларисі Поляковій і Андрію Проценку) традиційно потужною була та залишається національно-патріотична робота і пов'язана вона саме з постаттю видатного нашого земляка – Дмитра Донцова!

Список використаних джерел

1. Баган О. Ідеологічні постулати Дмитра Донцова. URL. https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Patriotychne_vyhovannia/Info_metod_materialy/9f93dc0f-bd38-41d0-8ee7-245ffea3137a.pdf (дата звернення: 11.04.2023)
2. Гудзь В. В. Всеукраїнська наукова конференція «Теоретична спадщина Миколи Міхновського і Дмитра Донцова в контексті українського державотворення». URL. <http://old.istznu.org/page/issues/17/17/gudz.pdf> (11.04.2023)
3. Ситник О. Ідеологія «вольового» націоналізму Д. Донцова як джерело формування новітньої ідентичності української нації. Матеріали *V Бандерівських читань* «Місія України та національні інтереси в глобалізованому світі: візія націоналістів» (9 лютого 2018 р., м. Київ). URL. <http://dontsov-nic.com.ua/ideolohiya-volovoho-natsionalizmu-d-dontsova-yak-dzherelo-formuvannya-novitnoji-identychnosti-ukrajinskoji-natsiji/> (дата звернення: 11.04.2023)

ПОДІЛЬСЬКИМИ СТЕЖКАМИ МУСУЛЬМАН

Федосєєва Я.О.

*здобувачка освіти відділення управління та адміністрування, група ФК 45
ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»*

Атаманчук О.І.

викладач циклової комісії суспільних дисциплін ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»

Від нетривалого османського панування з 1672-го по 1699 р. на Поділлі практично не залишилося й сліду. Лише поодинокі пам'ятки, які зосереджені здебільшого у Кам'янці-Подільському, що за Бучацьким договором у ті роки став центром Кам'янецького єялету (провінції Османської імперії під владою губернатора — бейлербея), все ще нагадують про його завоювання османами на чолі з султаном Мехметом IV. Свідками тих подій стали культові споруди міста, яке турки називають одним словом "Кам'яніче". Як виявилось, вони й досі приховують чимало таємниць та цікавої інформації.

Від нетривалого османського панування з 1672-го по 1699 р. на Поділлі практично не залишилося й сліду. Лише поодинокі пам'ятки, які зосереджені здебільшого у Кам'янці-Подільському, що за Бучацьким договором у ті роки став центром Кам'янецького єялету (провінції Османської імперії під владою губернатора — бейлербея), все ще нагадують про його завоювання османами на чолі з султаном Мехметом IV. Свідками тих подій стали культові споруди, яке турки називають одним словом "Кам'яніче". Як виявилось, вони й досі приховують міста чимало таємниць та цікавої інформації.

Мечеті замість костелів

Захопивши 27 серпня 1672 р. за допомогою українських козаків гетьмана Петра Дорошенка та війська кримського хана Селіма I Герая кам'янецьку фортецю, султан Мехмет

IV увійшов у місто і наказав перетворити Кафедральний собор св. Петра і Павла на мечеть, яку назвав на свою честь. А 2 вересня вже побував у ній на п'ятничному намазі (молитві). Про ті часи і досі нагадує прибудований до собору мінарет. Його, вже після того як османи залишили місто, християни увінчали позолоченою статуєю Богородиці, що височіє нині над храмом. Плани побудувати другий мінарет, як того вимагають традиції зведення імперських мечетей, за свідченнями турецьких істориків архітектури Музаффера Озгюлеша і Феліза Озера, виявилися нереалізованими.

Своїй матері українського походження Хатідже Турхан-султан, яка прибула до Кам'янця-Подільського разом із військом, султан Мехмет IV присвятив костел Св. Станіслава у Старому замку, також прибудувавши до нього мінарето. Згадка про те, що вона була русинкою, тобто походила з українських земель, які на той час перебували під владою польського короля, міститься у донесеннях 1651—1654 рр. посольства Б.Репніна, Б.Хитрово й А.Іванова про перебіг перемовин у Варшаві. У двотомній праці "Дзеркало Османської імперії" (1677) французький граф Клод де ла Магделен, котрий потрапив у полон османів і тривалий час перебував при дворі султана Мехмета IV, називав Хатідже Турхан "руською селянкою, поневоленою татарами", що хоч і "згубила душу", відвернувшись від Христа та прийнявши іслам, однаково була доброю, широсердою жінкою. Такої ж думки й турецький історик минулого століття Решат Екрем Кочу, який у своєму романі "Кьосем Султан" теж згадав, що мати Мехмета IV родом з українського села.

В архівах палацу Топкапи збереглися й документи, оприлюднені професором Анатолійського університету Халіме Дору, які вказують на те, що Хатідже Турхан, супроводжуючи османську армію в поході на Хотин 1673 року, на чолі якої був її син, виїжджала за межі османського табору, аби, подихавши повітрям рідних земель, освіжити в пам'яті спогади дитинства. Тож не виключено, що вона родом з села з-під Хотина. Тим паче що в тій місцевості є чимало населених пунктів із типово турецькими назвами, як-от Анадоли, що нагадує турецьку назву Анталії — Анадолу, у перекладі "наповнений предками". Адже саме звідти вийшли праотці османів. Тож не виключено, що й українське село, в якому народилася Хатідже Турхан і мешкали її батьки, саме тому названо Анадоли.

Дійшло до нас і справжнє ім'я цієї султани — Надія, яким її нарекли при народженні й хрещенні. Згадка про це міститься у книжці письменника другої половини ХХ ст. Алі Кемаля Мерама "Матері падишахів". Тому не дивно, що султан Мехмет IV підтримував українських гетьманів у боротьбі проти польської шляхти, бо, за свідченнями українського історика Олександра Галенка, був навіть зовні схожий на козака.

Храм хасекі

На жаль, костел, перетворений на мечеть валіде (матері султана) Хатідже Турхан, не зберігся, на відміну від кафедрального собору св. Петра і Павла, який під час османської окупації став імперською мечеттю. Вцілів також домініканський собор Св. Миколая, який Мехмет IV перетворив на мечеть хасекі, тобто улюбленої наложниці і матері його первістка Мустафи — 20-річної Гюльнуш-султан. Вона також супроводжувала чоловіка з армією до Кам'янця-Подільського у 1672 р., і її шлях виявився не з легких. Під час великої зливи на півдорозі до українських земель срібна карета (ридван) Гюльнуш-султан, декорована золотом, загрузла у багнюці і мало не перекинулася. Тоді великий візир Кюпрюлю Фазил Ахмед-паша особисто осідлав запряжених у карету коней і, змусивши їх рвонутися з місця, витяг з багнюки.

Можливо, саме цей епізод став приводом для народження в народі легенди про золоту карету зі скарбом, яку османи, залишаючи 1699 року Кам'янець-Подільський, втратили, бо через несправність колеса вона злетіла з мосту в річку. Про те, що це вигадка, свідчить той факт, що османи не надто поспішали залишити Поділля. Їхній від'їзд з Кам'янця-Подільського, за свідченнями польського дослідника Діаріуша Колодзейчика, тривав аж чотири місяці. Та й не могли вони вивозити своє добро золотою каретою. Такими коштовними екіпажами зазвичай пересувалися лише члени султанської родини, яких тоді вже не було на Поділлі.

Пригода, що трапилася дорогою до українських земель з Гюльнуш-султан, на думку професора Чиказького університету Марка Давида Баера, сильно вразила її чоловіка султана Мехмета IV. Тому в нагороду за самовладання й сміливість своєї хасеки він одразу ж після переможної битви за Кам'янець-Подільський 27 серпня 1672 р. подарував їй мечеть, на яку перетворив один з найстаріших у Східній Європі храмів у готичному стилі — св. Миколая, що височів у самісінькому центрі захопленого міста.

Через це за Гюльнуш-султан закріпилася почесна назва завойовниці, насаджувачки віри "Газі" — віри перших султанів Османської імперії. Адже це єдиний випадок в історії османів, коли завоювання султаном земель відбувалося за присутності його хасеки, ім'ям якої було названо культову споруду на підкореній турками-османами території.

"Трояндовий" мінбар

Гюльнуш-султан протягом двадцяти шести з половиною років османської окупації опікувалися кам'янецькою мечеттю, про що свідчать записи у фінансових звітах сановників султана. Вона нібито продовжувала функціонувати і після того, як окупанти залишили Кам'янець-Подільський, аж доти, поки знову стала костелом Св. Миколая. Цікаво, що османи практично нічого не змінили в інтер'єрі храму. Лише в стіні з південного боку вівтарної частини зробили міхраб (нішу), який археологи виявили під час реставрації храму, і поряд — збудований з місцевого каменю й залишків плит зруйнованих ними християнських могил мусульманський амвон (мінбар). Останній османи, коли полишали Кам'янець-Подільський, не забрали, бо він був надто великий (без балдахіна, що не зберігся до наших часів, його висота сягає 3 м 90 см, а довжина 3 м 78 см), щоб його можна було вивезти з міста кінним екіпажем або волами.

Список використаних джерел

1. *Кам'янець-Подільський* // [Українська радянська енциклопедія](#) : [в 12-ти т.] / гол. ред. [М. П. Бажан](#) ; редкол.: [О. К. Антонов](#) та ін. — 2-ге вид. — Т. 4 : Електрод — Кантаридин. — К. : Голов. ред. УРЕ, 1979. — С. 541.
2. *Петров М. Б., Рибак І. В.* [Кам'янець-Подільський](#) // [Енциклопедія історії України](#) : у 10 т. / редкол.: [В. А. Смолій](#) (голова) та ін. ; [Інститут історії України НАН України](#). — К. : [Наук. думка](#), 2007. — Т. 4 : Ка — Ком. — С. 55—64. — 528 с. : іл. — [ISBN 978-966-00-0692-8](#).
3. [Kamieniec Podolski](#) // [Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich](#). — Warszawa : Filip Sulimierski i Władysław Walewski, 1882. — Т. III : Наг — Керу. (пол.) — S. 748—763. (пол.)

ЗАГАДКА ПОХОВАННЯ «КОХАНЦІВ З МОДЕНА»

Чурбанова М.Ю.

*студентка 1 курсу магістратури
спеціальності 032 Історія та археологія*

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

«Коханці з Модена» - саме таку назву отримала пара скелетів з некрополю IV–VI століть, що їхні рештки викопали поблизу міста Модена на півночі Італії в 2009 році [5]. Справа в тім, що померлі були знайдені «обійнявшись», й хоча на той момент статі встановити не вдалося, окреслили їх парою чоловіків. Саме через поганий стан решток встановити статі не вдалося, незважаючи на чисельні спроби з використанням методів генетичного аналізу.

Вік, статі разом із ростом є одними з найважливіших частин інформації, необхідної для визначення біологічного показника решток. Незважаючи на те, що деякі кістки є статеводиморфними, поганий стан збереження археологічних залишків може змінити або вза-

галі унеможливити читання диморфних ознак в індивіда, навіть якщо застосовувати відповідні остеологічні методи. Наприклад, зазвичай легко визначити стать похованої дорослої людини за допомогою макроскопічного дослідження диморфних ділянок, тоді як може бути важко встановити стать фауністичних останків або особин, що перебувають у віці в період до статевого дозрівання. В зв'язку з цим ДНК може виступити альтернативою для визначення статі. В 2017 році стаття Н. Стюарта здійснила переворот у способі визначення статі скелетів з археологічних і криміналістичних контекстів завдяки протейнам емалі [7]. Одним із цих білків є амелогенін, ген якого транскрибується у дві ізоформи, пов'язані зі статевими хромосомами, а саме AMELX (присутня в обох статей) і AMELY (обмежена лише для чоловічої статі), які складають 90% усього протеома емалі. До публікації цього матеріалу – науковці сходилися в думці, що небіжчики могли бути братом і сестрою, різностатевою парою закоханих, двоюрідними братами або ж солдатами, які загинули разом у бою. Деякі скелети інших людей, виявлені в тій же місцевості, мали ознаки травми, ймовірно, пов'язані зі смертю під час насильницьких конфліктів [3].

Так, описана нова методика, що дозволяє виявляти стать за допомогою зубів, має чималу користь для розуміння похоронної практики того часу, була вперше опублікована в журналі «Scientific Reports» [3]. Відкриття двох особин, похованих рука об руку, або навіть в обіймах, не є чимось новим. Але треба наголосити, що подібні поховання майже виключно різностатеві. Наприклад, «Закохані з Вальдаро», які померли майже 6,000 років тому, були поховані в північній провінції Італії Мантуя. Фіксуються такі поховання й в Греції, Туреччині, Румунії та Сибіру. Тому саме ця знахідка є унікальною. «В даний час немає інших прикладів такого типу. У минулому було знайдено багато гробниць, де пари трималися за руки, але у всіх випадках це були чоловік і жінка. Яким міг бути зв'язок між двома особами в похованні в Модені, залишається загадкою», - - сказав Ф. Луглі, дослідник з Болонського університету [5], [6].

На користь тези про негомосексуальний зв'язок померлих, археологи та історики наводять подробиці життя тогочасного римлянина, де такі відносини знаходилися під заборонною законами Юстиніана I. Так, у Кодексі Юстиніана, оприлюдненому в 529 році, особи, які практикували гомосексуалізм, повинні бути страчені, хоча тих, хто розкався, можна було пощадити. Відомо, що в умовах християнізації гомосексуальна культура дійсно занепадає, проте аж до IV століття переслідування гомосексуалів було обмеженим [2]. Особливо після 395 року в Східній Римській імперії. Обставини, пов'язані з такою подією в римській історії, як «різанина в Салоніках» наприкінці IV століття після Р.Х., вказують на те, що гомосексуальність все ще сприймалася значною частиною населення навіть у християнські часи [4]. Популярний візник (на колісницях) був звинувачений у звалтуванні слуги чи вояначальника імператора. Його було схоплено, але після арешту почалися масові заворушення, в ході яких городяни вимагали його визволення. Найчастіше в джерелах трапляється цифра 7000 – приблизно така кількість жителів загинула під час бунту. Відомо, що візник користувався великою популярністю, незважаючи на свою гомосексуальність.

Виключність поховання «Коханців з Модена» зумовлює скоріше гомосексуальний зв'язок між померлими, ніж тезу про родинний/дружній зв'язок. Ніколи до сьогодні не було знайдено чоловічої пари, яка б була похована саме подібним чином («рука об руку»), те, що їх поклали саме в такий спосіб говорить також на користь припущення щодо гомосексуальності пари. Науковому осередку не відомі поховальні ритуали цього періоду, коли б небіжчики (брати або бойові товариші) були поховані таким чином. Продовжуючи цю тезу, треба підкреслити, що поховання приблизно того ж періоду, що були знайдені неподалік – були поховані в традиційний спосіб. Біоархеолог Х. Кілгроув ще в 2011 році в своєму блозі стверджувала, що немає підстав відкидати версію гомосексуальності небіжчиків [1].

Таким чином, не можна впевнено стверджувати, чи були «Коханці з Модена» гомосексуальною парою. Є можливість того, що дослідники зіштовхнулися з раніше невідомим ритуалом або практикою поховання. Проте, якщо небіжчики виявляться парою, це здійс-

нить «революційний» вибух у вивченні гомосексуальних відносин, тому що знахідка є унікальною, й хоча дані археології Стародавнього Сходу та Давньої Греції й Риму (а саме поховальні плити, предмети культу, вотивний посуд) фіксують гомоеротичні та гомосексуальні елементи, саме поховання гомосексуальної пари досі знайдено не було.

Список використаних джерел

1. Couple Held Hands for 1,500 Years. *NEWS*: веб-сайт. UPL: <https://www.nbcnews.com/id/wbna44990581>.
2. De Young J. Homosexuality: Contemporary Claims Examined in the Light of the Bible and Other Ancient Literature and Law. Grand Rapids: Kregel Publications, 2000. 384 p.
3. Enamel peptides reveal the sex of the Late Antique 'Lovers of Modena'. *Scientific Reports*: веб-сайт. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-019-49562>.
4. Gibbon E. The History of the Decline and Fall of the Roman Empire. London: Strahan & Cadell, 1776-89, 2000. 848 p.
5. «Lovers of Modena» skeletons were men, scientists find. *CNN*: веб-сайт. UPL: <https://edition.cnn.com/travel/article/ancient-skeletons-holding-hands-men-intl-scli/index.html>
6. Lovers of Modena skeletons holding hands were both men. *BBC*: веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-49672855>.
7. Stewart, N. A., Gerlach, R. F., Gowland, R. L., Gron, K. J. & Montgomery, J. Sex determination of human remains from peptides in tooth enamel. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 114(52), 13649–13654? 2017.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ

Шетеля І.Р.

студентка магістратури спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Сьогодні набирає важливість вивчення питань історії освіти для розвитку національної освітньої системи та для формування нових педагогічних ідей. Накопичені людством знання та досвід дають можливість успішно вирішувати ті завдання, які стоять перед суспільством на сучасному етапі розвитку Української держави. Цікавим в цьому сенсі є питання розвитку освіти на локальному рівні. Південна України представляє собою регіон із певними особливостями, які частково досліджені в українських та зарубіжних виданнях. Метою дослідження є аналіз розвитку освітньої системи в кінці XIX – на поч. XX на території Південної України. Об'єктом дослідження є соціально-культурна ситуація в Південній Україні в кінці XIX – на поч. XX. Предмет дослідження – розвиток освіти в Південній Україні в кінці XIX – на поч. XX.

Для досягнення мети вирішуються наступні дослідницькі завдання:

розкрити особливості загального розвитку освіти в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.;

проаналізувати особливості початкової освіти в Південній Україні;

розкрити особливості професійної освіти в Південній Україні.

Хронологічними рамками даного дослідження є кінець XIX ст.-початок XX ст., період реформування освіти в Україні.

Географічні межі дослідження – визначаються територією Південної України.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися наступні методи: хронологічний, порівняльно-історичний, метод системного аналізу та синтезу, описовий, логічний.

Розкриваючи особливості загального розвитку освіти на Україні у період кінця 19 початку 20 століття, початкова освіта була представлена безліччю різних типів учбових закладів, що мали різні статути і програми, рівень викладання і освітній ценз учителів,

відомчу приналежність. Найбільш поширеним типом початкової школи були сільські однокласні і двокласні училища [2].

При низькому рівні грамотності населення існувала потреба у відкриття достатнього числа шкіл. Численність потреб по справі народної освіти, що залишалась впродовж ряду років без задоволення, вимагала збільшення фінансування діяльності Міністерства Народної Просвіти, що і простежується в значному зростанні по кошторисах зазначеного відомства [5].

Соціально-економічні умови та культурно-освітня ситуація, яка склалася у другій половині XIX ст., змушувала місцеву громадськість дбати про відкриття в повітових містах не лише чоловічих, а й жіночих гімназій, церковно-приходських шкіл та шкіл грамоти.

Згідно донесення рад повітових відділень, до кінця XIX століття, в Таврійській єпархії було 298 приходів [3].

Пошук ефективних моделей підготовки кваліфікованих робочих кадрів вимагав від педагогічної науки обліку досвіду придбаного в різні історичні періоди.

Зміна соціально-політичної й економічної ситуації на початку XX ст., викликана війнами та революціями, ускладнювала процес розвитку гімназійної освіти в державі [6].

Діяльність сільських ремісничих учбових майстерень в Південній Україні мала свої організаційно-педагогічні особливості. Створення учбових майстерень було результатом громадської ініціативи або ініціативи земств, а також приватних осіб які були в цьому найбільш зацікавленими [4].

Аналізуючи інформацію по трьох повітах (Бердянському, Дніпровському та Мелітопольському) робимо висновок що, в більшості учбові майстерні спеціалізувалися на ремісничій та сільськогосподарській діяльності [3].

Кількість людей в учбовому закладі складали учні різного віку, різного віросповідання та різного соціального стану. Освітній процес був доступний для всіх.

Разом з введенням всезагальної освіти одразу ж стало питання про підготовку кваліфікованих кадрів у той чи іншій галузі. Короткострокові курси вчителів не могли забезпечити підготовку необхідної кількості кваліфікованих кадрів для всіх навчальних закладів. Одже, разом з цим створювалися умови для підготовки кадрів для педагогічної діяльності [1].

Список використаних джерел

1. Аніщенко О.В. Професійна освіта і самореалізація жінок в Україні: історія та сучасність: монографія. Ніжин: ТОВ «Наука-Сервіс», 2003. 251 с.
2. Веселов А.Н. Профессионально-техническое образование в СССР: Очерки по истории среднего и низшего профессионально-технического образования в СССР. М.: Профтехиздат. 1961. 435 с.
3. Гошкевич Н. Сельские ремесленные мастерские ведомства Министерства торговли и промышленности. 1907. № 7. С. 23-35.
4. Отчет Таврического Епархиального наблюдателя о состоянии церковных школ в Таврической Епархии: Симферополь: 1916. 43 с.
5. Статистические сведения о состоянии учебных заведений, под ведомственных учебному отделу Министерства торговли и промышленности. 1912-1913 уч. год. Петроград: Тип. А.В. Орлова, 1914. XXVIII. 464 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ДУХОВЕНСТВА НА ПІВДНІ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ XVIII – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

*к.і.н., доц. Шкода Н.А.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Актуальність. Південь України тривалий час посідав особливе місце в геополітичних планах уряду Російської імперії, що обумовило наявність тут великої кількості військових

формувань, в яких важливі душпастирські обов'язки виконували представники військового духовенства. Комплексне дослідження діяльності священиків різноманітних збройних формувань на Півдні України наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. дозволяє урахувати їх позитивний та негативний досвід на сучасному етапі.

Метою нашої публікації є дослідження діяльності військового духовенства на Півдні України в досліджуваній період.

Російська влада продовжувала використовувати козацькі війська на півдні України і після ліквідації Нової Січі, що було складовою її імперської політики [2, с. 83]. Першопричиною такої політики було бажання уряду зміцнити свої сили в регіоні через залучення мешканців колишніх Запорозьких Вольностей і переселенців до співпраці та краще підготувати збройні сили до чергової війни з Османською імперією, спираючись на досвід війни попередньої.

Після ліквідації Нової Січі склад військового духовенства на Півдні України динамічно змінювався відповідно до змін геополітичної ситуації, місця регіону в зовнішньо- та внутрішньополітичних планах Росії, нововведень, яких зазнавало військове відомство імперії в цілому тощо.

У 1775 р. частина духовних осіб пішла за кордон із запорожцями, які не бачили свого майбутнього в Російській імперії; інші ж, принаймні на певний час, залишились при своїх парафіянах на Півдні, хоча самі ці парафіяни входили вже до складу не Війська Запорозького, а інших збройних формувань або ж були тепер цивільними особами. У 1775 р. Новоросійський губернатор М. Муромцев розпорядився влаштувати на вчоршніх козацьких землях пікінерські полки, причому в кожному влаштованому населеному пункті мав бути свій священик [2, с. 18].

На півдні України існували грецькі військові одиниці із грецьким духовенством при них. Імперська влада продовжувала, із певним корегуванням, політику спирання на етнічні збройні формування, виявом якої за часів Запорозьких Вольностей було створення Нової Сербії та Слов'яносербії [1, с. 96].

На півдні України в досліджуваній період було сформовано низку козацьких військ. На відміну від Війська Запорозького Низового, тепер сповідання православ'я вже не було необхідною умовою для входження до лав цих козацьких формувань. До козацтва включають старообрядців [4, с. 19]. Створюється козацьке військо з кримських татар (1784 – 1796 рр.) і ногайців (1801 – 1804) [1, с. 125]. Впроваджувалась державна політика певних поступок у позиціях православ'я в інтересах залюднення південноукраїнського регіону.

Церковні традиції запорозького козацтва частково були відроджені в Чорноморському козацькому війську, яке було утворене на початку 1788 р. і перебувало на південноукраїнських землях до переселення на Кубань, розпочатого в 1792 р. Призначення духовних осіб до Чорноморського козацького війська значною мірою відповідало традиції, що існувала за часів Запорозьких Вольностей [3, с. 149]. Йдеться, зокрема, про виборність духовних осіб самим козацтвом і про приналежність представників чорноморського духовенства до колишніх запорожців або їхніх родин.

На 3 роки раніше за Чорноморське козацтво було створено Бузьке козацьке військо, яке вже 1787 р. увійшло до складу Катеринославського козацького війська під назвою Бузького полку, а в 1796 р. через ліквідацію Катеринославського козацького війська, як окреме іррегулярне формування, було підпорядковане Чорноморському адміралтейському правлінню. 1797 р. бузькі козаки були розформовані. Указом від 8 травня 1803 р. через загострення стосунків з Османською імперією Бузьке військо було відновлене й проіснувало до 1817 р. [5, с. 43].

При заповненні священицьких вакансій у населених пунктах Бузького козацького війська зберігалась традиційна для козацьких військ виборність. У разі незадоволення діючим священиком громада козацької станиці зверталась до духовної та світської влади із скаргою і проханням про переміщення небажаної духовної особи [6, с. 55]. Вихідці з Бузького козацького війська, переходячи у духовне відомство, заповнювали вакансії при

храмах як самого цього війська, так і інших збройних формувань регіону. Для цього вони спочатку мали одержати від військової канцелярії свідоцтва про звільнення [6, с. 54].

Останнім із козацьких військ, створених у рамках досліджуваного нами періоду, стало Азовське козацьке військо. Призначення духовних осіб до цього козацького війська теж відповідало традиції часів Запорозьких Вольностей [3, с. 149].

Слов'янська та Херсонська єпархії невдовзі після створення поповнювали лави флотського духовенства. Духовні особи вибір духовної влади сприймали без ентузіазму, намагались уникнути направлення на флот.

В досліджуваний період важливою складовою збройних сил, розміщених на території Південної України, були полки регулярних військ, при яких служили полкові священики. Саме єпархіальні архієреї та консисторії на вимогу військових командирів призначали до полків духовних осіб на відповідні вакансії. На практиці часто виявлялося, що ні вільних, ні бажаючих іти у військово духовенство священиків у єпархії не було. Частиною військового духовенства півдня України було духовенство Нової Дніпровської лінії (фортець, наприклад, Олександрівської фортеці).

Отже, строкатий склад військових формувань, розміщених на Півдні України, зумовив неоднорідність військового духовенства (неоднорідність як за статусом, так і за порядком призначення та підпорядкованістю). Серед духовенства, яке «окормляло» військових на півдні України в цей період, були духовні особи, що служили при козацьких військах, фортецях, на флоті, у полках, при військових шпиталях, військових, адміралтейських поселеннях, у військових навчальних закладах тощо. Зберігалась практика «окормлення» деяких військових формувань регіону іноземними духовними особами, які не були висвячені архієреями Російської імперії. Мала місце як соціальна мобільність усередині військового духовенства, так і практика переміщення зі складу військового до парафіяльного духовенства і чернецтва монастирів і навпаки.

Список використаних джерел

1. Грибовський В. В. Запорожці і ногайці в контексті Великого // Козацька спадщина: Альманах Нікопольського регіонального відділення Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України. – Вип. 1. – Нікополь-Запоріжжя, 2005, с. 95- 131.
2. Котков В. Военное духовенство России. Страницы истории. СПб., 2003, 214 с.
3. Кузьмук О. С. «Козацьке благочестя»: Військо Запорозьке Низове і київські чоловічі монастирі в XVII – XVIII ст.: еволюція взаємовідносин. К.: ВД «Стилос», 2006, 228 с.
4. Ложешник А. Бунчукові та значкові товариші у козацьких військах Південної України (кінець XVIII – початок XIX ст.) // Чорноморська минувшина: Записки Відділу історії козацтва на півдні України Науково-дослідного інституту козацтва при Інституті історії України НАН України. – Вип. 5. – Одеса, 2010, с. 13 – 26.
5. Мандрика М. Останні часи Січі Запорозької і початок козацького війська Чорноморського. К.: Знання, 1969, 64 с.
6. Молдавський Р. Фортеці Дніпровської лінії. Пам'ятки України: історія та культура. – № 2. – К., 2007, с. 52 – 57.

РОЗДІЛ 6. СУЧАСНІ ТРЕНДИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, СПОРТУ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЮНИХ БОРЦІВ НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

ст. викл. Абдуллаєв А.К. огли

ст. викл. Ребар І.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ст. викл. Нестеров О.С.

Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Магістральні лінії подальшого підвищення рівня спортивних досягнень у більшості видів спорту обумовлені не лише пошуком нових методичних прийомів тренувального процесу та відбору, а також широким залученням дитячого населення до активних занять спортом з метою подальшої спортивної спеціалізації. В турбулентні часи сьогодення одним з пріоритетних викликів спортивної боротьби є детальна розробка ефективної системи багаторічної підготовки перспективного спортивного резерву [8]. Серед різноманіття чинників, які визначають можливість досягнення високих спортивних досягнень у боротьбі, провідне значення має побудова та зміст навчально-тренувального процесу початкового етапу спортивної спеціалізації [4].

Становлення та формування дитячого, юнацького та масового спорту в Україні залишається справою державної ваги. Насамперед, це стосується прискореної професіоналізації та комерціалізації спорту. Ці тенденції обумовлюють значні транспарентні зміни у всіх структурних утвореннях загальної системи спортивної підготовки [5]. Розширився міжнародний спортивний календар, змінилися погляди фахівців на періодизацію тренувань, організацію психолого-педагогічної підготовки, відбір перспективних спортсменів, підготовку команди тощо [7].

Відомі фахівці зі спортивної боротьби: А.К. Абдуллаєв, І.В. Ребар [1], В.О. Андрійцев [2], С.В. Латишев [3], Є.В. Ручка [6] наголошують, що в практиці цього виду спорту тренери намагаються вивести своїх вихованців на міжнародний рівень ще в юнацькі роки, форсуючи їхню підготовку та ігноруючи нагальну необхідність у впровадженні психолого-педагогічної поглибленої підготовки. Такий підхід забезпечує юним спортсменам лише тимчасовий успіх та обумовлює різке зниження спортивних результатів під час переходу до дорослого спорту.

Мета роботи полягала у наданні характеристики вдосконаленню тренувального процесу юних борців на етапі початкової підготовки на базі цілеспрямованого розвитку швидко-силових якостей та координаційних здібностей з урахуванням спортивної орієнтації.

У спортивній спеціалізації юних борців відмічається таке становище, коли програмний матеріал, підходи до відбору та орієнтації спортсменів, методика тренування були перенесені з дорослого контингенту атлетів на юнаків та дітей. За таких умов рання спеціалізація набула низку недоліків, які пов'язані з недооцінюванням специфічних особливостей дитячої психіки та притаманних дітям форм життєдіяльності.

Вагомого значення у відборі спортсменів як окремого розділу роботи тренера з боротьби надається трьом взаємообумовленим векторам: спортивна орієнтація (вихідний етап відбору дітей) з метою з'ясування їх потенційних здібностей до певних видів спорту (зокрема, до конкретного виду боротьби). На цьому етапі проводиться визначення ідеального типу борця – моделі олімпійського чемпіона, його провідним завданням є прогнозування темпів приросту спортивних досягнень. Далі відбувається класифікація відібраних дітей з розподілом на обдарованих та необдарованих спортсменів; узгоджене комплектування особистого складу збірних команд; спортивний відбір. У синергічному процесі відбору спортсменів впродовж багаторічної підготовки виокремлюють чотири головні етапи: етап попереднього відбору; етап поглибленої перевірки відповідності

відібраного контингенту спортсменів-початківців вимогам, які ставляться до успішної спеціалізації в обраному виді спорту; етап спортивної орієнтації; етап відбору до збірних команд області, товариств, країни (спортивний відбір).

Більшість фахівців з силових видів спорту наголошують, що початкову підготовку зі спортивної боротьби доцільно розглядати лише як підготовчий етап до спорту вищих досягнень. Узагальнений структурно-логічний аналіз статистичних даних свідчить, що до спорту вищих досягнень потрапляє обмежений відсоток спортсменів.

Висока плинність на вихідному етапі підготовки доводить, що для багатьох юних борців спортивна кар'єра добігає кінця, так і не розпочавшись. Ці факти свідчать про те, що даному етапу не приділяється самостійного значення для розвитку юних спортсменів, а також не всі тренери враховують закономірності формування мотивації до спортивної діяльності. Однією зі специфічних особливостей етапу початкової підготовки слід вважати дифузність інтересів до різних видів спорту. В цих умовах часто вибір виду спорту обумовлений зовнішніми обставинами: природними чинниками, близькістю спортивної бази, демонстрацією через мережу інтернет важливих і цікавих змагань, наслідування за старшим товаришем тощо. Внаслідок цього діти починають займатися одним видом спорту, а потім - іншим, тобто здійснюють пошук себе «методом проб та помилок».

Відсутність грамотного планування навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки призводить до передчасного завершення кар'єри, тому що тренери та спортсмени намагаються отримати найвищий результат як можна швидше, не розуміючи, що шлях до нього довгий і часом тернистий. Тому тренерам необхідно постійно звертати увагу на специфічні особливості навчально-тренувальної роботи зі спортсменами-початківцями, що забезпечить збереження контингенту юних борців. Отже, сучасний відбір юних борців здійснюється на основі врахування рухового потенціалу, адекватного розвитку фізичних якостей, вдосконалення функціональних можливостей організму спортсмена, засвоєння нових рухових навичок, здатності до перенесення високих тренувальних навантажень, психічної стійкості борця на змаганнях.

Список використаних джерел

1. Абдуллаєв А.К., Ребар І.В. Теорія і методика вільної боротьби: навч.-метод. посіб. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 299 с.
2. Андрійцев В.О. Удосконалення техніко-тактичних дій борців вільного стилю на етапі спеціалізованої базової підготовки: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Київ, 2016. 20 с.
3. Латишев С.В. Науково-методичні основи індивідуалізації підготовки борців: автореф. дис. ... доктора наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.01. Київ, 2014. 37 с.
4. Лукіна О.В. Фізичний розвиток і фізична підготовленість борців греко-римського стилю на етапі спеціалізованої базової підготовки. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2019. № 2. С. 64-73.
5. Павленко В.О., Насонкіна Е.Ю., Павленко Є.Є. Сучасні технології підготовки в обраному виді спорту: підруч. Харків: Харківська державна академія фізичної культури, 2020. 550 с.
6. Ручка Є.В. Удосконалення методики підготовки юних борців вільного стилю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2016. Вип. 10. С. 104-108.
7. Христова Т.Є. Ефективність спортивної діяльності борців вільного стилю під впливом комплексної психологічної підготовки. *Актуальні проблеми розвитку службово-прикладних, традиційних та східних одноклассів*: зб. наук. праць. за матеріалами XV Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2021 р.). Харків, 2021. С. 65-68.
8. Johnson J.A., Kang H.J. Karate research trends: a review. *Ido Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*. 2018. Vol. 18. № 3. P. 42-50.

СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА БОРЦІВ ВІЛЬНОГО СТИЛЮ ГРУП ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

ст. викл. Абдуллаєв А.К огли

ст. викл. Ребар І.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

ст. викл. Нестеров О.С.

Таврійський державний агротехнологічний університет

імені Дмитра Моторного

Спеціальна фізична підготовка спрямована на формування спеціальних, характерних лише даного виду спорту, у нашому випадку для вільної боротьби, умінь і навичок.

Основний напрямок спеціальної фізичної підготовки – вивчення тактико-технічних особливостей вільної боротьби. Тут надзвичайно важливим для тренера знання методики тактико-технічної підготовки.

Поняття методика навчання рухам у педагогічній теорії та практиці охоплює сукупність засобів, методів та методичних прийомів, що відображають закономірності, за якими відбувається цілеспрямоване формування рухових умінь, навичок та пов'язаних з ними знань.

Методика навчання руховим діям поділяється на методику початкового освоєння, методику поглибленого розучування, методику закріплення та його вдосконалення. Методика початкового навчання техніко-тактичних дій у боротьбі зазвичай захоплює два етапи: на етапі ознайомлення ставиться завдання опанувати основний механізм техніко-тактичних дій; на етапі формування рухового вміння:

- 1) опанувати деталі техніко-тактичних дій у постійних навчальних умовах;
- 2) опанувати правильне виконання деталей у цілісному тактико-технічній дії.

Третій етап відноситься до спортсменів розрядників і спрямований на формування рухової навички у варіативних умовах та у початковому навчанні не освоюється [2].

У методиці навчання техніці спортивної боротьби зазвичай склалося три способи розучування: цілісний, вроздріб, за допомогою підвідних вправ.

Цілісний метод розучування та метод розучування частинами у ряді робіт об'єднують у комбінований метод, а метод розучування за допомогою вправ, що підводять, розглядається як набір спеціальних вправ з партнером.

Для початкового навчання важливим є те, що існують два шляхи вивчення техніки:

- 1) безпосереднє вивчення техніки за допомогою цілісного, розчленованого та комбінованого методів навчання;
- 2) за допомогою вправ, що підводять.

Безпосереднє вивчення техніки боротьби досить докладно описано в навчальній літературі, а ось розучування техніки за допомогою вправ, що підводять, не знайшло широкого поширення в початковій підготовці борців.

Широке використання загальнорозвивальних і спеціальних вправ дозволяє поступово підводити організм, спортсменів оволодінням складною технікою спортивної боротьби.

У методиці навчання прийомам боротьби на першому році навчання значне місце потрібно відводити вправам, що підводять. У вправах, що підводять, входять загальнорозвиваючі і спеціальні. Перші спрямовані на створення загальної фізичної підготовки та формування загального фундаменту фізичних якостей та рухових дій, другі готують до успішного освоєння техніки боротьби та формування функцій, необхідних для боротьби. До вправ, що підводять, відносяться ігри та ігрові вправи, що використовуються як для загальної та спеціальної фізичної підготовки, так і для розучування техніко-тактичних дій. Безпосереднє навчання техніці боротьби пов'язане з вивченням прийомів, захисту та контрприймів боротьби. Навчання техніко-тактичним діям починається з розучування прийому на партнерові, що не опирається, до виконання прийомів у сутичці на

змаганнях. Це тривалий процес, що включає полегшення і ускладнення виконання техніко-тактичних дій в різних умовах і різними спаринг партнерами. Стабільність навички досягається частим повторенням прийомів з партнером та простою імітацією прийомів, а варіативність навички за допомогою навчальних, навчально-тренувальних та тренувальних сутичок.

У методиці початкового навчання не надається належної уваги вивченню елементів техніко-тактичних дій (стійок, дистанціям, пересуванням, захопленням, звільненнями від захоплення, тисненнями, маневруваннями та іншим елементарним прийомам, і це не випадково, так як в традиційному підході головне навчити проводити прийоми. Прийоми є найефективнішим засобом досягнення перемоги. Вивчення прийомів, комбінацій і навіть техніко-тактичних комплексів не дає цілеспрямованого формування навичок ведення єдиноборств, вони формуються несвідомо та стихійно.

Розглянемо тепер як формуються тактичні дії, найбільш характерні засоби та методи їх формування у спортивній боротьбі.

Виділяють такі методи, що використовуються при навчанні тактики:

1. Метод узагальнених правил, законів, аксіом. Ці правила можуть виглядати так: «Кинь противника в тому напрямку, куди він пересувається», «Проводь прийом у напрямку зусиль противника» і т.ін.

2. Проблемний метод. Він передбачає експериментування та накопичення досвіду самим, хто займається. Під час навчання цим методом можна йти двома шляхами: накопичувати стихійний досвід безпосередньо у сутичці під час тренувань та змагань; цілеспрямовано та правильно ставити експерименти. Поки що у практиці навчання більше застосовується перший спосіб.

3. Евристичний метод. Добре відомо: що більше досвіду у борця, то швидше; що в нього добре розвинена інтуїція та інтуїтивно сам знаходить правильне рішення. Для накопичення досвіду застосовуються такі методичні прийоми: фіксація – розбір ситуацій разом із борцем; варіювання–моделювання ситуацій з можливим противником чи знаходження тактичних рішень у певній ситуації; обмеження у часі. Процес реалізації тактичного плану можна як управління своїми діями за умов швидкої зміни ситуацій [1,2].

Навчання та використання першого методу в основному здійснюється на теоретичних заняттях, роль та значення яких дуже важливі. Але тренери більше покладаються на власний досвід спортсменів. Тому як основний засіб тактичного вдосконалення вихованців виділяється умовний бій. Зумовлюючи сутички, тренер створює певну тактичну обстановку і таким чином прищеплює учневі навички вирішення тактичних завдань під час поєдинку (метод диференціювання). Надалі вони закріплюються у вільних сутичках. Специфіку тактичних завдань та його обумовленість кожен тренер визначає по-своєму, з особистого досвіду. Це пов'язано з тим, що не виявлено тактичної структури поєдинку у спортивній боротьбі. Що ж до другого і третього методу формування тактичних дій, їх доцільно застосовувати з борцями високої кваліфікації. Отже, в теорії і практиці спортивної боротьби склалася парадоксальна ситуація: борців навчають техніці боротьби і навчають за якими тактичними закономірностями проходить протиборство, тобто. сама боротьба. Вважається, що вихованці самі зрозуміють і освоють ці закономірності у навчальних та змагальних поєдинках. Але цей процес освоєння, протікаючи методом спроб і помилок, характеризується великою тривалістю і хаотичність засвоєння тактичних умінь і навичок, а головне далеко не завжди забезпечує їхнє правильне формування.

Список використаних джерел

1. Абдуллаєв А. К., Ребар І. В. Теорія і методика викладання вільної боротьби: навч.- метод. посіб. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 299 с.

2. Тищенко В. О., Парлаг Д. А., Тищенко Д. Г. Удосконалення спеціальної фізичної підготовленості борців вільного стилю на етапі попередньої базової підготовки. Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт. 2019. №1. С.139-146.

РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЇ РУХІВ У ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*к.фіз.вих., доцент Бакіко І.В.,
к.пед.н., доцент Ковальчук В.Я.,
к.пед.н., доцент Дмитрук В.С.*

Луцький національний технічний університет

Вступ. Процес розвитку фізичних якостей є невід'ємною частиною фізичного виховання, який сприяє вирішенню соціально обумовлених завдань: всебічному і гармонійному розвитку особистості, досягнення високої стійкості організму до соціально-економічних умов, підвищенню адаптивних властивостей організму [1]. Спритність є базовою основою для розвитку інших фізичних якостей [3]. За своїм змістом, спритність – це складна якість, яка в різних видах діяльності проявляється по різному [2]. В нашому дослідженні, ми розглядаємо такий прояв спритності – як координацію, точність рухів і швидкість реакції.

Метою дослідження було вивчення закономірностей розвитку та формування координації рухів у дітей різного шкільного віку.

Результати досліджень та їх обґрунтування. Дослідження проводилось протягом 2021 – 2022 навчального року, на базі Луцької спеціалізованої школи №5, в молодшому, середньому та старшому класах (1-ий, 6-ий, 11-ий). В кожному класі було по 30 учнів. З кожного класу було сформовано дві експериментальні групи (хлопці і дівчата) по 15 чоловік в кожній. Результати наших досліджень дозволили виявити основні тенденції в показниках координації рухів, у дітей різного шкільного віку.

Для визначення рівня спритності у дітей шкільного віку використовувались наступні тести: тест №1 «Проходження по прямій лінії з відкритими очима», тест №2 «Проходження по прямій лінії з закритими очима», тест №3 «Стрибаючий м'яч», тест №4 «Ведення м'яча по прямій лінії (через перешкоду, під перешкоду, крізь перешкоду)», тест №5 «Ігровий слалом з м'ячем», тест №6 «Передавання м'яча сусідові по шерензі (колоні)», тест №7 «Влучання в ціль», тест №8 «Стрибок з розгону через перешкоду».

Показники координації рухів у дітей при проходженні по прямій лінії з відкритими очима свідчать про те, що дитина будь-якого шкільного віку, може пройти без відхилень. А при проходженні тієї самої відстані (9 м) закритими очима спостерігається найбільше відхилення в дітей молодшого шкільного віку. Це відхилення становить в дівчат – 30 см, а в хлопців – 20 см, від прямої лінії. В дітей середнього шкільного віку відхилення становить в дівчат – 20 см, а в хлопців – 15 см від прямої лінії. Щодо дітей старших класів, відхилення найменше, порівняно з іншими дітьми шкільного віку. В дівчат відхилення становить – 15 см, а в хлопців – 10 см, від прямої лінії. В даному випадку спостерігається наступний феномен: чим дитина доросліша, тим точніше в неї цілеспрямовані рухові дії, тим краще в них розвинутий вестибулярний апарат.

Тенденції розвитку координації рухів при проведенні тесту «Стрибаючий м'яч» показує, що діти молодшого класу витрачають багато часу на виконання даного тесту, порівняно з іншими дітьми шкільного віку. Хлопці виконали за 3 хв. 07 с., а дівчата за 3 хв. 19 с. Хлопці середнього шкільного віку цей тест виконали за 2 хв. 05 с., а дівчата, раніше, за 1 хв. 58 с. Хлопці старших класів виконують за 1 хв. 30 с., а їхні однолітки дівчата за 1 хв. 45 с (рис. 1).

Динаміка спритності при проведенні тесту «Ведення м'яча по прямій лінії» (через перешкоду, під перешкоду, крізь перешкоду) свідчать, що хлопці молодших класів виконують даний тест за 3 хв. 04 с., а дівчата, цього віку, за 3 хв. 12 с. Хлопці середнього шкільного віку – за 1 хв. 41 с., а дівчата за 1 хв. 47 с. Юнаки старших класів – за 1 хв. 08 с., а дівчата за 1 хв. 20 с.

Тенденції розвитку координації рухів при проведенні тесту «Ігровий слалом з м'ячем» показує, що хлопці молодших класів виконали завдання за 3 хв. 13 с., дівчата – за 3 хв. 18

с. Хлопці середнього шкільного віку – за 1 хв. 45 с., а дівчата за 1 хв. 56 с. Хлопці старших класів – за 1 хв. 06 с., а дівчата – за 1 хв. 15 с.

Хлопці молодших класів при проведенні тесту «Передавання м'яча сусідові по шерензі (колоні)» виконали завдання за 3 хв. рівно, а дівчата – за 1 хв. 30 с. В даному випадку дівчата в 2 рази швидше закінчили виконання вправи, ніж хлопці. Діти середнього шкільного віку виконали завдання однаково, тобто і хлопці і дівчата вклалися за 50 с. Хлопці старших класів виконали тест за 28 с., а їх однолітки – дівчата – за 41 с.

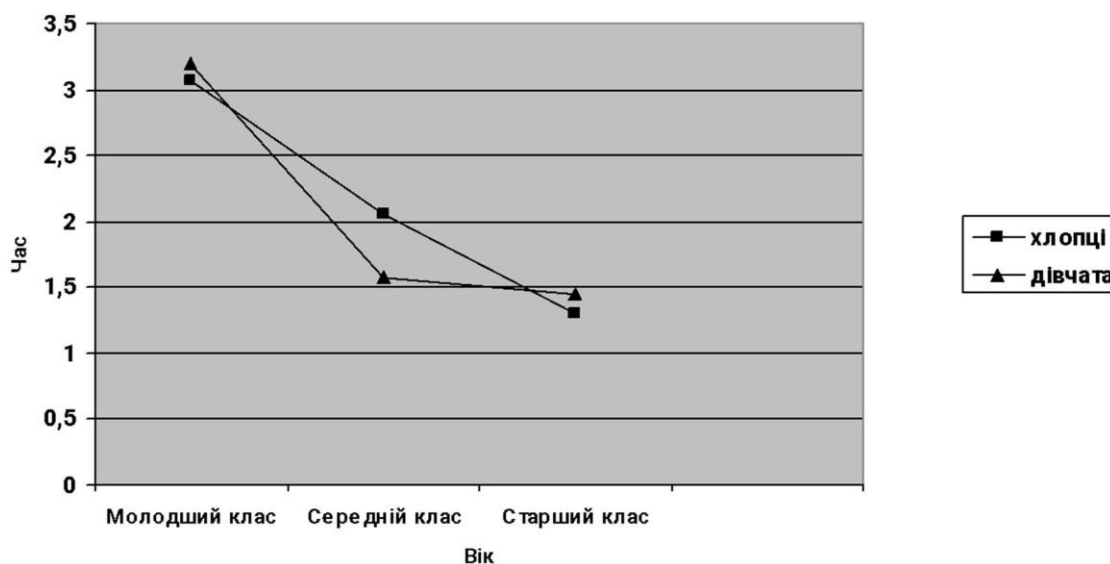

Рис. 1. Показники координації рухів у дітей молодшого, середнього і старшого шкільного віку (тест № 3 «Стрибаючий м'яч»)

Тест «Влучання в ціль» показав нам, що хлопці молодших класів метають м'ячики з відхиленням 1,5 м, а дівчата – 1,8 м. Хлопці середнього шкільного віку дещо точніше – 30 см відхилення, а дівчата – 45 см. Хлопці старших класів майже попадають в ціль (відхилення 5 см, а дівчата – 15 см). Відстань була до мішені – 6 м.

В тесті «Стрибок з розгону через перешкоду» ми побачили, що хлопці молодших класів показали результат 1 хв. 14 с., а дівчата – 1 хв. 20 с. Хлопці середнього шкільного віку вклалися за 1 хв., а дівчата – 1 хв. 2 с. Юнаки старших класів показали результат – 44 с., а дівчата – за 51 с.

Всі вище обговорені тести свідчать, що багато часу на виконання даної вправи витрачають діти молодшого шкільного віку, особливо дівчата. Менше часу на виконання даних тестів витрачають діти середнього шкільного віку. Серед дівчат і хлопців цього віку більше часу витрачають дівчата. Це явище не випадкове, а закономірне. Цей феномен зустрічається майже у всіх тестах у будь-якому шкільному віці. Щодо дітей старших класів чітко видно, що вони показують кращі результати порівняно з іншими дітьми шкільного віку.

Висновки. Координація рухів є основною для розвитку інших фізичних якостей у дітей різного шкільного віку. Вона залежить від вікових, індивідуальних та статевих ознак дитини. Координація рухів вікових обмежень немає ніяких, її слід розвивати за наступним принципом: «Чим раніше, тим краще».

Список використаних джерел

1. Ажиппо О. Ю. Роль і місце фізичного виховання школярів у формуванні навичок здорового способу життя. Педагогіка та психологія: Харків, 2015;47:290-300.

2. Ажиппо О. Ю., Мамешина М. А., Масляк І. П. Оцінка фізичного здоров'я школярів середніх класів. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. «Фізична культура, спорт та здоров'я: стан і перспективи в умовах сучасного українського державотворення в контексті 25-річчя Незалежності України» [електронний ресурс]. Харків: ХДАФК, 2016;3-6.

3. Бала Т. М. Динаміка рівня розвитку координаційних здібностей школярів 7–9-х класів під впливом черлідінгу. Молода спортивна наука України. Львів, 2012. Вип.16. Т.2: С.20-26.

ДИНАМІКА ПОКАЗНИКІВ НАВИЧОК ПРОГРАМУВАННЯ РУХОВИХ ДІЙ ВОЛЕЙБОЛІСТОК 15-17 РОКІВ

канд.наук з фіз. виховання і спорту, професор Безверхня Г.В.

Березюк С.В., Тхір Т.Б., Оніщук Р.А.

студенти ФКм-21 групи ОС «Магістр»

спеціальності 017 Фізична культура і спорт

Луцький національний технічний університет

Результативність будь-якого моторного акту обумовлена здатністю до програмування його виконання з урахуванням умов організації спортивної діяльності, рівня фізичної та техніко-тактичної підготовленості, досвіду діяльності змагань, майстерності команди противника.

Основи програмування закладаються в ЦНС, причому їх ефективність значною мірою визначається ступенем об'єктивності оцінки ігрової ситуації; рівнем психоемоційного стану; різнобічним аналізом та узагальненням рухових дій. Програмування рухів визначає вибір оптимального вихідного положення для першого моторного акту, що визначає подальший хід взаємодії протидіючих сторін. Початковим рухом є подача м'яча як імпульс виконання алгоритму подальших дій. Нестандартність, мінливість ігрової обстановки та умов змагальної діяльності визначають вибір відповідних дій спортсменок. Виявлення провідних компонентів складного рухового досвіду дозволяє зосередити зусилля на провідному елементі техніки ігрової прийому [2].

Дослідження ступеня сформованості навичок прискорення рухових процесів під час взаємодії з противником показало, що вони проявляються по-різному. Результати педагогічного експерименту дозволили виявити динаміку показників прискорення під час виконання рухів у спортсменок КГ та ЕГ. Так, у КГ при вихідних даних $2,71 \pm 0,17$ бала до закінчення педагогічного експерименту результати зросли на 7,20%; в ЕГ, відповідно, при вихідних даних $2,73 \pm 0,20$ бала приріст показників становив 11,20%. Вищі результати в ЕГ пов'язані, очевидно, з спрямованістю навчально-тренувальних занять формування навичок програмування рухових дій з урахуванням його провідних структурних компонентів визначається вибором найрезультативнішого їх варіанта. Так, у КГ при вихідних даних $2,63 \pm 0,18$ бала до завершення педагогічного експерименту приріст показників становив 9,07%; в ЕГ відповідно при вихідних результатах $2,60 \pm 0,21$ бала результати зросли на 25,29%. Істотне підвищення рівня показників навичок програмування рухових дій волейболісток ЕГ пов'язано, мабуть, з найкращим розумінням ними механізму програмування рухів та його засвоєння як однієї з умов підвищення результативності діяльності змагань. Вибір ефективного варіанта виконання рухів є провідним показником удосконалення техніко-тактичної підготовленості [3].

Відповідність програми дій рівню загальнофізичної, техніко-тактичної підготовленості та функціональних можливостей організму є важливою умовою результативності змагальної діяльності. У зв'язку з цим його динаміка становить великий інтерес для тренерів та спортсменів. Результати педагогічного експерименту показали, що у КГ при вихідних даних $2,58 \pm 0,15$ бала до завершення педагогічного експерименту приріст становив 15,41 %; в ЕГ, відповідно, за вихідних даних $2,55 \pm 0,20$ бала результати зросли на 27,97 %, що є одним з показників ефективної організації навчально-тренувального процесу. Вищі результати в ЕГ були досягнуті завдяки використанню педагогічної технології

формування навичок програмування моторних актів. Особливістю педагогічної технології є врахування узгодженості рухових та вегетативних функцій. У складних рухових діях вегетативні компоненти є повністю сформованими та забезпечують більш економічну, а отже, і більш ефективну роботу рухових компонентів [1].

Здатність до переробки отриманої інформації дозволяє краще орієнтуватися в ігровій ситуації, що несподівано виникла, і приймати вірне рішення, що пов'язано з підвищенням лабільності нервових центрів. У КГ за вихідних показників $2,36 \pm 0,19$ бала до завершення педагогічного експерименту результати зросли на 18,91 %; в ЕГ відповідно при вихідних показниках $2,38 \pm 0,21$ бала до завершення педагогічного експерименту приріст склав 23,72%. Це зумовлено застосуванням системи спеціальних рухових завдань, спрямованих на розвиток та вдосконалення навичок переробки отриманої інформації в ході ігрової взаємодії із супротивником. Одним із провідних показників сформованості навичок програмування є покращення рухової пам'яті як сумація явищ попередньої роботи, на основі яких формуються нові рухові акти. У КГ за вихідних даних $2,48 \pm 0,21$ бала до завершення педагогічного експерименту приріст становив 17,89%; в ЕГ, відповідно, при вихідних показниках $2,45 \pm 0,19$ бали результати зросли на 33,61%. Істотне поліпшення цього показника в ЕГ обумовлено включенням у зміст навчально-тренувальних занять спеціальних вправ у розвиток рухової пам'яті.

Такий підхід до організації навчально-тренувального процесу сприяв активізації інтелектуальної та рухової діяльності волейболісток, більш усвідомленому виконанню технічно складних ігрових прийомів.

Таким чином, результати педагогічного експерименту показали, що навички програмування рухових дій успішно формуються у процесі тренувальної діяльності, що є одним із перспективних напрямів підвищення ефективності системи спортивної підготовки волейболісток 15-17 років.

Список використаних джерел

1. Андрійчук Ю. М., Чижик В. В., Романюк В. П. Вплив секційних занять волейболом на руховий розвиток школярів 14–16 років. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2012. № 4. С. 229-236.
2. Артеменко Б. О. Значущість технічної підготовленості волейболістів різного рівня майстерності у їх ігровій діяльності. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2014. №1. С. 9–12.
3. Гнатчук Я. І, Линець М. М. Удосконалення фізичної підготовленості кваліфікованих волейболістів. *Фізична активність, здоров'я, спорт*. 2017. №4 (30). С. 40-49.

МЕТОДИКА СПЕЦІАЛЬНОЇ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПАУЕРЛІФТЕРІВ У ПІДГОТОВЧОМУ ПЕРІОДІ

канд.наук з фіз. виховання і спорту, професор Безверхня Г.В.

Волох В.П.

студент ФКм-21 групи ОС«Магістр»

спеціальності 017 Фізична культура і спорт

Луцький національний технічний університет

При розробці методики тренувань нами враховувалися думки провідних фахівців у галузі пауерліфтингу: збиралася інформація серед тренерів про їхнє відношення до використання сполучено-послідовних та варіаційно-прогресивних методів зміни тренувальних навантажень, а також використання комплексу спеціально-допоміжних вправ на тренувальних заняттях.

Опитування тренерів і спортсменів, а також аналіз щоденників тренувального навантаження, рівень спеціальної силової підготовленості пауерліфтерів 16-17 років свідчить про те, що для даного вікового контингенту необхідно проводити заняття з варіюванням сполучено-послідовних та варіаційно-прогресивних методів зміни тренувальних навантажень та використанням комплексу спеціально-допоміжних вправ у

тренувальному процесі. При цьому тренери вказують, що у тренувальному процесі вони нехтують використанням спеціально-допоміжні вправи (СДВ) через відсутність чітких даних про вплив на організм спортсменів вправ та відсутність рекомендацій щодо дозування СДВ на заняттях та їх поєднання з іншими вправами. Спеціально-допоміжні вправи можна розділити на три основні групи: для присідань зі штангою на плечах, жиму лежачи та станової тяги [1; 3].

При складанні тренувальних планів, як в експериментальній, так і контрольній групах враховувалася варіативність навантаження за обсягом, інтенсивністю та підбором вправ. Параметри тренувального навантаження в програмах ЕГ та КГ не мали відмінностей щодо кількості підйому штанги та інтенсивності. Інтервал два місяці між контрольними випробуваннями відповідав адаптаційним процесам в організмі спортсмена. Тренування проводилися тричі на тиждень (понеділок, середа, п'ятниця) по півтори години: розминка тривала близько 10 хвилин, основна частина 1 годину 10 хв, 10 хвилин заключна робота на відновлення – вправи на гнучкість, виси, дихальні вправи [2].

Тестування проводилося три рази: перед початком експерименту, через 8 тижнів після початку тренувального циклу та через 16 тижнів. Опис спеціально-допоміжних вправ, використаних у методиці:

- Присідання зі штангою на плечах із однією, двома зупинками. Вправа активно впливає на передню поверхню стегон та сідниць. Непрямо навантажуються м'язи гомілки, черевного пресу та м'язи попереку [4].

- Присідання зі штангою на плечах на лаву. Вправа виконується для вивчення виконання техніки присідань. Допомагає спортсмену контролювати рух тазу та положення колін.

- Присідання зі штангою на грудях із широко поставленими ногами. В. п. широка стійка, ноги нарізно. Вправа дуже добре розвиває кравецькі м'язи стегна.

- Присідання у «ножицях» зі штангою – розвиває чотириголові м'язи стегна, сідничні м'язи. Тулуб має зберігати вертикальне положення, нога, яка знаходиться попереду, згинається в колінному суглобі, інша нога по можливості пряма. Найбільше навантаження відчуває нога, яка стоїть попереду. Вправа розвиває сідничні м'язи, чотириголовий розгинач стегна, рухливість у тазостегнових та гомілковостопних суглобах.

- Жим лежачи, хват широкий. При такій ширині хвату, найбільше навантаження на грудні м'язи. Гриф рекомендується повільно опускати якомога ближче до горла.

- Жим лежачи, вузький хват. Жим вузьким хватом приблизно порівну розподіляє навантаження між трицепсами, грудними м'язами та дельтоподібними м'язами.

- Жим лежачи з валиком. Валик допомагає спортсмену прийняти правильне положення тулуба під час виконання жиму лежачи. Це допомагає спортсмену швидше освоїти техніку виконання мосту.

- Жим сидячи від грудей – В. п. сід на лавці, штанга лежить на грудях, жим від грудей. Основне навантаження у вправі падає на дельтоподібні м'язи та розгиначів рук у ліктьових суглобах.

- Тяга ривкова (з помосту до грудей, на вибухову силу). Хват рук при виконанні вправи широкий (ривковий), спина прогнута (або пряма). Вага снаряда, який піднімається, не більше 45% від ВВ, снаряд з помосту потрібно піднімати максимально високо (до грудей), з максимальною швидкістю. Вправа виконується як розминка та підготовка м'язів до подальшої роботи. М'язи, які беруть участь: м'язи спини (розгиначі тулуба), м'язи ніг (чотириголовий і двоголовий м'язи стегна), дельтоподібні м'язи і трапецієподібні.

- Тяга поштовховим хватом. Хват рук при виконанні вправи трохи ширше плечей, або на ширині плечей, спина пряма. Вправа виконується як розминка та підготовка м'язів до подальшої роботи.

- Тяга штанги з підставки. Хват рук такий самий, як при виконанні станової тяги. На поміст встановлюється підставка висотою 7-12 см, спортсмен виконує вправу,

стоячи на підставці, пряма спина. При виконанні тяги з підставки шлях штанги подовжується, навантаження на м'язи - розгиначі ніг і тулуба збільшується. Вправа допомагає збільшити силу фази відриву штанги від помосту.

- Тяга на прямих ногах. Даний вид тяги впливає переважно на м'язи – розгиначі у нижній частині спини, стегна та передпліччя. Непряме навантаження отримують трапеції, м'язи тазу та сідниці.

- Підйом плечей – «шраги» - В. п. штанга в опущених руках. Вправа сильно впливає на трапецієподібні м'язи. Виконується як зі штангою, так і з гирями та гантелями. Ця вправа виконується для допомоги у завершенні останньої фази в становій тязі.

- «Гіперекстензії» (Розгинання тулуба) – В. п. без ваги та з вагою (гриф, штанга, диск та ін.) за головою на гімнастичному коні або спеціальному тренажері. Вправа розвиває м'язи-розгиначі тулуба та хребта. Велику напругу відчувають м'язи задньої поверхні стегон. Непряме навантаження лягає на сідничні м'язи.

- Підйом корпусу з положення лежачи - на римському стільці - В. п. сидячи на лаві, ступні закріплені на гімнастичній стінці, нахили назад, з обтяженням на грудях або за головою. Вправа впливає на прямі м'язи живота, зокрема, верхню область.

Засоби спеціальної силової підготовки пауерліфтерів експериментальної групи, включені до тренувального процесу на етапах загальної та спеціальної підготовки, розподілялися за спрямованістю таким чином, щоб забезпечити поступове підведення спортсменів до ефективного виконання специфічної тренувальної роботи, підвищення функціональних можливостей основних систем організму. З метою визначення ефективності розробленої методики до початку експерименту, на його проміжному етапі та після завершення було проведено тестування показників спеціальної силової підготовленості пауерліфтерів з подальшою інтерпретацією отриманих результатів.

Список використаних джерел

1. Сергієнко Л.П. Спортивний відбір: теорія і практика : Підручник. Книга 1. Теоретичні основи спортивного відбору : Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 672 с.
2. Сергієнко Л.П. Спортивний відбір: теорія і практика : Підручник. Книга 2. Відбір у різні види спорту : Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 684 с
3. Стеценко Л.І. Пауерліфтинг. Теорія та методика викладання: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Черкаси: вид-во. Черкаського національного університету, 2008. 460 с.
4. Kraemer W.J., Fleck S.J.. Optimizing strength training: designing nonlinear periodization workouts. Champaign Human Kinetics, 2007. 246 p.

АНАЛІЗ ТРЕНУВАЛЬНИХ ПРОГРАМ УЧИЛИЩ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, ДЮСШ ТА ШКІЛЬНИХ ФУТБОЛЬНИХ СЕКЦІЙ

*канд.наук з фіз. виховання і спорту, професор Безверхня Г.В.
Качковський Р.Р.*

*студент ФКМ-21 групи «Магістр»
спеціальності 017 Фізична культура і спорт
Луцький національний технічний університет*

На сьогодні значно зростає популярність занять футболом серед студентів, організовуються змагання в навчальних закладах, першості закладів вищої освіти міст та

України загалом. Разом із тим, студентські команди комплектуються з гравців, які займалися в училищах фізичної культури, ДЮСШ та шкільних спортивних секціях, що обумовлює різний рівень їх фізичної, функціональної та техніко-тактичної підготовленості.

Одним із найважливіших завдань спортивної підготовки є формування високого рівня функціональних можливостей спортсменів, тому що вони складають основу для підвищення рівня спортивної майстерності та спеціальної фізичної працездатності [3].

На матеріалі футболу проведена велика кількість наукових досліджень, присвячених теоретико-методичним основам управління підготовкою футболістів, оптимізації функціональної, фізичної та техніко-тактичної [1] підготовленості футболістів, моделюванню техніко-тактичних дій в процесі підготовки футбольних команд, індивідуалізації підготовки футболістів з урахуванням особливостей особистості, особливостям побудови тренувального процесу футболістів різного віку та спортивної кваліфікації, формуванню рухових якостей і технічної підготовленості школярів та студентів [2].

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що наукових досліджень, у галузі особливостей удосконалення функціональних можливостей гравців аматорських команд з футболу, зокрема збірних команд вищих навчальних закладів, немає.

Враховуючи те, що студентські футбольні команди комплектуються переважно випускниками училищ фізичної культури, ДЮСШ та шкільних футбольних секцій (з різним рівнем підготовленості), виникає необхідність в аналізі програм підготовки юних футболістів (табл.1).

Таблиця 1

Кількість годин, що відводяться на підготовку юних футболістів 16-17 років у річному циклі (училище фізичної культури, ДЮСШ та шкільні футбольні секції)

п/п	№	Досліджувані групи Види підготовки	Училище фізичної культури	ДЮСШ	Шкільні футбольні секції
1.		Загальна фізична підготовка	120	117	128
2.		Спеціальна фізична підготовка	372	307	240
3.		Технічна підготовка	460	300	180
4.		Тактична підготовка	234	144	20
5.		Контрольні, тренувальні та офіційні ігри	62	44	32
РАЗОМ			1248	912	600

Аналіз тренувальних програм училищ фізичної культури, ДЮСШ та шкільних футбольних секцій демонструє, що кількість годин у річному циклі, які відводяться на підготовку юних футболістів 16-17 років, відрізняється.

Найбільша кількість годин відводиться на підготовку в училищах фізичної культури (1248 годин), у той час як у ДЮСШ менше на 336 годин, а у шкільних секціях на 648 годин. У більшій мірі скорочення часу занять в ДЮСШ та шкільних секціях припадає на технічну (відповідно на 160 та 280 годин) і тактичну (90 і 214 годин). Окрім цього у шкільних секціях значно менше уваги приділяється спеціальній фізичній підготовці, різниця з футболістами училищ фізичної культури складає 132 години. Це положення обумовлює різний рівень підготовленості юних футболістів, визначення складових якого дозволить у подальшому розробити тренувальні програми для усунення відставання в окремих компонентах.

Список використаних джерел

1. Вихляев Ю.М. Розробка методики оцінки фізичного стану студентів. *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Сер. 15: Фізичне виховання і спорт. 2017;(84):109-13.

2. Дерєка Т.Г, Мельник С.А. Професійно-прикладна фізична підготовка як ефективний засіб розвитку психофізичної готовності студентів. *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Сер. 15: Фізичне виховання і спорт. 2020;3К(123):135-9.

3. Журід С.М. Удосконалення техніко-тактичної підготовки футболістів 15-17 років з використанням комплексів тренувальних завдань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : спец. 24.00.01 «Олімпійський та професійний спорт». Х., 2007. 20 с.

БАЗОВІ ОСНОВИ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ АТЛЕТІВ-ГИРЬОВИКІВ

канд.наук з фіз. виховання і спорту, професор Безверхня Г.В.

Носко В.В., Сітовська В.О.

студенти ФКм-2І групи ОС «Магістр»

спеціальності 017 Фізична культура і спорт

Луцький національний технічний університет

На сьогоднішній день відомо, що такі види спорту, як гирьовий, пауерліфтинг, культуризм та армреслінг поєднує лише те, що основним засобом розвитку сили та інших фізичних якостей у кожному із цих видів є обтяження (штанги, гирі, гантелі тощо). На теперішній час існують різні підходи в організації тренувального процесу у гирьовому спорті. Одні фахівці приділяють увагу методичному досвіду важкої атлетики, інші – досвіду циклічних видів спорту, ще інші знаходяться у пошуку оптимальних засобів та методів тренування у гирьовому спорті.

Розгляд і аналіз літературних джерел, що стосуються засобів і методики тренування гирьовиків різної кваліфікації показав, що всебічні дослідження, проведені з різних аспектів системи підготовки у важкоатлетичному спорті, створили досить міцну і науково-обґрунтовану теорію тренування.

Аналіз спеціальної літератури засвідчує про те, що техніка виконання рухів змагальних вправ гирьовика ідентифікується з технікою виконання рухів змагальних вправ важкоатлета. Одним із важливих питань методики гирьового спорту і важкої атлетики є питання про кількісні та якісні характеристики тренувального процесу, тобто інтенсивність та об'єм тренувального навантаження. Як нам відомо і в цій області багато хто із тренерів та спеціалістів гирьового спорту спираються на досвід важкої атлетики.

Кількісний компонент навантаження часто виражають словом об'єм. Це коротко, але не зовсім точно. Поняття об'єму повинно відображати всю сукупність занять, які виконувалися спортсменом. Такий сумарний або загальний об'єм виражається у часах, в числі занять-тренувань та змагань, тренувальних чи змагальних днів. Під об'ємом навантаження у важкій атлетиці розуміється загальна вага, піднята за тренування або цикл. Аналогічний підхід має місце і у гирьовому спорті. У спортивній практиці інтенсивність характеризується перш за все ступенем нервово-м'язових зусиль, рівнем фізіологічних, біологічних та психічних процесів. На думку М.Г. Озоліна інтенсивність у спорті - кількість тренувальної або змагальної роботи за одиницю часу. Як наслідок, чим більше рухів та зусиль, які для цього вимагаються, виконано за одиницю часу, тим інтенсивність вище [1]. У гирьовому спорті також потрібно відрізнити інтенсивність одного підходу від інтенсивності всього заняття. Але ці поняття різними авторами та тренерами трактуються по-різному. Це є наслідком малої кількості досліджень у даному виді спорту. Одні фахівці пропонують для визначення інтенсивності підходу застосовувати у якості критерія процентне відношення кількості підйомів гир до кращого результату. Інші також пропонують виражати процентне відношення числа підйомів до кращого результату, враховуючи вже при цьому вагу гирь, темп виконання вправ та часовий показник відпочинку між підходами. Хоча якщо говорити про інтенсивність одного підходу, то відпочинок між підходами вказує нам про доцільність вести мову про інтенсивність навантаження заняття в цілому.

Ми вважаємо, що інтенсивність це ступінь впливу вправи на організм спортсмена. А інтенсивність підходу за рекомендаціями Ю.А. Ромашина можна визначати за допомогою ЧСС. Він пропонує визначати інтенсивність виходячи із різниці між максимальним пульсом та пульсом у стані спокою, виражаючи результат у процентах [2]. Що ж стосується визначення інтенсивності навантаження всього заняття, то нажаль сьогодні ще не існує чіткої методики її визначення.

Розбіжності у визначенні інтенсивності у гирьовому спорті та важкій атлетиці повністю зрозумілі. За класифікацією ці види спорту відносяться до різних груп: важка атлетика - до групи вправ ациклічного характеру, а гирьовий спорт – циклічного характеру зони великої відносної потужності.

Особливо потрібно зазначити щодо відрізнення у постанові дихання у гирьовому спорті та важкій атлетиці. А.Н. Воробйов вказує на те, що вправи штангістів виконуються при затримці дихання (натужуванні). Максимальні зусилля призводять до напружування великих груп м'язів [1]. В той час як у гирьовому спорті навпаки: постанова ритмічного дихання є першочерговою задачею навчання та особливою умовою досягнення високих результатів. У даному випадку організм під час роботи намагається використовувати тільки необхідні рухливі одиниці, причому включення їх у роботу відносно короткочасне [2]. У важкій атлетиці м'язи, як правило, скорочуються більш повільно, тоді як у гирьовому спорті м'язове скорочення під час виконання поштовху у кращих гирьовиків може складати всього 0,2-0,3 с. Саме ця якість і відрізняє висококваліфікованих спортсменів-гирьовиків від новачків.

Все сказане дає змогу зробити висновок, що у гирьовому спорті і важкій атлетиці існує певна схожість в методиці тренування, особливо на етапі початкової спеціалізації. Однак, на сьогоднішній день вже цілком зрозуміло, що це зовсім різні види спорту.

Список використаних джерел

1. Бородін Ю. А., Романчук В. М., Романчук С. В. Зміст та організація форм фізичної підготовки на етапах навчання у ВВНЗ : навч. посібник. Житомир : ЖВІРЕ, 2007. 164 с.
2. Пилипко В. Ф. Обґрунтування ефективності застосування тренувальних завдань для удосконалення процесу підготовки спортсменів-гирьовиків високої кваліфікації : дис. ... канд. наук фіз. виховання і спорту : 24.00.01. Х., 2003. 193 с.

ФАКТОРИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОМБІНАЦІЙ УДАРНОЇ ТА БОРЦІВСЬКОЇ ТЕХНІКИ З РІЗНОЇ ДИСТАНЦІЇ В БОЙОВОМУ САМБО

канд.наук з фіз. виховання і спорту, професор Безверхня Г.В.

Семенюк І.І.

студент ФКм-21 групи ОС «Магістр»

спеціальності 017 Фізична культура і спорт

Луцький національний технічний університет

Результати проведених досліджень з вивчення застосування та ефективності тактичних дій в бойовому самбо свідчать про формування наступних тенденцій:

- раціональне застосування атакуючої і контратакуючої стратегії ведення поєдинку із застосуванням натиску, хибних атак та зміни рівнів атак дає значну перевагу в ефективності технічних дій одному із бійців;

- ймовірність перемоги значно вище у бійця-універсала, в технічному арсеналі якого переважають комбінації ударної та борцівської техніки з різної дистанції [3].

Вищевикладене визначило високу значимість нашого дослідження, спрямованого на вирішення завдання по підготовці висококваліфікованих спортсменів бойового самбо з застосуванням комбінацій ударної та борцівської техніки з різної дистанції. Для вирішення цього завдання було проведено опитування 74 тренерів та спеціалістів бойового самбо.

Таблиця 1

Рангова структура факторів, які визначають необхідність застосування комбінацій ударної та борцівської техніки з різної дистанції в бойовому самбо (n=74, при $W>0,7$)

Рангове місце (значущість)	Чинники	Ранговий показник (%)
1.	Високий рівень розвитку сили, силової витривалості бійців	21,3
2.	Високий рівень координованості бійців	20,6
3.	Вміння бійців раціонально поєднувати технічні дії	15,4
4.	Високий рівень розвитку швидкісних якостей бійців	13,1
5.	Вміння бійців дезорієнтувати суперника за рахунок високою варіативності і непередбачуваності підготовчих дій	9,1
6.	Здатність бійців передбачати і швидко розпізнавати дії і наміри суперника	8,1
7.	Вміння бійців правильно підбирати дистанцію до початку виконання комбінації	6,7
8.	Вміння регулювати силу і час виконання ударів і кидків	5,7

Перший фактор враховує високий рівень розвитку сили і силової витривалості бійців, дозволяє зберігати високу працездатність за рахунок правильно підібраної тактики і рівномірного розподілу енерговитрат протягом усього поединку. У ході дослідження даного фактору фахівці зазначили, що на останніх хвиликах поединку на фоні втоми бойові самбісти рідше комбінують удари і прийоми боротьби, а частіше спираються на виконання менш результативних одиночних технічних дій [2]. Також було зазначено, що загальна силова підготовка повинна проводитися на базовому етапі в ізометричному, динамічному та ізотонічному режимах, а спеціалізована силова підготовка – на передзмагальному етапі в швидкісному і швидкісно-силовому режимі. Облік даного фактору необхідний для досягнення бійцями високих силових показників, які за відносно рівних параметрів функціональної готовності дають найбільше перевага в проведенні борцівських прийомів в стійці та партері.

Другим фактором фахівці позначили високий рівень координованості бійців. Єдиноборства в цілому є складно-координаційними видами спорту, а у змішаних видах єдиноборств вимоги до координованості бійців включають в себе вимоги і ударних, і борцівських видів. Облік даного фактору в тренувальному процесі необхідний для узгодження різних по силі, швидкості і спрямованості впливу ударів і прийомів боротьби, збереження статичного і динамічної рівноваги в ході виконання окремих технічних дій та їх комбінацій.

Третім за значимістю фактором респонденти відзначили вміння бійців раціонально поєднувати технічні дії, які входять до комбінації. На думку тренерів, підбір технічних дій в комбінації повинен ґрунтуватися на правильній біомеханіці рухів і забезпечувати виконання комбінації з мінімальними паузами між поєднаними технічними діями і з максимальною результативністю. Найбільш застосовуваними і ефективними респонденти назвали наступні типи ударно-кидкових комбінацій - «удари руками - кидки, виконувані руками», «удари головою – кидки, які виконуються стегном», «удари коліном – кидки, які виконуються ногами» тощо. Серед ударних комбінацій були відзначені двоударні

комбінації руками, а серед кидкових – комбінації кидків, які закінчуються прийомами із захопленням ніг суперника або підсікання.

Четвертий фактор пов'язаний з високим рівнем розвитку швидкісних якостей бійців. Респонденти вказали, що до швидкісних здібностей бійців відносяться проста і складна рухова реакція (Реакція вибору), швидкість і частота рухів в суглобах, швидкісна витривалість, а найбільш ефективними для бойового самбо є спеціально-підібрані вправи, близькі за характером до нервово-м'язових зусиль і своєю структурою до ударних та борцівських технічних дій. Також фахівцями було відзначено, що швидкісні якості корелюють із рівнем розвитку сили: чим вище силові показники бійців на підготовчому етапі, тим більше суттєвим виявлявся приріст в швидкості виконання комбінацій технічних дій.

П'ятим фактором респонденти позначили вміння бійців дезорієнтувати суперника за рахунок високої варіативності і непередбачуваності підготовчих дій. До основних підготовчих дій у комбінації в ударній та борцівській техніці фахівці віднесли різні способи тактичної підготовки, захисні дії від атак суперника, а також власні атакуючі та контратакуючі дії.

Шостий фактор враховує здатність бійців передбачати і швидко розпізнавати дії і наміри суперника, тісно пов'язаний з психомоторними, генетичними особливостями НС і рівнем тактичної підготовленості бійців.

Сьомим за своєю значимістю фактором респонденти назвали вміння бійців правильно підбирати дистанцію для початку виконання комбінації. У бойовому самбо розрізняють дальню, середню і ближню дистанції із захопленням суперника або без нього. Фахівці зазначили, що для початку атаки дальня дистанція є найбільш ефективною для ударних комбінацій, середня дистанція – для ударно-кидкових, ближня дистанція – для кидкових. Правильний підбір дистанції дозволяє як підвищити варіативність підготовчих дій і ефективність комбінації, так і нейтралізувати атакуючі дії суперника [1].

Восьмий фактор враховує вміння регулювати силу і час виконання ударів і кидків, які застосовуються в комбінації. Здатність керувати швидкістю виконання комбінацією на фоні втоми за рахунок стабілізації сили впливу характерна для висококваліфікованих спортсменів бойового самбо.

Облік особливостей застосування комбінацій ударної та борцівської техніки з різної дистанції є реальною основою підвищення ефективності навчально-тренувального процесу.

Список використаних джерел

1. Балущка Л., Хіменес Х., Окопний А., Пітин М., Согор О., Ткач Ю. Динаміка підготовленості учнів ліцею з посиленою військово-фізичною підготовкою під впливом використання засобів боротьби. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2020. 20(3). С.165-73.
2. Безкоровайний С.Б. Сучасні підходи вдосконалення фізичної підготовки студентів-єдиноборців. *Молодий вчений*. 2019;4.1(68.1):175-8.
3. Гуцул Н.З. Індивідуалізація спортивної підготовки єдиноборців. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Зб. наук. пр. Вінницького держ. пед ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Вінниця; 2015;19, С. 95-100.

ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СПОРТУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*д. філос. н., професор Білогур В.Є.
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

24 лютого 2022 року повномасштабна загарбницька війна росії прийшла у кожне українське місто та село, у кожен куточок нашої рідної землі. Зухвало вторглась вона цього дня, звісно, і в український спорт – не оминула жодної спортивної дисципліни, жодної команди, жодного спортсмена. Жажіття безглуздої та безжальної війни змінили та продовжують змінювати спортивне середовище не тільки в Україні, але й на міжнародному рівні.

Зрозуміло, що в перші дні лютого вторгнення людям було не до спорту – на перший план вийшли питання виживання та безпеки – як в особистому плані, так і стосовно Української держави загалом, але українські спортсмени не опинилися у нокауті – швидко оговтавшись від перших потрясінь війни, активісти по всій Україні, а невдовзі і за кордоном, стали проводити численні благодійні заходи та турніри з різних видів спорту, де організували збір коштів на допомогу ЗСУ, для сімей загиблих українців і для постраждалих від загарбників. Такі змагання стали дедалі масштабнішими, а віддача від них - дуже важлива, в тому числі для підняття морального духу самих спортсменів.

Варварство рашистів справило сильне враження і на міжнародну спортивну спільноту. Тому закономірно, що багато організацій у світі спорту – від Міжнародного олімпійського комітету до міжнародних федерацій практично з усіх видів спорту – стали ухвалювати рішення про виключення російських, а також білоруських спортивних структур та недопуску їхніх представників до участі у змаганнях, в тому числі найвищого рівня, як от позбавлення права збірної росії змагатися у відборі футбольного Євро-2024.

Водночас варто зауважити, що від змагального процесу усувають не всіх спортсменів з рф і білорусі. В одних випадках їх допускають, так би мовити, під нейтральним прапором, в інших – для повернення їм достатньо засудити російське воєнне вторгнення в Україну. Більше того, міжнародні федерації в окремих видах спорту, наприклад, у боксі (ІВА) та шахах (FIDE), досі очолюють росіяни. Як наслідок, ситуація з відстороненням російських спортсменів там значно складніша, а подекуди взагалі кричуща – як от нещодавно на юніорському чемпіонаті Європи з боксу, коли навіть намагалися застосувати санкції до української збірної. Неприглядною та неприпустимою залишається і ситуація у міжнародному тенісі, за винятком окремих змагань, передусім командних.

Безперечно увесь цивілізований спортивний світ – на стороні України. Нашим атлетам і командам з різних спортивних дисциплін допомагають при підготовці та сприяють в організації виступів у переважній більшості країн – передусім йдеться про наших сусідів, зокрема Польщу, на теренах якої українці регулярно проводять матчі найвищого рівня з футболу та інших видів спорту. І наші атлети та спортивні колективи віддячують усім своїм прихильникам в Україні та за кордоном численними гучними та яскравими перемогами. Тільки за недавній час можна згадати вдалі виступи українських футбольних, волейбольних, футзальних команд.

Водночас деяким нашим командам з ігрових видів спорту доводиться інтегруватися у чемпіонати інших країн, зокрема у польський і німецький, тим паче, що досі не вдалося відновити всеукраїнські змагання у жіночому та чоловічому гандболі, регбі-15, водному поло та інших видах спорту. Втім, це лише тимчасово. До слова, чимало професійних регбістів сьогодні захищають нашу країну на фронті.

Окремо варто зупинитися на футбольній тематиці, зважаючи не тільки на спортивний, але й суспільний значущості гри мільйонів. Приємно відзначити досить успішну спробу запустити змагання в Українській прем'єр-лізі – чемпіонат проходить на пристойному рівні та у цікавій боротьбі; та без чималої ложки дьогтю у вигляді ліквідації єдиного телепулу тут не обійшлося – дуже прикро, коли організаторам та учасникам змагального процесу не вдається знайти спільну мову навіть між собою. Тут особливо мова

йде про єдиний телепул, який власники деяких клубів просто знищили. Допоміг їм у цьому і президент України Володимир Зеленський, який підписав закон, за яким власниками телевізійних прав стали самі клуби.

Щодня приходять радісні звістки з різних країн світу про сходження на п'єдестал наших спортсменів – і це закономірно, адже в умовах війни мотивація значно зростає – кожен на своєму місці прагне віддячити Українським Героям, нашим славним Збройним силам за те, що має змогу виходити на стадіони та спортивні майданчики, захищаючи честь рідної України, та своїми успіхами прославляти Батьківщину.

Добре відомо, що знані й успішні українські спортсмени, такі як Андрій Шевченко, Роман Зозуля, Андрій Ярмоленко, Еліна Світоліна, Дар'я Білодід, Ганна Різатдінова, Ольга Харлан та багато інших роблять вагомий внесок в інформаційній боротьбі на міжнародному рівні з метою цілковитого й остаточного усунення російських і білоруських спортсменів та команд зі світового спорту, активно долучаються до численних благодійних проектів, при цьому жертвуючи власні кошти, беруть участь у волонтерській діяльності задля якнайшвидшої та повної перемоги українського народу у війні. На слова великої поваги та щирої вдячності, безперечно, заслуговують відомі та успішні спортсмени з інших країн світу, які підтримують Україну та український спорт як у моральному, так і у матеріальному плані. Серед них – Енді Мюррей, Майк Тайсон, Рафаель Надаль, Роберт Левандовскі, Іга Сьвонтек і чимало інших видатних спортивних особистостей [1].

Треба визнати, що за час широкомасштабного воєнного вторгнення РФ український спорт змушений був зробити крок назад зі зрозумілих причин. Чимало Героїв-спортсменів віддали своє життя за вільну і незалежну Україну на передовій, інші загинули під обстрілами чи бомбардуваннями – вічна їм пам'ять! 262 українських спортсмена, загинули під час російсько-української війни, захищаючи Україну і кожен день, на жаль, цей список поповнюється.

На даний час існує грандіозний проект «Янголи спорту» - реквієм за загиблими українськими спортсменами, у якому можна побачити фото і почути історії їх життєписів під час війни [2]. Цей проект започаткований спортивним комітетом України спільно з Міністерством молоді та спорту.

Навала рашистів своїми численними ракетами, бомбами та мінами спричинила руйнування та знищення 363 спортивних об'єктів. Зупинено, скасовано або перенесено дуже багато змагань і тренувальних процесів. Але, попри усі ці жахіття та негаразди, спортивне життя в Україні відновлюється, продовжується, а подекуди набирає обертів. Станом на сьогодні вже є чимало приводів для оптимізму, про які йшлося вище, і можна не сумніватися, що з кожним днем, який наближатиме нас до перемоги над ворогом, з кожним успіхом на змаганнях їх ставатиме дедалі більше, і зовсім скоро український спорт зробить два, а, може, й більше впевнених кроків уперед у своєму розвитку та заслужено займатиме одне з чільних місць на світовому рівні.

Загарбницькою війною проти України РФ перекреслила принцип «спорт поза політикою», але український спорт їй не знищити. Про це заявив міністр молоді та спорту України Вадим Гутцайт [3].

«В Олімпійській хартії прописано, що спорт поза політикою. Але не зараз, коли російська федерація війною пішла на Україну. Вони катують людей, вбивають жінок, дітей, руйнують нашу інфраструктуру, намагаються знищити все, що бачать. При цьому немає жодного російського спортсмена, хто сказав би, що він проти війни. Тому зараз спорт в політиці», - сказав міністр. В умовах війни кожна спортивна перемога стає для українців ще важливішою та ціннішою.

Для подальшого розвитку спорту та збільшення спортивних досягнень нині відновлюють чемпіонати України, повертаються змагання з легкої атлетики, кульової стрільби, інших видів спорту. Змагання проводитимуться за погодженням військових адміністрації, без глядачів та з обов'язковим дотриманням усіх правил безпеки.

Найгучніші події за участю українських атлетів за календарний рік.

Попри те, що 2022 рік видався одним із найскладніших у житті кожного українця, спортсмени, що виступають під синьо-жовтим прапором, продовжували перемагати та показувати високі результати на міжнародній арені.

Зокрема, у 2022-му представники збірної України завоювали рекордну кількість нагород на Паралімпійських іграх у Пекіні; українці встановили рекорд за кількістю нагород – 29 медалей, із яких 11 золотих, десять срібних і вісім бронзових. При цьому збірна України ще ніколи не виграла одразу 11 золотих нагород на такому рівні. Усе це дозволило українській команді посісти друге місце в загальному заліку, поступившись лише Китаю.

Олександр Усик захистив титул звання чемпіона світу за версіями WBA, WBO, IBF та IBO.

Олександр Абраменко – срібний призер Олімпійських ігор-2022.

Ця медаль стала єдиною для України на Олімпіаді-2022. Водночас Абраменко став першим в історії України спортсменом, який виборов нагороди на двох зимових Олімпіадах.

Ярослава Магучіх – чемпіонка світу в приміщенні та переможниця Діамантової ліги.

Українська стрибунка у висоту дніпрянка Ярослава Магучіх закінчила цей сезон на першому місці світового рейтингу. Що означає перемога Ярослави Магучіх: Україна вперше за десять років і загалом лише вдруге в історії виборола медаль на дорослому чемпіонаті Європи в жіночих стрибках у висоту. Таким чином Магучіх – перша чемпіонка Європи в цій дисципліні в історії України.

Збірна України – чвертьфіналіст чемпіонату світу з волейболу.

Десять медалей збірної України на чемпіонаті світу з водних видів спорту.

Марина Бех-Романчук – чемпіонка Європи в потрійному стрибку.

Людмила Лузан – дворазова чемпіонка світу в каное-одиночці.

Даниїл Болдирєв – переможець чемпіонату Європи зі скелелазіння у дисципліні "швидкість".

Богдан Колмаков – переможець першого в історії чемпіонату світу з паркуру у дисципліні "швидкість".

Молодіжна збірна України з футболу кваліфікувалася до фінальної стадії чемпіонату Європи Ю-21.

Для студентського і учнівського спорту 2022-й був насиченим на події. 24 лютого, зрозуміло, ніхто не думав про спорт, про змагання, відбудуться вони, чи ні. Завдяки злагодженій роботі комітету, спортивної студентської спілки України, Української федерації учнівського спорту, керівників та тренерів спортивних федерацій з видів спорту, ректорів, тренерів та представників закладів освіти, а також фінансовій підтримці міжнародних організацій та організаторів, потужної підтримки Міністерства освіти і науки України наша команда зуміла-таки взяти участь у найбільших стартах.

У травні українці вибороли 48 медалей на Всесвітній Гімназіаді у Франції. В липні взяли 62 нагороди і посіли друге загальнокомандне місце на Європейських університетських іграх, де змагалися представники 400 університетів. І зрештою у вересні наші хлопці та дівчата вибороли 66 медалей на Кубку світу серед студентів з єдиноборств – 19 золотих, 25 срібних і 22 бронзові. Загалом Україну представляли 108 спортсменів з 50 університетів з 19 регіонів. Нагороди різного гатунку здобули студенти 34 "вишів".

А юні хокеїсти з Дніпра вибороли «бронзу» на найбільшому у Європі турнірі для дітей та юнацтва «Riga Hockey Cup».

Нам боляче дивитись на зруйновані спортивні зали, стадіони та наші будинки. Закликаємо весь світ підтримати бойкот виступів російських спортсменів та команд у будь-якому статусі на будь-яких змаганнях доти, доки в Україні триває війна.

Список використаних джерел

1. <https://suspilne.media>

2. <https://yangoly-sportu.teamukraine.com.ua/>

3. <https://mms.gov.ua/nacionalno-patriotichne-vihovannya>

ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЙ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ

*д.філос.н., професор Білогур В.Є.
Нейчев Д.В.*

*студент 1 курсу магістратури
спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Аналіз стану здоров'я студентів вищих навчальних закладів свідчить про збільшення кількості студентів, які відносяться до спеціальної медичної групи (СМР). Згідно статистичними даними, за останні роки суттєво збільшилася кількість студентів, які відносяться до СМР з тенденцією до зростання [5].

Автори, що займаються дослідженнями здоров'я молоді, розглядають збільшення захворюваності студентів в двох аспектах. Перший – зріст захворюваності, обумовлений суттєвими соціальними змінами в їх життя. Було встановлено, що перехід до новим соціальним умовам викликає спочатку активну мобілізацію, а потім виснаження фізичних резервів організму, особливо в перші роки навчання. Це пояснює той факт, що зріст захворюваності студентів відбувається на фоні помітного зниження загального рівня їхнього фізичного розвитку. Крім того, нові умови формують новий спосіб життя, норми поведінки та звички студентів (наприклад, гіподинамія, нераціональне живлення, хронічне недосипання, вживання алкоголю, тютюну і ін), які також негативно впливають на їх здоров'я [2, с.64].

Другий аспект – зростання захворюваності студентів, зумовлене погіршенням здоров'я у юнацькому віці. Серед факторів, негативно впливають на здоров'я підростаючого покоління, слід розглядати погіршення соціально-економічних показників, санітарно-епідеміологічної і екологічної ситуації в країні. Питання організації занять зі студентами СМР знайшли своє відображення у роботах вітчизняних авторів [3], але, разом з тим, недостатньо розкритою залишається проблема можливості використання різних інноваційних фітнес-технологій в умовах закладу вищої освіти для збереження і розвитку здоров'я студентської молоді. Сучасні засоби оздоровчого фітнесу користуються високою популярністю серед студентів закладів вищої освіти. Усе це дозволяє рахувати, що розробка і обґрунтування програм з використанням засобів оздоровчого фітнесу у фізичному вихованні студентів, що відносяться до СМГ, є сучасним та актуальним дослідженням.

Аналіз спеціальної літератури, проведені нами соціологічні дослідження, узагальнення практичного досвіду свідчать, що одним з важливих компонентів в процесі фізичного виховання студентської молоді є формування у них свідомої потреби в зміцненні особистого здоров'я і відповідальності за власне здоров'я, оскільки частота захворюваності наводить до зменшення ефективності навчальної, а потім та професійної діяльності.

Заняття оздоровчим фітнесом здійснюють позитивний вплив на фізичний стан і фізичну активність студентської молоді. Фахівцями в області фітнес і рекреації встановлено, що регулярні з адекватним навантаженням заняття фізичними вправами розширюють функціональні і адаптивні резерви найважливіших систем організму, сприяють профілактиці захворювань і корекції наявних порушень [1,4,6]. Питанням розширення і наукового обґрунтування інноваційних програм, вивченню їх впливу на організм людини присвячені дослідження багатьох вчених. на сьогодні розроблено і обґрунтовані програми занять з використанням коштів фітнес для студентів спеціальної медичної групи.

Методичні аспекти, передбачають створення нових програм для студентів спеціальної медичної групи, повинні враховувати: індивідуальні (інтелектуальні, емоційні, мотиваційні і інші) особливості студентів, їх темперамент, характер схильності до деяких видів рухової активності; адекватність програми для студентів, віднесених до спеціальної

медичної групі відповідно діагнозу і рівнем фізичного здоров'я; профілактику за допомогою фізичних вправ наслідків надмірної, виснажливою інтелектуальної, емоційного, нервового навантаження при освоєнні навчального матеріалу, оптимізацію стану центральної нервової системи і інших систем організму в процесі навчання; оптимальне співвідношення навчального і вільного часу у студентів; забезпечення сприятливого морально-психологічного клімату в навчальному закладі, навчання студентів засобами психологічної захисту і збереження здоров'я; навчання безпечній техніці виконання вправ, дотримання правил техніки безпеки.

У більшості закладів вищої освіти застосовуються недостатньо ефективні форми роботи по охороні здоров'я студентів, слабо використовується наявний потенціал засобів сучасного фітнесу для збереження та зміцнення здоров'я студентів, формування ціннісного ставлення до здоров'я та здорового способу життя.

Узагальнення аналізу результатів досліджень способу життя і стану здоров'я студентів показало наявність суб'єктивних скарг та об'єктивно підтверджених змін в одній або кількох системах і органах у переважній більшості студентів, віднесених до спеціальної медичної групи. Вплинути на створену ситуацію можливо шляхом використання в привабливих заняттях і доступних інноваційних засобів оздоровчого фітнесу, які користуються підвищеною увагою досліджуваного континенту студентів. Ефективність використання засобів оздоровчого фітнесу у процесі фізичного виховання студентів підтверджено значною кількістю досліджень.

Список використаних джерел

1. Воловик Н.І. Сучасні програми оздоровчого фітнесу. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 48 с.
2. Ковальчук В. Особливості показників зовнішнього дихання в підлітків і студентів-юнаків. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць*. №. 3 (15). 2011. С.64-67.
3. Суханова Г.П. Форми і засоби проведення занять з фізичного виховання зі студентами спеціальної медичної групи. *Актуальные научные исследования в современном мире: XXVII Междунар. научн. конф., 26-27 июля 2017 г., Переяслав-Хмельницкий*. Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 7(27), ч. 3. С. 53-57.
4. Bilohur Vlada Ye., Neychev Dmytro V. Pilates health system in physical education of female students of higher education institutions. *Modern scientific challenges and trends: a collection scientific works of the International scientific conference (27-28 February, 2023)*. Warsaw: Sp. z o. o. «iScience», 2023. pp. 104-106.
5. Khrystova T. The actual questions of saving health of students. *Contemporary innovative and information technologies of social development: educational and legal aspects / edited by Aleksander Ostenda and Iryna Ostopolets. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Monograph 24*. Katowice, 2019. pp. 30-38.
6. Kotova O.V., Sopotnytska O.V., Nepsha O.V. The use of fitness technologies as a motivating factor for physical education classes in institutions of higher education. *International scientific conference «Development of physical culture and sports amidst martial law»: conference proceedings, October 5-6, 2022. Czestochowa, Republic of Poland: «Baltija Publishing», 2022. С.69-73.*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО СПОРТУ

Варинюк С., Коць Д.

*студентки 21 ФКс групи спеціальності 017 Фізична культура і спорт
факультету початкової освіти та фізичної культури
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради*

Дитячо-юнацький спорт – напрям спорту, який забезпечує залучення дітей для занять певним видом спорту із дитячого спорту для здійснення їх спортивної спеціалізації та забезпечення умов для переходу до резервного спорту.

На сьогоднішній день державою приділяється чимала увага розвитку сфери фізичної культури і спорту, що відображається у Законах України Указах Президента України, Постановах Кабінету Міністрів України, наказах Міністерства молоді та спорту України і Міністерства освіти і науки України тощо. Важливою складовою сфери фізичної культури і спорту є дитячо-юнацький спорт, функції якого полягають у забезпеченні залучення дітей для занять певним видом спорту із дитячого спорту для здійснення їх спортивної спеціалізації та забезпечення умов для переходу до резервного спорту. Функції резервного спорту, в свою чергу, полягають у здійсненні відбору обдарованих дітей та молоді для занять певним видом спорту, створенні умов для максимального розвитку їхніх індивідуальних здібностей з метою досягнення високих спортивних результатів, забезпеченні умов для переходу до спорту вищих досягнень та поповнення основного складу національних збірних команд [1].

Вітчизняні дослідники вивчали різноманітні аспекти функціонування дитячо-юнацького спорту зокрема його оздоровчий та виховний компоненти, формування здорового способу життя та організацію виховного процесу в дитячо-юнацьких фізкультурно-спортивних організаціях [2; 5; 6]. Так, Свириденко О.О. визначив зміст виховання здорового способу життя підлітків у дитячо-юнацьких спортивних школах [6]. Ротерс Т.Т. та Мазін В.М. [5] зазначають, що виконання завдань, покладених на дитячо-юнацькі спортивні школи державою, включає три взаємо пов'язані аспекти: спортивний, фізкультурний і виховний. Однак, відношення до дитячо-юнацького та резервного спорту як цілісної системи, на сьогоднішній день дуже мало розглянуто сучасними авторами.

Спорт – органічна частина фізичної культури, особлива сфера виявлення й уніфікованого порівняння досягнень людей у певних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки шляхом змагальної діяльності. Соціальна цінність спорту визначається його дієвим стимулюючим впливом на поширення фізичної культури серед різних верств населення [1; 3]. Загальновідомо, що спорту вищих досягнень не буває без дитячо-юнацького спорту. Тому цей напрям роботи у системі розвитку фізичної культури і спорту перебуває на особливому рахунку в усіх країнах, які хочуть мати високі спортивні показники та здорову націю [2]. Вивченню питання розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні, його організації та підтримці державою присвячено останніми роками значну кількість досліджень та є предметом наукових пошуків вітчизняних дослідників й фахівців фізичного виховання.

Система дитячо-юнацького спорту об'єднує спортивні школи всіх типів, які забезпечують відбір обдарованих осіб із системи дитячого спорту, поступову спеціалізацію юних спортсменів, що мають високий рівень підготовленості, для участі у міжнародних спортивних змаганнях дітей та школярів, а також для подальшого переходу в систему резервного спорту [4].

Водночас останніми десятиріччями порушена система відбору до навчання у спортивних школах. Втрачено позитивний досвід селекційного відбору, обстеження і аналіз конституційних, ростових та фізичних даних дитини, проведення у позаурочний і позашкільний час різноманітних рухових ігор, у ході яких спостерігалися інтелектуальна та психологічна адаптація під час ситуаційних змін, ступінь наявної координації у дитини та його витривалість. Сучасна практика відбору й орієнтації тренування здібних спортсменів свідчить про низьку ефективність дитячо-юнацького спорту. У системі дитячо-юнацького

спорту необхідно забезпечити оптимальне співвідношення кількості дітей, які займаються спортом на різних етапах багаторічного вдосконалення, передбачаючи відсів недостатньо перспективних з погляду спеціальної підготовки. Це можливо, враховуючи, по-перше, що практика засвоєння основних видів спорту, попереднє тестування рухових функцій і стану здоров'я дасть змогу спрямовувати найбільш здібних дітей у конкретному виді спорту для подальшого вдосконалення в системі дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву (СДЮШОР), а підготовка на початкових етапах – формувати і відбирати контингент спортсменів, перспективних для подальшого вдосконалення, для резервного спорту. По-друге, діти, які не виявили явних здібностей до подальшого спортивного вдосконалення, мають бути орієнтовані для занять масовим спортом. Такий підхід дає можливість підвищити ефективність системи відбору і розвивати систему масового дитячо-юнацького спорту.

Отже, функціонування та розвиток дитячо-юнацького спорту залежить від багатьох аспектів. Це і соціально-економічний стан, відношення держави до цього питання, забезпечення галузі кваліфікованими фахівцями, система ефективного спортивного відбору, належне медичне забезпечення, тощо. Необхідно розвивати у регіонах країни як олімпійські так і неолімпійські види спорту, всіляко підтримуючи їх.

Список використаних джерел

1. Борисова О. В. Теоретико-методологічні засади розвитку професійного спорту (на матеріалі тенісу) / О. В. Борисова // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 8 (267). – Ч. I. – С. 129-138.
2. Нестерова А. Правові аспекти розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні / А. Нестерова // Спортивний вісник Придніпров'я : [Науково-практичний журнал]. – Дніпропетровськ : Ддіфкс, 2008. – № 1. – С. 100-103.
3. Ніжевська Т. В. Теорія та методика дитячого та юнацького спорту як навчальна дисципліна у підготовці майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту / Т. В. Ніжевська // Теорія та методика фізичного виховання. – 2008. – № 3. – С. 10-12.
4. Родак С. Актуальні питання діяльності спеціалізованих навчальних закладів резервного спорту / С. Родак, О. Вацеба // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : [зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки] : [уклад. А. В. Цьось, С. П. Козіброцький]. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. – № 2 (6). – 117 с.
5. Ротерс Т. Т. Постановка проблеми організації виховного процесу в дитячо-юнацьких спортивних школах / Т. Т. Ротерс, В. М. Мазін // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : [Збірник наукових праць]. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2012. – Випуск 24. – С. 294-301.
6. Свириденко О. О. Формування здорового способу життя підлітків у дитячо-юнацькій спортивній школі / О. О. Свириденко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. 2007. Вип. 3-4 (55-56). С. 224-229.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА СПОРТІ

асист. Гулька О.В.

канд.наук з фіз.вих. і спорту, доцент Грабик Н.М.

канд.наук з фіз.вих. і спорту, доцент Грубар І.Я.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» наголошує, що фізична культура повинна забезпечувати розвиток фізичного здоров'я, комплексний підхід у формуванні розумових та фізичних здібностей, удосконалення різних сторін підготовки до активного життя та інше, проте пріоритет надається оздоровчій спрямованості [8].

Серед засобів, які підвищують інтерес та мотивують систематично займатись фізичними вправами, важливе місце посідають сучасні цифрові технології [6, 9], які

дозволяють отримувати, зберігати, технічно опрацювати та відтворювати аудіо, відео, текстову та графічну інформацію при комунікації з Інтернет та без підключення (в режимі on-line та off-line) [10].

Застосування сучасних засобів, таких як смартфони, планшети, смарт-годинники розширює можливості комунікацій між людьми, дозволяє отримати швидкий доступ до інформації. Стрімкий розвиток програмного забезпечення дозволяє урізноманітнити не лише дозвілля, але й пошукову, навчальну та рухову діяльність [1, 6].

Сучасні цифрові засоби мають чимало функцій, які дозволяють не лише проводити вимірювання показників пульсу, кількості пройдених кроків, але й пропонують програми занять фізичними вправами, вести записи якості сну, апетиту, самопочуття, контролювати питний режим та ін. [7]. Реєстрація показників стану організму за допомогою додатків смартфона, смарт-годинника, фітнес-трекера сприяє формуванню навички контролю за власним здоров'ям, оскільки у них є функція нагадування, що дозволяє дотримуватись систематичності вимірювань [5].

Крім того, сучасні технології дозволяють зберігати та аналізувати великі обсяги даних про здоров'я та фізичну активність. За допомогою спеціальних алгоритмів, ці дані можуть бути використані для прогнозування ризиків розвитку захворювань та рекомендацій щодо покращення здоров'я [1].

Застосування сучасних цифрових технологій також допомагає зробити заняття фізичною активністю цікавішими та ефективнішими [6, 9]. Наприклад, використання віртуальної реальності дозволяє створювати іммерсивні середовища для тренувань, що забезпечують більшу мотивацію та ефективність. Іммерсивні середовища створюються за допомогою технологій, які розширюють реальність, або створюють нову реальність, у віртуальному просторі на 360° [2]. Створення тренувального середовища за допомогою іммерсивних технологій відбувається за рахунок накладання цифрового зображення на середовище, або ж створення нової реальності, коли користувач виключається із навколишнього світу й занурюється у цифрове середовище [12].

Сьогодні активно розробляються і впроваджуються такі іммерсивні технології:

XR – розширена реальність (об'єднує у собі всі іммерсивні технології);

VR – віртуальна реальність (завдяки сучасним пристроям користувач занурюється у віртуальний світ, при цьому має реальні відчуття. Сюди ж відносять й 360-градусний контент (користувач переглядає за допомогою гаджету 360°-ні зображення та відео);

AR – доповнена віртуальна реальність (користувачі не повністю відірвані від реального світу через те, що цифрові зображення (елементи змодельованої реальності) накладаються на реальність);

MR – змішана реальність (поєднує доповнену та віртуальну реальності) [2, 4, 12].

У фізичному вихованні та спорті іммерсивні технології можуть бути використані:

- для підвищення мотивації до занять через створення віртуальних середовищ, які мотивують користувачів до фізичної активності. Наприклад, велотренажер може бути підключений до віртуальної реальності, де користувач може змагатися з іншими велосипедистами в віртуальних гонках, що додає елемент змагальності та заохочує до активності. Існують віртуальні ігри, які дозволяють користувачам займатися фізичними вправами у віртуальному середовищі. Це може робити фізичні тренування більш захопливими та мотивуючими;

- для покращення тренувань. Створення віртуальних тренувань, які допомагають спортсменам відпрацювати різні рухи, техніки та стратегії. Наприклад, спортсмени можуть використовувати AR-окуляри для візуалізації своїх рухів поряд зі зразками ідеальної техніки, що дозволяє їм відразу вносити виправлення; футболісти можуть використовувати VR, щоб вдосконалити свої навички пасу та стрибка; боксери - для тренування ударів та захисту;

- відстеження даних про тренування: AR може бути використана для відстеження різних параметрів тренувань, таких як пульс, калорії, відстань тощо. Додатки з AR можуть

відображати ці дані в реальному часі на екрані, що дозволяє спортсменам контролювати свої тренування та аналізувати результати;

- віртуальні спортивні змагання: VR дозволяє взяти участь у віртуальних спортивних змаганнях, таких як віртуальний марафон або віртуальний турнір з гольфу. Але віртуальні змагання можуть проводитись лише з метою підвищення інтересу до занять фізичними вправами та спортом, оскільки вони лише моделюють діяльність людини й не показують реальні її можливості [3, 5-7, 11].

Прикладами програм та приладів, які дозволяють створити іммерсивне середовище для підвищення рухової активності: Oculus Quest 2. (VR-гарнітура), Supernatural (фітнес-додаток для Oculus Quest), HOLOFIT (фітнес-платформа VR), Equinox Variis (універсальний додаток, що надає доступ до провідних фітнес-платформ), VirZoom (програма VR велосипедних турів), STRIVR (VR-платформа для тренування професійних спортсменів та команд)

Використання сучасних цифрових технологій, таких як смартфони, смарт-годинники, фітнес-браслети, набуває популярності серед усіх верств населення через доступність, різноманітність та простоту користування. Сучасні технології значно розширили можливості для зберігання й аналізу даних, що стосуються фізичної активності та здоров'я. Застосування цифрових можливостей дозволяє змінювати та покращувати фізичну культуру, визначати цілі фізичного виховання і спорту та мотивувати до підвищення рівня рухової активності як дітей, так і дорослих.

Список використаних джерел

1. Burov O. et al. Cognitive performance degradation in high school students as the response to the psychophysiological changes // International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics. – Springer, Cham, 2020. – С. 83-88.
2. Chang E, Kim HT, Yoo B. Virtual reality sickness: a review of causes and measurements. International Journal of Human-Computer Interaction. – 2020. – V. 36. – №17.- 1658-1682
3. Oculus Quest 2. Огляд та висновки віртуальної гарнітури [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ispot.com.ua/blog/Oculus-Quest-2>
4. Баценко С.В. Імерсивні технології: теоретичний аспект : Збірник матеріалів І Науково-практичної конференції з міжнародною участю «Імерсивні технології в освіті» / упоряд.: Н.В. Сороко, О.П. Пінчук, С.Г. Литвинова. Київ : ІТЗН НАПН України, 2021. – С.3 6-39
5. Грабик Н. М. Використання онлайн-платформ в освітньому процесі з фізичного виховання / Н. М. Грабик, А. В. Гулька, М. В. Яремій // Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у ХХІ столітті: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 25-26 лист. 2021 р.). - Рівне : Видавничий дім «Гельветика», 2021. - Ч. II. - С. 141-144.
6. Гулька О. В., Гуменюк С. В., Кардаш С. О. Мобільні застосунки як засіб підвищення рухової активності студентів під час дистанційного навчання // Шляхи розвитку рухової активності молоді України : матеріали ІV всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дрогобич, 12 травня 2022 р.). Дрогобич : Пóсвіт, 2022. С. 231-238.
7. Гулька О.В., Кардаш С.О. Застосування мобільних додатків для реєстрації показників фізичного стану під час занять учнів фізичними вправами. Міжнародна науково-практична конференція «Креативна трансформація та модернізація сучасного суспільства». М. Харків, 24 січня, 2022. С. 39-41
8. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12?fbclid=IwAR2V5zjija3J9dT3QXn_qEL3OQVDciitNkv2z2RCyHxE5hThtxCvolXdZg4#Text
9. Касалап А.М. Використання новітніх гаджетів на уроках фізичної культури. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/dopovid-vikoristanna-novitnih-gadzetiv-na-urokah-fizicnoi-kulturi-137458.html>

10. Коваль Т. І. Інтерактивні технології навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/546/451>
11. Спорт і фітнес. Займитесь спортом в VR! [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.oculus.com/experiences/rift/section/1008601829286933/?locale=ru_RU#/?k=xg5lt5
12. Усата О.Ю. Іммерсивні технології в сучасному освітньому процесі [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/31216/1/10.pdf>

ПОЗААКАДЕМІЧНА ОСВІТА СУБ'ЄКТІВ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

к.пед.н. Жукова Г. В.

к.пед.н. Булгакова Т. М.

Національний університет фізичного виховання і спорту України,

Соціальна природа людини, її активність і становлення впливає на побудову особистісної стратегії, балансує між бажаним і необхідним, особистим і соціальним.

Війна в Україні змінює основні принципи освіти у все більш глобалізовану сторону. В основі освіти як засобу планування майбутнього лежить активний пошук відповідності психотипу особистості і способу життя. Побудова індивідуальної життєвої стратегії має відбуватися з урахуванням відмінностей побуту країни. Вагоме місце в реалізації цього завдання займає критичне вивчення досвіду та аналіз основних напрямів впровадження різних видів освіти у процес професійної підготовки суб'єктів спортивної діяльності.

Особистості, які вибирають позаакадемічну освіту, на протигагу або одночасно із академічною, мають володіти соціальними знаннями про правила взаємин людини з природою, суспільством і самим собою, мати уявлення про різноманітність об'єктів та явищ природи і суспільства, їх властивості, якості і стан, орієнтуватися в соціальних поняттях, проявляти інтерес до громадського життя у всьому світі. У системі освіти мають бути закладені можливості не тільки академічної, а й позаакадемічної освіти, куди ми пропонуємо включити неформальну й інформальну види освіти. Відповідно, кожна дисципліна у навчальних закладах спортивного спрямування потребує творчого вивчення відповідно до видів освіти.

Питання, дотичні до означеної проблеми, розглядали науковці Х. Бошуйзен, І. Вановська, А. Гончарук, Х. Грубер, Т. Десятов, М. Євтух, О. Кивлюк, С. Кобер, М. Пайпер, С. Попадюк, Н. Протасова, Л. Сігаєва, М. Скуратівська. Незаперечним є означення позаакадемічної освіти як незвичайного явища сучасного освітнього світу, іншими словами, феномену. За визначенням Канта, феноменом є будь-яке явище, яке можливо пізнати. З огляду на це, позаакадемічна освіта є непорушним фактом, який здійснився в українському суспільстві.

Засвоєння глобального освітнього досвіду в його цілісності дозволить майбутнім тренерам і вчителям фізичного виховання не тільки успішно функціонувати у своїй професії, у суспільстві, а й діяти самостійно, не просто відповідати соціальній системі, а й змінювати її. Академічна освіта готує до життя, до існуючого порядку речей, людина виявляється здатною вносити власний вклад в цей порядок, але дещо теоретичний. Тому передбачається і проєктується позаакадемічна освіта, зміст якої виступає як соціально і особистісно детерміноване, фіксоване в суспільстві уявлення про освітній глобальний досвід, що підлягає засвоєнню молодим поколінням. Відповідно викладається значення і підґрунтя позаакадемічної освіти, які складаються з досвіду пізнавальної діяльності, фіксованої у формі її результатів (знань, досвіду репродуктивної діяльності), способів здійснення (умінь і навичок), досвіду творчої діяльності у формі проблемних ситуацій та здійснення емоційно-ціннісних відносин [1].

Визначення позаакадемічної освіти як частини навчання суб'єктів спортивної діяльності в університеті має на увазі, що це один з видів організовано-впорядкованої

освітньої діяльності соціальних індивідів, в процесі якої здійснюється зв'язок між особистістю і суспільством з певною, властивою тільки даному історичному часі і соціальному просторі системою освітніх відносин. Для гуманізації академічної освіти необхідно будувати відносини учасників освітнього процесу на основі особистісно орієнтованого стилю педагогічного спілкування. Принцип поваги до особистості майбутнього працівника фізичної культури, спорту та здоров'я людини, врахування його духовного потенціалу в змісті освіти реалізується шляхом залучення дистанційного навчання, інформальної освіти до освітнього процесу. При цьому стає цілеспрямованим перетворення соціального досвіду в досвід особистий, долучення людини до всього багатства людської культури.

Визначення змісту позаакадемічної освіти представляється як сукупність необхідних в подальшій професійній діяльності знань, умінь і навичок, які повинні бути засвоєні студентами. Передбачається, що знання і вміння дозволять людині адекватно жити і діяти усередині існуючої соціальної структури. Досить зажадати від людини, щоб вона мала по можливості деяке коло знань і вміла їх застосовувати. В цьому випадку і вимоги до освіти відповідні: необхідно і достатньо передати молодому поколінню тільки конкретні професійні знання і навички. Але ще потрібно задля розкриття потенціалу людини звільнити її творчу енергію, що знаходиться в системі освітніх відносин і виступає як частина глобального соціального процесу змін рецептивно-відображального підходу до мислення і утворення конструктивно-діяльнісного бачення своїх обов'язків перед соціумом. Людина може займатися найрізноманітнішими видами діяльності, бути впевненою у теоретичній царині своєї професії, але без поєднання формальної і неформальної освіти її поведінка залишиться універсальною, такою, яку можна впізнати і передбачити [2].

Сучасною освітньою ситуацією є діяльність соціальних інститутів, міжособистісних відносин, які ставлять завдання та мету, задані в певних умовах. Потрібно визначити умови, оцінити зв'язки між ними, виявити смисли і поставити для себе професійну задачу. Виконання всіх цих дій пов'язано з довизначенням перспектив, оцінкою їх впливу на ситуацію, їх інтерпретацією, переведенням на професійну мову та мову внутрішньої ментальності, побудовою гіпотез. Саме вміння спілкуватися, яке в значній мірі визначається наявністю у майбутніх тренерів адекватних і продуктивних комунікативних і емоційних стереотипів, визначає багато в чому їх успішність у сфері соціальних і особистих взаємин, а значить в цілому їх кар'єрну і особистісну успішність [3, с. 49].

Професійна позаакадемічна освіта може виступати освітнім результатом, коли він набувається чи засвоюється в ході освітнього процесу, який відбувається в певних педагогічних умовах, що створені такими чинниками, як зацікавленість, відтворення життєвих ситуацій, співпраця і розвиток внутрішньої активності. В цілому, позаакадемічна освіта є прагненням до зовнішнього або внутрішнього спонукання людини, соціальної групи до активної діяльності в ім'я досягнення освітніх цілей. Мотивуючий фон може бути об'єктивним, безпосередньо впливати з реальних ситуацій, і суб'єктивним, як ціннісний орієнтир і позиція особистості.

Отже, беручи до уваги сутнісні ознаки позаакадемічної освіти у закладах вищої освіти спортивного спрямування, її потенціал як специфічного виду навчання, можна сказати, що вона розвивається на добровільній основі, знаходиться у можливостях і ресурсах, спрямованих на формування соціального досвіду особистості в процесі діяльності, а також в широкому колі позитивних ефектів – соціальній адаптації, вихованні патріотизму, громадянськості, розвитку індивідуальності, професійної орієнтації тощо, які є значущими, як для організаторів, так і для безпосередніх учасників. Особливостями позаакадемічної освіти є жага пошуку смислів діяльності, прагнення випробувувати свої сили, спілкуватися, бажання побачити світ і нові місця в ньому, зустріти цікавих людей, зрозуміти навколишній світ, проявити себе, свою позицію в співтоваристві, в соціумі,

прагнення до активного освоєння навколишнього світу, що дає можливість різностороннього розвитку.

Список використаних джерел

1. Жукова Г.В. Місце і роль позаакадемічної освіти в предметному полі філософії освіти. *Освітній дискурс*. 2020. Випуск 20 (2). С. 45-55.
2. Brown R. Knowledge, education, and cultural change. *Papers in the sociology of education*. Second edition. London: Routledge, 2018. 424 p.
3. Watzlawik P. Beavin J.H., Don A. B. *Pragmatics of human communication*. New York–London: W. W. Norton Company, 2011. 74 p

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

к.пед.н., доцент Котова О.В.

Каменев Д.І.

студент 3 курсу

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

На сьогодні важливо відновити розуміння, що фізична активність і спорт, особливо різних верств населення важлива умова розвитку розуму і тіла. А фізична активність і заняття спортом покращують якість життя, знижують стресовий стан, підвищують працездатність організму, що фізична культура і спорт є запорукою здоров'я нації і зміцнення національної безпеки держави. Відомо, що фізична культура і спорт є одним із важливих засобів різнобічного та гармонійного розвитку студентської молоді. Оптимізація процесу фізичного виховання, як спеціалізованої, цілеспрямованої, керуючої педагогічної діяльності, вимагає пошуку нових підходів до фізичної активності студентів закладів вищої освіти, особливо під час військових дій в Україні. [2,3].

Відповідно умов військового стану заняття з фізичного виховання проводяться в дистанційному режимі і спрямовані більш на самостійні заняття студентів і можуть мати найрізноманітніші форми, але, в першу чергу, вони спрямовуються на зміцнення здоров'я, підвищення працездатності, оволодіння необхідними вміннями та навичками, вдосконалення професійної діяльності, формування соціальної активності та свідомості, що дуже важливо під час військових дій. [2,3].

Процес навчання складається з навчальної діяльності викладача і спеціально організованої пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти. Ефективність навчання залежить від підготовленості і можливостей студентів. Викладачу з фізичного виховання важливо вміти правильно визначати рівень розвитку фізичних якостей та забезпечувати психічну готовність і мотивацію до оволодіння фізичними вправами. Навчання як діяльність починається лише тоді, коли студент усвідомлює потребу у набутті нових знань, умінь, навичок, а викладач усвідомлює потребу передати знання, накопичені людством. [2,3].

В умовах, коли рухова активність обмежена різними умовами праці або побуту, саме регулярні заняття фізичними вправами і різними видами спорту допомагають розкритися природним задаткам і здібностям студентської молоді. У сучасній системі фізичного виховання у закладах вищої освіти значна перевага віддається фізичним вправам і спорту – ігрова і змагальна діяльність, які спрямовані на досягнення визначених результатів, що характеризуються високими руховими можливостями спортивної молоді в умовах суперництва.

Також, на нашу думку, під час військових дій особливу увагу слід приділяти трьом основним складовим: витривалості, силова витривалість та силі. Так, вважаємо, що важливо зробити акцент на використанні методів підготовки в умовах ризику; розвиток

витривалості (біг на 2, 3, 5 кілометрів або запропонувати ввести в процес підготовки марш броски на відстань 5-10 кілометрів; щоденний біг на 3-8 кілометра до сніданку; швидкий біг із зміною напрямку; силові вправи з власною вагою та на перекладині. Відповідно збільшити і час, що відводиться фізичним вправам. Основна мотивація для студентів закладів вищої які бажать займатися сучасними видами спорту або системою фізичних вправ:

- зміцнення здоров'я, коригування недоліків фізичного розвитку або будови тіла;
- підвищення функціональних можливостей організму;
- психофізична підготовка до майбутньої професійної діяльності та оволодіння життєво необхідними вміннями і навичками;
- досягнення найвищих спортивних результатів.

Невід'ємною частиною фізичного виховання студентів є заняття спортом у вільний час. Такі заняття здійснюються на самостійній основі, без будь-яких умов та обмежень. Самостійні заняття – одна з форм спортивної підготовки. Самостійна спортивна підготовка дає змогу для участі у внутрішніх змаганнях та змаганнях між закладами вищої освіти.

У процесі навчання викладач з фізичної культури використовує найбільш ефективні засоби, методи, створює відповідні умови, розподіляє їх за часом, визначає послідовність виконання окремих вправ, забезпечує всі види контролю. Контроль за якістю оволодіння навчальним матеріалом є необхідною умовою для своєчасного виправлення помилок, запорукою високої ефективності навчання. Успішність навчання залежить від наявності необхідних і достатніх умов для засвоєння навчальної програми. Підготовка до навчання визначається за допомогою контрольних вправ (тестів) і відомостей про попередній руховий досвід. Ця готовність в основному визначається трьома компонентами: фізичною готовністю (ступенем розвитку фізичних якостей), руховою готовністю (ступенем розвитку координації), психічною готовністю (головним чином мотивацією навчальної діяльності). Вирішення рухового завдання вимагає певного рівня розвитку фізичних якостей. Перед початком навчання слід визначити рівень фізичних якостей студентів і, якщо він недостатній для оволодіння запланованих рухових дій, призначити необхідний період попередньої фізичної підготовки. Процес навчання кожної окремої рухової дії складається з трьох завершених етапів, які містять у собі певні елементи формування навичок. Робота на цих етапах відрізняється суттєвістю завдань, що вирішуються, змістом засобів і методів навчання. Систематичне виконання фізичних вправ знижують загальний рівень напруги, покращують і стабілізують настрій, покращують сон і підвищують самооцінку. [5, с. 206]. Дослідження показують що заняття фізичними вправами ефективно знижують втомлюваність, допомагає підвищити пильність та концентрацію, а також покращити когнітивну функцію. Це особливо корисно під час хронічного стресу, викликаного війною, адже він виснажує та знижує здатність зосередитися. Тільки систематичне виконання фізичних вправ стає запорукою міцного здоров'я, покращує фізичні якості, зміцнює імунітет і формує життєрадісну працездатну особистість. Тому під час воєнного стану ні в якому разі не слід припиняти займатися фізичними вправами.

Список використаних джерел

1. Антипова Ж.І., Фідірко М.А. Фізична активність студентів – фактор зміцнення здоров'я і підвищення працездатності. ЛОГОС Conf. Internacional Cientifica y Práctica. Vol. 4, 24.04.2020. Barcelona, С. 122–124.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології / І. М. Дичківська. Київ, 2019. 214 с. 364
3. Рухова активність і здоров'я. URL:https://oleshynska-gromada.gov.ua/more_news/1535446470/ (дата звернення 20.04.2022).
4. Слухенська Р. В., Куліш Н. М., Маланий В. І., Бамбурак В. Б. Фізична культура у вищих навчальних закладах в умовах карантинних обмежень 2020 року. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. No 73. Т. 2. С. 195.

5. Томащук О.Г., Сенько В.І. Організація фізичного виховання студентів закладів вищої освіти в сучасних умовах. Наукова думка сучасності і майбутнього : зб. статей (26 грудня 2017 року – 10 січня 2018 року), 2018. С. 64. URL: naukam.triada.in.ua.

БІОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ВИТРИВАЛОСТІ ЮНИХ БІГУНІВ

к.пед.н., доцент Котова О.В.

Ляшенко С.В.

студент 1 курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Проблема вдосконалення витривалості з дитячого віку є однією з найважливіших у фізичному вихованні та спортивному тренуванні. Виховання витривалості в спортивних цілях має сприяти масовому зміцненню здоров'я підростаючого покоління, що особливо важливо у зв'язку з гіпокінезією у дітей шкільного віку.

Адаптація біологічних систем під впливом тренувальних навантажень може тривати від кількох місяців за кілька років. Потім вони встановлюються одному рівні, у деяких випадках незначно збільшуючись.

Після припинення тренувань усі показники знижуються. Наприклад, відсутність тренувань протягом зими призводить навесні до спаду всіх показників адаптації до початкового рівня.

З віком, як відомо, знижується максимальна частота серцевих скорочень. При виконанні одного і того ж навантаження у 35-річної та 60-річної людини частота пульсу може бути однаковою (наприклад, 160 уд/хв). Однак для 60-річного ця величина пульсу, а, отже, і навантаження, буде граничною, і МСК у нього складе 2 л/хв, а для 35-річного з максимальною частотою пульсу 160 уд/хв дане навантаження лише субмаксимальне, і МСК у його може бути близько 3 л/хв [2].

Зміна кисневого режиму організму за умов м'язової діяльності призводить до перебудови у ньому всіх транспортних ланок. Тому МСК при граничній м'язовій роботі можна як інтегральний показник, відбиває діяльність різних фізіологічних функцій, переважно кровообігу і дихання, їх взаємозв'язок. В даний час встановлено, що у високотренованих спортсменів МСК становить від 4 до 6 л/хв. Особливо високі цифри відзначаються у спортсменів, у тренуванні яких переважно застосовуються навантаження на витривалість [2].

Максимальне споживання кисню у дитячому віці збільшується пропорційно зростанню та масі тіла. У чоловіків воно досягає максимального рівня віком 18-20 років. Починаючи з 25-30 років, воно неухильно знижується, і до 70 років становить 50% від рівня 20 років. У жінок максимальне споживання кисню дорівнює приблизно 70%, що визначається у чоловіків, залишається стабільним протягом продуктивного періоду, а потім знижується з такою ж швидкістю, як і у чоловіків [2].

Частота серцевих скорочень збільшується лінійно, лактат експоненційно. Більшість видів роботи у розвиток витривалості перебуває у аеробній зоні. ЧСС є інтегральним параметром, вона залежить від стану міокарда та нервової системи, особливостей регуляції ритму та ін. Зв'язок між ЧСС та потужністю аеробної роботи варіює у різних людей залежно від віку, статі, рівня фізичної підготовленості. Встановлено, що оцінка інтенсивності фізичного навантаження за величинами ЧСС не збігається з оцінками показників споживання кисню, тому використання величин ЧСС як показника інтенсивності вимагає обережності при контролі навантажень у процесі тренування [2].

Зміна показників витривалості у школярів та школярок у бігу субмаксимальної, великої та помірної потужності відбувається неоднаково: у хлопчиків найбільший приріст припадає на 13-14 років, а у дівчаток показники витривалості до роботи субмаксимальної

та великої потужності збільшуються до 14 років, витривалість до роботи помірної потужності (біг у поєднанні з ходьбою протягом 35 хв) з віком змінюється несуттєво [3].

У динаміці виділяються такі періоди: перший (10-12 років) – стабілізація витривалості; другий (13-14 років) – різке збільшення її; третій (15-16 років) – зниження рівня витривалості; четвертий – період другого приросту, коли показники витривалості мають тенденцію нового збільшення.

Збільшення витривалості у школярів 13-14 років пояснюється великою руховою активністю у цьому віці, початком інтенсивного статевого дозрівання та пов'язаного з ним швидкого приросту показників фізичного розвитку. Цьому сприяє також значне збільшення абсолютного та відносного МСК та приріст величин споживання кисню. У цьому віці покращується легенева вентиляція, знижується частота дихання та збільшується його глибина [3].

Погіршення витривалості у 15-16 років пояснюється зменшенням рухової активності, відсутністю значних приростів у показниках фізичного розвитку, згасанням змін, пов'язаних із статевим дозріванням, зниженням приросту у показниках максимального споживання кисню та легеневої вентиляції.

Поліпшення витривалості в 17 років зумовлюється поступовим наближенням юнаків у цьому віці за загальним розвитком та розвитком якостей (у тому числі й витривалості) до рівня дорослих, новим збільшенням абсолютного та відносного МСК та приростом відсотка споживання кисню [3].

У дівчаток і у першому періоді (10-13 років) йде різке наростання витривалості; у другому (13-15 років) – деяке зниження інтенсивності приросту, але загалом приріст триває; у третьому (15-16 років) – деяке зниження витривалості; у четвертому (17 років) – значне зниження витривалості, особливо порівняно з показниками 13-14-річних [2].

Дослідження розвитку функціональних можливостей систем кисневого забезпечення в дівчаток і дівчат показують, що до 13 років йде інтенсивний розвиток усіх показників, що характеризують діяльність кардіореспіраторної системи, причому найбільший приріст у їхньому становленні припадає на 12-13 років. Після цього значного приросту в показниках МСК, таких як відсоток споживання кисню та легеневої вентиляції, жодних змін не спостерігається [2,3].

Таким чином, вікові зміни витривалості у бігу субмаксимальної потужності відбуваються нерівномірно та збігаються із закономірностями змін показників, що характеризують діяльність кардіореспіраторної системи. У школярів відзначається два активні періоди приросту показників: 13-14 та 16-17 років. У школярів інтенсивний розвиток витривалості та функціональних показників відбувається до 14 років, найбільші прирости відповідають 12-13 рокам. Надалі темпи природного розвитку кардіореспіраторної системи знижуються. Встановлений період інтенсивного розвитку аеробних можливостей є біологічною передумовою для виховання витривалості у бігу та створення, таким чином, своєрідної функціональної бази для майбутніх спортивних успіхів [1,2,3].

Встановлені біологічні особливості розвитку витривалості підтвердили великі можливості вдосконалення загальної витривалості з 9-10 років, а також дозволили обґрунтувати з анатомо-фізіологічних позицій вік початку спеціального на користь спортивної підготовки розвитку витривалості (у дівчат – 15-16 років, у хлопчиків – 13-14) років). Саме ці вікові етапи мають провідне значення для досягнення результатів у перспективі, тому особливу увагу в початкові періоди тренування слід приділяти покращенню систем кисневого забезпечення організму, потім на цій базі у пізнішому віці приступати до вдосконалення анаеробних можливостей.

Список використаних джерел

1. Білогур В.Є., Журба В.В. Методичні особливості розвитку загальної і спеціальної витривалості легкоатлетів II спортивного розряду. Current challenges of modern science. *Collection of Scientific Works*. Pereiaslav, 2022. Issue 6 (72). С.42-47.

2. Вілмор Дж. Х., Костілл Д.Л. Фізіологія спорту. К.: Олімпійська література, 2003. 656 с.
3. Шиян Б.М. Витривалість і методика її виховання. Луцьк.: Теорія фізичного виховання, 1996. 178 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕКЦІЇ ЮНИХ ЛЕГКОАТЛЕТІВ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

к.пед.н., доцент Котова О.В.

Пирх Є.О.

студент 1 курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Домогтися успіхів в різнобічній легкоатлетичній підготовці учнів можна тільки при вмілому поєднанні навчальної та позакласної роботи. Секційні заняття є однією з форм позакласної роботи по легкої атлетики [1]. Вони сприяють кращому засвоєнню матеріалу навчальної програми і, крім того, розширюють легкоатлетичні навички і вміння, підвищують різнобічну фізичну підготовленість дітей, підлітків та юнаків.

Поставивши перед собою мета організувати секцію легкої атлетики, вчитель раніше всього повинен викликати у дітей інтерес до ній. Вчитель повинен переконати хлопців, що перший крок до майбутніх успіхів можна зробити вже зараз, відвідуючи, крім уроків фізичної культури, заняття секції легкої атлетики 2 - 3 рази в тиждень [2].

Успіх роботи шкільної секції багато в чому залежить від характеру підбраного матеріалу. Якщо на секційних заняттях хлопці будуть змушені дублювати матеріал уроків фізичної культури, то це не сприятиме збільшенню їх інтересу до легкої атлетики, отже, життєздатність такої секції буде під загрозою.

На позакласних заняттях вчитель повинен поступово вводити все нові і нові види як легкоатлетичних, так і загальнорозвиваючих вправ, таких як спеціальні бігові вправи, високий старт, метання малого м'яча, а з віком і бар'єрний біг, метання диска, списи і молота, спеціально підібрані акробатичні і гімнастичні вправи. Причому майстерність вчителя в даному випадку буде виявлятися у вмінні поступово і послідовно знайомити хлопців з новими видами вправ, враховуючи при цьому конкретні можливості групи і кожного учня. Природно, що навчання нових видів вправ вимагатиме наявності та нового спортивного інвентарю та обладнання. Для занять шкільної секції з легкої атлетики обов'язково потрібні бар'єри (висота 60 - 106 см), диски (0,5; 1,0 та 1,5 кг), списи, ядра, молоти, жерді, набивні м'ячі, стартові колодки, шипування та ін.

З перших кроків організації секції необхідно переконати учнів в тому, що секційні заняття – це важлива та невід'ємна частина шкільних занять, що відвідування секції для учасників так само обов'язково, як і відвідування уроків. Авторитет секції зростає, якщо з перших занять вчитель налагодить суворий облік відвідуваності, стане стежити за своєчасним початком та закінченням занять, вимагати від тих, хто займається строгого дотримання дисципліни та порядку.

Проводячи підготовчу частина заняття (розминку), викладач повинен з перших занять налаштувати хлопців на самостійність, по ходу тренування пояснивши їм, що однією з специфічних особливостей легкої атлетики є необхідність індивідуальної розминки. Потрібно час від часу пропонувати хлопцям проводити розминку на початку невеликими групами, допомагаючи один одному, а потім і самостійно.

Досвід показує, що через 2-3 місяця новачки вже чудово розминаються самі. І цінність цього не стільки в тому, що це звільняє викладача від проведення щоденної розминки, скільки в набуті якості самостійності, що в свою черга додасть хлопцям впевненість у власних силах на перших же змаганнях.

Приступаючи до навчання нових легкоатлетичних вправ, не слід відразу ж говорити хлопцям про помилки, які можливі і найбільш часто зустрічаються. В цьому випадку учні найчастіше повторюють ці помилки. Краще всього показати хлопцям відмінне виконання, а помилки називати тільки по мірі їх виникнення. Такий метод значно скорочує процес навчання і робить його цікавішим і природнішим. Скрізь, де тільки можна, можливо, потрібно використовувати змагальні та ігрові ситуації, але не можна абсолютно все замінювати грою. Хлопцям потрібно вміло і терпляче пояснювати, що виконувати із задоволенням тільки цікаві вправи – заслуга невелика. Справжній спортсмен повинен з однаковою завзятістю виконувати і цікаві вправи, і зовсім «нудні», якщо вони необхідні для досягнення кінцевого результату. Просто викладач повинен подбати про те, щоб «нудних» вправ було як можна менше. За своєю змістом і переважною спрямованістю заняття шкільної секції легкої атлетики характеризуються насамперед різнобічною фізичною підготовкою. При цьому слід враховувати, що у молодших групах секційні заняття будуються з урахуванням використання широкого комплексу і не легкоатлетичних вправ.

Планування секційної роботи повинно бути підкріплено шкільним календарем спортивних змагань. Річний цикл секційних занять може включати підготовчі і змагальні етапи. Для молодших школярів після двох місяців підготовчого етапу тренувань можна, можливо провести 2-3 змагання на місяць. Причому з дітьми групи попередньої спортивної підготовки це можуть бути «Веселі старты», змагання з залученням батьків.

Домашнє завдання дається вчителем в залежності від індивідуальних особливостей учня. Для одних учнів воно може зводитися до виконання спеціально підібраних вправ, що підвищують рівень фізичної підготовленості, для інших – це засвоєння і закріплення складних технічних елементів, для третіх – і те і інше одночасно. Домашнє завдання може бути короткочасним (від уроку до уроку, на тиждень) та тривалим (на період канікул, на чверть і т.ін.), але у всіх випадках домашнє завдання кокретно обговорюється вчителем по обсягу та інтенсивності виконання, а результати виконання такого завдання має обов'язково контролюватись.

Визначаючи характер та обсяг домашніх завдань з легкої атлетики, необхідно керуватися віком, статтю та рівнем фізичної підготовленості учнів. Давати додому завдання щодо вдосконалення елементів техніки окремих легкоатлетичних вправ недоцільно, оскільки в цьому випадку через відсутності у дітей чітких уявлень про структуру руху та відсутність контролю зі сторони викладача технічні похибки можуть не лише виправлятися, але навіть посилюватися. До того ж в переважній більшості випадків помилки в техніці виконання окремих вправ є наслідком недостатньою фізичної підготовленості учнів. Тому домашні самостійні завдання повинні головним чином сприяти підвищенню рівня загальної та спеціальної фізичної підготовленості школярів.

Саме це має виразитися у збільшенні кількості підтягувань у висі на перекладині та віджимань в упорі лежачи на підлозі (наприклад, відповідно з 3-4 до 9-10 і з 7-8 до 15-20 за період літніх канікул). Визначаючи домашнє завдання підвищення сили м'язи розгиначів стегна (для стрибунів у довжину та висоту, бігунів на короткі дистанції) вчитель рекомендує учням виконувати присідання та вистрибування з низького присіду, довівши їх число упродовж місяця.

Ефективним засобом контролю комплексної підготовленості учнів та одночасно найбільшим стимулом для їхнього спортивного вдосконалення є змагання. Календар шкільних змагань по легкої атлетиці повинен складатися завчасно і бути узгодженим з загальним планом роботи школи. Такі змагання можуть бути проведено по одному виду (наприклад, загальношкільний легкоатлетичний крос) і по декільком видам легкої атлетики.

Список використаних джерел

1. Базилевич Н. Динаміка фізичної підготовленості молодших школярів під впливом занять легкою атлетикою. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. Вип. 14. 2012. С.9-14.

2. Непша О.В., Суханова Г.П., Ушаков В.С. Розвиток прудкості у школярів на заняттях в секції з легкої атлетики Журнал легкої атлетики. №2. Харків: ХДАФК, 2018. С.63-66.

РУХОВА АКТИВНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

к.пед.н., доцент Котова О.В.

Порох Б.В.

студент 4 курсу

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Рухова і фізична активність є винятково важливим, фундаментальним чинником формування, збереження, зміцнення здоров'я та розвитку людини. Завдяки здатності організму до саморегуляції відбувається його адаптація до змін зовнішнього середовища, організм стає стійким і життєздатнішим. Рухова активність та регулярні фізичні навантаження, спрямовані на підвищення рівня фізичного розвитку та його підтримку. Важливо зважати у яких в сучасних умовах перебувають здобувачі вищої освіти і від цього залежить вид рухової активності[4]. Здобувачі вищої освіти нашого університету знаходячись в воєнному стані, в різних умовах і стресових ситуаціях продовжують займатися руховою активністю. Законом України від 15.03.2022 № 2126-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» передбачено надання на час війни здобувачам освіти, працівникам закладів, установ освіти державних гарантій, які включають: організацію освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, виплата стипендії та інших виплат, передбачених законодавством [1, с 14].

Ті, що, на жаль, вимушені жити у бомбосховищах, радять робити самомасаж, це допомагає розігнати лімфу, яка застоюлась за години сидіння, і дещо зняти набряк. Якщо висота дозволяє, то виконують різноманітні вправи, працюють зі спиною за допомогою базових вправ з гімнастики. Здобувачі які мають можливість тренуватися вдома, використовують навіть стільці, ліжка, пляшки, книжки в якості спортивного спорядження. Студенти які перебувають в безпечному місті, розпочали заняття на вулиці, в парку, на спортивних майданчиках.[1,с.12]. Здобувачі вищої освіти займаються на вулиці, коли нема сирен, коли з'являється можливість вони займаються на майданчику біля будинку, іноді фізичні вправи виконуються при закритих шторах як у світлий час, так і ввечері. На заході нашої країни є можливість відвідувати тренажерні залі. А ті здобувачі вищої освіти які працюють волонтерами, вони знаходяться у стані стресу і пересуваючи ящики та коробки вже виконують фізичні вправи на всі групи м'язів. Для підвищення загальної фізичної підготовки в воєнних умовах, також необхідно займатися: йога, пілатес, стретчинг, дихальна гімнастика, гімнастика для очей, звичайні руханки (вправи можна знайти на сайті ДФН). Також, в сучасних умовах дуже приємно, що українські тренери перейшли тимчасово в режим онлайн і багато з них проводять безкоштовні тренування. Головне, наші викладачі з дисциплін які викладаються на кафедрі постійно на зв'язку зі своїми студентами і постійне надають консультації.[4,5,с.207]. Заняття фізичними вправами неодмінно покращують самопочуття, розвивають силові здібності, витривалість та вагу у довготривалій перспективі. В процесі рухової активності формується характер, вдосконалюється вміння управляти собою, швидко і правильно орієнтуватися в різноманітних складних ситуаціях, своєчасно приймати рішення, розумно ризикувати або утримуватися від ризику. Отже, рухова активність – є важливою складовою наших здобувачів, корисна як для фізичного, так і психологічного здоров'я. Особливо для здобувачів вищої освіти де підвищується стійкість організму до дії несприятливих чинників

навколишнього середовища. Війна всіх змусила перенести чимало стресу, а рухова активність зменшує рівень гормонів стресу і допомагає з цим боротися найефективніше. Рух позбавляє тривожності, страху, стресу і налаштовує на навчання, нові звершення задля перемоги України. Запровадження воєнного стану накладає певні обмеження щодо повноцінного освітнього процесу у закладах вищої освіти і не тільки. Постало питання: яким чином забезпечити дистанційне навчання здобувачів вищої освіти з різних дисциплін і фізичне виховання не виняток. Але не всі розуміють необхідність такого навчання саме на заняттях з фізичної культури. Працюючи дистанційно, переважна кількість викладачів зіткнулася з проблемою нерозуміння здобувачами вищої освіти значення і необхідності щоденного виконання фізичних вправ.[4]. Тому перед кафедрою теорії і методики фізичного виховання та спортивних дисциплін постала задача більш детального пояснення поняття фізичного виховання та його ролі у розвитку та становленні людини як особистості. Фізичне виховання є складовою всебічного розвитку. Воно спрямоване на забезпечення фізичного розвитку індивіда, зміцнення здоров'я, морфологічне і функціональне вдосконалення організму в цілому. У процесі занять фізичними вправами зміцнюється не лише форми тіла але фізичні вправи вважаються одним із немедикаментозних методів самозаспокоєння. Систематичне виконання фізичних вправ знижують загальний рівень напруги, покращують і стабілізують настрій, покращують сон і підвищують самооцінку. [5, с. 206]. Дослідження показують що заняття фізичними вправами ефективно знижують втомлюваність, допомагає підвищити пильність та концентрацію, а також покращити когнітивну функцію. Це особливо корисно під час хронічного стресу, викликаного війною, адже він виснажує та знижує здатність зосередитися. Тільки систематичне виконання фізичних вправ стає запорукою міцного здоров'я, покращує фізичні якості, зміцнює імунітет і формує життєрадісну працездатну особистість. [5,с 206]. Тому під час воєнного стану ні в якому разі не слід припиняти займатися фізичними вправами. Для цього кафедрою теорії і методики фізичного виховання та спортивних дисциплін запропоновано дистанційну роботу з виконання різних комплексів фізичних вправ за допомогою інтернет сайтах ДФН. Виконання фізичних вправ сприяє зниженню рівня гормонів адреналіну й кортизолу, які відповідають за фізіологічну реакцію на стрес. Фізична активність може бути своєрідною медитацією, що допомагає відволіктися від нав'язливих думок. Повторення рухів під час вправ дозволяє зосередитися на тілі, така сфокусованість може допомогти зберігати спокій і ясність розуму.

Список використаних джерел

1. Габрелян А.Ю. Вектор розвитку України: дилема вибору. Суспільство XXI у дискурсі соціально-політичних наук, правознавства та суспільних комунікацій: матеріали міжнародної спеціалізованої наукової конференції, м. Хмельницький, 19 лютого, 2021 р. Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 11–14.
2. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20Text>
4. Рухова активність і здоров'я. URL: https://oleshynska-gromada.gov.ua/more_news/1535446470/ (дата звернення 20.04.2022).
5. Шевчук Г. Й. Дистанційне навчання у вищій школі: переваги, недоліки, перспективи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Київ, 2021. № 79. С. 205–209

СУЧАСНИЙ СТАН ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

к. пед. н., доцент Котова О.В.

ст.вик. Суханова Г.П.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

У зв'язку зі складними факторами та повномасштабною війною, яка нині ведеться росією на території України, наш університет працює в дистанційному форматі. Зміни, що відбулись в українській освітній системі останнім часом, пов'язані з вимушеним переходом на дистанційне навчання, викликали гостру потребу та дали можливість аналізу результативності віддаленого навчання. Дистанційне навчання розглядається науковцями як форма організації освіти, коли здобувачі віддалені від викладача у просторі і часі, але можуть підтримувати діалог за допомогою засобів комунікації. Надання доступу до навчальних матеріалів, рекомендацій щодо роботи з ними відбувається у зручному місці та у зручний час. Це дозволяє знизити кількість аудиторних занять у загальному навантаженні здобувачів і звільнити час для більш активної самостійної роботи, забезпечити індивідуалізацію навчання.

Усі дисципліни, які викладаються фахівцями кафедри теорії та методики фізичного виховання і спортивних дисциплін як лекційного характеру (фізичне виховання учнів молодшого шкільного віку, спортивні споруди і обладнання, спортивні ігри з методикою викладання, гігієна фізичного виховання, теорія і методика фізичного виховання, плавання з методикою викладання і багато інших) так і практичного (музично-ритмічне виховання, аеробіка з методикою викладання, рухливі ігри з методикою викладання) проводяться в дистанційному форматі. При реалізації тих дисциплін, які не потребують очних практичних занять (як правило, що мають теоретичний блок), не було труднощів, особливо у викладачів, які володіють дистанційними технологіями. Така ситуація вимагає вдосконалення раціональної організації рухової активності студентів в умовах дистанційного навчання. [1, с.6].

Дистанційне навчання відкриває студентам закладів вищої освіти доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різних професійних навичок, а викладачам дозволяє реалізовувати принципово нові форми і методи навчання.

На навчальних платформах у вільному доступі є виставлені відеоролики, представлена підготовча і заключна частини занять, а також варіативні частини (фітнес заняття різного напрямку, силові блоки, вправи для дівчат і юнаків зі спортивним інвентарем). Більш детальна інформація з практичних занять знаходиться на сайті дистанційного навчання нашого університету та особистих сторінках викладачів де є вся інформація у розділах теоретичних і практичних дисциплін. [2, с.116].

Певні труднощі, особливо на початковому етапі, виникли у викладанні всіх дисциплін, однак вважаємо, що найбільші проблеми пов'язані з освоєнням тих дисциплін, якими передбачено проведення практичних занять які потребують певних умов, інвентарю, обладнання для організації. Серед переліку таких дисциплін є і фізичне виховання яке проводиться на всіх факультетах перших і других курсів університету. Проведення цієї дисципліни передбачає практичні заняття фізичними вправами. Поряд з тим, що для проведення цих занять потрібні певні матеріально технічні умови слід і дотримуватись вимог, пов'язаних із безпекою, методичною грамотною організацією освітнього процесу. В умовах дистанційного навчання значно збільшився рівень справитись з завданням практичного напрямку самостійно, їм пропонується виконати комплекси вправ, або самостійно підготувати вправи для виконання що знаходяться у вільному доступі в інтернеті. [3, с.139]. Крім того, вони можуть виконувати свої комплекси вправ, повертатися до раніше апробованих і тих, що сподобалися. Таким чином, у студентів є більше можливості вибору виду фізичної активності, її обсягу

та інтенсивності відповідно до своїх інтересів Суттєво змінюється в цьому навчальному процесі і роль викладача. На нього покладаються такі функції, як координування пізнавального процесу та коригування курсу. Він допомагає студентам у їхньому професійному самовизначенні. При дистанційному варіанті проведення занять саме мотивування стало першочерговим завданням викладача, тому необхідно було використати будь які можливості: індивідуальні коментарі до питань студентів, відповіді на питання, методичні рекомендації, опис досвіду тренувань, запрошення брати участь у флеш- мобах, онлайн зустрічах. Про те, що об'єм рухової активності впливає на стан здоров'я чули і знають усі, але коли студенти на практиці відчули негативний вплив гіподинамії, настало розуміння необхідності самостійного поповнення рухової активності.[4,с.195]. Позитивним боком дистанційного навчання є творчий підхід студентів до занять та можливість довільного вибору вправ. Викладач може запропонувати студентам створити та виконати свій комплекс вправ, наприклад, надіслати відеоролик викладачеві з письмовою відповіддю, який міститиме вправи та їх техніку виконання, обраних вправ. [5,с 126].

Дистанційна форма навчання університету і кафедри теорії та методики фізичного виховання і спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького активно працює для студентів. Необхідно було, створити абсолютно новий формат проведення занять практичного напрямку який був би корисним з точки зору рухової активності студента, безпечним та цікавим для молоді. Але нам викладачам треба такі заняття адаптувати власне для студентів, намагаючи зацікавити їх та привчити до фізичної активності.

Список використаних джерел

1. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія: матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2018 р.) / відп. ред. Л.Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2018. 102 с. 6.
2. Москаленко Н., Торбанюк Г. Інноваційні підходи до залучення школярів і студентів до рухової активності. Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту. Спортивний вісник Придніпров'я. 2019. No 2. С. 115–121.
3. Самоленко Т.В., Гордійчук Б.В., Дембіцька О.О. Рухова активність студентів в рамках дистанційного навчання. Актуальні наукові дослідження в сучасному світі // Журнал - Переяслав, 2020. - Вип. 4(60), ч. 4 – 171 с. – С. 139-140.
4. Слухенська Р. В., Куліш Н. М., Маланій В. І., Бамбурак В. Б. Фізична культура у вищих навчальних закладах в умовах карантинних обмежень 2020 року. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. No 73. Т. 2. С. 195.
5. Шандригось В.І., Шандригось Г.А. Дистанційне навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Наукові-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту. 2017. Вип.1. С. 125-128.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС В ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

к. пед. н., доцент Котова О.В.

Таранець К.О

студентка 1 курсу

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Освітній процес, як і всі сфери життя нашого суспільства, зазнала змін в умовах воєнного стану. Ми продовжуємо вчитися жити в цих нових умовах: хтось – продовжувати здобувати освіту, а хтось – працювати. Багато учасників освітнього процесу внаслідок

загрози життю, бойових дій та тимчасову окупацію наших територій вимушено перемістилася в межах України або за кордон. Багато викладачів нашого університету та здобувачів вищої освіти залишаються на тимчасово окупованих територіях та потребують особливої підтримки держави. Деякі заклади освіти були фізично зруйновані. Нова ситуація змусила Уряд, освітніх управлінців, громадянське суспільство шукати оперативні рішення, як організувати освітній процес, здобувачам у місцях їх постійного проживання та місцях евакуації. [1, с.223]. Застосування дистанційної форми навчання вже було добре відоме закладам освіти України та широко використовувалось в освітньому процесі з 2020 року у зв'язку із встановленням на території України карантину. Фахівці зі стратегічних проблем освіти називають саме дистанційну форму здобуття вищої освіти освітньою системою XXI століття. Особливістю дистанційної форми навчання є можливість створення та налагодження систем масового безперервного самонавчання та загального обміну інформацією. [3]. Глобалізаційні процеси в системі вищої освіти прискорюють зростання академічної мобільності, уніфікації навчальних планів, методів навчання та науково-методичного забезпечення дистанційного навчання, та широкого поширення дистанційної освіти в цілому в Україні [2, с.285]. Проте, на відміну від дистанційного навчання в умовах карантину, який не обумовлював дію на території України особливого правового режиму, воєнний стан, в свою чергу, запровадив відповідні пов'язані із цим заходи правового режиму, а разом з ними виникли й додаткові методичні труднощі в освітньому процесі, зокрема для самостійної роботи студентів педагогічної освіти. В умовах воєнного стану науково-педагогічні працівники були вимушені організувати навчальний процес за допомогою дистанційних технологій навчання на основі різних способів доставки електронного контенту і доступних інструментів комунікації студентів і викладачів в електронному інформаційно-освітньому середовищі. Дистанційне навчання у закладах вищої освіти переорієнтувалося з варіанту заочної й перетворилося на нову, самостійну, прогресивну форму навчання, що володіє більшими потенційними можливостями. [5, с.206].

Технологія дистанційного навчання орієнтована, в першу чергу, на проведення зрозумілих, зручних для студента занять, що проводяться віртуально, у формі інтернет-відеоконференції, які є гарною можливістю для проведення групових занять у творчій атмосфері, групових консультацій, відповідей на найбільш актуальні питання, для виконання завдань, а також групової роботи. Важко знайти більш вдалий засіб для формування і закріплення навичок комунікативної діяльності. Одночасна передача відеозображення, звуку, слайдової інформації, емоційного заряду від викладача до студента і назад створює ефект очного заняття і дозволяє досягти бажаного результату. [1, с.223].

Сьогодні навчання відбувається у незвичних умовах. У складні часи війни здобувачі і викладачі переживають стрес і тривогу. Їх відчуття підсилені тим, що вони не завжди розуміють, що відбувається. Тому у нинішніх умовах необхідно перемістити фокус уваги з академічних успіхів на підтримку і нормалізацію психічного стану здобувачів. Зараз це нормально. Нинішня ситуація могла позначитись на поведінці здобувачів, на їх здатності засвоювати матеріал. Процес навчання може бути перерваний повідомленнями про повітряну тривогу. Необхідно розробити свій алгоритм дій. Оскільки освітній процес здійснюється із застосуванням технологій дистанційного навчання, доцільно під час проведення онлайн-занять бажано залучати здобувачів до активної роботи, висловлювання своїх ідей та пропозицій, надавати можливість їм спілкуватися між собою. Потрібно розуміти, що, такий освітній процес не в повній мірі відповідає бажаному рівню отримання знань, однак вважаю, що після скасування воєнного стану все можливо буде надолужити.

Підсумовуючи, хотілося б акцентувати увагу на тому, що без людей – педагогічних працівників, їх вольових дій, спрямованих на участь в освітньому процесі в умовах воєнного часу, рішення, що приймаються державою, не досягатимуть поставлених перед ними цілей. Суворі умови воєнного часу, як суттєвий стрес-фактор, сприяють розкриттю людей з різних сторін. Це стосується і освітян, які вже кілька місяців поспіль показують себе з найкращого боку, багато в чому на шкоду своїм особистим інтересам продовжують

свою роботу на благо освітньої галузі України. Сьогодні, у воєнний час, наші викладачі продовжують працювати так само самовіддано, як і їхні колеги в період Другої Світової Війни, тому українська освіта має всі можливості завоювати позиції однієї з найкращих у світі. Варто пам'ятати, що майбутнє вітчизняної освіти знаходиться в руках не стільки держави, скільки в руках звичайних людей – педагогічних працівників. Дистанційне навчання в нинішніх умовах найбільш перспективна, інтегральна та оптимальна форма одержання освіти. Дистанційна освіта вимагає універсальної підготовки, володіння сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, психологічною готовністю до роботи зі студентами в нових умовах. Проблемними залишаються питання теоретико-методичного забезпечення дистанційного навчання, фінансово-економічної реалізації.

Список використаних джерел

1. Заболоцький А. Ю. Проблема якості дистанційного навчання. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія. Дніпропетровськ, 2016. № 11. С. 221–224. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2016-0-11-221-224> (дата звернення: 02.06.2022).
2. Розман І. І. Дистанційне навчання: наслідки та освітні технології. Наукові інновації та передові технології. 2022 № 1(3) С. 283–291. URL: https://www.researchgate.net/publication/358053108_Zurnal_Naukovi_innovacii_ta_peredovi_tehnologii_No_13_2022 (дата звернення: 02.06.2022).
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text> (дата звернення: 04.06.2022)
4. Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти: Закон України від 24.03.2022 р. №2157-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-20#Text> (дата звернення: 04.06.2022)
5. Шевчук Г. Й. Дистанційне навчання у вищій школі: переваги, недоліки, перспективи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Київ, 2021. № 79. С. 205–209.

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА ХЛОПЦІВ-ФУТБОЛІСТІВ 11-12 РОКІВ

Кузьмич Н.,
*студент 21 ФКс групи спеціальності 017 Фізична культура і спорт
факультету початкової освіти та фізичної культури*
Сидорчук А.,
*студент 21 ФКд групи спеціальності 017 Фізична культура і спорт
факультету початкової освіти та фізичної культури
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради*

Проблема підготовки юних футболістів полягає в тому, що сучасний футбол характеризується високою інтенсивністю пересування гравців, має динамічний характер і відрізняється нерівномірністю впливу фізичних навантажень на функціональні системи й аритмічним чергуванням роботи різних груп м'язів [3; 4] .

У вітчизняній науці, як і в зарубіжній, стратегія організації тренувального процесу у футболі визначається динамікою розвитку підготовленості юних футболістів та специфікою календаря змагань. Незначна тривалість підготовчого періоду висуває до тренувального процесу особливі вимоги, що укладаються до початку змагального періоду в необхідності швидкого відновлення та тривалого вдосконалення фізичних якостей та техніко-тактичних здібностей на високому рівні. Більш детально це питання відображено у роботах зарубіжних вчених останніх років, які спираються на досвід практичної діяльності тренерів футбольних команд, що використовують технологію планування тренувальних навантажень, спрямованих переважно на розвиток фізичних якостей та вдосконалення техніко-тактичної майстерності футболістів [3].

Аналіз спеціальної літератури з питань побудови спортивного тренування, спрямованої на зміцнення опорно-рухового апарату юних футболістів, показує, що в даний час достатньо робіт, в яких даються рекомендації з побудови тренувального процесу з використанням заходів профілактики спортивних травм [1; 2; 5; 6]. Разом з тим, побудова цілеспрямованих, спеціально організованих і науково-обґрунтованих комплексних тренувальних занять в досліджуваних нами джерелах не виявлено, що і стало предметом нашого дослідження. Зростаюче значення систематичних занять фізичними вправами, пов'язане з глибокими змінами способу життя людини, вимагає розробки заходів, здатних забезпечити високу ефективність використання засобів фізичної культури і спорту для зміцнення здоров'я і підвищення працездатності широких мас населення [5].

Перспективним напрямком є використання в тренувальному процесі з юними футболістами різноманітних технічних пристроїв, допоміжного обладнання та інвентарю. На етапі початкового навчання фізична підготовка необхідна для підвищення рівня ЗФП, для правильного формування основних рухових функцій. Етап спортивної спеціалізації пов'язаний з всебічною фізичною підготовкою. На етапі спортивного вдосконалення фізична підготовка спрямована на вдосконалення фізичних якостей з більш вираженою індивідуальною спеціальною спрямованістю. В процесі багаторічної підготовки футболістів на її початковому етапі (8-10 років) вправам із загальної фізичної підготовки приділяється до 75% часу. У міру підвищення рівня загальної фізичної підготовленості великого значення набуває спеціальна фізична підготовка. На етапі спортивної спеціалізації обсяг вправ по СФП ще більше збільшується [3, 4]. Одна з основних умов високої ефективності системи підготовки спортсменів полягає в строгому обліку вікових та індивідуальних анатомо-фізіологічних особливостей. Це дозволяє правильно вирішувати питання спортивного відбору та орієнтації, вибору засобів і методів спортивного тренування, нормування тренувальних і змагальних навантажень, прогнозування можливих досягнень спортсменів. Кожен віковий період має свої особливості в будові і функціях окремих систем, які змінюються в процесі спортивної діяльності. Ріст і розвиток організму відбуваються нерівномірно. Кожен віковий етап – це своєрідний період зі своїми характеристиками особливостями, морфологічними і функціональними перетвореннями.

Таким чином фізична підготовка футболістів 11-12 років відіграє важливу роль в успішній майбутній змагальній діяльності юних спортсменів. Загальна фізична підготовка спрямована на підвищення рівня фізичної підготовленості, зміцнення систем організму, а спеціальна фізична підготовка дає можливість швидше опанувати технічну частину навчально-тренувальних завдань.

Список використаних джерел

1. Агарков О.В. Закономірності формування, фактори ризику й заходи щодо профілактики травматизму підлітків в умовах урбанізованого регіону : автореф. дис. ... канд. мед. наук : спец. 14.01.21 / О.В. Агарков; Донецький нац. мед. ун-т ім. М. Горького. – Донецьк, 2008. – 19 с.
2. Бріжатая І. Формування культури фізичного здоров'я учнів в системі профілактики шкільного травматизму / І. Бріжатая // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2003. – No 17. – С. 33-39.
3. Климок С.Д., Скрипка І.М. Вплив розробленого комплексу вправ швидкісно-силового характеру на техніко-тактичну підготовку футболістів 10- 11 років. Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення : матеріали XX Міжнародної наук.-практ. конф. молодих учених : у 2 т. / відповід. ред. М. О. Лянной; наук. ред. О. А. Томенко. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. С.
4. Климок С.Д., Скрипка І.М. Використання новітніх технологій в процесі підготовки футболістів. Цифрові технології в процесі підготовки спортсменів в умовах формального і неформального навчання : матеріали I міжнародної науково-практичної конференції : відповід. ред. Д.В. Бермудес. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2021. С.120-121.

5. Крейтон Н. Применение ортопедических аппаратов для профилактики травм / Н. Крейтон, Д. К. Мак-Кензи // Спортивные травмы. Основные принципы профилактики и лечения. К. : Олимпийская литература, 2002. – С. 333-341.

6. Мурза В.П. Спортивная медицина: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. / В.П. Мурза, А.А. Архипов, М.Ф. Хорошуха. – К. : Ун-тет «Україна», 2007. – 249 с.

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ

доктор педагогічних наук, доцент Мехед О.Б.

кандидат педагогічних наук, доцент Мехед Д.Б.

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Мотивація до здорового способу життя - це внутрішнє бажання і потреба людини стимулювати здорові звички та таку поведінку, які допомагають підтримувати та покращувати фізичне та психічне здоров'я як власне так і оточуючих.

Існує декілька ключових чинників, які можуть сприяти мотивації до здорового способу життя [3]. Першим з них є свідомість про важливість здорового способу життя та його вплив на якість життя та довголіття. Людина повинна розуміти, що здоровий спосіб життя забезпечує позитивний вплив на фізичне і психічне здоров'я, знижує ризик розвитку захворювань і завершує загальний рівень життя.

Другим фактором, що погіршує мотивацію до здорового способу життя, є інсталяція конкретних призначень і цілей. Наприклад, це може бути бажання зменшити вагу, підвищити фізичну форму, знизити рівень стресу, підвищити якість сну тощо. Потрібно зосередитися на позитивних результатах та зберегти мотивацію протягом тривалого періоду.

Третім фактором, який сприяє мотивації до здорового способу життя, є розвиток здорових звичок. Це може бути включення фізичних вправ у розклад дня, здорового харчування та знищення шкідливих звичок, таких як куріння та вживання алкоголю. Нарешті, для підтримки мотивації до здорового способу життя, важливо створити підтримуюче середовище [1].

Проведена на констатувальному етапі роботи діагностика засвідчила переважання низького рівня сформованості мотивації до здорового способу життя здобувачів освіти, що пояснюємо домінуванням функціонального підходу, який проявляється в слабких зв'язках матеріалу про здоров'язбереження між окремими дисциплінами; відсутністю методики формування здоров'язбережувальної компетентності молоді, яка забезпечувала б їхнє особистісно-професійне становлення, самовизначення й суб'єктивну готовність до здоров'язбережувальної діяльності, до використання інноваційних здоров'язбережувальних технологій у власному житті. Результати констатувального етапу дослідження дозволили дійти висновку про необхідність внесення змін у процес підготовки студентів з метою формування в них мотивації до ведення здорового способу життя [4, 5].

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) можуть відігравати одну із ключових ролей у формуванні мотивації до здорового способу життя серед молоді. За допомогою ІКТ можна надавати доступ до інформації про здоровий спосіб життя, включаючи поради щодо правильного харчування, фізичної активності, психологічного благополуччя та інших аспектів здоров'я.

Інтернет та соціальні мережі можуть бути особливо корисними в цьому процесі, оскільки завдяки ним можна швидко та легко знайти інформацію та взаємодіяти з іншими людьми, які діляться спільними інтересами. Також ІКТ можуть допомогти мотивувати молодь до здорового способу життя, створивши онлайн-спільноту, де люди можуть обмінюватися досвідом, надихати одного та підтримувати взаємну мотивацію.

Відео та інші мультимедійні матеріали також можуть допомогти створити мотиваційну атмосферу, демонструючи досягнення та успіхи інших людей, які

користуються здоровим способом життя. Нарешті, ІКТ можуть сприяти здоровому способу життя, надаючи зручні та ефективні інструменти для ведення здорового способу життя, такі як мобільні добавки для здорового харчування, трекери фізичної активності та інші.

Упровадження в освітній процес системи, що передбачала впровадження в освітній процес ІКТ [2] з метою мотивації до здорового способу життя в експериментальних групах суттєво вплинуло на загальний рівень прояву мотиваційно-ціннісного критерію, показники значно покращилися у порівнянні зі студентами контрольних груп, що навчалися за традиційною системою.

Проведене дослідження особливостей формування мотивації до здорового способу життя дозволило визначити критерії й показники сформованості даного феномену: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-усвідомлюваний і особистісний. Також виділено три рівні сформованості їх. В узагальненому вигляді це дозволяє обґрунтувати комплекс педагогічних умов, що забезпечують оптимальне функціонування розглянутого процесу, дають можливість визначити вихідні позиції, стан сформованості мотивації та розробити методику її формування в молоді.

Висновки. З правильним використанням ІКТ до санітарно-гігієнічних вимог до організації освітнього процесу з метою формування мотивації до здорового способу життя можна досягти наступним чином: створення сприятливого інформаційного середовища для здорового навчання, підвищення професійної майстерності педагогів, стимулювання активної пізнавальної діяльності молоді, що відображається на підвищеній ефективності освітнього процесу. Однак ця проблема потребує додаткових наукових досліджень щодо ефективності формування здоров'язбережувальної мотивації у дітей та підлітків різного віку з використанням ІКТ.

Список використаних джерел

1. Мехед О. Б. Формування здорового способу життя як важлива частина виховання та соціалізації підростаючого покоління. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 4 (160) : Чернігів, НУЧК, 2019. С. 84-88.
2. Мехед Д. Б., Мехед О. Б., Швидкий А. Л. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у мотивації навчальної діяльності студентів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць*. Випуск 31. Київ-Вінниця : ТОВ: фірма „Планер”, 2012. С. 417 – 422.
3. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Формування здорового способу життя: навчальний посібник. Київ: Леся, 2013. 160 с.
4. Griban, G., Myroshnychenko, M., Tkachenko, P., Krasnov, V., Karpiuk, R., Mekhed, O., Shyyan, V. Psychological and pedagogical determinants of the students' healthy lifestyle formation by means of health and fitness activities. *Wiadomości Lekarskie*, 2021. 74 (5), 1074-1078. doi: 10.36740/WLek202105105
5. Nosko, M., Mekhed, O., Ryabchenko, S., Ivantsova, O., Denysovets, I., Griban, G., Prysyzhniuk, S., Oleniev, D., Kolesnyk, N., Tkachenko, P. The influence of the teacher's social and pedagogical activities on the health-promoting competence of youth. *International Journal of Applied Exercise Physiology*, 2020. 9(9), 18-28.

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Мірошник В.І.

студент 3 курсу

спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т.Г.Шевченка

Здоров'я – це суспільна цінність, яка має бути забезпечена системою наукових і практичних заходів збереження і зміцнення, діяльністю структур, що їх реалізують, та усвідомленою турботою кожного члена суспільства про особисте і громадське здоров'я. Вказані якості та особливості здоров'язберезувальної поведінки виховуються як у родині, так і під час навчання, оскільки освіта є цілеспрямованою пізнавальною діяльністю людей з опанування та розвитку компетенцій або щодо їх вдосконалення. Спосіб життєдіяльності, спрямований на збереження та покращення здоров'я людей; людська діяльність зі збереження і зміцнення здоров'я, що сприяє здійсненню людиною своїх функцій через посередництво діяльності щодо оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту – так визначається здоровий спосіб життя [2, 3].

Поняття “здоров'язберігаючі технології” включає в себе всі напрями діяльності закладу освіти щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів [1, 4].

Здоров'язберігаючі технології поділяються на три групи:

- організаційно-педагогічні (визначення структури навчального процесу, яка запобігає станам перевтомлення, гіподинамії, тощо);
- психолого-педагогічні (робота вчителя на уроці);
- навчально-виховні (формування культури здоров'я, здорового способу життя, профілактика шкідливих звичок, робота з батьками учнів та виховні заходи) [5].

Індивідуальне здоров'язбереження передбачає врівноважений стан, відсутність хворобливих змін та включає в себе певні складові:

- фізичне здоров'я – функціонування всіх систем організму;
- психічне здоров'я – спокій, комфорт та адекватна поведінка;
- моральне здоров'я – комплекс моральних цінностей та установок людини;
- соціальне здоров'я – соціальне благополуччя.

Вплив на формування індивідуального здоров'язбереження та здорового способу життя учнів створює безпосередньо загальноосвітній заклад, а саме: комфортні умови в приміщеннях, психологічна підтримка учнів протягом всього навчального процесу, активне та цікаве учнівське життя, розвиток творчих здібностей учнів, індивідуальні бесіди, формування світогляду учнів [1].

Проведення фізкультхвилинок. Оздоровчі хвилинки під час занять повинні в себе включати фізичні вправи для постави, вправи для очей, рук, шиї та ніг. Однією з умов проведення фізкультхвилинок є позитивний емоційний фон (музичний супровід, вірші, ігрові паузи). Саме таке вміння поєднання фізичної та розумової діяльності перешкоджає втомленості учнів та допомагає активізувати інтерес до засвоєння нових знань.

Заняття на свіжому повітрі. Досить корисним для зміцнення здоров'я дітей буде проведення деяких уроків на свіжому повітрі. Це зміцнює організм, нормалізує нервову систему, укріплює пам'ять та увагу, зменшує ризик стресів та депресій.

Позаурочний час. Дуже важливо організовувати певні змагання, конкурси та ігри після уроків. Це допомагає дітям зміцнити фізичне та духовне здоров'я, навчитись працювати в команді та соціалізуватись [1].

Робота з батьками та виховні заходи – невід'ємна складова формування індивідуального здоров'язбереження. Залучення батьків допомагає сформувати складову здорового способу життя. Здоров'язберігаючі технології навчають дітей цінувати, укріплювати та зберігати своє здоров'я. Ці технології прищеплюють дітям принципи здорового способу життя.

Вплив на формування індивідуального здоров'язбереження та здорового способу життя учнів створює безпосередньо заклад освіти. Тому педагогічний колектив повинен мотивувати дітей на здоровий спосіб життя, турботу про своє здоров'я. Обов'язковою умовою ефективного використання здоров'язберігаючих технологій є їх позитивне емоційне забарвлення. Радість навчання, як і радість будь-яких вправ і праці, робить дитину здоровішою.

Список використаних джерел

1. Здоров'язберігаючі технології в початковій школі. [Електронний ресурс]. <https://naurok.com.ua/zdorov-yazberigayuchi-tehnologi-v-pochatkoviy-shkoli-formuvannya-zdorov-yazberezhuvalno-kompetentnosti-uchniv-pochatkovih-klasiv-65546.html>
2. Мехед О. Б. Біологічні основи здорового способу життя та індивідуального здоров'язбереження учасників освітнього процесу. *Формування компетентності індивідуального здоров'язбереження* : теорія і практика в освітніх процесах. Монографія [наук. ред.: Воскобойнікова Г.Л.]. У 2-х т. Т. І. Київ: КиМУ, 2021. С. 174-184
3. Мішустіна В. С., Мехед О. Б. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у мотивації молоді до здорового способу життя. *Актуальні проблеми освіти XXI століття* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної студентської інтернет-конференції (14 травня 2021 року) : збірник тез. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. С. 55-60
4. Мехед О. Б., Тюпіна Н. В., Третяк О. П. Підготовка учителів біології та основ здоров'я до створення здоров'язбережувального освітнього середовища. *Проблеми і перспективи розвитку природничих наук у контексті модернізації середньої та вищої школи* : збірник матеріалів II всеукраїнської науково-методичної Інтернет-конференції. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2020. С. 171-173
5. Селезньова О.О. Здоров'я молоді та формування здорового способу життя. *Народна освіта*. Наукове електронне видання. URL: http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2513

ФЛОРБОЛ У ФІЗИЧНІЙ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Митчик О.П., кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Сучасні умови розвитку суспільства в умовах воєнного стану в Україні висувають особливі вимоги до студентської молоді. Як зазначено у Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року у нашій державі сьогодні вкрай необхідні громадяни з високим рівнем освіченості, самосвідомості, культури й здоров'я, які б продуктивно та ефективно працювали в будь-якій галузі соціальної практики.

У нинішніх умовах життя спостерігається стійке погіршення стану здоров'я та фізичного розвитку студентської молоді. Зростає кількість серцево-судинних захворювань, погіршуються функціональні резерви організму, знижується рівень фізичної підготовленості. Науковці визначили, що за останні роки спостерігається збільшення контингенту, що відноситься до спеціальних медичних груп на початку навчання у ВНЗ та їх поповнення до останнього року викладання фізичного виховання. Така тенденція відбувається на фоні низького рівня фізичної підготовленості студентів, послаблення функцій нервової системи впродовж навчання та в період сесії, що негативно впливає на формування здоров'я майбутніх фахівців [1; 5].

Аналіз наукової літератури з фізичного виховання студентів закладу вищої освіти вказує на необхідність урізноманітнення рухової активності студента впроваджуючи сучасні засоби фізичного виховання, яке вдосконалив їх фізичну підготовку, покращить фізичне здоров'я та підвищить інтерес молоді до занять фізичного виховання [1; 2; 3]. Останнім часом велику популярність має спортивна гра у флорбол. Але питання

впровадження сучасних засобів флорболу та їх ефективність у процес фізичного виховання студентів вивчене недостатньо, що і обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Флорбол – це безпечний вид спорту, як для самих гравців, так і для приміщень. Гравці грають ключками і м'ячами, виготовленими з пластикових легких матеріалів. Гра у флорбол будується на принципах справедливості і коректності [1; 6; 7]. Динамічність, швидкість гри та непередбачуваність спортивного результату в поєднанні з високою технічною майстерністю гравців робить цю гру видовищною та приваблює все більше глядачів. Флорбол грають в спортивних залах різного розміру, на траві, на піску і навіть на снігу! У процесі навчально-тренувальних занять та змагальної діяльності розвиваються швидкість, витривалість, спритність. Флорбол також формує морально-вольові якості та зміцнює здоров'я [1; 6].

Науковці відмічають [1; 3; 4], що флорбол є недостатньо вивченим видом спорту, тому необхідно розширювати науково-дослідницьку роботу у цьому напрямку.

Аналізуючи шведську (SIU) та канадську (LTAD) [5] моделі розвитку флорболу, знаходимо характерні аспекти, які вказують на позитивний вплив занять флорболом: покращується фізичний, емоційний та когнітивний розвиток молоді; забезпечується розвиток рухових вмінь та навичок, що слугує базою для досягнення максимального результату та належного рівня здоров'я.

Деякі із авторів [2, 3, 7, 14], говорять про те, що у системі фізичного виховання флорбол використовують на заняттях фізичного виховання як засіб реабілітації для молоді з різними видами фізичних пошкоджень. Також, флорбол сприяє розвитку фізичних та морально вольових якостей, формує правильну поставу, виховує почуття колективізму та волі до перемоги.

У шкільні програми широко вводяться нові види спорту, зокрема і флорбол. Для того, щоб фахівець мав хорошу підготовку до практичної професійної діяльності, необхідно бути готовим до цього. Тому здобувачам освіти за спеціальностями 017 Фізична культура і спорт та 014.11 Середня освіта. Фізична культура флорбол необхідно вводити як обов'язковий освітній компонент до навчальних планів закладів вищої освіти.

Таким чином, флорбол сприяє активному розвитку фізичних якостей студентів, формуванню рухових навичок, розвитку гармонійної особистості, вихованню морально-вольових якостей, забезпеченню оптимального фізичного розвитку та всебічному фізичному вдосконаленню. Тому флорбол – це дієвий та ефективний сучасний засіб фізичного виховання студентів закладу вищої освіти. Крім того, флорбол – важливий освітній компонент у підготовці майбутніх фахівців фізичної культури і спорту.

Список використаних джерел

1. Білан Я. О. Флорбол як засіб фізичного розвитку молоді / Я. О. Білан // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). – Київ, 2015. 3К2 (57), С 36-38.

2. Дубогай О.Д. Фактори, які визначають ефективність фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи / О.Д. Дубогай // Актуальні проблеми розвитку руху "Спорт для всіх" у контексті європейської інтеграції України: мат. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 2004. – С. 370-374.

3. Колумбет О. М. Методика розвитку координаційних здібностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі фізичного виховання / О. М. Колумбет : Дис... д-ра пед. наук: 13.00.02. – Чернігів, 2015. – 523 с.

4. Флорбол. Основи техніки та тактики гри у флорбол : Методичний матеріал для лекцій з теорії та методики викладання флорболу. Всеукраїнська громадська організація «Федерація флорбола»: Київ, 2012. – 54 с.

5. Флорбол: модель розвитку (Еміль Перссон та Йокке Боот) / Emil Persson och Jocke Bååth «Svensk Innebandys Utvecklingsmodell» (Переклад з шведської ФОП Скок В.О., 2018): Ужгород, 2019. 42 с.

6. Eskelinen K. New official ball for World floorball Championships II Inncbandy magazin, 2006. – No 6. S. 99.

7. Floorball. Explosive growth // Published by the Swedish Floorball Federation. Ljungbergs Tryckeri AB, Klippan. – 2002. S. 38.

ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ

*к.н.з.фіз. вих і спорту Олійник І.С.
ст. викл. Кирієнко О.Г.*

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Сучасне українське суспільство набуло період поступального розвитку. Важливе місце в цьому процесі займають проблеми, пов'язані з якістю життя самої людини, її здоров'ям, здоровим способом життя, формуванням фізичної активності. У умовах розвитку України зростає соціальна значимість фізичної активності у суспільстві, посилюється її роль формуванні здорового життя українців.

В даний час професійна підготовка – одна з областей, що найбільш інтенсивно розвиваються, сучасного теоретичного знання та практичної діяльності. Фахівці з фізичної культури та спорту вважають, що важливу роль у освоєнні професії, досягненні вершин професіоналізму відіграє вміння використання цінностей фізичної культури, що забезпечує збереження та зміцнення здоров'я, фізичного та духовного розвитку, рухової підготовленості як найважливіших складових професіоналізму. Найбільш суттєвим проявом фізичної культури особистості є фізична активність як особлива діяльність людини [1].

Встановлено, що фізична активність помірної та високої інтенсивності прямо та опосередковано сприяє збереженню та зміцненню здоров'я. У той самий час фізичною активністю країни регулярно займаються лише 20-30% студентської молоді, тоді як і економічно розвинених країн світу цей показник становить 40-60%. Зниження рівня фізичної активності студентів за одночасного підвищення нервово-емоційної напруги призводить до погіршення стану здоров'я.

Особливістю фізичної активності є те, що вона не тільки реалізується на основі освоєння людиною накопичених знань у галузі фізичного вдосконалення та зміни біологічних складових його природи, а й впливає на соціальні складові. Фізична культура як частина соціальної сфери спрямована на формування фізичної активності та здорового стилю життя студентів через елементи навчальної, наукової, професійно-прикладної, побутової та їхньої дозвільної діяльності [2].

Формування фізичної активності студентів закладів вищої освіти у професійній підготовці має будуватися на основі соціальних та біологічних складових. Соціальні лежать в основі досягнення належного рівня професійної готовності студента у процесі навчання у закладі вищої освіти, а біологічні – в основі підвищення адаптаційних можливостей організму.

Серед причин погіршення здоров'я студентської молоді можна назвати такі:

1. Позанавчальні чинники: інформатизація суспільства, недостатнє матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, втрата інтересу до занять фізичними вправами, збільшення числа студентів які не підтримують здоровий спосіб життя.

2. Навчальні фактори: складності адаптації при вступі до університету та навчання на I, II курсах, збільшення обсягу навчального та наукового навантаження, порушення гігієнічних нормативів навчальної діяльності, режиму харчування, низький рівень денної та тижневої активності, переважаючі статичні навантаження над динамічними у процесі навчання та ін., зниження загальної фізичної активності студентів, несформованість у

значної частини студентів знань, умінь та навичок щодо збереження та зміцнення власного здоров'я, недостатній облік індивідуального здоров'я студентів.

Стратегія зміцнення здоров'я в даний час має реалізуватися на чотирьох основних напрямках:

1. Інформаційний напрямок, що базуються на використанні сучасних комунікаційних методів та технологій.

2. Освітній, що включає розробку, реалізацію та оцінку ефективності програм гігієнічного навчання та виховання.

3. Координація діяльності різних установ, громадських організацій, зусилля яких спрямовані на реалізацію програм зміцнення здоров'я.

4. Консультативно-оздоровча допомога студентам [3].

У той же час результати дослідження показали, що лише 15,5% фахівців використовують фізкультурно-спортивні та оздоровчі засоби у професійній діяльності. Як зазначили 95% експертів, однією із причин є слабкий міждисциплінарний зв'язок на етапі професійної підготовки, нерозробленість підходів щодо використання засобів фізичної активності у професійній діяльності спеціаліста.

В результаті дослідження виявлено особливості професійної діяльності спеціаліста. Так, в оцінці особистісних якостей, необхідних фахівцю, 100% респондентів відзначили комунікабельність, 76,9% – логічне мислення. При виявленні психофізичних якостей 76,9% вважають найбільш важливою здатність чітко виконувати свої посадові обов'язки в умовах емоційної напруги, 69,2% – вміння вирішувати виробничі завдання, проблемні ситуації, конфлікти, 53,8% – швидко приймати рішення.

До професійно-важливих фізичних якостей відносяться витривалість (86% респондентів), швидкість (64%), сила (66%).

Таким чином, фізична активність є важливою умовою ефективної професійної діяльності спеціаліста. З одного боку, сформованість фізичної активності у фахівця дозволить зберегти та зміцнити стан здоров'я, збільшити фізичні кондиції, які є необхідними факторами досягнення професіоналізму. З іншого боку, знання особливостей фізичної активності на різних етапах життя діяльності індивіда та умов її формування дозволить фахівцю сформулювати стійку необхідність у руховій діяльності, яка буде для нього об'єктивною життєвою потребою.

Список використаних джерел

1. Карабанов Є. О. Оптимізація професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх фахівців агропромислового виробництва: автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.02. Дніпро, 2017. 22 с.

2. Непша О. В., Суханова Г.П. Формування мотиваційно-ціннісного ставлення студентської молоді до занять фізичною культурою. *Фізичне та спортивне виховання у вищих навчальних закладах*: тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 13-15 жовтня 2017 р. Запоріжжя: ЗНТУЮ 2017. С. 30-33.

3. Khrystova T. The actual questions of saving health of students. *Contemporary innovative and information technologies of social development: educational and legal aspects / edited by Aleksander Ostenda and Iryna Ostopolets. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts. Monograph 24*. Katowice, 2019. pp. 30-38.

ОЦІНКА РІВНЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ В КОЛЕКТИВІ ВОЛЕЙБОЛЬНОЇ КОМАНДИ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

канд. наук з фіз. виховання і спорту, ст. викладач Олійник М.О.

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

канд. наук з фіз. виховання і спорту, ст. викладач Олійник І.С.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Одним з найважливіших завдань психологічної підготовки у спорті є створення позитивного соціально-психологічного клімату в колективі. Особливості формування та прояви моральних якостей волейболістів знаходяться в тісному зв'язку зі специфікою волейболу – колективним характером гри.

Емоційний стан команди, позитивні або негативні міжособистісні стосунки спортсменів, відсутність або наявність у команді конфліктів об'єднуються в таке поняття, як психологічний клімат [1, с. 104].

У зв'язку з цим актуалізується проблема формування спортивного колективу, з метою формування у юнаків сталих тенденцій у поведінці, здатності до взаємодії, соціальної зрілості, розвитку та становлення особистості в колективі однолітків у процесі спортивної діяльності [2, с. 17].

Саме у період студентських років у молодій людини закладаються основи здоров'я, довголіття всебічної рухової підготовленості і гармонійного фізичного розвитку.

Сприятливий вплив колективу значний, але не можна забувати про склад цього колективу, потрібно знати його традиції, взаємовідносини між гравцями. Трапляється, що там, де тренери приділяють недостатньо уваги знанням всіх цих особливостей колективу, формуються волейболісти з непоганими ігровими навичками, але нестійкі в моральному відношенні. Вони погано впливають на колектив, породжують в ньому нездорові тенденції [2, с. 30].

Спортивна діяльність носить колективний характер, протікає в присутності інших людей та за їх участю. Спортивна команда представляє собою колектив зі своїми психологічними особливостями, в якому між спортсменами складаються певні відносини [2, с. 33].

Заняття спортом супроводжуються спілкуванням під керівництвом тренера. Саме спілкування є самим могутнім чинником формування моральних якостей. Займаючись спортом спортсмени починають усвідомлювати причетність до колективу і відповідно до правил та розпоряджень, вчать керувати своїми діями, співвідносити їх з діями інших. Так зміцнюється воля, формується дисциплінованість, звичка до дотримання норм моральної поведінки [2, с. 47].

Актуальність цієї теми обумовлюється тим, що спортсмени проводять дуже багато часу на тренуваннях та змаганнях, постійно перебуваючи в команді, тому формування колективу волейбольної команди юнаків є дуже важливим у розвитку як психологічної підготовки, так і у досягненні спортивних результатів окремого спортсмена та волейбольної команди в цілому [3, с. 30].

Метою дослідження стало визначення і теоретичне обґрунтування рівня розвитку та особливостей формування колективу волейбольної команди юнаків.

У дослідженні приймало участь 12 спортсменів Запорізького державного медичного університету, віком 18-21 років.

Дослідження психологічних особливостей міжособистісних стосунків в колективі волейбольної команди юнаків використовувалися такі методики: методика Ф. Фідлера – "Атмосфера в групі"; оцінка морально-психологічного клімату в колективі (за Л. Лутошкіним); діагностика рівня розвитку міжособистісних відносин у групі.

На основі експериментальних результатів, отриманих за допомогою методики Ф. Фідлера – "Атмосфера в групі", можна констатувати, що в цілому атмосфера в групі волейбольної команди юнаків сприятлива (91,7%), окрім одного (8,3%) спортсмена, який відповів, що в групі переважає нудьга. Пізніше було виявлено, що він відповідав саме так тому, що займатися волейболом йому ніколи.

Завдяки методиці "Оцінка морально-психологічного клімату в колективі (за Л. Лутошкіним)" було виявлено, що на думку багатьох членів команди (75,1%) в колективі переважає бадьорий, життєрадісний тон, членам колективу подобається бути разом, успіхи чи невдачі товаришів викликають співпереживання та інше. Але також було виявлено що: один спортсмен (8,3%), вважає, що ніколи кожен нетерпимий до думки товаришів; один

спортсмен (8,3%) відповів, що в більшості випадків члени команди байдужі один до одного; один спортсмен (8,3%) відповів, що інколи успіхи викликають заздрість, невдачі - злотику.

На підставі цього можна судити, що в цілому в колективі волейбольної команди юнаків морально-психологічний клімат знаходиться на достатньо високому позитивному рівні.

Методика "Діагностика рівня розвитку міжособистісних відносин у групі" показала, що рівень розвитку міжособистісних відносин у групі знаходиться на високому позитивному рівні.

Завдяки цієї методиці були отримані такі результати: відповідей – 134 (39,9%), відповідно – В – 125 (37,2%), С – 36 (10,7%), D – 41(12,2%), що є підтвердженням високого рівня позитивних міжособистісних відносин в групі.

Отже, нами була досліджена одна з актуальних проблем сьогодення – оцінка рівня психологічного стану в колективі волейбольної команди, на прикладі студентів Запорізького державного медичного університету.

На підставі проведеної дослідницько-експериментальної роботи можна зробити висновки, що в колективі волейбольної команди юнаків переважає сприятлива атмосфера в групі, членам колективу подобається бути разом, тобто морально-психологічний клімат в групі та міжособистісні відносини в групі знаходиться на достатньо високому позитивному рівні, що може забезпечити найбільш оптимальний виступ команди як в окремій грі, так і в цілому впродовж сезону.

Список використаних джерел

1. Драчук А.І. Психологічна сумісність та структура психологічного клімату в спортивній команді. Теоретико-методичні основи контролю у фізичному вихованні та спорті. Вінниця ТОВ «Планер», 2017. С. 103-115.

2. Олійник І.С. Підвищення ефективності змагальної діяльності кваліфікованих волейболісток шляхом оптимізації психологічного клімату команди : дис. ... доктора філософії : 017. Дніпро, 2021. 309 с.

3. Олійник М.О. Удосконалення тренувального процесу кваліфікованих волейболістів на основі використання модельних характеристик змагальної діяльності. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту. Дніпро. 2021. 224 с.

СУЧАСНИЙ «ТРЕНДОВИЙ СПОРТ» У ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОМУ РУСІ УКРАЇНИ

к.фіз.вих., доцент Павлюк І.С.

Національний університет харчових технологій

Спорт має бути невід'ємною частиною нашого життя, оскільки фізична форма впливає на наші успіхи у житті та кар'єрі. Через пандемію заняття спортом стали більш важкодоступними, але незважаючи на обмеження можна займатися спортом особливо коли гарна весняна чи літня погода, можна спостерігати це в парках, зелених зонах і на громадських площадках.

На сьогоднішній день спорт як одна з форм соціального прояву фізичної культури є суспільно вагомим явищем, яке саморозвивається. В основі механізму самоорганізації цього соціального інституту лежить діяльність людей щодо задоволення як індивідуальних потреб у самовираженні, що досягається в ході змагальної діяльності, яка організується на основі їхньої тілесності, так і суспільних потреб у різноманітних видовищах [1]. Таким чином можна зробити висновок, що видом спорту може стати практично будь-який вид людської діяльності, якщо він функціонує за законами спортивного вдосконалення [1,3]. Це означає, що теоретично можливе різноманіття видів спорту так само невичерпне, як невичерпні форми прояву людських здібностей.

Розвиток сучасного спорту був притаманний суспільним змінам, які відбувалися з початку 19 століття. Спорт, технології та наука розвивалися в дуже тісному взаємозв'язку.

У кілька етапів технологія та наука спонукали еволюцію спорту в глобальному контексті від елітних розваг до масової культури. Раціоналізація та використання технологій, розвиток спортивних наук і стратегій тренувань демонструють міждисциплінарне використання сучасної науки та технологій у спорті.

В даний час виникають і формуються різноманітні форми фізичної активності, покращуються нові, незвичайні різновидності спорту, саме це і викликає великий інтерес у молоді.

На сьогоднішній день спорт пропонує величезну кількість варіантів вправ, яка виходить далеко за межі класичного поняття спорт. Однак термін «трендовий спорт» чітко не визначений. Тому це словосполучення ми будемо використовуватися для визначення популярних видів спорту серед молоді, які вже зарекомендували себе і зараз є особливо популярними. Багато трендових видів спорту існують уже дуже давно, деякі десятиліттями. Необхідно враховувати, що потрібен певний час, перш ніж новий вид спорту стане центром уваги широкої громадськості, тобто перш ніж він взагалі стане «трендом». Щоб зрозуміти це, термін «трендовий спорт» слід розглянути трохи ближче. Воно асоціюється з невимушеним або дещо більш інтенсивним дозвіллям, але водночас з приземленим ставленням і доступом до широких мас населення. Сталі види спорту асоціюються з традиціями, традиційним одягом, суворими правилами та професіоналізмом тощо. Модні види спорту, навіть якщо їм уже десятиліття, як скейтбординг, є сучасними, невимушеними, неформальними та легшими для кожного. В очах багатьох скейтбординг, паркур, скейсерфінг, футбол, петанк, фрізбі, банджі-джампер чи велосипедист ВМХ представляють зовсім інший тип спортсменів ніж наприклад, футболіст, плавець гімнаст, лижник. Як уже згадувалося, цих відмінностей часто не існує взагалі, тому що не тільки багато трендових видів спорту утверджуються, але й багато класичних видів спорту змінюються, стають більш сучасними, а спортсмени представляють себе інакше, ніж раніше. Наприклад, сьогодні багато баскетболістів НБА, як правило, мають атрибути, які були присвоєні модним спортсменам [2].

Сучасні трендові види спорту вже мають велике коло послідовників, так звану аудиторію, але вони ще молоді, і структури ще мають тенденції до розростання, або вони зазвичай дуже індивідуальні за своєю структурою. Сюди входять, наприклад, такі види спорту, як гімнастика та слеклайн, а також жонгливання та велосипедне поло.

«Перероблені» трендові види спорту, є або класичними формами спорту та вправ у новому вигляді, або відгалуженнями усталених видів спорту. До них відносяться, наприклад, стрітбол, футзал або стрибки на батуті. «Тенденції руху» можуть бути або абсолютно новими трендовими видами спорту, які все ще мають дуже обмежену кількість прихильників і які іноді швидко зникають з поля зору громадськості, або це можуть бути форми фізичних вправ, які дійсно є суто індивідуальними.

Зрештою, важливим є сам рух і, перш за все, радість від нього. А оскільки протягом останніх років бажання населення займатися спортом і фізичними вправами, особливо на свіжому повітрі, неухильно зростає, кількість «молодих спортсменів» також значно зросла. Постійно спостерігається зростаюча різноманітність форм фізичних вправ які постійно пропонують щось для майже кожного, і тому «спорт як тенденція», безсумнівно, є основною причиною появи багатьох нових трендових видів спорту.

Заняття спортом, розглядаються не тільки як спосіб підтримання і збереження здоров'я, а як засіб спілкування, проведення відпочинку за інтересами, а також створення нових спортивних груп.

Таким чином, для подальшого розвитку трендових видів спорту важливо відкрити громадський простір та забезпечити зростаючим модним видам спорту спортивними майданчиками та спортивним інвентарем. Сучасний (трендовий) спорт вражає своєю експресивністю, сміливістю та неординарністю. Це завжди шоу, яке не терпить зовнішнього втручання та жорстких правил. Тут панує дружба, партнерство і суперництво. Утворюється субкультура із певними цінностями. Це не тільки сприяє спорту та фізичним

вправах, але й створює різноманітний і сучасний міський пейзаж, у якому є різноманітні можливості для активних занять і простори для вільного розвитку. У більшості випадків трендові спортсмени будуть шукати та займати місце, яке вони вважають найбільш підходящим, де немає ніяких огорож чи альтернативних зон.

Список використаних джерел

1. Основні тенденції та суперечності в розвитку сучасного спорту Режим доступу до ресурсу: <http://eprints.zu.edu.ua/24141/1/1281-2593-1-SM.pdf>
2. Trends in the Sports Business Режим доступу до ресурсу: <https://www.ispo.com/en/news/trends>
3. Top sports & outdoors trends of 2023 & 2022 Режим доступу до ресурсу: <https://meetglimpse.com/sports-outdoors-trends>

ЗНАЧЕННЯ РУХЛИВИХ ІГОР У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА ВИХОВАННІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

к.пед.н., доцент Проценко А.А.

Доменюк Г.І.

студентка 1 курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Гра здавна була найважливішою складовою життя людини і використовувалася для виховання та фізичного розвитку підростаючого покоління. Рухливі та спортивні ігри тісно взаємопов'язані. Рухливі ігри є первинним ступенем ігрової діяльності, спортивні – найвищий ступінь, що веде до майстерності.

Рухливі ігри зміцнюють функціональні системи організму, сприяють формуванню правильної постави. Під час проведення ігор на свіжому повітрі відбувається загартовування дітей молодшого шкільного віку.

У рухливих іграх покращується реакція на мінливу обстановку, розвивається вміння оцінювати просторово-часові відносини. Рухливі ігри підвищують інтерес до занять фізичною культурою та спортом, знімають напругу, що виникає при багаторазовому повторенні вправ. Рухлива гра має колективний характер, і в процесі гри діти вчаться взаємодіяти між собою, у них розвиваються вольові якості [2].

Під час організації та проведення ігор керівна роль має належати педагогам, вихователям. Важливо забезпечити безпеку дітей під час гри та суворо стежити за дисципліною.

Ігри можна включити до будь-якої частини заняття з фізичної культури. Підбір ігор залежить від мети та завдань уроку. Наприклад, у підготовчій частині уроку можна застосовувати ігри, які допоможуть краще розіграти м'язи, підготувати організм до майбутнього навантаження: «День і ніч», «Лови останнього».

Основну частину уроку включають ігри, естафети, що дозволяють формувати рухові вміння та навички, передбачені темою уроку. У заключній частині застосовуються ігри на увагу, на розвиток координації, що сприяють розслабленню організму («Заборонений рух», «Хто краще почує», «На місцях»).

Рухливі ігри мають особливе значення у національно-патріотичному вихованні та формуванні характеру у дитячі та юнацькі роки. Однак при виборі рухливих ігор вчителю необхідно знати і обов'язково враховувати вікові, психічні та анатомо-фізіологічні особливості учнів.

Вік дитини від 7 до 10 років є сензитивним для розвитку рухових здібностей та якостей. Ігри займають важливе місце у цьому періоді життя людини, оскільки дозволяють задовольняти велику потребу у рухах.

Варто врахувати, що діти швидко стомлюються. Тому важливо робити короткі перерви для відпочинку. Цим віковим особливостям відповідають такі ігри, як «Мисливці та качки», «Вудка», «Гуси-лебеді» та ін.

Кістки та зв'язки дітей ще недостатньо сформовані та легко піддаються деформаціям під впливом великих навантажень. Тому не можна застосовувати ігри, пов'язані з підняттям та перекиданням важких предметів.

Пояснювати правила гри дітям потрібно коротко та доступно.

Українські народні рухливі ігри є найважливішим засобом розвитку фізичної активності школярів. В основі рухливих ігор лежать фізичні вправи, в ході виконання яких учасники долають низку перешкод, прагнуть досягти певної, заздалегідь поставленої мети. Завдяки великій різноманітності змісту ігрової діяльності, вони всебічно впливають на організм і особистість [1, с.124]

Метою використання українських народних рухливих ігор в проведенні уроків з фізичної культури та в позаурочний час – є досягнення всебічного розвитку особистості дитини, на основі фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, освоєння культурної спадщини українського народу.

При цьому вирішуються наступні завдання:

Освітні: Формування знань і уявлень про здоровий спосіб життя; навчання правилам поведінки в процесі колективних дій; формування інтересу до української народної творчості, розширення кругозору школярів.

Розвиваючі: розвиток пізнавального інтересу до українських народних рухливих ігор, включення їх в пізнавальну діяльність; розвиток активності, самостійності, відповідальності; розвиток статистичної і динамічної рівноваги, розвиток окоміру і почуття відстані; розвиток уважності, як риси характеру, властивості особистості.

Виховні: виховання почуття колективізму; формування установки на здоровий спосіб життя; виховання дбайливого ставлення до навколишнього середовища, до українських народних традицій.

Оздоровчі: сприяють гармонійному росту організму дитини; формують правильну поставу; загартовують організм; підвищують працездатність; зміцнюють здоров'я [1-5].

Українські народні рухливі ігри підрозділяються за формою фізичного навантаження на організм дитини [3, с. 234]:

– ігри з елементами загальнорозвиваючих вправ («Дибидиби», «Батько й діти», «Дрова», «Розбите яечко», «Ой вийтеся, огірочки», «Боротьба кажана з вітром», «Кіт потягується», «Гуси на воді», «Пташка», «Мокрий кіт», «Боцюн і криниця»);

– ігри з текстом («Перепілка», «Мак», «Пузир», «Два морози», «Як у нас біля воріт»);

– ігри з бігом, ходьбою, вправами на рівновагу («Чабан», «Бузьки», «Регіт», «Дуб», «Навивпередки», «Горшки», «Латки», «Хованки», «Кут», «Не помились», «Визволяй», «До жени свою пару», «Гойдалки», «Журавель», «Ластівка», «Напереваги», «Жук», «Рак-неборак», «Горобець», «Святий Миколай»);

– ігри із стрибками («Шагавай», «Переправа через річку», «Струмок», «Гречка», «Тинок», «У річку гоп», «Спутані коні», «Півник», «Жаби і чапля», «Вудочка»);

– ігри з метанням і ловлею («Квочка», «Гуси», «Квач з м'ячем», «Шкандибки», «Панас, Панас, не лови нас!», «У скраклі», «Камінці», «У котика», і мишки», «Підповзень», «Перевозити бабу»);

– ігри на шиккування і перешикування («Довга лоза», «Знайди свою пару», «Швидко в коло», «Хто перший?»);

– ігри з елементами акробатики («Краб», «Каракатиця», «Перекоти-поле», «Розпечене колесо», «Павук», «Жабка», «Качалка», «Дзвін»);

– ігри з елементами боротьби («Буряк», «Тягни бука», «Ріпка», «Коромисло», «Відьма», «Бій півнів», «Кіт у мішку», «Княжий острів», «Перетягування по ливні»).

Таким чином, рухливі ігри мають велике значення для національно-патріотичного виховання та фізичного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел

1. Непша О.В., Суханова Г.П., Ушаков В.С. Українські народні рухливі ігри як засіб національно-патріотичного виховання учнів на уроках фізичної культури та позаурочний час. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів V Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 20 вересня 2016 р.* Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 5. С. 123-127.

2. Петров О.П., Шишкін О.П., Райтаровська І.В., Федірко А.О. Рухливі ігри у формуванні особистості школяра. Кам'янець-Подільський, 2010. 183 с.

3. Руснак І.Є. Український фольклор: навч. посіб. К.: ВЦ «Академія», 2012. 304 с.

4. Цюпак Ю., Маїло О., Олещук В. Стан упровадження українських народних ігор у фізичне виховання дітей молодшого шкільного віку. *Молодіжний науковий вісник.* Луцьк, 2015. С. 121-124.

5. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави: навч. посіб. Луцьк: Надтир'я, 1994. 96 с.

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ 13-14 РОКІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

к.пед.н., доцент Проценко А.А.

Новік О.О.

студент 1 курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Пошук обдарованих, здібних, перспективних дітей, які можуть надалі досягти високих спортивних результатів на внутрішньому та міжнародному рівні, є одним із напрямків удосконалення системи підготовки у сучасному спорті найвищих досягнень. Цей науково-практичний напрямок розглядається як актуальний з чітко вираженими організаційними, педагогічними, соціально-економічними та етичними аспектами. У підготовці юних спортсменів використовується різноманітність засобів та методів різної спрямованості, застосування яких широко представлене у видах спорту, в тому числі і у футболі, з величезним переважанням ігрового методу виконання вправ.

Попередня базова підготовка – етап, одним із завдань якого є підвищення рівня різнобічної фізичної та функціональної підготовленості. Дидактична мета цього етапу – створення оптимальних можливостей у розвиток рухових якостей, підвищення рівня підготовленості організму, більш пізніх етапах – сприяти адаптації під час виконання інтенсивних завдань спеціального характеру [1,с.209].

Фізична підготовка юних футболістів займає ключове місце у досягненні спортивного результату. Ефективність змагальної діяльності багато в чому зумовлена рівнем фізичної підготовленості футболістів. Без досить високого рівня розвитку сили, швидкості, лов кістки та витривалості неможливо успішно застосовувати технічні прийоми та здійснювати задумані тактичні дії в мінімальні відрізки часу та протягом усієї гри. Тому від фізичної підготовленості залежить активність та ефективність командних, групових та індивідуальних техніко-тактичних дій [5,с.26].

Застосування технології індивідуалізації тренувального процесу дозволяє підвищити рівень витривалості та швидкісної підготовленості, а також утримати на високому рівні показники швидкісно-силової витривалості. Спеціальна фізична підготовленість футболістів проявляється у вправах із м'ячем. Ці вправи вимагають максимальної координації проявів більшості фізичних якостей: сили, спритності, гнучкості [2,3].

Як засоби розвитку фізичної підготовленості рекомендують використовувати фізичні вправи загальної дії, запозичені з інших видів спорту. Для розвитку спритності рекомендують застосовувати вправи гімнастики, акробатики, легкої атлетики, рухливих та спортивних ігор [2,3,4]. Серед засобів фізичної підготовки значне місце займають вправи із предметами: набивними, баскетбольними, волейбольними, тенісними м'ячами; із скакалкою, гумовими амортизаторами, гантелями, тренажерами.

Завдяки спеціальним вправам комплексного впливу, які включені до складу комбінацій, відбувається позитивна динаміка показників загальної та спеціальної фізичної підготовки юних футболістів. Впровадження у тренувальний процес футболістів 13-14 років методики інтегрального тренування з урахуванням комплексного використання ігрових вправ фізичної, техніко-тактичної та психологічної спрямованості сприяє покращенню показників технічної підготовленості.

Одним із найважливіших напрямів інтенсифікації та підвищення якості підготовки юних футболістів є використання методу кругового тренування для розвитку рухових здібностей та вдосконалення технічних якостей спортсменів. Включення до тренувального процесу комплексу кругового тренування дозволяє не лише підвищити рівень розвитку рухових якостей, необхідних для здійснення тренувальних та змагальних заходів футболістів, а й ефективніше оптимізувати процес підготовки для розвитку рухових та вдосконалення технічних якостей [2,3].

Аналіз наукових джерел [1-5] дозволив зробити такі висновки:

1) у період активного біологічного розвитку першочерговим завданням є не досягнення максимальних результатів, а всебічний і гармонійний фізичний розвиток, який забезпечить не тільки активне накопичення техніко-тактичного арсеналу, а й створить фундамент для якісного збільшення специфічних функціональних резервів відповідно до спеціалізації. В умовах єдиноборства із суперником, різких переміщень, вистрибувань, високої швидкості бігу, швидкісної техніки, ударів по м'ячу значною мірою потрібна швидкість та сила, стрибучість. Отже, однією з найбільш значущих фізичних якостей для футболіста є швидкість і сила, які значною мірою впливають на його ігрову діяльність. Виконання ігрових дій (оборона-атака і навпаки) також потребує високого рівня розвитку швидкісних та швидкісно-силових якостей та необхідних аеробних та анаеробних компонентів витривалості. Таким чином, потрібне диференціювання рухових дій юних футболістів;

2) у загальноприйнятому визначенні йдеться про швидкість як про якість, що дозволяє виконувати рух за дуже короткий проміжок часу. Біг з максимальною швидкістю висуває надзвичайно високі вимоги до нервово-м'язового апарату спортсмена та запасу його енергоресурсів. В організації тренувального процесу футболістів необхідно враховувати високу інтенсивність обмінних процесів та вікові особливості дитячого організму. Відносно низький функціональний розвиток серцево-судинної та дихальної систем хлопчиків віком 13-14 років значно обмежує можливості виконання тривалих інтенсивних навантажень. Відповідно до ігрового амплуа всебічна фізична підготовка (з акцентом на швидкісні та швидкісно-силові якості) юних футболістів 13-14 років є актуальною у наукових дослідженнях

Список використаних джерел

1. Проценко А., Данченко П. Основні положення підготовки юних футболістів на початковому етапі підготовки. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Інтердисциплінарні виміри*. Конін – Ужгород – Херсон – Кривий Ріг: Посвіт, 2019. С. 209-210.
2. Ріпак І.М. Футбол: навч. посіб. Львів: Ліга-Прес, 2010. 224 с.
3. Соломонко В.В., Лисенчук Г.А., Соломонко О.В. Футбол. Київ: Олімпійська література, 2005. 136 с.

4. Фалес Й.Г., Огарчук О.Ф., Колобич О.В., Дулібський А.В. Ігри та ігрові вправи техніко-тактичного характеру в підготовці футболістів. Методичний посібник. Львів, 1998. 112 с.

5. Чекас В. Д., Блещак І.М. Основні аспекти вдосконалення фізичної підготовленості футболістів. Практикум з футболу: Актуальні питання підготовки футболістів: матеріали I Всеукр. наук. -практ. конф. К., 2000. С. 26-29.

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРОГРАМ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ЗАХВОРЮВАНЬ ДІТЕЙ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

*к.б.н., доцент Пюрко О.Є.,
Пюрко В.Є.,*

*здобувач III освітнього рівня (Phd) зі спец. 011 Освітні педагогічні науки
вчитель ЛФК, асистент вчителя в класі з інклюзивною формою навчання*

Мелітопольська гімназія № 22

Мелітопольської міської ради Запорізької області;

Балан О.Є.,

*здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальності 091 Біологія*

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

В останні десятиріччя в Україні зберігаються і з'являються нові негативні тенденції у формуванні громадського здоров'я. Найважливішою з них є погіршення фізичного розвитку і стану здоров'я дітей і підлітків, які формують в найближчій перспективі трудовий, оборонний, інтелектуальний і репродуктивний потенціал суспільства. За даними офіційної статистики загальна захворюваність дітей за останні 5 років зросла на 16%, підлітків - на 18%. Первинна захворюваність дітей в Україні за останні роки збільшилася на 12%, підлітків на - 35%. Відзначається погіршення показників фізичного розвитку і наростання процесів децелерації. Частота низької маси тіла у дітей і її дефіцит виявляється у 3 рази частіше, ніж 10 років тому [1,2].

Відповідно до закону «Про освіту» (2014 р.), заклади загальної середньої освіти повинні бути місцем, що забезпечує не тільки збереження, а й зміцнення здоров'я молодого покоління. Тому одним з національних пріоритетів в даний час є зміцнення фізичного і психічного здоров'я здобувачів освіти. Однак, як показують численні дослідження, несприятливі зміни в стані здоров'я підлітків найбільш виражені саме в період навчання. До кінця навчального року серед дітей інтенсивно проявляються функціональні порушення центральної нервової системи, погіршуються показники фізичного розвитку, зростає загальна захворюваність, загострюються хронічні захворювання, скорочуються адаптаційні можливості й резерви організму. Якщо загальна захворюваність серед дітей від 0 до 14 років і дорослого населення за останнє десятиріччя зросла на 8,4 і 7,5% відповідно, то серед підлітків 15-18 років загальна захворюваність збільшилася на 38,1%. За період навчання в школі кількість здорових дітей зменшується в 4-5 рази, практично здоровими заклад загальної середньої освіти закінчують лише 2-5% підлітків [1].

Поряд з причинами соціально-економічного характеру, підкреслюють вчені, на стан здоров'я й фізичний розвиток дітей негативний вплив становлять фактори навколишнього середовища, серйозні недоліки в організації харчування, несприятливі умови виховання й навчання, які не відповідають гігієнічним нормам і санітарним правилам, в тому числі інтенсифікація навчального процесу, поширення шкідливих звичок. Тривожна ситуація склалася з розповсюдженням серед дітей і підлітків зловживання алкоголем, куріння, вживання наркотичних засобів. Так, показник зловживання алкоголю збільшився більш ніж на 60% в порівнянні з 2019 р. За даними репрезентативної національної вибірки до 11 класу курять понад 60% хлопчиків і 40% дівчаток, в 13-15 років – 25,4% і 20,9% відповідно.

В сучасних умовах йде модернізація шкільної освіти, впроваджуються державні стандарти другого покоління, розвивається особистісно-орієнтований підхід до навчання здобувачів освіти, змінюється система прийому старшокласників-абітурієнтів до вишів [1,2]. Сучасна школа характеризується варіативністю організації навчального процесу, спрямованої на підвищення рівня базових шкільних знань, на формування професійної орієнтації та мотивації усвідомленого вибору майбутньої професії, на подальшу адаптацію до умов навчання у вузі. Освітні інновації в закладі загальної середньої освіти реалізуються на фоні неблагополучних показників здоров'я підлітків. Погіршення фізичного розвитку та зростання захворюваності дітей і підлітків в рамках інноваційних освітніх процесів визначають актуальність вивчення факторів, які впливають на ці показники, та розробку профілактичних заходів з метою зниження їх негативного впливу на підростаюче покоління.

Вивчення особливостей освітнього процесу в медико-біологічних та загальноосвітніх класах показало, що високе навчальне навантаження та інтенсивний характер навчання в школах інноваційного типу є основним фактором, який впливає на здоров'я підлітків. Шкільний розклад в 10-11 класах не забезпечує раціонального розподілу уроків та не відповідає фізіологічній кривій тижневої працездатності старшокласників. Розклад, як правило, представлено двогорбою кривою, де перший максимум приходиться на середину тижня, а другий – на крайні дні тижня (на п'ятницю або понеділок, або навчальне навантаження рівномірно розподілено на всі дні тижня, що не відповідає гігієнічним вимогам).

Аналіз способу життя показав, що основна частина підлітків не курять (73-84%), але поряд з цим 9% дівчат та 11% юнаків медико-біологічних класів курять кожен день й в загальноосвітніх класах школярів, які курять, склало 10-11%. Отримані дані показали, що більшість здобувачів освіти – 74-75% не вживають спиртних напоїв. Але 20,5-21% дівчат вживають періодично алкоголь, юнаки складають 30% як у загальноосвітніх класах, так і медико-біологічних. У вільний час майже 40% дівчат та 60% юнаків дивляться телевізор та працюють з комп'ютером. Значить, що не тільки в навчальному процесі, а й у вільний час у підлітків домінують статистичні види діяльності. Зменшити ризик гіподинамії, збільшити розумову діяльність допомагають методи фізичної терапії, які треба активно вводити в шкільний розклад навчальних занять, зокрема лікувальну гімнастику, рухливі ігри, лікувальну фізичну культуру. Це покращує неспецифічний імунітет організму, відновлює функцію центральної нервової системи, нормалізує роботу вісцеральних органів, сприяє гармонічному фізичному розвитку. Фізична активність є універсальним адаптогеном, тобто під дією її відбувається неспецифічна адаптація до різних екзо- й ендогенних факторів.

Доведено, що як в загальноосвітніх класах, так і медико-біологічних, розповсюджені порушення опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, органів дихання, зорової сенсорної системи. Вивчення інтегративного рівня адаптивних можливостей серцево-судинної системи показало, що під дією методів фізичної терапії дещо покращився, а саме: 59% мають середній рівень адаптації, 21% - вище середнього, 10% дітей піднялися до високого рівня. Регулярні заняття фізичними вправами позитивно впливають на рівень здоров'я підлітків: на 5% збільшилася кількість дітей з добрим рівнем здоров'я та адаптації та на таку ж величину зменшилася кількість школярів з незадовільним рівнем. Встановлено, що більшість здобувачів освіти 10-11 класів постійно не досипають, бо сплять менше 6 годин: 35% дівчат та 23% юнаків; 7-8 годин сплять 61% дівчат та 63% хлопців і тільки 4,0% дівчат та 14% юнаків сплять 8-9 годин. Відомо, що повноцінний сон є генетичною ознакою та він дуже необхідний для підтримки фізичного здоров'я.

Взагалі, сучасні інноваційні системи навчання забезпечують здобувачам освіти повну середню освіту збільшеної складності, для якої характерні інтенсивність навчання та збільшення об'єму навчального матеріалу, що збільшує вимоги до організму дітей.

Список використаних джерел

1. Карпінська Т.Г., Грабовська Т.В., Серета С.В., Короткий В.В. Показники стану здоров'я сучасних підлітків, як одна з складових здоров'я населення держави. *Український медичний часопис*. 2021. № 3 (143). URL: <https://www.umj.com.ua/article/209478/pokazniki-stanu-zdorov-ya-suchasnih-pidlitkiv-yak-odna-iz-skladovih-zdorov-ya-naseleण्या-derzhavi>

2. Boreham C., Riddoch C. The physical activity, fitness and health of children. *J. Sport Sci*, 2011. Vol. 19. P. 915-929.

ЛКУВАЛЬНА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ПРИ СКОЛІОТИЧНІЙ ХВОРОБІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пюрко В.Є.,

здобувач III освітнього рівня (Phd) зі спец. 011 Освітні педагогічні науки вчитель ЛФК, асистент вчителя в класі з інклюзивною формою навчання;

імені Богдана Хмельницького, Мелітопольська гімназія № 22

Мелітопольської міської ради Запорізької області;

Демешко А.М.,

здобувач вищої освіти 2 курсу

спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Однією з найважливіших проблем сучасної фізичної терапії є профілактика та лікування захворювань опорно-рухового апарату, зокрема, недопущення набуття сколіозів, які утворюються в періоди найбільш інтенсивного розвитку дитячого організму. Необхідність корекції сколіозів викликається глибокими причинами. Хребет є опорним стрижнем людського тіла й резервуаром спинного мозку. Сколіози призводять до тяжкої інвалідації, і до не менш тяжких моральних переживань, пов'язаних з усвідомленням власної фізичної неповноцінності [1, 3]. В зв'язку з цим особливо важливим стає проведення широких оздоровчо-профілактичних заходів щодо боротьби з початковими формами сколіозу, яке забезпечує вірний фізичний розвиток дітей і таким чином запобігає розвитку деформації хребта. Основна маса сколіозів починається в молодшому шкільному віці, діти цього віку відносяться до груп ризику. В подальшому активне прогресування патології спостерігається, якщо не лікувати методами фізичної терапії. Сколіоз супроводжується різними пошкодженнями розташування і функціонування внутрішніх органів, особливо серцево-судинної та респіраторної систем, тому його прийнято розглядати не просто як викривлення хребта, а й як сколіотичну хворобу, що негативно впливає на функціонування всього організму [2, 5].

Лікувальна фізична культура – здоров'язберігаючий та лікувально-профілактичний міцний засіб в боротьбі з викривленням хребта. Враховуючи, що традиційні заняття лікувальною фізкультурою асоціюються з хворобою, не являється емоційно привабливим і не формує вираженої потреби в самостійних заняттях, тому слід звернути увагу на формування груп оздоровчої та корекційної гімнастики в закладах загальної середньої освіти [4, 7].

Добираючи спеціальні вправи, дозуючи їх залежно від характеру та виду сколіозу можна цілеспрямовано впливати й змінювати певні функції опорно-рухового апарату, адаптувати організм до фізичних навантажень та поступово боротися з даною хворобою. Молодший шкільний вік характеризується відносно рівномірним розвитком опорно-рухового апарату, але інтенсивність росту окремих його ланок різна. Так, довжина тіла в цей період збільшується швидше, ніж його маса, а тому відбуваються зміни в пропорціях тіла: змінюється відношення обхвату грудної клітини до довжини тіла, ноги стають відносно довгими. В той же час поступово до 7 років фіксуються вигини хребта: шийний та грудний. М'язи дітей цього віку мають тонкі волокна, яким притаманні невелика кількість

білків та жирів. Великі м'язи кінцівок розвинені краще, ніж дрібні. Тому в дітей 6-9 років найчастіше зустрічається набутий сколіоз різних ступенів, внаслідок невиконання гігієнічних вимог до формування опорно-рухового апарату. Вилікувати набутий сколіоз, покращити життя дітей можна тільки за допомогою методів фізичної терапії [6-8].

Представлений комплекс невирішених проблем доводить, що назріла необхідність у розробці ефективної програми фізичної терапії для дітей молодшого шкільного віку, що визначає актуальність питання, зокрема з точки зору навчання й виховання дітей в інтегрованому освітньому середовищі в світлі реалізації Програми освітніх здоров'язберігаючих технологій, що відповідає основним положенням Концепції Нової української школи.

Дослідження зміни показників функціонального стану опорно-рухової та кардіореспіраторної систем у дітей молодшого шкільного віку під дією методів комплексної фізичної терапії показало, що в контрольній групі хворих на сколіоз в результаті курсу лікувальної фізкультури показник глибини нахилу вправо збільшився на 7,8% ($p>0,05$), глибина нахилу вліво збільшилась на 2,8% ($p>0,05$), статична витривалість м'язів спини стала більше на 28,1% ($p>0,05$), а м'язів черевного пресу – на 18,0% ($p>0,05$). Показники кардіо-респіраторної системи за період курсу фізичної терапії змінилися: час затримки дихання на видиху (проба Генчі) збільшився на 6,7% ($p<0,05$), час затримки дихання на вдиху (проба Штанге) збільшився на 5,2% ($p<0,05$), життєва ємність легень виросла на 3,7%. В основній групі хворих на сколіоз в результаті курсу комплексної терапії методами корегувальної гімнастики, лікувального масажу та загартовування - глибина нахилів вправо збільшилась на 12,3% ($p>0,05$), глибина нахилів вліво – на 6,2% ($p>0,05$), статична витривалість м'язів спини і черевного пресу стала більше на 46,1% ($p<0,05$) і 31,8% ($p<0,05$) відповідно. За період курсу фізичної терапії відбулись наступні зміни показників кардіореспіраторної системи ($p<0,01$): час затримки дихання на вдиху (проба Штанге) збільшився на 16,2%, час затримки дихання на видиху (проба Генчі) - на 13,3%, а життєва ємність легень - на 14,6%.

Проведення порівняльного аналізу реабілітаційного ефекту в дітей молодшого шкільного віку довело, що в основній групі хворих на сколіоз реабілітаційний ефект в результаті включення в курс корегувальних вправ, лікувального масажу та загартовування був вище за показниками глибини нахилу вправо і вліво – в 1,6-2,2 рази ($p<0,001$), за показниками статичної витривалості м'язів спини і черевного пресу – в 1,6-1,9 рази ($p<0,001$). В показниках кардіореспіраторної системи в період курсу фізичної терапії між контрольною та основною групами відмінності складали: за пробою Штанге в основній групі реабілітаційний ефект в 3,1 рази більший ($p<0,001$), а за пробою Генчі – в 2,0 рази більший ($p<0,001$), ніж в контрольній. Життєва ємкість легенів виросла в основній групі в 3,1 рази більше, ніж в контрольній.

Отже, запропоновану комплексну програму фізичної терапії, яка включає синергічне поєднання лікувальної фізкультури, спеціальних корегувальних вправ, лікувального масажу та загартовування можна рекомендувати для відновного лікування та профілактики різних типів сколіотичної хвороби серед дітей молодшого шкільного віку в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, Центрах комплексної реабілітації осіб з особливими потребами та інших профільних закладах.

Список використаних джерел

1. Абальмасова Е.А., Ходжаєв Р.Р. Сколіоз: (етіологія, патогенез, сімейні випадки, прогнозування і лікування). Тбілісі: Видавництво медичної літератури імені Абу Алі ібн Сіна, 2015. 200 с.
2. Бачинський Г.С. Деформація хребта у дітей та її корекція засобами лікувальної фізкультури. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2015. № 4. С. 119-123.
3. Губарева Т.І. Фізична реабілітація при порушеннях постави, сколіозах і плоскостопості. В кн.: Фізична реабілітація /за заг. ред. С.Н.Попова. Рівне: Фенікс, 2009. С. 203-239.

4. Кашуба В.А. Сучасні методи вимірювання постави людини. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту*, 2012. № 11. С.51-56.
5. Ловейко І.Д., Фонарьов М.І. Лікувальна фізична культура при захворюваннях хребта у дітей. Харків: Медицина, 2018. С.54-59.
6. Христова Т.Є., Пюрко В.Є., Кучеренко Є.М. Зміни рейтингу постави в дітей підліткового віку при захворюванні на сколіоз при проведенні комплексної реабілітаційної програми. *Проблеми здоров'я людини та фізичної реабілітації*: матеріали II Всеукр. науково-практ. інтернет-конф. (м. Суми, 26 грудня 2016 р.). Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. С. 140-144.
7. Brooks G.A. Anaerobic threshold: Review of the concept and directions for future research. *Medicine and Science in sports and Exercise*, 2015. № 1. P.17-31.
8. Hoeffel C. Painful scoliosis. *Klin Padiatr.* 2011. Vol. 209. № 2. P. 78-83.

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ЮНИХ БОКСЕРІВ НА ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ ВЕДЕННЯ СПОРТИВНОГО ПОЄДИНКУ

к. н. з фіз. вих. і спорту, ст. викл. Рибачок Р.О.

Чуб В.О.

студент 1 курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Знання про структуру змагальної діяльності та підготовленість спортсменів із врахуванням загальних закономірностей становлення спортивної майстерності та індивідуальних особливостей спортсмена є підставою для визначення прогресу в спорті.

Змагальна діяльність віддзеркалює ефективність підготовки та особливості техніко-тактичної підготовленості спортсменів у боксі, яка щільно пов'язана з індивідуальним стилем ведення поєдинку [6,7,8].

Проблема індивідуалізації спортивної майстерності боксерів на перших етапах багаторічної підготовки, на думку багатьох авторів, є однією з найбільш актуальною і недостатньо розробленою в теорії і практиці боксу. Серед різних способів поліпшення рівня техніко-тактичної підготовленості одним з найменш вивчених є формування індивідуального стилю боксера [1,6,9].

Стиль ведення поєдинку характеризує багато ознак, які притаманні певному спортсмену. Вони підкреслюють його індивідуальність та впливають на результативність змагальної діяльності. Для об'єктивного аналізу даних, боксери, які взяли участь у дослідженні, були поділені на три групи. До першої групи було віднесено спортсменів, у стилі яких переважала атакуюча форма ведення поєдинку. До другої групи віднесені спортсмени, які вважають за краще контратакувати і до третьої групи спортсмени, які здатні комбінувати атакуючу та контратакуючу форми [1,5,6].

Аналіз змагальної діяльності показав, що атакуючим боксерам властиве ведення бою на середній і ближній дистанціях у високому темпі. Вони частіше у бою дотримуються «жорсткої», заздалегідь запланованої програми дій. Високий відсоток бокових ударів і ударів знизу, а також переважаючі захисні дії із скороченням дистанції (ухили, пірнання) свідчать про схильність боксувати «першим номером», пригнічуючи активність суперника.

Контратакуючі боксери вважають за краще боксувати на дальній дистанції, що підтверджується нижчою щільністю ударів, що завдаються, їх меншою серійністю при переважанні прямих ударів. Захисні дії цих боксерів переважно спрямовані на розрив дистанції, що, очевидно, надає їм більший оперативний простір для використання підготовчих дій до контратак. Боксуючи «другим номером» вони застосовують обманні дії, активно працюючи «передньою» рукою, намагаються «розкрити» захист суперника, прагнуть використати його помилки, активно створюючи умови для підготовленої контратаки [3].

Боксери комбінованого стилю поєднують у своєму тактичному арсеналі сильні сторони двох вище зазначених стилів. Вони так само як атакуючі, прагнуть домінувати на рингу, але їх тактика гнучкіша. Головною їх перевагою є здатність в ході поєдинку швидко змінювати тактичну картину бою. Ці боксери однаково добре володіють засобами ведення бою як на ближній, середній, так і на дальній дистанціях.

Результати проведеного дослідження показали, що залежно від властивого стилю ведення бою боксери мають різні прояви сенсомоторних реакцій. Так, найменший показник простої зорово-моторної реакції виявлений у контратакуючих боксерів і боксерів комбінованого стилів (0,14 с), тоді як у атакуючих боксерів цей показник на статистично значимому рівні вищий (0,17 с). Це свідчить про більш високу швидкість реакції контратакуючих і комбінованих боксерів, ніж у атакуючих.

Найменше помилок у реакції на об'єкт, що рухається, виявлені у боксерів контратакуючого і комбінованого стилів (0,06 с), тоді як у атакуючих боксерів цей показник склав 0,08 с, що на значимому рівні відрізняється від двох попередніх показників.

Приведені дані свідчать про наявність у контратакуючих боксерів і боксерів комбінованого стилів важливих переваг, завдяки яким вони здатні швидко і ефективно контратакувати, випереджаючи суперника. У свою чергу атакуючі боксери, програючи в швидкості реакцій, компенсують це великим натиском і пригніченням активності суперника.

Крім того, контратакуючі боксери і боксери комбінованого стилю мають порівняно меншу силу нервової системи, ніж атакуючі, а також більш високу рухливість нервових процесів. В основі встановлених відмінностей боксерів полягають саме типологічні особливості прояву властивостей нервової системи. Це говорить про те, що вплив типологічних властивостей нервової системи на формування індивідуального стилю ведення бою у боксі предметно розкривається через їх вплив на рівень прояву сенсомоторних здібностей [4,5].

Виходячи з отриманих даних можна обґрунтувати типологічно обумовлену схильність юних боксерів до певних засобів і способів рішення бойових завдань. Так особливості нервової системи боксерів атакуючого стилю сприяють прояву силових здібностей, сміливості, рішучості, агресивності, високій працездатності в екстремальних умовах, внаслідок чого вони схильні до реалізації тактики силового тиску на суперника і боксують «першим номером». Тому для них найбільш значимим є вміння скорочувати дистанцію, підходити до суперника з використанням захисту ухилами. При цьому їм необхідно завдавати різноманітних серійних ударів для пригнічення активності суперника. Низька рухливість збудження у атакуючих боксерів сприяє міцнішому закріпленню рухових стереотипів, стійкій лінії поведінки в складних умовах змагальної діяльності [2,4,6].

Особливості нервової системи боксерів контратакуючого стилю сприяють прояву обережності, у зв'язку з чим вони не схильні до прямого обміну ударами, а вважають за краще активно створювати найбільш сприятливі умови для контратаки за допомогою швидкого пересування по рингу, використання обманних і підготовчих дій. До того ж висока чутливість слабкої нервової системи є завдатком розвитку швидкості, сприяє прояву у них високої реакції, хорошему почуттю дистанції. Маючи переваги в швидкості реакції, боксери контратакуючого стилю часто вважають за краще використати їх за допомогою випередження суперника в зустрічній контратаці.

Властивості нервової системи комбінованих боксерів сприяють прояву сміливості, рішучості і емоційної стійкості, що відбивається в їх прагненні домінувати в рингу. Висока рухливість збудження цих боксерів сприяє застосуванню різноманітних тактичних картин бою. Завдяки цьому комбіновані боксери здатні швидко і легко перемикатися з тактики атаки на контратаку, гнучко пристосовуватися до бойової ситуації, з одного боку, а з іншого – створювати тим самим для суперника істотні труднощі.

Варто зазначити, що не існує однозначно поганих стилів і немає поганих типологічних проявів властивостей нервової системи. Кожен володіє тією або іншою типологічною властивістю та має як позитивні, так і негативні сторони.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що у юних боксерів того або іншого стилю є свої типологічно обумовлені переваги, які для боксерів є ведучими в силу їх індивідуальності. Саме ці особливості мають бути предметом пильної уваги при індивідуалізації спортивної підготовки, що не заперечує в той же час орієнтації на її всебічність.

Список використаних джерел

1. Аксютін В. В. Зв'язок між психофізіологічними властивостями та стилями ведення поєдинку кваліфікованих боксерів / В. В. Аксютін // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2015. – №1. – С. 110–113.
2. Вихр В. Розвиток спеціальної витривалості у боксерів / В. Вихр // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – 2012. – № 3 (19). – С. 319–323.
3. Вихр В. Розподіл рухових дій боксерів за складністю їх виконання / В. Вихр // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. – 2013. – № 2 (22). – С. 117–120.
4. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2001. – 464 с.
5. Клещев В.В. Формирование индивидуально-типовых манер ведения боя в кикбоксинге: Дис канд. пед. наук: 13.00.04. / В.В. Клещев. – М., 2006. – 164 с.
6. Коробейников Г.В. Психофізіологічний стан у боксерів із різним стилем ведення поєдинку / Г.В. Коробейников, В.В. Аксютин, Л.Г. Коробейникова, А.А. Чернозуб, Д.С. Вольський // Український журнал медицини, біології та спорту. Фізичне виховання і спорт. - 2017;6(9):27-30
7. Майданюк О.В. Контроль спеціальної фізичної підготовленості кваліфікованих боксерів / О.В. Майданюк, В.Н. Остьянов // Методичні рекомендації для тренерів, спортсменів, лікарів, співробітників комплексних наукових груп. – К., 2012. – 22 с.
8. Остьянов В.Н. Обучение и тренировка боксеров / В. Н. Остьянов. – К., Олімпійська література. – 2011. – 268 с.
9. Korobeynikov G, Stavinskiy Yu, Korobeynikova L, Volsky D, Semenenko V, Zhirnov O, et al. Connection between sensory and motor components of the professional kickboxers' functional state. *Journal of Physical Education and Sport*. 2020;20(5):2701-8. DOI:10.7752/jpes.2020.05368

ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЩОДО ЗМІСТУ ТА СТРУКТУРИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ ЗАНЯТЬ ЛЕГКОЮ АТЛЕТΙΚОЮ СТУДЕНТІВ У ПОЗНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС

к.н. ФВ та С, доцент Савчук С.А.

Коваль О.С., Фоменко Д.М.

студенти ФКм-21 групи ОС «Магістр» спеціальності 017

Фізична культура і спорт

Луцький національний технічний університет

На сьогоднішній день, розвиток світової спільноти визначається високими вимогами до освітньої підготовки випускника вищої школи. У зв'язку з цим, виникає проблема фахівців різних галузей та необхідні вимоги сучасного суспільства. Головна проблема сучасної системи вищої освіти є пошук оптимальних шляхів підготовки висококваліфікованих спеціалістів з високим рівнем конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки. У цьому зв'язку адаптація молодих фахівців до нових умов праці вимагає від них глибоких професійних знань, умінь до співпраці, стійкої працездатності, фізичного здоров'я, які у своїй єдності сприяють високій продуктивності праці.

Процес підготовки студентів-легкоатлетів (I-III курсів) здійснювався на основі запропонованої нами навчальної програми, відповідно до якої вони займалися два рази на тиждень по 2 години у позанавчальний час легкою атлетикою в спортивних навчальних відділеннях [1]. Для кожного року навчання студентів в ЗВО були розроблені наступні цілі: I курс – створити фундамент загальної фізичної підготовки; II курс – сформувати фундамент спеціальної фізичної підготовки; III курс – сформувати спортивну майстерність.

Після закінчення експериментальної роботи були проаналізовані статистичні дані, отримані за результатами дослідження. ЕГ I курсу – підвищення на 2,9 % ($p < 0,05$); II курс – підвищення на 3,4% ($p < 0,05$); III курс – підвищення на 5,4% ($p < 0,05$). В контрольній групі динаміка показників фізичної підготовленості незначна: на I курсі – зниження на 1,4% ($p < 0,05$); II курс – підвищення на 1,8% ($p < 0,05$); III курс – підвищення на 2,7% ($p < 0,05$).

Результат педагогічного експерименту свідчить про стабільний приріст показників загальної фізичної підготовленості в експериментальній групі. Однією з причин цього стимулювання в процесі тренувальних занять до максимального прояву фізичних якостей, а також системні спортивні тренування і змагання активізують процеси формування фізичної підготовленості у студентів експериментальної групи. Студенти контрольної групи обмежуються відвідуванням навчальних занять. Менша кількість годин, відведених на фізичне виховання, негативно впливає на рівень загальної фізичної підготовленості [3]. Оптимальне навантаження на навчальних заняттях розраховане на низький рівень фізичної підготовленості. В результаті данні показники не дуже піднялись.

Спеціальні вправи, які були використані в процесі навчально-тренувального заняття легкою атлетикою, дозволяють вирішити задачі всебічного фізичного розвитку, дає навички використання спеціальних вправ в навчально-тренувальному занятті, сприяє виховання особистісних якостей [2].

Рівень спеціальних фізичних вправ в на кожному курсі підвищився. На I курсі майже на 2% , в основному це були вправи на загальну фізичну підготовку. На II курсі показники підвищились на 2,5 %, збільшилась частка вправ спеціальної фізичної підготовки. На III курсі показники виростили на 3,2 %, збільшилась кількість навчально-тренувальних занять і подальше переважання засобів спеціальної фізичної підготовки.

Результати спеціальних вправ, свідчить про виховання у студентів- легкоатлетів швидкісних здібностей, розвитку швидкісної і спеціальної витривалості . Так абсолютна швидкість підвищилась на 2,3 % ($p < 0,05$); швидкісна витривалість (60м зі старту) на 2,9% ($p < 0,05$); спеціальна витривалість (300м) на 1,6% ($p < 0,05$); швидкісно-силові та вибухові здібності м'язів ніг (стрибки у довжину з місця , потрійний стрибок з місця, десятирний стрибок) на 3,6% ($p < 0,05$);

Проводилась динаміка кисті правої руки (м'язова сила) у студентів експериментальної групи, дані показники на I курсі становлять – 27,2кг; на II курсі – 30,1кг; на III курсі – 35,9кг; У контрольній групі I курс – 29,8кг; на II курсі – 35,6кг; на III курсі – 40,1кг. Приріст показників не значний, що говорить про недостатній рівень розвитку м'язової системи

Результати педагогічного експерименту свідчить про стабільний приріст показників загальної фізичної підготовленості в експериментальній групі. Однією з причин цього являється стимуляція в процесі тренувальних занять до максимального прояву фізичних якостей, а також системи спортивного тренування і змагальної активізації процесу формування фізичної підготовленості в студентів експериментальної групи [4]. Здобувачі освіти контрольної групи обмежуються відвідуванням навчальних занять. Менша кількість годин, відведених на фізичне виховання, негативно впливає на рівень фізичної підготовленості. Оптимальні навантаження на навчальних заняттях розраховані на низький рівень фізичної підготовленості.

Одним з показників ставлення студентів до фізкультурно-спортивної діяльності є регулярність відвідування навчальних занять. Аналіз рівня відвідування навчальних занять показує, що в експериментальній групі в загальному цей показник вище на 56%. В контрольній групі він становить 45%.

При відвідування навчальних занять утворюється висока ймовірність успішності здачі сесії. Аналіз успішності і якості навчання студентів має непряме ставлення до спортивної діяльності, але тим не менш, являє інтерес. Дані показники свідчать про те, що студенти-легкоатлети мають кращі показники в успішності. В ході опитування встановлено, що в експериментальній групі число студентів, що здають сесію в становленні терміни, вище ніж в контрольній. Це проявляється тим, що студенти, регулярно займаються спортом і не переривають навчально-тренувальні заняття навіть в період іспитів, більш благополучно для свого здоров'я проходять цей період студентського життя. Крім того, серед студентів-легкоатлетів спостерігається більш раціональне використання часу в режимі дня, на відміну від студентів, які не займаються фізичною культурою.

Учасники експерименту почали активно приймати участь в студентських змаганнях та святах. Це сприяло підвищенню фізичної активності та збільшення мотивацій до змагальної діяльності. Можна підкреслити, що приєднання мотивації повинності з мотивацією досягнення, що сприяють на потреби та інтереси, дають студенту-легкоатлету сильний імпульс для активізації фізкультурно-спортивної діяльності.

Список використаних джерел

1. Волков В.Л. Розвиток фізичних здібностей студентів у системі фізичної підготовки : К. : Освіта України, 2011. 35-36 с.
2. Германов Г. Н. Рухові здібності і навички. Розділи теорії фізичної культури: «Педагогічна освіта». В.: Еліст, 2017. 303 с.
3. Кравченко О.С., Тиханова А.О., Тиханов А.І. Сучасні підходи до організації позанавчальних занять з фізичного виховання в ЗВО : навч.-метод. посібник, 2020р. №68, Т 2, 44-45с.
4. Котура А.В. Теорія і методика спортивних тренувань : навч.посібник. Чернівці, 2021. 18 с.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ФІТНЕС-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ БАСКЕТБОЛІСТОК

к.н. ФВ та С, доцент Савчук С.А.

Кондратюк А.В.

студент ФКм-21 групи ОС «Магістр» спеціальності 017

Фізична культура і спорт

Луцький національний технічний університет

Сучасні дослідження свідчать, що потрібно звернути особливу увагу на використання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу у тренувальному процесі баскетболісток. Це створює сприятливі передумови для забезпечення фізичної готовності гравців до вирішення найскладніших змагальних задач. Дослідження ряду авторів свідчать, що процеси енергетичного метаболізму, необхідні для змагальної діяльності формуються успішніше з використанням спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу. Тому загальна фізична підготовка баскетболісток має будуватися з використанням спеціалізованих тренувальних вправ із фітнес-системи. При цьому слід зазначити, що всі показники у баскетболісток стабілізуються лише на основі забезпечення фізичної готовності гравців до вирішення найскладніших завдань змагання [2].

Використання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнес найбільш ефективно розвиває загальну і швидкісну витривалість, а також швидкість у діях баскетболісток. Встановлено, що використання спеціалізованих тренувальних вправ з системи фітнес позитивно дається взнаки не тільки на розвиток фізичних якостей, а й

сприяє розширенню аеробних можливостей баскетболісток. Крім того, практика застосування спеціалізованих тренувальних вправ з системи фітнес позитивно впливає на мотивацію баскетболісток у процесі загальної фізичної підготовки. Слід враховувати, що при цьому змінюється ставлення баскетболісток до занять у процесі загальної фізичної підготовки. Разом з тим, фізичні якості, що спочатку забезпечують фізичну готовність гравців до вирішення самих складних змагальних завдань, знаходяться на високому рівні, протягом всього змагального сезону.

У процесі використання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу досягнутий рівень фізичної готовності баскетболісток не знижується так швидко як при використанні традиційних засобів загальної фізичної підготовки. Характерною особливістю змагальної діяльності баскетболісток є виконання складних рухових дій на високій швидкості в протиставленні з гравцями протилежної команди. Це вимагає адекватного рівня фізичної готовності, що досягається у процесі загальної фізичної підготовки баскетболісток. Практика показала, що використання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу сприяє підвищенню рівня загальної фізичної підготовки баскетболісток. Однак, низка питань у сфері використання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу для забезпечення фізичної готовності гравців до вирішення найскладніших завдань змагань залишаються досі невирішеними. Це відбувається через те, що формування ефективної схеми застосування спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу ґрунтується на слабкому знанні особливостей навантаження у баскетболісток різних амплуа.

Функціональна специфічність використання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу вимагає особливого педагогічного впливу тренера. Істотним недоліком сучасних досліджень у галузі організації загальної фізичної підготовки баскетболісток можна вважати недостатню увагу, яка приділяється вивченню основних питань використання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу. Розробка моделі тренування з використанням спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу є пріоритетним напрямком поліпшення якості, проведення загальної фізичної підготовки баскетболісток. Загальна фізична підготовка баскетболісток з використанням спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу повинна відповідати їх функціональним можливостям. Такий підхід до загальної фізичної підготовки баскетболісток пов'язаний з наявністю відмінностей у функціональних можливостях організму гравців різного амплуа. Поділ гравців різного амплуа повинно проводитися на основі вимог до фізичної готовності. Класифікація використання спеціалізованих тренувальних вправ з системи фітнесу проводиться виходячи з спрямованості на певні групи м'язів або на розвиток конкретних якостей [1].

Дослідженнями встановлено, що підбір і використання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу має величезне значення при дозуванні фізичних навантажень для різних гравців амплуа. Тому процес забезпечення фізичної готовності баскетболісток повинен здійснюватися на основі обліку амплуа гравців.

Таким чином, необхідність диференціювання спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу показує доцільність застосування індивідуального підходу до загальної фізичної підготовки баскетболісток різних амплуа. Разом з тим, поряд із диференціюванням спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу в ході підготовки баскетболісток, слід звертати увагу і на особливості проведення тренувального процесу. При цьому важливо під час тренування з використанням спеціалізованих тренувальних вправ із системи фітнесу правильно оцінювати якість їх виконання.

Список використаних джерел

1. Виноградова О.П., Мельникова Т.І., Морозова Л.В. Вдосконалення техніки спринтерського бігу у жінок за допомогою фітнес-програм. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. 2016. № 52-5. С. 109-118.

2. Сайкіна Є.Г., Ячменєв С.С. Впровадження фітнес-технологій у процес загальної фізичної підготовки юних спортсменів складно-ординаційних видів спорту. *Фундаментальні дослідження*. 2013. № 10 (ч. 8). С. 1810-1813.

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФУТБОЛІСТІВ-СТАРШОКЛАСНИКІВ

к.н. ФВ та С, доцент Савчук С.А.

Мельник О.В., Мазурик Н.О.

студенти ФКм-21 групи ОС «Магістр» спеціальності 017

Фізична культура і спорт

Луцький національний технічний університет

Структура змагальної діяльності та критерії її ефективності у професіональному футболі на сьогодні достатньо добре вивчені. Саме на прикладі футболу, на відміну від інших командних спортивних ігор, вітчизняною наукою напрацьований великий матеріал досліджень.

Основою змагальної діяльності в командних ігрових видах спорту є техніко-тактичні дії. Тому спеціалісти футболу велику увагу приділяють визначенню їх кількісних та якісних показників. Загальна кількість техніко-тактичних дій за гру у кваліфікованих футболістів залежить у першу чергу від класу суперників та класу гравців, що виконують ці дії [1]. Характерно, що на прикладі кваліфікованих футболістів дотепер спостерігаються розбіжності у думках про взаємозв'язок цього показника з результатом гри. Вчені відмічають збільшення кількості техніко-тактичних дій із підвищенням технічної майстерності футболістів та за умов зустрічі з менш сильним суперником. Доведено, що ефективність виконання різних техніко-тактичних дій дозволяє команді довше контролювати м'яч. При зниженні кількості браку з 30% до 23% об'єм техніко-тактичних дій за матч збільшується з 656,3 до 751,5 дій.

До основних дій з м'ячем у кваліфікованих футболістів відносяться короткі та середні передачі м'яча в різних напрямках, передачі «вперед», ведення, відбір і перехоплення, які разом складають 73,4% всіх техніко-тактичних дій команди за матч. Головним засобом ведення гри є передачі м'яча, що складають 43,1% всіх дій команди за гру.

Передачі м'яча назад та впоперек поля вважаються підготовчими атакуючими діями.

Ефективність захисних дій гри команди пов'язана, перш за все, з об'ємом та якістю захисних дій, а також об'ємом передач м'яча «вперед». Факт впливу цих передач на ефективність змагальної діяльності команд вже відмічався. У середньому за матч об'єм передач м'яча «вперед» складає 7% загальної кількості техніко-тактичних дій, а брак - 22,1%.

Обведення суперника в серії матчів складає 5,3% від усіх техніко-тактичних дій при браку 34,9%. Обумовленість загального об'єму техніко-тактичних дій, від якого залежить результативність гри команди та частота застосування обведення суперника, дозволяє включити цю дію в число критеріїв, що визначають ефективність атакуючих дій команди в серії ігор [2].

Очевидно, що гравці зазвичай застосовують у грі ті техніко-тактичні дії, які, вони виконують найбільш ефективно. Цей стиль ведення змагальної діяльності відмічався спеціалістами і в інших видах спорту. Отже, організація гри здійснюється командою як правило за рахунок використання простих у координаційному відношенні та добре

засвоєних технічних прийомів. Таким чином, дуже важливим у ігровій діяльності спортсменів є кількість техніко-тактичних дій та якість їх виконання, що дозволяє ефективніше протидіяти атакуючим діям суперника і одночасно залишати його в складних ситуаціях.

У той же час питання, що стосуються визначення рівня техніко-тактичної підготовленості футболістів-старшокласників у школах із додатковим уроком футболу та навчальних закладах де урок футболу не проводиться у доступній нам літературі не висвітлені.

Одержані результати аналізу техніко-тактичних дій різняться в досліджуваних групах. Найбільш високі показники виявлені у футболістів групи 1 (з додатковим уроком футболу), однак по відношенню до групи 2 (урок футболу не проводиться) з дев'яти тільки три вірогідно значущі.

Окрім цього, в групі 2 кількість передач «вперед» і «назад» не має вірогідних ($p > 0,05$) відмінностей з групою 1, але разом з тим у групі 2 більша ($p < 0,01$; $0,001$) кількість передач «впоперек», що свідчить про значні витрати часу для розіграшу м'яча без загострення ситуації біля воріт суперника.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика показників змагальної діяльності у футболістів-сташокласників 1 і 2 ЕГ ($n_1=n_2=10$)

Показники		Група 1	Група 2	Оцінювання достовірності	
		$\bar{X}_1 \pm m_1$	$\bar{X}_2 \pm m_2$	t	p
Передача м'яча, кількість	Вперед	14,3± 0,82	13,2± 0,70	1,02	p>0,05
	Назад	8,1± 0,36	8,3± 0,19	0,49	p>0,05
	Впоперек	8,7± 0,29	9,8± 0,24	2,92	p<0,01
Помилки при передачах, кількість	Вперед	3,7± 0,33	4,4± 0,35	1,46	p>0,05
	Назад	1,5± 0,14	1,6± 0,15	0,49	p>0,05
	Впоперек	1,7± 0,19	2,3± 0,15	2,48	p<0,05
Зупинки м'яча	Загальна кількість	25,8± 0,59	23,1± 1,05	2,24	p<0,05
	Кількість помилок	3,3± 0,24	3,7± 0,19	1,31	p>0,05
Обведення	Загальна кількість	9,8± 0,50	8,9± 0,40	1,41	p>0,05

	Кількість помилок	2,6± 0,16	3,2± 0,25	2,02	p>0,05

Нами також визначено, що кількість помилок у футболістів-старшокласників групи 2 при виконанні передач «впоперек», вірогідно більша ($t=2,48$; $p<0,05$) по відношенню до групи 1.

Також необхідно відмітити, що кількість зупинок м'яча у футболістів-старшокласників із групи 2 по відношенню до групи 1 вірогідних розбіжностей не має ($p>0,05$), на відміну від якості їх виконання ($t=3,33$; $p<0,01$). Нами також відмічено, що збільшення кількості помилок за умов зупинок м'яча зазвичай відбувалося у другій половині гри, після накопичення стомлення.

Однією із основних, але складною для виконання, тактичною дією в футболі є «обведення», яке дозволяє загострити гру, вийти зі складної ігрової ситуації з обмеженим просторовим діапазоном прояву техніко-тактичних дій. Наші дослідження цього тактичного компоненту продемонстрували вірогідно нижчу кількість «обведень» у футболістів-старшокласників із групи 2 у порівнянні з групою 1 – $t=1,41$, $p>0,05$. Такі ж відмінності має і якість виконання даної тактичної дії. Так, у групі 2 результати нижчі на 0,6 од. ($t=2,02$; $p>0,05$). Погіршення якості «обведення» відбулося перш за все через низький рівень фізичної підготовленості та накопичення втоми, що яскраво проявляється у другій половині гри.

Список використаних джерел

1. Радченко Ю. А. Контроль технічної підготовленості висококваліфікованих борців з урахуванням психофізіологічних особливостей. *Молода спортивна наука України* : Львів : НФФ «Українські технології», 2009. Т. 1. Вип. 13. С. 248–254.
2. Mihailidis H., Kotzamanidis H., Chatzopoulos D., Siatras Th., Frick U. Auswirkung eines Kombinationsprogramm aus Kraft- und Schnelligkeitstraining auf die Laufgeschwindigkeit von Fußballspielern. *Leistungssport*. 2002. №4. S. 14-18.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТИПОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ЛЮДИНИ ТА ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

к.н. ФВ та С, доцент Савчук С.А.

Найдюк О.Е.

студент ФКм-21 групи ОС «Магістр» спеціальності 017 Фізична культура і спорт
Луцький національний технічний університет

Для підготовки резерву необхідно обов'язково враховувати особливості типів темпераменту кваліфікованих спортсменів. Необхідно знати як і наскільки темперамент сприяє та яким чином перешкоджає досягненню успіху на різних рівнях спортивної діяльності [2].

Між деякими властивостями темпераменту існують певні функціональні зв'язки, які забезпечують людям різних темпераментів однаковий пристосувальний ефект: синергії, взаємні компенсації антагонізмів, взаємне урівноваження. Синергетичні взаємини проявляються у співпраці деяких властивостей темпераменту, в їх поєднаному впливі на діяльність шляхом посилення один одного. Так, імпульсивність та емоційність сприяють швидкому переходу відношення взаємної компенсації і проявляються в тому, що послаблення однієї властивості у цієї людини компенсується посиленням іншої.

Таким чином, у кожному типі ВНД взаємовідношення її властивостей формує такі якості, які можуть істотним чином впливати на спортивну діяльність. За будь-якого типу ВНД у людини є можливість розвивати окремі якості особистості. Спортсмен, в процесі навчально-тренувальних занять, виробляє індивідуальний стиль вирішення завдань відповідно до особливостей його темпераменту. Але цей процес не проходить стихійно, а під керівництвом тренера [1]. Зазвичай особливості типу ВНД спортсмена впливають на його діяльність. Той чи інший темперамент надає оригінальності виконуваний роботі.

Застосування знань про особливості темпераменту є обов'язковою умовою індивідуального підходу. Без оцінювання типу ВНД характеристика спортсмена втрачає свою повноту і не дає ґрунтовної характеристики його можливостям. Часто навіть такі прості відомості про спортсмена, як «рухливий, енергійний» або «повільний, в'ялий», дозволяють правильно оцінювати вихованця та визначити індивідуальні методи роботи.

Залежно від динамічних особливостей психіки спортсмени по різному сприймають тренувальні програми. Вразливість, кміпливість, готовність одних спортсменів та інертність, повільність, незначна продуктивність у інших, значною мірою визначаються темпераментом.

У внутрішньому світі особистості існують та разом функціонують три основні психологічні сфери, що пов'язані між собою та знаходяться в певному підпорядкуванні.

Сфера спрямованості (мотиваційна, потребово-мотиваційна, ціннісно-цільова сфера особистості) містить увесь спектр внутрішніх спонукальних сил особистості: погляди, переконання, ідеали, потреби, інтереси, цілі, життєві плани, здібності, настанови, мотиви та ін. Їй ми зобов'язані вибірковій спрямованості активності й взаємовідносин особистості, залученням в них певних психічних процесів (уваги, сприймання, мислення, що виникли в інших психологічних сферах), впливом на рівень, характер і спосіб використання можливостей, наявних у особистості. Сфері спрямованості належить системоутворююча, домінуюча та пріоритетна роль у психічній діяльності, й саме вона найбільшою мірою характеризує особистість.

Операціональна сфера містить елементи психіки, якими особистість володіє та які вона використовує для досягнення цілей, визначених сферою спрямованості. Особистість характеризується не тільки тим, що і як вона робить, а й тим, якими способами досягає поставленої мети й задовольняє свої потреби.

Модуляційна (психофізіологічна) сфера динамічно впливає на прояви мети, мотивів, способів дій. Це виявляється в різному рівні сили, рухливості, врівноваженості, швидкості, узгодженості, емоційної забарвленості всіх психічних процесів і станів [3]. В ієрархії сфер ця сфера є нижчою та обслуговуючою.

Джерелом активності людини й передумовою її діяльності є потреба як стан необхідності в чомусь, який переживається людиною як дискомфорт, незадоволеність, психічна напруженість. У потребах відображені залежність людини від об'єктивних умов існування та суб'єктивне особистісне ставлення до навколишньої дійсності [4]. Задоволення однієї потреби обумовлює формування нової потреби. Сукупність пережитих людиною потреб утворює ієрархічну структуру з різними за значущістю, силою та змістом потребами.

Поняття «самоактуалізація» є конкретним теоретичним трактуванням розвитку й самореалізації особистості, що склалася в певній науковій парадигмі – особистісно-орієнтованому або «потенціалістському» варіанті гуманістичної психології. Це передбачає визнання наявності вродженого потенціалу специфічних людських властивостей і характеристик, який повинен, за сприятливих умов розвитку, розгортатися за умов переходу з потенційної форми в актуальну.

Список використаних джерел

1. Алексеєва Т.В. Соціально-психологічні аспекти становлення особистості як суб'єкта майбутньої професійної діяльності в умовах вишу. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2011; 13(2): 9-17.
2. Борейко Н.Ю. Педагогічні умови професійно-прикладної фізичної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів : автореферат. Луганськ: Луганський націон. пед. унів. ім. Т. Шевченка; 2008. 22 с.
3. Василенко М.М. Сучасні напрями психологічних досліджень копінг-стратегій. Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2009;11(7):95-106.
4. Журід С.М. Удосконалення техніко-тактичної підготовки футболістів 15-17 років з використанням комплексів тренувальних завдань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : спец.: 24.00.01 «Олімпійський та професійний спорт». Х., 2007. 20 с.

ВІДБІР ТА СПОРТИВНА ОРІЄНТАЦІЯ В СИСТЕМІ БАГАТОРІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

к.н. ФВ та С, доцент Савчук С.А.

Яцюк О.В., Борсук П.Є.

студенти ФКм-21 групи ОС «Магістр» спеціальності 017 Фізична культура і спорт

Луцький національний технічний університет

Питання відбору та підготовки спортивного резерву постійно залишаються центральною проблемою теорії та методики юнацького спорту. Великий інтерес до цієї проблеми пояснюється бурхливим зростанням спортивних результатів останніми роками. Звідси виникає потреба пошуку фізично обдарованих, талановитих людей, які б показали високі спортивні результати [1]. Відбір - соціально-економічна, філософська, етична, педагогічна проблеми. Основою здібностей є природні задатки, зумовлені спадковістю. Однак задатки лежать лише в основі здібностей, самі здібності є результат тренування, вдосконалення в тому чи іншому виді діяльності. Від природної обдарованості залежить не сам успіх, а лише можливість його досягнення.

Під особливостями зазвичай розуміють індивідуальні здібності, що відрізняють одну людину від іншої. Здібності - це риси, що залежать від спадковості, від факторів середовища та навчання, які забезпечують успіх у певних видах діяльності. Здібності у певній діяльності - складна інтегральна якість, у якому грають роль: взаємозв'язок компонентів; вікові та індивідуальні відмінності; певне співвідношення загальних та специфічних здібностей. Мотивація вважається одним з найбільш важливих факторів, що визначають успіх у діяльності, яка вимагає високої виконавчої майстерності [2].

У практиці спорту розрізняють три основні різновиди відбору: спортивна орієнтація; комплектування команди; спортивна селекція.

Спортивний відбір є тривалим багаторічним процесом, завданням якого є подальший прогноз спортивних здібностей. Відбір здібних дітей тісно пов'язаний з виробленням найбільш ефективної методики їх підготовки. Оптимізація педагогічного впливу на окремих етапах багаторічного тренування та всього спортивного шляху можлива на основі отримання надійного прогнозу закономірностей розвитку фізичних якостей та функціональних систем.

Рівень результатів у сучасному спорті настільки високий, що для їх досягнення спортсмену необхідно мати рідкісні морфологічні дані, унікальне поєднання комплексу морфологічних фізичних і психічних здібностей. Таке поєднання, навіть при сприятливій побудові багаторічної підготовки та наявності всіх необхідних умов, зустрічається рідко. Цілеспрямована багаторічна підготовка та виховання спортсменів високого класу - складний процес, якість якого визначається в основному відбором обдарованих дітей та підлітків, їхньою спортивною орієнтацією [2].

Спортивна орієнтація - це визначення перспективних напрямків досягнення вищої спортивної майстерності, заснована на вивченні задатків і здібностей спортсменів, індивідуальних особливостей формування їх майстерності, побудова індивідуальної структури багаторічної підготовки, встановлення провідних факторів підготовленості до діяльності змагань, виявлення засобів, методів, навантажень, які можуть негативно вплинути в розвитку індивідуальності спортсмена. Правильна орієнтація юних спортсменів на певні види спорту значною мірою забезпечує підвищений інтерес та цілеспрямованість, пов'язаний із досягненням успіху у специфічній руховій діяльності.

Дослідження вікових етапів спортивної майстерності дозволяє обґрунтувати терміни спортивного відбору, спортивної орієнтації та своєчасної спортивної спеціалізації, намітити ефективний прогноз та раціонально планувати процес спортивного вдосконалення, а також уберегти юних спортсменів від форсованої підготовки та надмірної інтенсифікації тренувальних та змагальних.

Важливою константою спортивного вдосконалення є вік початку занять обраним видом спорту. Неодночасний розвиток рухового апарату та вегетативних функцій, а також різних рухових якостей, неоднакові терміни досягнення висот спортивної майстерності викликають необхідність диференційованого підходу до визначення доцільного віку початку занять. Несвоєчасна спортивна спеціалізація (рання чи запізнена) може зробити роботу тренера нерентабельною і ускладнить спортивну орієнтацію та подальшу селекцію юних обдарувань.

Сучасні підходи до виявлення закономірностей становлення та вдосконалення спортивної майстерності в різних видах спорту базуються на узагальненні даних вікової динаміки спортивних результатів найсильніших дорослих спортсменів та на вивченні факторів, які забезпечують результативність у вибраному вигляді на різних етапах підготовки [1].

Для спортивної селекції, раціонального планування процесу спортивного вдосконалення важливі знання темпів приросту спортивних результатів у часі, а також загальної тривалості досягнення високих спортивних результатів. Темпи приросту спортивних результатів нерівномірні: на стадії спортивного вдосконалення зміна показників йде швидше, на заключних - повільніше.

Однією з умов розвитку процесу становлення спортивної майстерності виступає морфофункціональне вдосконалення організму спортсмена, яке протікає з певною закономірністю. Спочатку організм пристосовно реагує на новий руховий режим усім комплексом складових його систем і цього цілком достатньо для перших успіхів у спорті. Однак, надалі пристосувальні зрушення набувають яскраво вираженої вибіркової спрямованості, обумовленої руховою специфікою вправи та особливостями супутніх йому зовнішніх впливів. У таких умовах одні системи організму отримують більшу можливість

розвитку, інші - меншу, залежно від їхньої ролі у забезпеченні необхідної рухової діяльності.

В даний час удосконалення спортивної майстерності більшою мірою пов'язане з вирішенням проблеми ефективного управління тренувальним процесом. Для ефективного управління процесом підготовки спортсменів доцільна побудова моделей стану спортсменів на етапах підготовки, зокрема моделей того стану, який дозволяє домагатися високих результатів.

Потенційні можливості організму спортсмена значною мірою залежать від віку початку занять спортом, а ранній початок спеціалізованої підготовки нерідко призводить до збільшення термінів формування спортивної майстерності. Незважаючи на неухильне підвищення рівня спортивних досягнень, нині середні темпи освоєння спортивної майстерності прискорюються.

Список використаних джерел

1. Сергієнко Л. П. Спортивний відбір: теорія та практика у 2 кн. Кн. 2. Відбір у різні види спорту: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2010. 784 с. 25.
2. Шинкарук О. А., Павлюк С. О., Свіргунець Є. М., Флерчук В. В. Теорія і методика дитячо-юнацького спорту: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Хмельницький: ХНУ, 2011. 144 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Саклінська Л.В.

заступник начальника управління фізичної культури та спорту

Мелітопольської міської ради Запорізької області

к.пед.н., доцент Проценко А.А.

ст. викл. Кириєнко О.Г.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Поняття «спортивно-масова робота» визначає використання засобів фізичної культури з метою підвищення масовості спортивних заходів непрофесійного рівня для зростання майстерності їх учасників через участь у змаганнях. Основними формами реалізації спортивно-масової роботи вважаються індивідуальні та групові заняття, що можуть проводитися у позанавчальний або позаробочий час під керівництвом чи при співпраці з фахівцем. До змісту спортивно-масових заходів входить секційна робота та змагання з окремих або групи видів спорту для осіб різного віку, статі, підготовленості та професійної приналежності. Організаційне забезпечення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів визначено на державному рівні та регулюється Законом України «Про фізичну культуру і спорт» та іншими актами у сфері фізичної культури і спорту.

В буремні часи сьогодення організація спортивно-масової роботи набуває актуального значення. На прикладі нашого славетного спортивного міста Мелітополь можна констатувати, що за останні роки поступово збільшувалась кількість проведених фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів: у 2017 р. було проведено 115, а в 2019 – 166 заходів. У 2020 р. кількість проведених змагань зменшилась внаслідок епідемії коронавірусної хвороби COVID-19. Також у 2019 р. були впроваджені нові цікаві форми проведення заходів. Вперше організовано спортивний захід «Melitopol Sport Fest», який проходив на головному проспекті імені Богдана Хмельницького та одночасно проведено 24 чемпіонати з різних видів спорту, показові виступи провідних спортсменів, майстер-класи, відкриті тренування та встановлення рекорду України зі спортивної гімнастики вихованцем ДЮСШ № 1 Головіним Володимиром у вправі «Спічак» – виконання максимальної кількості разів. Також запроваджені міські змагання з легкої атлетики «Екіден» (дистанція напівмарафон) в рамках проекту «Турнір поколінь», який з кожним роком набирає обертів, збільшувалась кількість команд-учасниць.

Щодо організації секційної роботи (групових занять) в нашому місті. До війни працювали 2 дитячо-юнацькі спортивні школи: у 2020 р. в цих спортшколах функціонувало 12 відділень, а на початок 2022 р. - 19 відділень з видів спорту. Створено КУ «Водно-спортивний комплекс», де розвивалися такі види спорту, як плавання, футбол, богатирське багатоборство, хокей, фігурне катання, 30 спортивних клубів, 10 федерацій з різних видів спорту. Загалом у м. Мелітополь проводилися навчально-тренувальні заняття з 60 видів спорту. Ці заклади та організації працювали на спортивний результат й об'єднували близько 7,0 тис. спортсменів. Також працювала мережа фітнес-клубів, тренажерних залів і центрів.

Багато уваги органи місцевої влади приділяли розвитку та оновленню спортивної інфраструктури.

Але в масштабах країни з початком військової агресії з боку російської федерації сфера фізичної культури та спорту зазнала втрат, які обмежили можливості громадян України займатися обраними видами рухової активності та спортом, спричинили порушення навчально-тренувального процесу з підготовки спортсменів до найважливіших стартів. Внаслідок широкомасштабної збройної агресії росії проти України призупинено проведення уроків фізичної культури, занять з фізичного виховання, активних перерв, фізкультурно-оздоровчих заходів, роботи гуртків та секцій у закладах освіти. Унеможливлено проведення фізкультурно-оздоровчих заходів в місцях масового відпочинку, проживання та роботи, реалізації ініціативи Президента – соціального проекту «Активні парки - локації здорової України». Пошкоджено та зруйновано частину локацій для занять фізичною культурою і спортом у місцях проведення бойових дій. На жаль, м. Мелітополь знаходиться в окупації. Спортивні школи та спортивні об'єкти припинили свою діяльність. Тренери, спортивні працівники, вихованці, спортсмени виїхали на підконтрольну Україні територію або за кордон, а дехто залишився в місті.

Та все ж життя триває і спортсмени України, де немає бойових дій продовжують тренуватись та змушують світ захоплюватись стійкістю та мужністю та своїми результатами на міжнародній арені. З квітня 2022 р. відновлено роботу веб-ресурсу «Активні парки» для самостійних занять населення оздоровчою руховою активністю в регіонах, де немає активних бойових дій. Проведено онлайн Всеукраїнський семінар-практикум «Мотиваційні стратегії для дистанційних уроків фізичної культури від програми «Активні парки» щодо функціонування онлайн-платформи «Активні парки – локації здорової України». В регіонах, де не проводять бойові дії, відновлено роботу координаторів та проводяться заходи в рамках соціального проекту. У м. Запоріжжі від Мелітопольської громади активно працює координатор, який об'єднує не тільки запорізьких мешканців, а і внутрішньо переміщених осіб з м. Мелітополь (проводить тренування та інші види рухової активності).

Обласними центрами фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» реалізуються фізкультурно-оздоровчі заходи у Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Хмельницькій, Тернопільській, Одеській, Рівненській, Полтавській, Вінницькій, Черкаській, Житомирській, Запорізькій та Закарпатських областях. Територіальними організаціями фізкультурно-спортивного товариств активно проводяться спортивно-масові заходи у різних регіонах України: Всеукраїнське ФСТ «Колос» – у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Полтавській, Львівській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській, Одеській областях; ФСТ «Україна» – у Харківській і Хмельницькій областях; ФСТ «Спартак» та його територіальними організаціями у Львівській, Кіровоградській та Рівненській областях організовано розміщення та проведення спільних тренувань зі спортсменами з тимчасово окупованих територій.

Нашою громадою на території м. Запоріжжя організовано проведення низки спортивно-масових заходів. Є деякі організаційні труднощі, але разом ми їх долаємо. На базі Центру «Відкритий простір допомоги «Саме тут» організовано та діють секції з шахів, шашок, загальної фізичної підготовки для юнаків та чоловіків, фітнесу для дівчат та жінок

(тренування проводяться мелітопольськими штатними тренерами ДЮСШ та секцій з видів спорту). З початку 2023 р. управлінням фізичної культури в співпраці з федерацією футболу міста, керівництвом та викладачами кафедри теорії і методики фізичного виховання та спортивних дисциплін Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького проведені змагання з шахів, шашок, футзалу серед внутрішньо переміщених осіб м. Мелітополя та Мелітопольського району. Навесні 2023 р. триває спартакіада з 6 видів спорту серед ВПО громад Мелітопольського, Бердянського, Приморського, Запорізького районів області. Мета цих спортивних заходів підтримка фізичного та психологічного здоров'я внутрішньо переміщених осіб, підвищення рівня інтеграції в суспільство та формування сталих звичок до занять фізичною культурою та спортом, і здорового способу життя, створення умов для соціалізації ВПО та їхньої інтеграції до життя в новій громаді.

Отже, нами висвітлено деякі шляхи розвитку спортивно-масової роботи в умовах воєнного часу на прикладі діяльності управління фізичної культури та спорту Мелітопольської міської ради Запорізької області. Досвід в подальшому потребує оптимізації, що надасть можливостей для відновлення та модернізації активної фізкультурно-оздоровчої діяльності.

РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СПОРТІ

Сірман О.В

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії

м.Рівне, Україна

Боровець О.В

кандидат біологічних наук, доцент

доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії

Міжнародного економіко гуманітарного університету

імені академіка С. Дем'янука

м.Рівне, Україна

Величезні фізичні та психоемоційні навантаження у спорті вищих досягнень часто призводять до травматизації спортсмена. Тому значні досягнення у професійному спорті неможливі без грамотної побудови тренувального процесу. Тренувальний процес обов'язково повинен включати ефективні засоби відновлення та реабілітації.

Фізична реабілітація в спорті передбачає не тільки роботу після травм та захворювань. Також швидке і повне відновлення фізичної працездатності спортсмена, попередження виникнення спортивної травматизації. Це можливе при корекцію тих ланок опорно-рухового апарату, які при специфічних для виду спорту максимальних навантаженнях можуть травмуватися.

Реабілітація - це комплексна багатопланова проблема, що має різні аспекти - медичний, фізичний, психічний, професійний і соціально -економічний. Під фізичним аспектом реабілітації слід розуміти систему, що включає в себе всі питання, що відносяться до застосування фізичних факторів у відновному лікуванні хворих (засоби ЛФК, інтенсивні тренування, рухова активність тощо). Основне призначення фізичних чинників - всебічне підвищення фізичної працездатності хворих, лімітованої при основному захворюванні. Вправи для поліпшення балансу займають значне місце у фізичній терапії. Вони полягають у виконанні певних рухових дій стоячи на хитких поверхнях, балансуючих подушках, в умовах обмеженої площі опори чи без зорового контролю.

Хороше відчуття рівноваги і балансу є важливим при виконанні багатьох видів повсякденної діяльності (спуск/підйом сходами, переступання високих перешкод тощо). Вправи для покращення балансу можуть попередити падіння як в осіб старшого віку так і в молодих осіб з порушенням рівноваги. Спортсмени під час тренувань мають реалізовувати рутинну і водночас важливу частину програми профілактики виникнення травм.

Індивідуально розроблену з урахуванням виду спорту та для кожного спортсмена програму профілактики рекомендовано виконувати систематично як складову тренування або окремо від нього 2–3 рази на тиждень. На пізніших етапах для підтримки спортсменами досягнутого рівня достатньо виконання вправ один раз на тиждень. Найчастіше підібрані втручання (вправи на силу, для міжм'язової координації, розтягування м'язів) застосовують у вигляді специфічної розминки спортсменів.

Захворювання травма тягнуть за собою значні зміни гомеостазу, атрофії м'язів, функціональних порушень ендокринної та кардіораспіраторної систем тощо. Тому використання реабілітаційних технологій є важливим аспектом для профілактики і лікування травм у спортсменів.

Список використаних джерел

1. Іпатов А. В., Мороз О. М., Голик В. А. Основні показники інвалідності та діяльності медико-соціальних експертних комісій України за 2015 рік: аналітико-інформаційний довід./за ред. С. І. Черняка. Донецьк: ПП «Акцент», 2016. 175 с.
2. Копилов П. Аналіз методик здоров'я формувального навчання плавання молодших школярів. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. 2016;10(80):55-8.
3. Куц О. Порівняльна характеристика аеробної та анаеробної продуктивності організму студентів із порушенням та без порушення постави. Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. 2013. Т. 3, №17. С. 151–155.
4. Олекса А. Ортопедія. Тернопіль: ТДМЦ, 2006

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОМАСАЖУ ЯК ЗАСОБУ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

к.пед.н., доцент Сивохоп Е.М.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Високі вимоги до фізіологічних систем студентів, які отримують сучасну фізкультурну освіту, обумовлює необхідність розробки спеціального оздоровчо-профілактичного впливу на організм в рамках створення рекреаційних програм. Ефективним засобом рекреаційного впливу для майбутніх фахівців фізичної культури та спорту під час навчання у закладі вищої освіти, на нашу думку, може стати оздоровчий взаємомасаж.

Виходячи з вищевикладеного, метою дослідження була оцінка функціональних змін організму студентів факультету здоров'я та фізичного виховання (ФЗФВ) під дією розробленої та обґрунтованої методики оздоровчого взаємомасажу як засобу фізичної рекреації студентів.

Під наглядом перебувало 50 студентів ФЗФВ Ужгородського національного університету (35 юнаків і 15 дівчат). Для проведення формувального експерименту сформована вибірка з 16 студентів 4-го курсу, яка випадковим методом було розділена на 2 групи – основна група (ОГ), 8 осіб, отримували і робили оздоровчий взаємомасаж (4 юнаки і 4 дівчати) і контрольна (КГ), 8 осіб (4 юнаки та 4 дівчата), які під час проведення взаємомасажу пасивно відпочивали у аудиторії.

Експрес-оцінка фізичного здоров'я студентів проводили за методикою Апанасенка. За підсумковими результатами рівень фізичного здоров'я міг бути оцінений як низький, нижче середнього, середній, вище середній, високий [1].

Статистична обробка проводилася з використанням параметричних і непараметричних коефіцієнтів за загальноприйнятою методикою.

Робота проводилася в чотири етапи. Перший етап – теоретичне дослідження проблеми. Другий етап – аналіз стану фізичного здоров'я студентів і факторів ризику його порушень, розробляли методику оздоровчого взаємомасажу. На третьому етапі в ході натурного експерименту студентам за їх згодою запропонували і впровадили курс

оздоровчого взаємомасажу (9 процедур). Четвертий етап передбачав оцінку ефективності оздоровчого взаємомасажу на підставі оцінки достовірності різниці показників фізичного здоров'я студентів ОГ та КГ у динаміці дослідження за допомогою непараметричних коефіцієнтів для пов'язаних і непов'язаних вибірок.

Діагностика рівня фізичного здоров'я є першим кроком до профілактики захворювань та розробки програм оздоровлення студентів. За отриманими нами даними до безпечного рівня здоров'я (вище середнього), було віднесено лише 15,0% студентів, а 20,0% – перебували на межі небезпечного рівня (Рис.1).

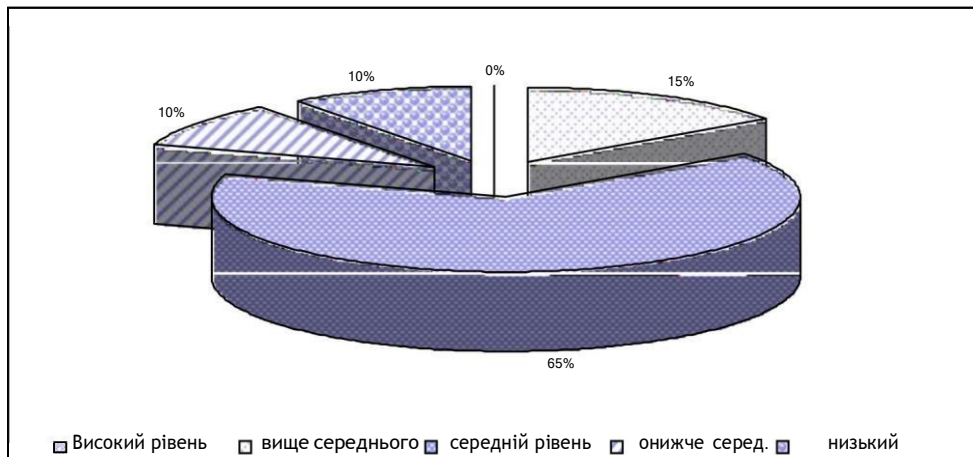

Рисунок 1 – Розподіл студентів факультету здоров'я та фізичного виховання за рівнями фізичного здоров'я

Тобто п'ята частина учасників експерименту мали показники фізичного здоров'я нижче, ніж середній рівень, причому рівень здоров'я дівчат був нижчим, ніж у юнаків (серед дівчат 22,2% з низьким рівнем і 11,1% з рівнем нижче середнього, а серед юнаків були тільки 9,1% з нижче середнього рівня фізичним здоров'ям, $p < 0,05$). Вище середніх показників мали лише 15% студентів, в основному дівчата, високих рівнів здоров'я нами не було встановлено. За даними аналізу окремих складових фізичного здоров'я було встановлено, що найбільш негативний вплив на загальний рівень фізичного здоров'я мали рівень відносної сили кисті та порушене співвідношення між зростанням і масою тіла, а позитивний вплив – час відновлення пульсу після 20 присідань.

Аналіз рівня фізичного здоров'я студентів, спонукав до необхідності впровадження програм фізичної рекреації на факультеті, засоби яких повинні враховувати специфіку навчання і повинні бути спрямовані на підвищення рівня фізичного здоров'я.

При розробці програми фізичної рекреації по відновленню працездатності ми звернули увагу на недостатність використання простих зручних і ефективних навичок, які студенти отримують під час навчання дисциплін оздоровчої спрямованості. Наприклад, навички практичних занять з дисципліни «Основи лікувального та спортивного масажу» в рамках підготовки студентів спеціальності 017 Фізична культура та додаткових занять можна застосовувати як підвищення якості засвоєння матеріалу студентами, так і використовувати для включення в рекреаційну програму для профілактики перевтоми. Методика навчання дисципліни «Основи лікувального та спортивного масажу» передбачає використання взаємомасажу при засвоєнні практичних навичок, що можна використовувати для формування рекреаційної програми у межах добровільних додаткових занять із студентами. Сутність взаємомасажу – в проведенні масажу один одному по черзі, використовуючи основні масажні прийоми, але не маючи спеціальну масажну підготовку. Взаємомасаж, зазвичай, використовується після значного фізичного навантаження у вигляді загального відновлювального масажу, що ми і використовували, організувавши заняття після 3-ї пари практичних занять з ігрових видів спорту або гімнастики. Курс масажу складався із 9 сеансів. Тривалість загального відновлювального взаємомасажу студентів ФЗФВ була 40-60 хв. залежно від маси тіла і статі студентів.

Під впливом взаємомасажу у студентів ОГ у динаміці дослідження покращились окремі показники фізичного здоров'я. Достовірні зміни мали: життєвий індекс (з 1,95 до 2,44, темп приросту +25,2%), відносна сила ведучої кисті (з -1,36 до -1,15, темп приросту +18,1%), індекс Робінсона (з 2,22 до 2,51, темп приросту + 13,2%) та загальна оцінка, яка підвищилася з 7,02 до 8,99 балів ($p < 0,05$ за результатами порівняння з допомогою Wilcoxon Signed Ranks Test).

Результати аналізу рівня фізичного здоров'я в початку дослідження свідчили про тотожність досліджуваних показників обох груп, що дало можливість порівняльного аналізу КМ і ОГ в динаміці після виконання експериментальної програми. При порівнянні цих показників після втручання, нами встановлена достовірна різниця між: часом відновлення пульсу після присідань, життєвим індексом та загальним показником, рівним у КГ – $7,99 \pm 1,14$ бала, а в ОГ – $8,99 \pm 1,26$ бала при $p < 0,05$ (Рис. 2).

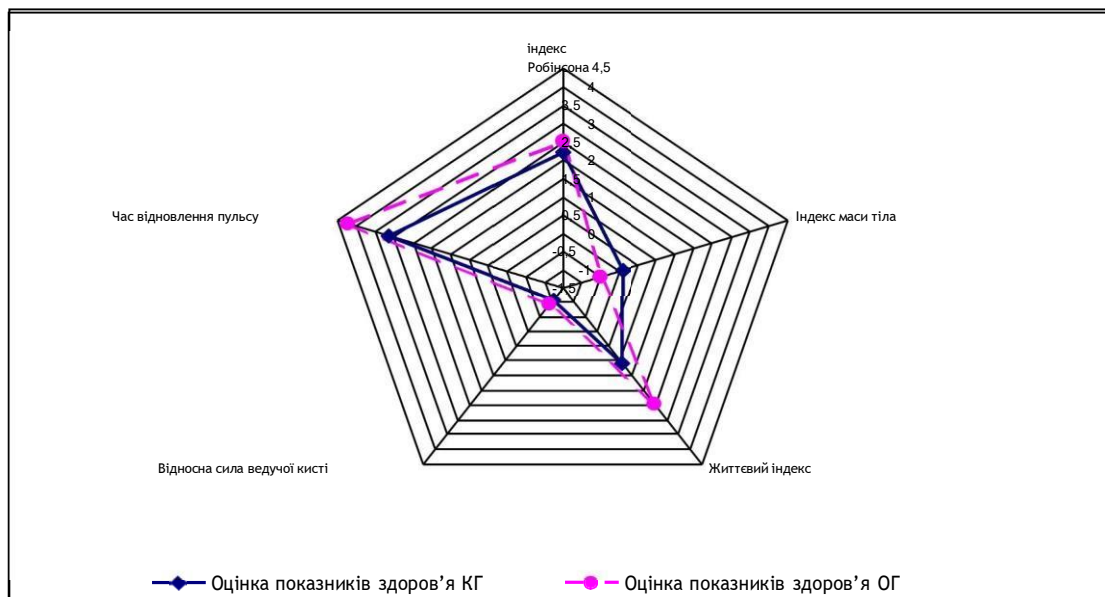

Рисунок 2 – Порівняльна оцінка показників фізичного здоров'я студентів ОГ і КГ після проведення експериментальної програми

Зміни показників ОГ студентів на нашу думку є наслідком введення курсу взаємомасажу, який сприяв підвищенню функціональних резервів організму за рахунок відновлювального механізму дії. Таким чином, ми вважаємо, що доцільно рекомендувати нашу методику оздоровчого взаємомасажу до програми фізичної рекреації студентів випускних курсів фізкультурних вишів для підвищення їхнього рівня фізичного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г. Л., Волгіна Л. Н., Бушуєв Ю. В. Експрес-скринінг рівня соматичного здоров'я дітей та підлітків. Київ: КМАПО, 2000. 12 с

АКВАЕРОБІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

*викладач кафедри фізичної культури і спорту
факультету здоров'я, фізичної культури і спорту
Сніжко Ю.А.*

*ПВНЗ «Міжнародний економіко гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука» м.Рівне*

Актуальність. Вода має багато унікальних цілющих властивостей. Вивчаючи вплив води на організм людини можна назвати багато її функцій, такі як: поживна, транспортна, видільна, газообмінна, енергетична, інформативна. Впливати на організм водними процедурами можна різними способами та методиками у вигляді ванн, душу, обливань,

обтирань, купань тощо. Впливаючи чином на стан людини ми оздоровлюємо організм, відбувається не тільки оздоровлення, а й лікування, загартування і профілактика різного роду захворювань.

Під час дії води в організмі відбуваються фізіологічні зміни. На водолікувальну процедуру організм відповідає складною нейрогуморальною реакцією, яка впливає на всі органи і системи. Але особливо виражена реакція з боку серцево-судинної системи.

Найголовнішою причиною для вивчення та використання аквааеробіки це її доступність та недорогий метод оздоровлення.

Мета дослідження – описати водні види аеробіки, визначити вплив аквааеробіки на організм людини.

Для вирішення завдань використовувалися такі методи:

- аналіз методичної та науково-методичної літератури;
- спостереження та порівняння праць, присвячених проблемам розробки основ сучасної аквааеробіки.

Аквааеробіка — це система фізичних вправ у воді. Їх виконання, пов'язане із зануренням у воду, охолодженням тіла що займається і тиском на нього води, викликає енергійнішу роботу серця. Тиск води полегшує притік крові до серця, а горизонтальне положення тіла, яке приймає людина при виконанні вправ у воді, значно полегшує умови роботи серця [4].

Аквааеробіка проходить у воді, де тіло нами відчувається легшим, а значить і після занять немає тієї виснажливої втоми і хворобливих відчуттів, які майже завжди супроводжують інтенсивні навантаження у фітнес-залі. Але це не означає, що аквааеробіка менш ефективна, ніж звичайні вправи. Регулярно займаючись в басейні, неможливо не помітити тих позитивних змін, які відбуваються із тілом.

У зв'язку з тим, що інтенсивність м'язової роботи при аквааеробіці може варіюватися в широких межах (від перебування у воді без рухів до виконання вправ з максимальною швидкістю, при якій частота серцевих скорочень може підвищуватися до 160-180 уд/хв), вона може застосовуватися для зміцнення серцево-судинної системи людьми різної фізичної підготовленості і з різним рівнем здоров'я.

Вправи у воді можуть використовуватися також як реабілітаційні засоби. Так, легкоатлет високого класу Глен Макуотерз, отримавши під час в'єтнамської війни поранення в стегно, втратив можливість займатися бігом. Розроблена їм система вправ із спеціальним плавучим жилетом дозволила йому бігати у воді і повернути минулу спортивну форму [1].

Тіло у воді звільняється від більшої частки своєї ваги, що сприятливо позначається на суглобах. Тепла вода корисна для людей, страждаючих ревматизмом. Крім того, в ній швидше відбувається розщеплювання жирів. Інший безперечний плюс фізичної активності у воді — тілу не потрібно виділяти піт, щоб охолодити розпалені м'язи.

В. П. Сліпецький, О. Ю. Сидорко, М. М. Чаплінський, С. М. Киселевська, О. В. Чернявська та інші розглядали також широке коло понять, методів та засобів використання різноманітних фізичних вправ у воді, певних принципів ставлення до власного здоров'я, розвитку і збереження можливостей організму дітей та учнівської молоді [2]. Вони пропонують використовувати такі інноваційні форми та методи роботи у водному середовищі:

Акваджогінг – комплекс бігових рухів, які виконуються з визначеною амплітудою та інтенсивністю на різній глибині басейну.

Акваденс, акваритмік – різні елементи та комбінації складних координаційних танцювально-гімнастичних рухів.

Аквабілдінг, акваформінг, ватерпауер – вправи з атлетизму, каланетики, які використовуються для підвищення силових можливостей локальних та регіональних м'язових груп.

Аквастеп – комплекс вправ, які виконуються на степ-платформі, закріпленій на дні басейну.

Аквастретчинг – спеціалізовані вправи для розвитку гнучкості та збільшення амплітуди рухів у суглобах. Гідро релаксація – вправи на розслаблення [3].

Чисельні дослідження свідчать про великий інтерес до даного виду оздоровчої рухової активності та про досить позитивний вплив на фізичну підготовленість, покращення рівня здоров'я різних верств населення, і студентської молоді зокрема. Можливості ефективного впровадження даного виду в процес фізичного виховання підтверджуються за умови дотримання важливих рекомендацій, а також за наявності необхідної бази та інвентаря.

Вчені пропонують фізичні вправи з аквааеробіки використовувати в рамках загальної фізичної підготовки для покращення основних фізичних якостей, які є найбільш важливими для обраного виду спорту (плавання) (сила, витривалість, гнучкість, координація). При плануванні кожного заняття з аквааеробіки враховували думку провідних фахівців у галузі фізичного виховання і спорту відносно того, що в рамках одного заняття можливим є використання засобів, які спрямовані на розвиток не більше двох фізичних якостей. Було запропоновано в рамках одного заняття використовувати наступні поєднання: вправи на координацію та силу; вправи на силу та гнучкість; вправи на розвиток виключно витривалості, сили, швидко-силових здібностей [1].

Незважаючи на доступну інформацію про позитивні моменти різних видів аквафітнесу у дослідженнях відсутні чітко прописані засоби та методи окремих видів аквафітнесу. Більшість вправ описуються дуже загально. Перспективами дослідження є конкретизація різних видів фітнес аеробіки для ефективного впровадження у процес оздоровлення організму людини.

Список використаних джерел

1. Білецька В. В. Впровадження занять з аеробіки в навчальну програму з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. *Спортивний вісник. Придніпров'я*. 2010. (№ 2). С. 124–126.

2. Давиденко О. В. Основи програмування занять аеробікою в процесі фізичного виховання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт*. 2011. (№86). С. 66–70.

3. Школа О. М., Журавльова І. Теорія та методика навчання: аеробіка: навч.-метод. посіб. ФОП Бровін О. В., 2015. 295 с.

4. Школа О.М., Осіпцов А.В. Сучасні фітнес-технології оздоровчо-рекреаційної спрямованості: навч. посіб. Харків, 2017. 217 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГУ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

к.пед.н., доцент Сопотницька О.В.

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

В умовах розбудови українського суспільства значну роль відіграє фізична культура, яка є невід'ємним складником загальнолюдської культури, одним із визначальних факторів національного прогресу та здоров'я нації. Здоров'я дітей – основна мета суспільства, бо саме діти визначають майбутній добробут країни, подальший економічний, духовний та науковий розвиток, рівень життя, культури. Нація, що не турбується про здоров'я своїх дітей, приречена на вимирання.

Реалії Нової української школи потребують розроблення, апробації та впровадження нових сучасних підходів до організації процесу фізичного виховання учнів, які мають бути яскравими, цікавими та проводитись із застосуванням сучасних інноваційних технологій. Нова українська школа потребує такої організації діяльності, яка забезпечила б розвиток

всебічно розвиненої, активної, творчої, успішної дитини, відповідального громадянина й патріота, здатного до інновацій [2].

Розвиток та оновлення змісту процесу фізичного виховання в освітніх закладах завжди привертає увагу фахівців різного профілю, науковців та вчителів-практиків. Основною формою фізичного виховання в школі є урок фізичної культури, і він, останнім часом зазнає певних організаційно - методичних змін, пов'язаних зі стереотипами навчання, впровадженням інклюзивного навчання, розвитком сфери спортивного інвентарю та обладнання, залежністю дітей від гаджетів, що позначається на їхньому здоров'ї. Використання сучасних технологій є ефективним чинником удосконалення навчального процесу з фізичного виховання в закладі освіти. Освітні технології, що застосовуються на уроках фізкультури, доволі різноманітні: ігрові, інтерактивні, тренінгові, інформаційно-комунікаційні, дослідницькі, фітнес, технології створення ситуації успіху, проблемного навчання, особистісно орієнтованого навчання, формування творчої особистості, проєктного навчання, критичного мислення, випереджального навчання, диференційного навчання, індивідуалізації процесу навчання тощо. Вони дають змогу вчителю закріпити знання й уміння та відпрацювати їх застосування в різних галузях суспільної та індивідуальної діяльності кожного учня, розвивають аналітичне мислення, сприяють всебічному розвитку особистості школяра та його самовираженню, створюють ситуацію успіху тощо [1]. На нашу думку, досить перспективними до впровадження у сферу фізичної культури є тренінгові технології. Адже вони містять різноманітні вправ, за допомогою яких можна урізноманітнити урок, зробити його цікавим, та не потребують коштовного інвентарю й обладнання.

Використання уроків-тренінгів в освітньому процесі – це адаптація найбільш ефективних вправ та методів – від тренінгових технологій до вимог сфери фізичного виховання. Застосування елементів тренінгових вправ урізноманітнює урок фізичної культури, додає йому новизни й позитивно сприймається учнями.

Нами розроблена і впроваджена тренінгова програма особистісних рис майбутнього вчителя фізичної культури. Пропонуємо використання елементів тренінгових технологій на уроках фізичної культури. Тренінгова програма спрямована на глибинне вивчення особистісних рис майбутнього вчителя фізичної культури [3].

Мета тренінгу: сформувати професійно важливі якості майбутніх учителів фізичної культури та розвинути комунікативні й організаторські уміння. Тренінг націлений на загальне підвищення педагогічної культури у студентів, що навчаються на факультетах фізичного виховання.

Завдання тренінгу:

- розширення та поглиблення знань про педагогічне спілкування у цілому та спілкування вчителя фізичної культури зокрема;
- усвідомлення власних емоційних проблем;
- розвиток уміння регулювати свій емоційний стан та формувати емпатійне ставлення;
- удосконалення комунікативних й організаторських умінь;
- відпрацювання навичок формування позитивного психологічного клімату в колективі;
- освоєння ефективних способів власної поведінки.

Програма розрахована на 10 занять по 1 год. 20 хв. упродовж чотирьох тижнів. Кожне заняття включало дискусії, вправи, міні-лекції, рольові ігри, роботу в малих групах.

Заняття 1. Мета заняття: створення умов для кращого і швидкого міжособистісного знайомства учасників тренінгу, ознайомлення їх з принципами роботи групи, створення групових ритуалів, оволодіння ігровим стилем спілкування, визначення особистісних особливостей кожного учасника, над якими йому доведеться працювати разом з групою.

Заняття 2. Мета заняття: розвиток комунікативних здібностей, сприймання й розуміння емоційного стану, вдосконалення вербальних та невербальних комунікацій

Заняття 3. Мета заняття: зняття комунікативних бар'єрів, оволодіння особливостями міжособистісної взаємодії, активізація досвіду учасників, вивчення ефективних способів спілкування, вивчення способів розпізнавання емоцій.

Заняття 4. Мета заняття: розвивати комунікативні уміння студентів; закріплення на практиці основних «азів» безконфліктного спілкування.

Заняття 5. Мета: формувати почуття обов'язку, допомогти студентам зрозуміти важливість виконання обов'язків; знайомство та усвідомлення з поняттям «емпатія».

Заняття 6. Мета: побудова відносин між студентами на взаєморозумінні та повазі; виділення позитивних та негативних якостей особистості; формування впевненого висловлювання власної думки.

Заняття 7. Мета: усвідомлення своїх почуттів; формування навичок розпізнавання емоцій; тренування комунікативних та організаторських навичок; розвиток спостережливості.

Заняття 8. Мета: навчитися ефективно добирати аргументи та стримувати свої емоції; освоїти навички швидкої зміни ролі в процесі взаємодії з оточенням; зняття напруженості; відновлення в групі позитивного мікроклімату.

Заняття 9. Мета: навчитися мислити творчо і знаходити нестандартні розв'язки проблеми; ознайомитися з технікою «переговорного Айкидо»; тренування ефективних навичок спілкування в складній ситуації.

Заняття 10. Мета: навчитися ефективно організовувати взаємодію в групі.

Отже, на нашу думку, використання тренінгових вправ на уроках фізичної культури надає уроку емоційності й зацікавлює учнів. Школярі краще розвивають свої уміння та навички, фізичні здібності й рухові якості, привчаються діяти в команді, привчаються до самостійних занять фізичною культурою. Такі уроки проходять енергійно, цікаво і продуктивно, значно підвищують результативність навчання, інтерес та мотивацію учнів. Їх доцільно впроваджувати в різних варіативних модулях та в процесі організації спортивно-масової й фізкультурно-оздоровчої роботи. Таким чином, застосування тренінгових технологій значно покращує навчально виховний процес, підвищує ефективність взаємодії учнів та вчителя.

Список використаних джерел

1. Методичний путівник Нової української школи: фізична культура : збірник методичних матеріалів / Качан О. А., Кудрявець Д. С., Вольвак М. О за заг. ред. Качана О. А.– Краматорськ : Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. 62 с.

2. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О.С., Коломосець Г. А., Боляк А. А., Ребрина А. А., Деревянко В. В., Стеценко В. Г., Остапенко О. І., Лакіза О. М., Косик В. М.)

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Fiz.kult.5-6.kl.Pedan.ta.in.22.08.2022.pdf>

3. Сопотницька О.В. Формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до тренерської діяльності в ігрових видах спорту: дис.. канд.пед.наук: спец. 13.00.04. Тернопіль, 2006. 266 с.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ЗАНЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ ЗІ СТУДЕНТАМИ ІЗ ЗАХВОРЮВАННЯМИ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ

ст. викл. Суханова Г.П.

ст. викл. Непша О.В.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Завдання фізичного виховання при захворюваннях серцево-судинної системи (ССС):

— поліпшення периферичного кровообігу та припливу крові в коронарну систему (судини серця);

– посилення окисно-відновних процесів у міокарді (поліпшення живлення м'язів серця).

До спеціальної медичної групи відносять студентів із вродженими та набутими вадами серця, нейроциркуляторною дистонією, артеріальною гіпертензією. Вроджений порок – це аномалія, що виникає у період внутрішньоутробного розвитку. Придбаний порок частіше всього виникає в результаті перенесеного ревматизму [1].

Студенти з вадами серця, незважаючи на гіпертрофію та деякі зміни ЕКГ, задовільно справляються з навантаженнями, передбаченими для спеціальної медичної групи (СМГ). Для них слід виключити силові вправи, вправи із затримкою дихання.

До підготовчої частини заняття бажано включати ходьбу у середньому темпі у поєднанні з диханням. Необхідно акцентувати увагу на черевному диханні. Також можуть включатися гімнастичні побудови та перебудови, вправи на поставу, координацію. В основній частині проводять рухливі ігри, використовуються вправи зі снарядами. У студентів з порушеннями серцево-судинної системи необхідно покращувати функціональні можливості серцево-судинної системи з урахуванням навантажень у закладі вищої освіти та вдома.

Для студентів, мають відхилення зі сторони серцево-судинної системи (неактивна фаза ревматизму, функціональні зміни і т. ін.), протипоказані вправи, виконання яких пов'язане із затримкою дихання та натужуванням, з різким прискоренням темпу, зі статичною напругою. Їм рекомендуються загальнорозвиваючі вправи, що охоплюють усі групи м'язів, у вихідному положенні лежачи, сидячи, стоячи; ходьба, дозований біг у повільному темпі [2] (табл. 1).

Таблиця 1

Показання і протипоказання до виконання фізичних вправ при захворюваннях серцево-судинної системи

Рекомендується	Обмежити	Не рекомендується
Заняття на відкритому повітрі, загартовування, ходьба, біг, прогулянки на лижах, катання на ковзанах, дихальні вправи, вправи на розслаблення, вправи із залученням підлопаткових і сідничних м'язів, пов'язаних з функцією серцево-судинної системи	Вправи на витривалість, швидкість, силу, викликають напруги і перенапруги ССС і дихальної системи	Дихання ротом взимку на відкритому повітрі, вправи із затримкою дихання, напруження, тривалі статичні напруги

Різноманітні проби з дозованого фізичного навантаження дозволяють характеризувати стан ССС у здорових і хворих студентів, рівень адаптаційних здібностей апарату кровообігу, діагностику ранніх або прихованих форм недостатності ССС. У практичній роботі для визначення функціонального стану ССС застосовується проба з 20 присіданнями за 30 с, або проба з двохвилинним бігом на місці в темпі 140 кроків за хвилину при згинанні стегна на 70°, гомілки до кута зі стегном 45-50°, рук, зігнутих у ліктьових суглобах.

Оцінка результатів функціональних проб проводиться на підставі безпосередньої реакції пульсу та артеріального тиску на навантаження, а також за характером та часом їх відновлення та вихідним даних.

При значному поліпшенні реакції на фізичне навантаження можливе переведення студента для занять у підготовчій групі, але не раніше ніж через 1- 2 роки після гострого ревматичного процесу або 1/2 – 1 рік після перенесеного інфекційного захворювання.

Подальше переведення в основну групу при серцево-судинних захворюваннях найчастіше неможливе.

Список використаних джерел

1. Христова Т.Є., Суханова Г.П. Основи лікувальної фізичної культури: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Фізичне виховання». Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2015. 172 с

2. Ярова В.Д., Светлова О.Д. Фізіолого-гігієнічні основи організації оздоровчої фізичної культури для дітей та підлітків середнього шкільного віку із різним станом здоров'я. Частина II. Черкаси, 2009. 52 с.

ФОРМИ І ЗМІСТ САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ

ст. викл. Суханова Г.П.

Нетіша Я.Ю.

студент 1 курсу магістратури

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Самостійні заняття фізичними вправами – необхідна складова процесу фізичного виховання та оздоровлення студентів. Вони не тільки є суттєвим доповненням до того, що забезпечується викладачем в педагогічному процесі, але що особливо важливо, вони як ніщо інше відображають ступінь повноцінності всієї системи занять, організованих в навчальному закладі.

Самостійні заняття фізичними вправами пов'язані з великими витратами інтелектуальної, емоційної, м'язової і нервової енергії, властивої процесам праці, пізнання та спілкування як основних видів соціальної активності людини. В результаті самостійних систематичних занять фізичними вправами «шліфуються» всі процеси свідомої діяльності та виробляються найважливіші властивості особистості: загальна працездатність, працездатність, самостійність, соціальна активність, відповідальність і ін.

Окрім відвідування занять з фізичного виховання, рекомендуються й інші форми фізичної культури, які загалом рівні (або навіть перевищують) руховій активності на заняттях:

а) ранкова гігієнічна гімнастика; спеціальні комплекси вправ, складені викладачем фізичного виховання спільно з лікарем;

б) піші прогулянки, катання на ковзанах та лижах, ігри, відвідування басейну (оздоровче плавання);

в) походи вихідного дня;

г) дні здоров'я;

д) загартовувальні процедури (повітряні ванни, душ, обливання і ін), рекомендовані лікарем і викладачем.

Вирішальне значення для залучення студентів до будь-якої з цих форм занять має внутрішня, глибоко усвідомлена зацікавленість їх в використанні фізичних вправ.

Метою самостійних занять фізичними вправами є збереження здоров'я, підтримка високого рівня фізичної і розумової працездатності, корекція фізичного розвитку та статури, оволодіння окремими життєво необхідними вміннями та навичками, активний відпочинок, досягнення фізичної досконалості та формування особистісних якостей у процесі цієї діяльності.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення наступних виховних, освітніх та оздоровчих завдань:

– розуміння ролі самостійних занять у збереженні здоров'я, розвитку особистості та підготовці її до професійної діяльності;

– оволодіння методами та прийомами самопідготовки, самовиховання, самоконтролю та самовдосконалення в процесі самостійних занять обраним видом спорту або системою фізичних вправ;

– формування мотиваційно-ціннісного ставлення до самостійних занять, потреба у регулярних заняттях фізичними вправами та спортом;

– знання науково-практичних основ самостійних занять, здоров'я як соціальної цінності і здорового образу життя;

– забезпечення загальної та професійно-прикладної фізичної підготовленості, що визначає психофізичну готовність студента до майбутньої професії;

– набуття досвіду творчого використання фізкультурно-спортивної діяльності для забезпечення високого рівня здоров'я і професійних якостей.

Мета ранкової гімнастики – організувати студента до початку навчального дня, покращити самопочуття і настрій, «розбудити» м'язи і весь руховий апарат, підготувати їх до майбутньої діяльності, викликати у студента відчуття бадьорості, готовності до роботи.

Комплекси ранкової гігієнічної гімнастики рекомендується складати з 7-10 вправ динамічного характеру, які впливають на всі групи м'язів. Загальна тривалість ранкової гігієнічної гімнастики повинна становити 10-15 хв. Не слід виконувати вправи з напруженням, великими обтяженнями, статичного характеру і до втоми. Можна використовувати вправи зі скакалкою, еспандером, мечем.

У комплекс вправ ранкової гігієнічної гімнастики для студентів спеціальних медичних груп включають у певній послідовності вправи в потягуванні, що поєднуються з підніманням рук і глибоким диханням, вправи для ніг, тулуба, черевного преса, махові руху, нахили, силові вправи для ніг і т. ін. Доцільно також виконати 1-2 вправи коригуючої гімнастики для виправлення порушеної постави. Закінчується комплекс дихальними вправами і ходьбою, після чого йдуть водні процедури. Завершити ранкову фізкультурну процедуру найкраще спокійною прогулянкою до навчального закладу – 30-40 хв ходьби закріплять ефект вправ і приведуть організм в робоче стан.

Ранкова гігієнічна гімнастика створює в організмі робочу установку, ліквідує несприятливі наслідки гіпокінезії і готує нервову систему, руховий апарат, внутрішні органи для майбутньої діяльності. Ранкова гімнастика корисна всім, але особливо тим молодим людям, у яких внаслідок перенесених захворювань ослаблена функція внутрішніх органів. Звичайні побутові і більше трудові навантаження можуть них виявитися непосильними і внаслідок цього пошкодити стан «слабкої ланки» регуляції функцій. Ось чому так цінна для студентів спеціальної медичної групи ранкова гігієнічна гімнастика, що забезпечує після пробудження організму покращення адаптації до майбутньої діяльності. Ранкову гімнастику краще поєднувати з самомасажем і загартовуванням.

Правильно організована ранкова гігієнічна гімнастика має викликати приплив бадьорості, енергії. Відчуття втоми, яке повільно проходить, вказує на надмірну навантаження (велика кількість вправ або їх повторень, короткі інтервали відпочинку між окремими вправами). Не можна забувати, що призначення ранкової гігієнічної гімнастики чисто гігієнічна і перетворювати її у тренування не слід.

Навантаження під час виконання комплексів вправ ранкової гігієнічної гімнастики необхідно диференціювати залежно від здоров'я. При погіршенні самопочуття та у разі появи ознак легкого нездужання слід зменшити кількість повторень вправ, а також збільшити тривалість дихальних вправ.

Фізкультурно-оздоровчі заходи у режимі навчального дня виконуються у перервах між навчальними та самостійними заняттями. Ці вправи перешкоджають настанню втоми, підтримують оптимальний рівень працездатності, зміцнюють здоров'я, сприяють покращенню фізичного розвитку та рухової активності, студенти опановують навички

самостійних занять фізичною культурою. Фізичні вправи в режим навчального дня слід проводити через 1,5-2 год роботи, відводячи на них 10-20 хв.

Можна використовувати різні вправи на гнучкість (потягування, нахили і ін), більше активні рухи, нескладні вправи на силову витривалість окремих груп м'язів Ці вправи стимулюють кровообіг, сприяють відновленню розумової діяльності, запобігають застою крові в кінцівках. (профілактика захворювань). Бажано проводити вправи в приміщенні, що провітрюється або на відкритому повітрі.

Самостійні тренувальні заняття можна проводити індивідуально чи групі (3-5 осіб). Рекомендується займатися фізичними вправами від 2 до 6 днів на тиждень по 1-2 год. Кількість тренувальних занять залежить від рівня підготовленості та від мети, яку переслідує студент. Менше двох тренувань на тиждень недоцільно, оскільки це не сприяє підвищенню тренуваності організму. Даний вид тренувальних занять повинний мати комплексний характер, сприяти розвитку фізичних якостей, підвищувати загальну працездатність організму та обов'язково зміцнювати здоров'я. Заняття обраним виглядом спорту поза навчальними закладами повинні проводитися під керівництвом викладача.

МОНІТОРИНГ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ВОЛЕЙБОЛОМ

*д.біол.н., професор Христова Т.Є.,
Андросенко М.О.*

*студент 1 курсу магістратури
спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Андросенко К.С.*

тренер з волейболу КДЮСШ м. Генічеськ

У зв'язку із погіршенням рівня фізичного здоров'я учнів основної школи закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), низку наукових праць присвячено питанням його покращення засобами фізичного виховання [1, 3].

Одними із пріоритетних видів рухової діяльності здобувачів середньої освіти є гра, а ігрові методи і засоби провідними в методиці фізичного виховання. Саме тому розвиток рухових якостей має ґрунтуватися на ігровому методі навчання [4, 5]. Заняття волейболом дають можливість комплексно вирішувати питання розвитку фізичних якостей учнів основної школи. Засоби волейболу позитивно впливають на роботу серцево-судинної і дихальної систем, розвивають рухливість суглобів, підвищують силу і еластичність м'язів, а постійна взаємодія з м'ячем сприяє поліпшенню глибинного і периферичного зору, точності і орієнтуванні у просторі. Розвивається миттєва реакція на зорові і слухові сигнали [2].

Окрім розвитку фізичних якостей, використання цієї спортивної гри в процесі фізичного виховання, також сприяє підвищенню інтересу учнів до занять фізичною культурою та їх активному відпочинку з використанням фізичних вправ у позаурочний час.

Мета дослідження полягала у експериментальній перевірці впливу секційних занять волейболом оздоровчої спрямованості на розвиток фізичних якостей дівчат-підлітків.

Аналіз наукової та методичної літератури з проблеми дослідження дозволив визначити, що учні основної школи ЗЗСО, які регулярно і систематично займаються різними видами фізичних вправ показують кращу позитивну динаміку змін по основним морфофункціональним показникам та показникам розвитку фізичних якостей.

Основними факторами, що викликають фізичні та психологічні перевантаження здобувачів середньої освіти є: навчальне перевантаження; необхідність швидкого переключення з одного виду діяльності на інший; значні обсяги навчального аудіо-, відеоматеріалу в процесі систематичних дистанційних уроків; питома вага нової інформації, яка потребує формального заучування шкільного матеріалу; дефіцит часу;

виснажливі екзаменаційні перевантаження; відсутність комунікативних енергетичних затрат; перебування у постійному стані самоконтролю в умовах дистанційного навчання. Визначено негативний вплив умов дистанційного навчання, у процесі якого здобувачам середньої освіти необхідно працювати з різними комп'ютерними програмами, що призводить до перебування у положенні «сидячи» за комп'ютером тривалий час і значного зменшення обсягу рухової діяльності.

Проаналізовано форми позаурочної роботи з фізичного виховання з учнями основної школи (позакласної, позашкільної). Визначено, що форми позаурочної роботи дозволяють доповнювати урочні форми організації занять фізичною культурою, сприяти підвищенню рівня рухової активності підлітків протягом навчального року, а також організації дозвілля, задовольнити індивідуальні потреби й інтереси школярів.

На основі результатів дослідження рівня фізичних якостей учениць основної школи у ході педагогічного експерименту та результати педагогічних спостережень за процесом фізичного виховання була розроблена комплексна методика секційних занять волейболом оздоровчої спрямованості для розвитку фізичних якостей дівчат-підлітків. Ці заняття було впроваджено з урахуванням загальнодидактичних принципів навчання (свідомості, активності, доступності, поступовості, наочності, систематичності, індивідуальності тощо). Було застосовано словесні, наочні та практичні методи навчання. В процесі організації занять волейболом оздоровчої спрямованості для дівчат-підлітків використовувалися індивідуальний, груповий і командний способи організації навчально-тренувальної діяльності. Кожне окреме заняття волейболом оздоровчої спрямованості для дівчат-підлітків будувалося за структурою уроку: мало підготовчу основну і заключну частини, тривалість занять 60 хвилин.

В експериментальній групі після експерименту низький і нижче середнього рівня гнучкості не виявлено (до експерименту було 18,18% та 63,63% відповідно). Середній рівень мають 20,46% дівчат-підлітків (до експерименту – 18,19%), вище середнього і високий рівні виявлено у 54,54% і 25% школярок відповідно (до експерименту не виявлено). У контрольній групі дівчат низький і нижче середнього рівні гнучкості також не виявлено (до експерименту було 20,25% і 63,63% відповідно). Середній рівень мають 36,36% школярок (до експерименту – 15,92%), вище середнього і високий рівні виявлено у 45,45% і 18,19% дівчат відповідно (до експерименту не виявлено).

Рівень силової витривалості м'язів живота у школярок експериментальної групи після експерименту став відповідати нижче середньому рівню у 56% школярок (до експерименту – 63,64%), середньому у 44% дівчат підліткового віку (до експерименту – 36,36%). У контрольній групі здобувачів середньої освіти силова витривалість м'язів живота у відповідає нижче середньому рівню у 56,7% школярок (до експерименту – 72,72%), середньому рівню у 43,3% дівчат (до експерименту у 27,28%).

У контрольній групі дівчат-підлітків рівень координаційних здібностей після проведеного експерименту значно покращився, однак кількість школярок із нижче середнім рівнем практично не змінилося (до експерименту було 63,64%, після – 63,67%), на низькому рівні залишилося 13,63% дівчат (до експерименту – 36,32%). Середній рівень виявлено у 22,74% здобувачів середньої освіти (до експерименту не виявлено). У експериментальній групі школярок рівень координаційних здібностей також покращився: на низькому рівні залишилося лише 9,09% дівчат (до експерименту – 36,36%), рівень нижче середнього спостерігається у 45,45% школярок (до експерименту – 54,54%), середній рівень виявлено у 45,46% дівчат (до експерименту – 9,1%).

Отже, узагальнений структурно-логічний аналіз показників рухових тестів свідчить про поліпшення фізичної підготовленості дівчат-підлітків за період експерименту. Таким чином, можна констатувати, що в результаті впровадження методики секційних занять волейболом оздоровчої спрямованості відбулися позитивні зміни фізичних якостей за підсумками тестування в експериментальній групі дівчат-підлітків.

Список використаних джерел

1. Белікова Н., Подубінська С. Сучасний стан організації позакласної роботи з фізичної культури. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2019. Вип. 14. С.15-19.
2. Довгань Н.Ю. Фізичне виховання здобувачів вищої освіти засобами позааудиторної спортивно-масової роботи: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 328 с.
3. Страшко С.В. Освіта і здоров'я підростаючого покоління. Київ: Алатон, 2022. 102 с.
4. Христова Т.Є., Андронов А.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до спортивно-ігрової діяльності в умовах сучасної школи. *Бъдецитте изследвания – 2017: материали за XIII междунар. научна практ. конф.*, 15-22 февруари 2017 г. Софія, 2017. Vol. 7. С. 12-14.
5. Khrystova Tetiana, Lysenko Olexei. Modern model of professional preparation of the future teacher of physical culture for sports-gaming activities. *Conference Proceedings of the 7th International Scientific Conference «Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development»*, April 4-7, 2018, Opole, Poland, 2018. P. 294–295.

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ФІЗИЧНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФУТБОЛІСТІВ-ПОЧАТКІВЦІВ

*д.біол.н., професор Христова Т.Є.,
Венгелайтес І.О.*

*студент 1 курсу магістратури
спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Пошук обдарованих, перспективних дітей, які можуть у майбутньому досягнути високих спортивних результатів є одним з напрямів удосконалення системи підготовки юних футболістів [4, 5]. Такий дискурс у поєднанні зі зростанням вимог до підготовленості футболістів-початківців потребує вдосконалення програм фізичної та технічної підготовки на базі сучасних методичних підходів та креативних векторів організації тренувань [1, 3, 6].

Мета дослідження – довести ефективність синергічної програми фізичної та технічної підготовки футболістів-початківців у вирішенні тренувальних завдань.

Враховуючи важливість фізичної і технічної підготовки в системі тренування футболістів на етапах багаторічної підготовки слід дотримуватися певних рекомендацій щодо їх організації на етапі початкової підготовки.

Річний макроцикл на етапі початкової підготовки повинен складатися з тривалого підготовчого періоду та відносно короткого змагального періоду.

Тренувальні заняття доцільно проводити за семиденними мікроциклами, в яких три тренувальні дні (1-2 тренувальні дні розвивальні тренувальні навантаження, третій тренувальний день – відновлювальні), а інші чотири дні - відпочинок. Такий розподіл днів є раціональним, тому що організм юних футболістів потребує значно більше часу для відновлення функціонального стану всіх систем життєзабезпечення порівняно зі старшими кваліфікованими спортсменами [2].

Тривалість тренувального заняття повинна бути не більше 60 хвилин, оскільки перевищення цього часу може негативно позначитися на стані здоров'я та фізичної працездатності юних спортсменів.

У технічному вдосконаленні необхідно орієнтуватися на засвоєння майбутніми спортсменами різноманітних підготовчих вправ. Не слід намагатися стабілізувати техніку рухів для досягнення швидких спортивних результатів.

Річний обсяг тренувальних навантажень для юних спортсменів повинен складати від 120 до 150 годин.

У дітей віком до 10 років слід зосереджуватися на різнобічному розвитку, де б переважали змагальні вправи, розважальні ігри та естафети.

На етапі початкової підготовки великого значення потрібно надавати вихованню поведінки у грі, спортивних взаємовідносин з партнерами, суперником, поваги до суддів.

У процесі проведення дослідження визначено структуру і зміст підготовки футболістів на етапі початкової підготовки, що передбачає: зміцнення здоров'я дітей, різнобічну та гармонійну фізичну підготовку, усунення недоліків у фізичному розвитку, початкове навчання техніці обраного виду спорту і техніці допоміжних і спеціально-допоміжних вправ.

Основні особливості синергічної програми з використанням комплексного підходу містяться у наступних положеннях:

- використання у експериментальній програмі спряженого методу для оптимальнішого використання часу занять, що витрачався окремо на фізичну та технічну підготовку у загальноприйнятій програмі, який був ефективно використаний у підготовці юних футболістів;

- підбір поглиблених ігор для розвитку технічних елементів (ведення, ударів, зупинок м'яча), що дало спроможність підібрати ефективні рухливі ігри для розвитку фізичних якостей і технічних елементів, і на відміну від загальноприйнятої програми конкретизувати їх і збільшити кількість часу на використання ігрового методу;

- використання у синергічній програмі під час виконання вправ тривалості та характеру відпочинку, що дало змогу оптимальніше підібрати до кожної конкретної вправи активний або пасивний відпочинок і дивлячись якого характеру ця вправа, тривалість цього відпочинку;

- застосування у 30% від обсягу основного навантаження відмінних від загальноприйнятої програми засобів тренування (ігри та змагальні вправи, спрямовані на паралельний розвиток сторін підготовленості) – це дало нам спроможність в одній вправі поєднувати розвиток фізичних якостей з технічними елементами.

У запропонованій синергічній програмі були використані такі відмінні засоби як: удари по нерухомому м'ячу з місця партнерові і виконання прискорення, ведення м'яча по прямій правою, лівою ногою (почергово), ведення м'яча 3 x 10 м., передачі м'яча в зустрічних колонах, передача м'яча в русі в трійках та ін. Також використовувалися спортивні та рухливі ігри «мисливець і звір», ігрова вправа «6 × 6», естафета від «кола до кола», рухлива гра « слалом з ударом по воротах», ігрова вправа «вітряний млин», « Навчальна двох стороння гра» на майданчику розмірами 20×40 м та ін.

Комплекси підготовчої частини заняття для футболістів-початківців відповідали загальноприйнятій програмі.

Виявлено взаємозв'язки між фізичною і технічною підготовленістю юних футболістів на етапі початкової підготовки: між передачами м'яча між стійками і бігом на 30 м ($r = 0,42$), жонглюванням і нахилом у сиді ($r = -0,39$), веденням по прямій на 30 м і стрибком у довжину з місця ($r = 0,36$), обходом стійок 15 м і бігом на 30 м ($r = -0,31$), ударом по м'ячу на дальність і бігом на 30 м ($r = 0,38$), ударом по м'ячу ногою на точність 11 м та нахилом у сиді ($r = 0,35$). Удар на точність з відстані 15 м корелював з бігом на 30 м ($r = -0,33$), стрибком у довжину з місця ($r = 0,36$) та бігом на 1000 м ($r = 0,37$), ударами на точність з різних відстаней (11, 13, 15 м) та нахилом у сиді ($r = 0,34$).

Впровадження запропонованої програми фізичної та технічної підготовки з використанням синергічного підходу сприяло достовірному приросту порівняно з традиційною програмою показників фізичної підготовленості: швидкості (біг на 30 м), гнучкості (нахил у сиді), сили (присідання за 20 с), координаційних здібностей (човниковий біг 3×10 м) в межах 5-10%.

Також зафіксований приріст за показниками технічної підготовленості, зокрема: жонглювання, ведення м'яча по прямій на відстань 30 м, удари по м'ячу ногою на точність різних відстаней (11, 13 та 15 м) в межах 5-20%.

Таким чином, програма фізичної та технічної підготовки з використанням синергічного підходу до вирішення тренувальних завдань у порівнянні з існуючою

програмою підготовки юних футболістів засвідчила більшу ефективність з урахуванням комплексного підходу, що відображено у прирості показників фізичної та технічної підготовленості.

Список використаних джерел

1. Бойченко А. В. Заняття з футболу учнів середніх класів на основі інноваційних технологій. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка. Серія : Педагогічні науки; фізичне виховання та спорт.* 2014. Вип. 118. С. 33-35.
2. Витоки здоров'я дитини: навч.-метод. посіб. / Денисенко Н.Ф. та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 128 с.
3. Дубенчук А.І. Футбол: навч. посіб. Харків: Ранок, 2010. 128 с.
4. Костюкевич В.М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту): навч. посіб. Вінниця: Планер, 2014. 616 с.
5. Христова Т.Є., Андронов А.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до спортивно-ігрової діяльності в умовах сучасної школи. *Бъдещите изследвания – 2017: материали за XIII междунар. научна практ. конф.*, 15-22 февруари 2017 г. София, 2017. Vol. 7. С. 12–14.

МАГІСТРАЛЬНІ ЛІНІЇ ВИКОРИСТАННЯ РУХЛИВИХ ІГОР У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*д.біол.н., професор Христова Т.Є.,
Конікова Н.О.*

*студентка 1 курсу магістратури
спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

Розбудова незалежної системи освіти України визначає пріоритетні напрями роботи для усіх її ланок для забезпечення належного рівня фізичного та психічного здоров'я дітей, їхнього повноцінного розвитку [5]. Молодший шкільний вік є важливим у становленні особистості дитини, це відповідальний етап у забезпеченні належного формування здорової, гармонійно розвиненої особистості, а рухливі ігри є універсальними засобами всебічного розвитку дитячого організму. Рухливі ігри – особливий вид діяльності людини, що виникає у відповідь на соціальну потребу підготовки підростаючого покоління до життя. Сучасні педагоги зазначають, що рухлива гра позитивно впливає на формування дитячої душі, розвиток фізичних сил і духовних здібностей [2, 4]. Дітям цікавий сам процес дій, миттєві зміни ігрових умов, коли необхідно самостійно знаходити вихід з непередбачених ситуацій, взаємодіяти з товаришами, проявляти спритність і силу. Серед учених розповсюджена думка, що гра – це структурна модель поведінки дитини, за допомогою якої вона пізнає довкілля та готується до активного його перетворення [1].

В умовах реалізації Концепції Нової української школи (2016) використанню ігрових форм рухової активності відведено значне місце в програмі з фізичної культури початкової школи. Народні рухливі ігри за змістом і формою прості та доступні дітям різних вікових груп [3, 6]. На уроках фізичної культури народні ігри розвивають опорно-рухливий апарат і м'язову систему, сприяють удосконаленню рухових навиків та зміцненню здоров'я. Перед заняттями або між уроками рекомендуються короткі ігри середньої або малої інтенсивності, а на уроках та позаурочних заняттях - більш динамічні. Заняття у формі інтенсивної гри дають дітям можливість виконувати велику кількість різних і координаційно складних рухових дій, що сприяє розвитку сили, спритності, гнучкості.

Оздоровче значення ігор розкривається через такі тези: сприяють гармонійному розвитку організму школяра; формують правильну поставу дитини; загартовують організм; підвищують фізичну, розумову працездатність учня та загальний рівень здоров'я. Суттєвий оздоровчий ефект має проведення ігрових форм рухової активності на свіжому повітрі,

незалежно від пори року. Такі заходи зміцнюють мускулатуру дітей, покращують діяльність дихальної, серцево-судинної систем, збільшують рухливість суглобів, стимулюють обмінні процеси, позитивно впливають на нервову систему, підвищують опірність організму до респіраторних захворювань.

Освітнє значення рухливих ігор полягає у: формуванні рухових вмінь і навичок з бігу, стрибків, метання; розвитку фізичних якостей: швидкість, сила, координаційні здібності, гнучкість і витривалість; генезисі знань з фізичної культури і спорту, валеології, народознавства, історії рідного краю.

Виховне значення ігор полягає у наступному: сприяють становленню моральних і вольових якостей учнів; виховують любов до рідного краю, звичаїв і традицій українського народу; стимулюють вихованню любові до щоденних і систематичних занять фізичними вправами. У народній рухливій грі одночасно здійснюється фізичне, розумове, моральне, естетичне та трудове виховання.

Вимоги до відбору ігор: гра повинна сприяти формуванню нових понять та компетенцій; у грі доцільно розвивати здібності правильно оцінювати просторові вектори, швидко реагувати на часто зміну ситуації; дидактичний і руховий зміст гри повинен відповідати особливостям програмного матеріалу, а міра складності гри - засвоєним умінням і навичкам.

Під час організації та проведення рухливих ігор у початковій школі необхідно дотримуватися наступних вимог: простота і доступність правил для всіх школярів; кожна дитина має бути активним учасником гри; передбачити та виключити щонайменшу можливість ризику, загрози для здоров'я та життя дітей; безпека інвентарю, який використовується під час гри; гра не повинна принижувати гідності гравців.

Ігри привчають долати психічні та фізичні навантаження, створюють у дітей бадьорий настрій. Важливою особливістю рухливої гри є те, що вона уособлює у собі універсальний вид фізичних вправ. Гра включає всі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, вправи із предметами, а тому є незамінним засобом фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Ігрові форми рухової активності розвивають розум, удосконалюють сприйняття, формують механізми координації й управління рухами, розвивають фізичні та психічні якості особистості. Рухлива гра – це активна рухлива діяльність дітей, для якої характерні творчі рухливі дії, мотивовані її сюжетом. Ці дії частково обмежуються правилами, спрямованими на подолання різних труднощів. Зміст рухливої гри складає її сюжет (тема, мета, завдання), правила і рухливі дії. В рухливих іграх рухові дії дуже різноманітні. Вони можуть бути наслідувальними, образотворчими, ритмічними, виконуватись з проявом сили, спритності, швидкості, витривалості.

Основними завданнями у процесі занять іграми зі школярами на уроках фізичної культури є такі: закріплення та вдосконалення в ігрових ситуаціях гімнастичних вправ (перекидів, опорних стрибків, вправ у лазінні, рівновазі тощо), вправ легкої атлетики (низького і високого старту, бігу на швидкість, стрибків у довжину, у висоту з розбігу і з місця, метання малих і великих м'ячів), навичок володіння м'ячем (для гри у баскетбол, волейбол, футбол, гандбол); формування інтересу учнів до особистого вдосконалення у грі; виховання відчуття відповідальності за свій колектив, навичок взаємодопомоги; уміння розумно ризикувати на користь колективу; виховання нетерпимого ставлення до порушень правил; розвиток витримки, уміння розподіляти увагу.

Ігрові форми організації освітнього процесу на уроках фізичної культури виконують такі взаємопов'язані функції: навчальна, виховна, психотехнічна, корекційно-розвивальна, комунікативна, розважальна, релаксаційна.

Отже, в турбулентні часи сьогодення використання ігрових технологій у фізичному вихованні дітей молодшого шкільного віку не втрачає актуальності. Ігрова технологія є унікальною формою навчання, яка дозволяє зробити звичайний урок цікавим і захоплюючим. Використання ігрових форм занять веде до підвищення творчого потенціалу молодших школярів, осмисленого та швидкого освоєння матеріалу. Рухова активність учнів

на уроках фізичної культури та позаурочний час позитивно впливає на рівень здоров'я дітей.

Список використаних джерел

1. Витоки здоров'я дитини: навч.-метод. посіб. / Денисенко Н.Ф. та ін. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 128 с.
2. Вольчинський А.Я., Вольчинська Н.О. Українські народні рухливі ігри в системі фізичного виховання дошкільнят: монографія. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2009. 148 с.
3. Мудрик С.Б. Рухливі ігри від інстинкту до соціалізації. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2010. № 2. С. 14-17.
4. Українські народні рухливі ігри у дошкільному навчальному закладі: навч. посіб. / уклад.: С.І. Матвієнко, І.І. Заплішний. Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2017. 152 с.
5. Христова Т.Є., Андронов А.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до спортивно-ігрової діяльності в умовах сучасної школи. *Бъдещите изследвания – 2017: материали за XIII междунар. научна практ. конф.*, 15-22 февруари 2017 г. София, 2017. Vol. 7. С. 12–14.
6. Khrystova Tetiana, Lysenko Olexei. Modern model of professional preparation of the future teacher of physical culture for sports-gaming activities. *Conference Proceedings of the 7th International Scientific Conference «Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development»*, April 4-7, 2018, Opole, Poland, 2018. P. 294–295.

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ ОЗДОРОВЧОЇ АЕРОБІКИ НА ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДЛІТКІВ

к.н. ФВ і С, доцент Цибульська В.В.

Кругова Ю.М.

студентка I курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

У дослідженнях останніх років відзначається суттєве зростання вроджених вад розвитку, психічних та злоякісних захворювань, збільшення кількості хронічних хворих, скорочення тривалості життя населення. З кожним роком знижується рівень абсолютно здорових дітей, спостерігається стрімке зростання функціональних порушень. Змінюється структура хронічної патології, яка характеризується збільшенням частки серцево-судинної, дихальної системи, опорно-рухового апарату, зору, хвороб нирок та сечовивідних шляхів. Водночас знижується рівень фізичної підготовленості. Підлітки перестають відвідувати спортивні секції, зникає бажання брати участь у спортивно змаганнях. Тому одним із головних завдань фізичного виховання та спорту є залучення підлітків до активної фізкультурної діяльності з метою формування та розвитку компетенцій зі зміцнення та збереження здоров'я, а також підвищення функціональних можливостей.

Так, одним із перспективних напрямів реалізації особистісно-орієнтованого підходу в фізичному вихованні підлітків виступає спортизація фізичного виховання, яка враховує індивідуальну своєрідність фізкультурно-спортивних інтересів та здібностей кожного підлітка у галузі фізичної культури [3].

За останні роки досягнуто значних успіхів у розробці різноманітних програм фізичного виховання, які дозволяють підліткам займатися багатьма видами спорту, які не тільки є емоційно-привабливими, а й максимально розвивають у них якості, необхідні їм у подальшій життєдіяльності.

До одних із інноваційних напрямів у сфері фізичного виховання спеціалісти відносять заняття нетрадиційними видами рухової активності. Особливою популярністю серед підлітків користуються деякі види фітнес-програм (аеробіка та ряд її різновидів,

пілатес, стретчинг, танцювальні напрямки). Маючи значний оздоровчий потенціал, фітнес-програми у процесі фізичного виховання підлітків розглядаються як найважливіший емоційний фактор, який сприяє освоєнню ціннісних аспектів фізичної культури, формуванню рухової культури, створення стійкої мотивації [1, с. 320].

Заняття оздоровчою аеробікою покращують загальний стан підлітків, які допомагають значно покращити фізичну форму, зміцнити здоров'я, покращити самопочуття. Для підлітків, які ведуть малорухливий спосіб життя, рухова активність є життєво-важливим чинником. Як правило, дівчата із задоволенням відвідують фітнес-заняття, які крім покращення стану здоров'я допомагають набутти впевненості у власних фізичних можливостях, розширити свій кругозір у галузі фізичної культури, подолати страх і сором'язливість, занепокоєння за свій зовнішній вигляд, підвищуючи при цьому самооцінку. У більшості підлітків з'являється бажання вести ЗСЖ, виховувати у собі силу волі. Одним із критеріїв ефективності застосування засобів оздоровчої аеробіки у фізичному вихованні студенток вчені вважають використання комплексного медико-педагогічного підходу та сучасних комп'ютерних технологій.

Заняття оздоровчою аеробікою покликані забезпечувати, поряд з іншими завданнями фізичного виховання, необхідний обсяг знань про культуру рухів, технологію їх засвоєння, механізми впливу на організм. Цілеспрямоване використання потенціалу фізичних вправ дозволяє виховувати у естетичні уявлення, що займаються, формувати естетичні почуття і відчуття, проводити естетичну самооцінку рухової діяльності, оцінювати навколишню дійсність за критеріями краси [3; 2, с.20-22].

Таким чином, заняття оздоровчою аеробікою дозволяють повною мірою розкрити та розвинути необхідні фізичні, фізіологічні та психічні якості особистості підлітка, а також дозволяють набутти гарного самопочуття, настрою, покращити здоров'я. Саме завдяки цьому різні види оздоровчої аеробіки інтенсивно розвиваються і набувають все більшої популярності серед підлітків.

Список використаних джерел

1. Булатова М. М., Усачов Ю.О. Сучасні фізкультурно-оздоровчі технології у фізичному вихованні. Теорія і методика фізичного виховання : навч.посібник. К.: Олімпійська література, 2008. Т. 2. С. 320.
2. Качан О. А. Контроль за фізичним навантаженням новітніми інноваційними засобами на уроках фізичної культури. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2014. № 4. С. 20-22.
3. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г.В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посіб. К. : Олімп. л-ра, 2010. 370 с.

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ СПОРТОМ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

к.н. ФВ і С, доцент Цибульська В.В.

Попович М.Ю,

студентка I курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Багаторічні спостереження наочно свідчать, що у всіх етапах - дитячого, підліткового і юнацького віку, фізична культура і спорт мають величезний вплив формування та вдосконалення зростаючого організму, і навіть вирішують завдання оздоровлення і фізичного вдосконалення у єдиному комплексі [4]. Однак обов'язкова форма фізичного виховання у школі – уроки фізкультури за типовими навчальними програмами, не покривають дефіциту рухової активності учнів. Результат цього - низький рівень гармонійного розвитку та високий відсоток захворюваності дітей та підлітків.

Найбільш прийнятним руховим режимом в умовах середньої школи є режим «вільних» рухів, спеціалізованих на одному із видів спорту.

Слід зазначити, що у більшості уроки фізичної культури носять формальний характер, вони недостатньо зміцнюють здоров'я учнів і часто не забезпечують тренуючого ефекту на організм дітей [3]. Діти, які в рамках навчальної програми фізичного виховання в загальноосвітній школі, починають займатися на основі одного з видів спорту, значно перевершують розвиток своїх однолітків.

Деякі автори зазначають, що шкільний урок з фізичної культури на відміну тренувального заняття, зазвичай, спрямований на підтягування відстаючих сторін фізичної підготовленості учнів. Тому вчитель ставить завдання вирівняти розвиток дитини до середнього рівня, при цьому не розвиваючи активно її провідних здібностей. Знання закономірностей процесів адаптації до фізичних навантажень стає, однією з найважливіших умов успішної організації фізичної активності людини [2].

Завдяки своєчасному та цілеспрямованому використанню засобів та методів спортивного тренування у дітей шкільного віку можна усунути слабкі ланки у фізичному розвитку, активізувати роботу всіх органів та систем, підвищити здатність до мобілізації функціональних можливостей. Визначено, що дихальні обсяги, ЖЄЛ, максимальна легенева вентиляція у юних спортсменів-школярів на 20-30% вища, ніж у школярів, які не займаються спортом. Для широкого впровадження регулярних занять спортом, як однієї з найважливіших заходів боротьби з гіподинамією, потрібне ретельне вивчення впливу різних видів на зростаючий організм [2].

З огляду на вищевикладеного заняття легкою атлетикою зі школярами у межах навчальних програм, на думку багатьох авторів [1, с. 17-18] є перспективними. Вони дозволяють впливати на зростаючий організм дітей у ширшому діапазоні, сприяючи тим самим їх гармонійному розвитку. Легкоатлетичні вправи не обмежуються лише впливом на м'язову систему, вони впливають на всі системи організму учнів, розвивають і вдосконалюють основні рухові якості - швидкість, силу, гнучкість, витривалість, спритність, швидкісно-силові якості. Слід наголосити, що регулярні заняття легкою атлетикою сприяють розвитку та вдосконаленню функціональних можливостей організму дітей шкільного віку, що особливо важливо в період їх зростання та становлення. У школярів, які займаються легкою атлетикою, в роботу включаються майже всі м'язові групи, значно посилюється діяльність серцево-судинної та дихальної систем, ЖЄЛ збільшується на 41,7%, у той час як у учнів, які займаються за традиційною програмою – лише на 34,8 %.

При вибіркового застосуванні легкоатлетичних вправ усувається диспропорція у розвитку окремих м'язових груп, що спостерігається у школярів різних вікових груп. Отже, регулярні заняття легкою атлетикою сприяють розбудові всього організму дітей шкільного віку, зміцненню їхнього здоров'я та підвищенню працездатності [1; 3; 4].

Список використаних джерел

1. Борейко М. М. Шляхи оптимізації фізичного виховання засобами легкої атлетики. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків: ХДАДМ (ХХП), 2006. № 4. С. 17-18.
2. Круцевич Т. Ю., Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді: навч. посіб. : Київ : Олімп. л-ра, 2011. 224 с.
3. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль : «Навчальна книга Богдан», 2002. I частина. 272 с.
4. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль : «Навчальна книга Богдан», 2002. II частина. 248 с.

ВПЛИВ ПЛАВАННЯ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

к.н. ФВ і С, доцент Цибульська В.В.

Сердюк О.В.

студент I курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Вивчаючи питання оптимізації рухового режиму дітей молодшого шкільного віку, фахівці одноставно стверджують, що різні види рухової активності позитивним чином впливають на їх фізичний стан. Зокрема, значна частина досліджень направлена на встановлення ефективності плавання як засобу підвищення рухової активності та виявлення його впливу на фізичний стан дітей 7-10 років.

У ході дослідження нами було досліджено вплив плавання на фізичний стан дітей 2 класу. За даними автора, у хлопчиків і у дівчат, які займалися плаванням, після проведеного експерименту встановлені статистично значущі ($p < 0,05$) відмінності у величині ЖСЛ, а також у величині Штанге і Генча в порівнянні з дітьми, які займалися за традиційною програмою фізичного виховання, що свідчить про істотний вплив заняттями плаванням на розвиток дихальної системи дітей молодшого шкільного віку. Водночас, було доведено позитивний вплив плавання на фізичну працездатність та фізичну підготовленість дітей молодшого шкільного віку. І, насамкінець, у учасників експерименту відбулися суттєві покращення показників психофізичних здібностей [1, с. 3-8]. Авторка виконала порівняльний аналіз РФЗ дітей, що протягом експерименту займалися за традиційною програмою і дітей, які займалися за інноваційною програмою, в основі якої були заняття плаванням. На початку педагогічного експерименту серед хлопчиків КГ 80,0% дітей мали низький та 20% нижчий за середній РФЗ, а після проведення експерименту спостерігався наступний розподіл дітей за РФЗ: 75% мали низький, а 25% – нижче за середній РФЗ. Серед хлопчиків, які займалися плаванням, на початку експерименту було зареєстровано 90,5% з низьким та 9,5% з нижчим за середній РФЗ. Після експерименту відбулись помітні зміни у їх РФЗ: 33,3% стало з низьким, 38,1% з нижчим за середній, 9,5% з середнім та 19% з вищим за середній РФЗ. Такі зміни у стані фізичного здоров'я можуть свідчити про ефективність програми фізичного виховання, яка заснована на застосуванні плавання.

Дослідження показало, що до експерименту з поміж дівчаток КГ 88,2% характеризувалося низьким, а 11,8% – нижчим середнього РФЗ. Після експерименту не відбулось кардинальних зрушень у їх розподілі за РФЗ: 78,2% мали низький, а 21,8% – нижчий середнього РФЗ.

Учениці 2 класу, що увійшли до ЕГ, на початку експерименту мали низький та нижчий за середній РФЗ, причому низький РФЗ спостерігався у 93,8% випадків. Після його завершення відбулись кардинальні зрушення у стані їх здоров'я: 43,8% серед них мали низький, 31,3% – нижчий за середній, 6,3% – середній, а 18,8% – вищий за середній РФЗ, що також доводить позитивний вплив плавання на фізичне здоров'я молодших школярів.

Під час плавання людина пристосовує дихання до ритму рухів – на кожен цикл робиться один глибоких вдих та один видих у воду. Під час вдиху та видиху робота м'язів ускладнюється доланням тиску води на поверхню грудної клітини. Таким чином, долання тиску води під час дихання сприяє розвитку дихальних м'язів, що своєю чергою забезпечує підвищення рухливості грудної клітини та збільшення ЖСЛ. Крім того, внаслідок підвищеної тепловіддачі у воді активізується обмін речовин в організмі, тому при виконанні фізичних вправ у воді витрачається більше енергії, що дозволяє школярам оптимізувати масу тіла [2, с. 77-79].

Отже, виходячи з того, що «фундаментом» здоров'я дорослої людини являється її стан у дитячому віці, заходи, націлені на збереження і зміцнення здоров'я, необхідно починати своєчасно, що неможливо без комплексної оцінки готовності дитини до фізичних навантажень. Слід загострити увагу на тому, що в процесі розвитку рухових якостей

покращується скоротлива здатність міокарду, зменшується потреба в кисні, підвищується вміст глікогену, білка і активних ферментів, необхідних для інтенсивної і тривалої роботи серця, що обумовлює розвиток фізичної працездатності та розумової витривалості дитини, які є вирішальними чинниками успішності у молодшій школі. У сучасних дітей молодшого шкільного віку спостерігається значне зниження природної потреби в русі, яка складає близько 1,5 – 2 години на добу. При цьому уроки фізичної культури у школі забезпечують лише половину добової норми, що свідчить про необхідність залучення дітей до активного дозвілля. Зауважимо, що плавання є дуже ефективним способом оптимізації рухового режиму молодших школярів. Серед підходів до побудови занять оздоровчим плаванням дітей 7-10 років фахівці називають експериментальні програми з плавання у школі, де в якості варіативного компонента базової програми якої запропонована програма з плавання та у позаурочний час. Отже плавання являється дієвим засобом підвищення рухової активності і має позитивний вплив на організм дитини.

Список використаних джерел

1. Андрєєва О. В., Саїнчук О. М. Підходи до оцінки рівня здоров'я та адаптаційних можливостей школярів молодших класів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків: ХХІІІ, 2014. №2. С. 3-8.

2. Биковська Л. Б., Бабінець О. О. Вплив оздоровчого плавання на організм школярів та студентів, які мають надлишкову вагу. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2010. №1. С. 77-79.

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ СПОРТСМЕНА ЯК ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЗМАГАНЬ

к.н. ФВ і С, доцент Цибульська В.В.

Чебанов Н.Р.

студент I курсу магістратури спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Об'єктивні показники змагальної діяльності дають уявлення про ефективність окремих тактико-технічних дій тенісистів. Однак в умовах напруженої змагальної боротьби ефективність діяльності багато в чому залежатиме від особистісних особливостей спортсменів, які проявляються опосередковано через механізми психічного регулювання змагальної діяльності.

Діяльність у настільному тенісі висуває низку вимог до особистості спортсмена, що викликає необхідність її вивчення з метою забезпечення ефективності та надійності спортивної діяльності [1; 2].

У ході нашого дослідження отримані результати, на підставі яких ми можемо з достатнім ступенем достовірності представити особливості особистості, властивості нервової системи як механізми психічної регуляції діяльності спортсменів, які сприяють досягненню ними високої загальної ефективності гри. У ряді особистісних особливостей найбільш яскраво виражені:

- високий моральний рівень, почуття обов'язку
- фактори, які характеризують необхідний взаємозв'язок мотивації досягнення з діловою мотивацією, безпосередньо поєднують вольові якості з мотивами діяльності
- схильність до суперництва, орієнтується на успіх з високою самооцінкою, які обумовлені тим, що реалізація принципу активної гри як визначальна риса ефективності діяльності тенісиста робить необхідним високий рівень змагальності, постійний пошук шляхів захоплення ініціативи, навмисне створення конфліктної ситуації з неодмінною орієнтацією на успіх;
- лідерство, домінація;

- вольова і комунікативна якість, формування якого концентровано відображає тимчасові тенденції розвитку настільного тенісу, що вимагають прояви активності, ініціативи, наполегливості, впевненості в собі, а також самостійності та непохитної рішучості у боротьбі з суперником будь-якого рангу;

- емоційна стійкість, витримка, здатність реально оцінювати обстановку;
 - проникливість, гнучкий, точний розум - необхідні спортсмену, оскільки ефективність діяльності передбачає прояв здатності оперативно оцінювати зміст ігрової ситуації, прогнозувати спрямованість дій суперника, розпізнати його задуми і на підставі цієї оцінки будувати власну тактичну лінію;

- колегіальність, відданість інтересам, цінностям та ідеалам спортивного колективу - важливі в настільному тенісі як в командно-індивідуальному виді діяльності для сучасного вирішення завдань тренувального процесу так і в змагальній діяльності;

- екстраверсія, соціальна адаптованість, контактність - важливі, так як екстраверти більш активні і реактивні, що є динамічною передумовою активної гри; їм легше знімати напругу змагальної боротьби, чому сприяє товариськість, властива екстравертним натурам [2].

Слід зазначити, що середній бал (4,9) «екстравертності» не високий, що великою мірою вказує на несприятливий вплив «інтровертності» на спортивну результативність.

Таблиця 1

Модельні характеристики особистості кваліфікованого тенісиста як фактори ефективності діяльності

№ п/п	Найменування показників	Методик а	$x \pm$	Модельні значення
1.	Емоційна стійкість, бал	До	$5,1 \pm 2,9$	6-8
2.	Відповідальність, почуття обов'язку, бал	До	$6,4 \pm 1,4$	6,5-8
3.	Колегіальність, бал	До	$4,2 \pm 1,2$	3-4
4.	Схильність до суперництва, бал	До	$7,3 \pm 1,9$	7-8
5.	Лідерство, домінація, бал	До	$4,7 \pm 1,2$	5-6
6.	Проникливість, бал	До	$6,1 \pm 1,2$	6-7,5
7.	Екстраверсія, бал	До	$4,9 \pm 1,3$	5-6
8.	Спортивна саморегуляція, бал	М	$3,18 \pm 1,2$	3-4
9.	Стабільність - перешкодостійкість, бал	М	$0,0 \pm 1,5$	1-1,5
10.	Сила процесу збудження, бал	З	$43,36 \pm 6,3$	45-50
11.	Доцільна динаміка ПДР протягом року, мс		$0,37 \pm 6,8$	5-6
12.	Мобілізація на «неуспіх», мс	МР-1	$-0,6 \pm 6,1$	1-6
13.	Різниця часу на легкому та важкому завданні, мс	МР-2	$29,5 \pm 23,8$	5-30
14.	Кількість помилок на скрутному завданні	МР-2	$2,6 \pm 1,4$	1-2
15.	Різниця порівняння впевненості до і після спроби, %	МР-1	$6,3 \pm 6,9$	6-12
16.	Готовність на важкому завданні	МР-2	$79,1 \pm 15,1$	65-80
17.	Кількість спроб на «неуспіху», спроба	МР-1	$6,5 \pm 2,9$	3-6

18.	Кількість помилок пам'яті на "неуспіхи", помилки	МР-1	0,27±0,6	0-1
19.	Кількість помилок пам'яті на «успіху», помилки	МР-1	0,82±0,9	0-1
20.	Середній час мах мобілізації, мс	МР-1	164,9±14,1	150-165
21.	Адекватна перспективна мета, завдання	МР-1	6,5±0,6	6
22.	Динаміка КЧСМ протягом року		0,8±1,9	1-3

Таким чином, в основу організації процесу багаторічної спортивної підготовки тенісистів, орієнтованої на досягнення вищих рівнів спортивної майстерності, повинен бути покладений принцип адекватності змісту тренувальних впливів та їх структурної організації.

Список використаних джерел

1. Олійник Н.А., Войтенко С.М. Психологічні особливості спортивної діяльності. Монографія : Вінниця: ВНАУ, 2020. 240 с.

2. Савиченко О. М. Ціннісно-мотиваційна регуляція розвитку спортивних здібностей у юнацькому віці : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія». Житомир, 2009. 259 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ І МЕТОДІВ ПІДГОТОВКИ ВОРОТАРІВ

к.н. ФВ і С, доцент Цибульська В.В.

Четверик В.М.

студент I курсу магістратури

спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Воротарі у футболі щотижня проводять три цілеспрямовані тренування з фізичної, технічної і тактичної підготовки і тренувальний матч. На сьогодні така методика тренування у футболі допустима, але її у жодному випадку не можна назвати ідеальною. Спрямованість тренувань у тижневому циклі для воротарів різної кваліфікації у футболі відрізняється. Для воротарів високої кваліфікації застосовується більше занять з навантаженням комплексної спрямованості, а для воротарів першої ліги і молодих гравців найбільший час займає навантаження яке вдосконалює фізичну і технічну підготовленість.

Фахівці з футболу [1; 2] рекомендують на кожному тренуванні повторювати типові ігрові ситуації, які моделюють змагальну діяльність. Це потрібно для того, щоб підготуватися до успішної їх реалізації у грі. На їх думку, тренування навіть в підготовчому періоді повинне будуватися з урахуванням провідних властивостей сенсомоторики і спеціальних фізичних здібностей воротаря. Такі ж рекомендації дає А.Н. Шамардін. Досліджуючи спеціалізоване тренування воротарів, він прийшов до висновку, що існує велика відмінність між змагальною діяльністю і побудовою тренувального процесу. Тому дії у тренуванні воротарі виконують надійно і ефективно а в змаганнях не показують такого результату. Він пропонує використовувати комплекси ігрових вправ, по характеру діяльності подібні із змагальними.

А.Л. Ратіанідзе рекомендує у процесі тренувальних занять застосовувати колове тренування для воротарів загальної і спеціальної спрямованості. На етапі спортивного вдосконалення індивідуальні тренування стають головною формою підготовки воротарів. Індивідуальне тренування можна проводити і до, і після загальнокомандної роботи. У дні загальнокомандних тренувань не слід дуже захоплюватися індивідуальними тренуваннями.

Проте коли командне тренування присвячене тільки тактиці, можна збільшити час на індивідуальну підготовку воротаря.

В. Єремєєв придає відновним процедурам воротаря великого значення. Він рекомендує після кожної гри обов'язкові вправи на розслаблення. У процесі підготовки, на його думку, необхідні сеанси саморегуляції, застосування «гідрокосмічних» вправ під водою. Ці процедури можна проводити по рекомендації психолога і під його спостереженням.

Засоби направлені на вдосконалення інтелектуальних здібностей, оптимальний рівень розвитку яких визначить надалі тактичну підготовленість воротаря, фахівці гандболу розділили на дві спеціальні групи.

До першої групи повинні увійти такі вправи, які допомагають воротареві спостерігати в грі за нападниками і власними захисниками. Це засоби вдосконалення уваги. До них можна віднести вправи з декількома предметами, з реагуванням на м'ячі, що летять з різних сторін.

Друга група вправ повинна навчити воротаря прогнозувати напрям, швидкість польоту м'яча. Для цього необхідно затримувати м'ячі після кидків з різних позицій, з різною силою, у різні кути воріт, із захисником і без нього, після розіграшу тактичних комбінацій, у односторонніх і двосторонніх іграх. Одним словом необхідно моделювати ігрові ситуації. Уміння передбачити, розвиток ігрових ситуацій – показник першої спортивної майстерності воротаря [1]. Знаючи розвиток цих ситуацій, тренер повинен побудувати тренувальний процес воротаря у відповідності з вимогами змагальної діяльності.

Для вдосконалення фізичних якостей; а головне швидкісно-силових здібностей ці ж фахівці рекомендують підбирати вправи, виконання яких вимагає оптимального м'язового зусилля у мінімальний час: Ці вправи включають різноманітні стрибки, махи ногами і руками, викидання ніг в присіді, серії випадів, напівшпагатів, шпагатів, перекидів, падінь, переворотів, метань. Головну увагу необхідно приділяти вихованню гнучкості, стрибучості; швидкості одиночного руху [1].

Значну частину часу в підготовці воротарів повинні складати акробатичні вправи, що примушують долати страх, єдиноборства з м'ячем, з нападником. Адже при зіткненні з м'ячем воротар переживає больові відчуття. Прояв рухових здібностей в умовах подолання страху перед больовими відчуттями вимагає спеціальної вольової підготовленості, щоб дії воротаря не супроводилися захисними реакціями. Головне тут поступовість ускладнення ситуацій і поступова адаптація воротаря до ударів м'ячем.

У процесі тренування С.В. Голомазов і Б.Г. Чирва рекомендують навчати воротарів розпізнавати дії нападників по біомеханіці їх рухів. Для цього необхідні спеціальні програми розвиваючого навчання. Такі програми включають розробку самої моделі, імітаційне моделювання рухових дій нападника, формулювання практичних рекомендацій по ухваленню рішення про антиципацію на пряму польоту м'яча і перевірку коректності розроблених рекомендацій. Для цього не можна одночасно удосконалювати рухові якості воротаря і реакції антиципації і техніку. Це необхідно робити в різних вправах і з деякими паузами між ними. Головне активізувати розумову діяльність воротаря.

Про необхідність активної розумової діяльності у процесі підготовки спортсменів говорять багато фахівців. Активність суб'єкта «двошарова», так вважає В.Б. Коренберг. У спортивній руховій активності, де суб'єктивність відбивання реальності висока у зв'язку з дефіцитом часу, відбуваються постійні переходи з «матеріального шару» в «ідеальний» і навпаки.

Руховою одиницею спортивної діяльності, вважає автор є формування простого спортивного рухового завдання і його вирішення. Це не завдання, не вимога, не мета, а те, що потрібно вирішувати. Це психологічна категорія, адекватність формування якої залежить від здатності формувати початкову і кінцеву ситуації вирішення рухового завдання. Ситуація – або цільова розумова модель реальності, орієнтована на вирішення

рухового завдання, адаптована до можливостей ефективного її вирішення. Вона включає облік зовнішніх умов, функціонального стану спортсмена, властивості, партнерів і суперника, можливі варіанти вирішення їх спортивного рухового завдання і можливі представлення суперника про рухове завдання самого діючого суб'єкта [2, с. 20-25].

Для здійснення швидких і точних рухів у спортивній діяльності скоротливі властивості м'язів надзвичайно важливі, оскільки саме скорочення м'язів забезпечує виконання фізичної роботи. А ось тривалість цієї роботи в значно більшій мірі залежить від характеристик релаксацій м'язів. Надмірну м'язову напругу знижує сенсорне сприйняття і підвищує артеріальний тиск, підвищує рівень енерговитрат, порушує кровообіг. Це викликає стомлення і контрактуру.

Таким чином, фахівці всіх спортивних ігор стверджують про те, що змагальна діяльність воротаря суттєво відрізняється від аналогічної діяльності польових гравців. Більш того, багато в чому характер ігрової діяльності і структура техніко-тактичних дій воротарів визначається ігровими діями польових гравців.

Список використаних джерел

1. Овчаренко С.В., Матяш В.В., Соловей Д.О., Яковенко А.В. Футбол: історія розвитку, правила гри, методика навчання : навч. посібник : Дніпро : Інновація, 2017. 150 с.
2. Соломонко В.В., Соломонко О.В. Особливості підготовки висококваліфікованих футболістів : Практикум з футболу. Київ, 2013. С. 20-25.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО УРОКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ШКІЛЬНОГО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

к.н. ФВ і С, доцент Цибульська В.В.

Щербіна В.О., Сіденко Є.В., Пенізева Х.О.

студентки 3 курсу заочного відділення

спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

Для якісного проведення уроків фізичної культури і успішного розв'язання виховних, освітніх і оздоровчих завдань учителю необхідно ретельно готуватись до кожного уроку. Підготовка вчителя до уроків починається ще перед новим навчальним роком, коли він складає календарні плани на півріччя, виходячи з вимог програми і враховуючи наявну матеріальну базу й інвентар, а також стан фізичної підготовленості і розвитку учнів. Потім, керуючись календарним планом та програмою з фізичної культури, вчитель розпочинає складання плану або конспекту уроку, в якому коротко і точно визначено педагогічні завдання, а також засоби та методи розв'язання їх. Розпочинаючи урок, учитель повинен добре знати не тільки його структуру, а й зміст програми, засоби й методи реалізації завдань, а також враховувати стан здоров'я і фізичний розвиток дітей, їхні анатомо-фізіологічні, психологічні та індивідуальні особливості, рівень фізичної підготовленості. Крім того, необхідно враховувати кліматично-географічні і метеорологічні, санітарні і матеріально-технічні умови проведення уроків [1]. Можна навести десятки вимог, яких треба дотримуватись у процесі підготовки та проведення уроків. Тому назвемо лише загальні вимоги:

1. Учитель повинен забезпечити високий оздоровчий та виховний ефект кожного уроку через зв'язок предмета з життям своїх учнів. Тому для сучасного уроку характерне комплексне планування і вирішення завдань щодо формування знань, умінь і практичних навичок, виховання моральних якостей особистості, розвитку інтелекту, волі, емоцій, фізичних здібностей учнів, їх оздоровлення.

2. Уроки фізичної культури повинні забезпечити безперервність процесу фізичного виховання. Через те, що жоден рівень шкільного навчання не в змозі забезпечити знаннями й уміннями на все життя, то, тим більше, жоден рівень тренуваності організму в шкільні

роки не є "капіталом", який без подальшої систематичної праці буде приносити дивіденди у вигляді належного фізичного стану в майбутньому.

3. Кожен урок повинен бути тісно пов'язаний із попередніми і наступними, утворюючи систему уроків. Вивчаючи новий матеріал, систематично повторюйте і закріплюйте раніше вивчене, готуйтеся до засвоєння наступного. Пам'ятайте добре засвоєні вправи, збагачуючи руховий досвід учнів, систематично використовуються у фізичному вихованні та повсякденному житті дітей. Така система забезпечується послідовним вирішенням низки вузьких навчальних завдань.

4. Сучасний урок відрізняється організацією самостійної навчальної діяльності учнів. Учитель послідовно озброює їх уміннями і навичками навчальної роботи, прийомами самоосвіти, самооцінки і самоконтролю, домагається формування культури рухів, виховуючи тим самим потребу до систематичних занять фізичними вправами. При цьому свідомо робоча дисципліна передбачає широку ініціативу і творчість дітей.

5. Показовим для сучасного уроку є різноманітність діяльності учнів, засобів, методів і прийомів, які використовуються вчителем. Недопустимо будувати заняття за шаблоном, обраним назавжди, яким би ефективним він спочатку не був. Закони адаптації вимагають постійного оновлення засобів, методів, форм організації діяльності учнів, оскільки "старі" не викликають бажаних реакцій, а отже, і функціональних змін. При цьому використовувані на уроці засоби, методи і форми організації діяльності учнів повинні відповідати їх індивідуальним можливостям. Індивідуалізація передбачає пристосування навчально-виховних засобів, методів і форм до індивідуальних психофізичних особливостей учня і докорінно змінює його роль у процесі навчання та виховання.

6. Обов'язковою умовою ефективності є досягнення оптимальної рухової активності всіх учнів протягом усього уроку.

7. На кожному уроці треба забезпечити функціонування системи контролю та оцінки знань, умінь і навичок учнів. Вона повинна діяти в кожній його частині і використовуватись для оцінки ходу і підсумків навчання та розвитку фізичних здібностей [2].

Підсумовуючи, зауважимо, що урок - це своєрідний засіб, який використовується нами для задоволення специфічних потреб учнів. Тому завжди борімося доступними нам способами з головними його вадами, які, на жаль, так часто трапляються в реальній практиці навчання - нудьгою і відсутністю віри учнів у свої сили.

Список використаних джерел

1. Огністий А.В. Теоретико-методичні основи фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку : опорні конспекти лекцій. Тернопіль : ТДПУ, 2001. 60 с.
2. Папуша В.Г. Фізичне виховання школярів: форми, зміст, організація : навч. посібник. Тернопіль : Збруч, 2000. 248 с.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧОЛОВІЧОЇ КОМАНДИ ЛНТУ З БАСКЕТБОЛУ

к.пед.н., доцент Файдевич В.В.

Луцький національний технічний університет

На відміну від індивідуальних видів спорту, у баскетболі ігрова діяльність складається з великої кількості показників у нападі та захисті, тому під час контролю ефективності гри команди в цілому та окремих гравців враховується результативність техніко-технічних дій та їх ефективність [4, с. 85].

Питаннями аналізу ефективності ігрової діяльності баскетболістів займалися Ж. Козіна, І. Поміщекова, О. Івченко, О. Мітова та ін. [2, с. 117; 3, с. 107]. Однак ці дослідження стосувалися переважно висококваліфікованих спортсменів національних збірних чи клубних команд. Водночас змагальна діяльність кожної команди має свої специфічні особливості, що потребує проведення спеціальних досліджень та педагогічних спостережень [1, с. 127]. Ігрова діяльність студентських команд, на нашу думку, вивчена недостатньо.

Метою дослідження було визначення ефективності ігрових показників чоловічої баскетбольної команди ЛНТУ та індивідуальних техніко-тактичних дій гравців у змаганнях сезонів 2020–2021 та 2021–2022 рр.

В рамках реалізації цієї мети було поставлено такі завдання:

1. Провести порівняльний аналіз ефективності командних показників ігрових дій чоловічої команди ЛНТУ з баскетболу сезонів 2020–2021 та 2021–2022 рр.

2. Виявити найкращих баскетболістів чоловічої команди ЛНТУ за ігровими показниками за цей період.

Використовувалися наступні методи дослідження: теоретичний аналіз науково-методичної літератури, педагогічні спостереження, методи математичної статистики.

Аналіз результатів виступу команди в ході змагань 2020-2021 рр. показав, що в середньому команда за зустріч виконувала 73,5 атак по кільцю з гри з відсотком влучення 47,6, забито при цьому 69,5 очок. У 2021-2022 році здійснено 77,5 атак із відсотком влучення 46,5, забиваючи при цьому 64,5 очок. При вивченні результативності окремих гравців у змаганнях 2020–2021 рр. нами було виявлено, що найбільшу кількість очок за гру в команді ЛНТУ набрали Ю. Шкондя (ст. гр. АТм-52) та В. Зубчик (ст. гр. ОПс-21) – по 62 очки. У середньому за гру вони приносили своїй команді 8,8 очок. Найкращий результат у точності 2 очкових кидків серед спортсменів показав Ю. Шкондя, відсоток влучень у нього становив 71,4.

Розгляд ефективності 3-очкових кидків показав, що найвищий результат (100%) мав баскетболіст В. Гололобов (ст. гр. ЕОСм-61). У точності виконання кидків з лінії штрафного кидка найкращим був В. Матвійчук (ст. гр. ЕЕ-11) із результативністю 100 %. Під час аналізу результативності кидкової діяльності окремих гравців у сезоні 2021–2022 рр. було визначено, що найбільшу кількість очок за гру в команді ЛНТУ набрав В. Хомишак (ст. гр. МТП-41), яка за цим показником був лідером турніру – 96 очок. У середньому, за гру він приніс своїй команді 13,7 очок. Ще троє баскетболістів забивали понад 10 очок за гру. Найкращий результат у точності 2-очкових кидків серед спортсменів також показав Ю. Шкондя, відсоток потрапляння у нього становив 53,1 %. Розгляд ефективності 3-очкових кидків показав, що найвищий результат (40 %) мав баскетболіст Р. Середа (ст. гр. М-22). У точності виконання кидків з лінії штрафного кидка найкращим був Д. Коменда (ст. гр. АВ-11) із результативністю 80 %. З показників спортсменів, що увійшли до складу обох команд, значна динаміка результатів спостерігається у А. Павлюк – плюс 47 очок за другий сезон ігор. Якщо у сезоні 2020–2021 рр. в середньому за гру команда опановувала відскоки на чужому та на своєму щиті 27,1 разів, то у 2021–2022 рр. баскетболісти вигравали щит 27,5 разів.

Розглядаючи індивідуальні показники баскетболістів при доборі м'яча на щиті, було виявлено, що у 2020–2021 рр. найкращим за цим показником був нападник В. Шинкарук, який в середньому мав 7,8 підбирань, а у 2021–2022 рр. – В. Дзюбинський із середнім результатом 5,3 підбирання за гру. У 2021–2022 рр. в середньому за гру баскетболісти отримали на 3,7 фолів більше, ніж попереднього сезону.

Чоловіча команда ЛНТУ у ігровому сезоні 2020–2021 рр. показала найкращий результат, посівши 2-ге місце у загальнокомандному заліку. Зниження результативності показників в ігровому сезоні 2021-2022 рр., на нашу думку, багато в чому залежить від зниження кількості атакуючих передач – на 43,8 % у порівняно з сезоном 2020-2021 рр., що у свою чергу, є базовим елементом для проведення ефективного швидкого прориву як виду швидкісного нападу в баскетболі (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльні результати сезонів 2020-2021 та 2021-2022 рр.

Рік	Очки	2-очкові	3-очкові	Штрафні кидок	Атакуючі передачі	Перехвати	Підбори	Втрати	Фоли

2020-2021	334	242/120	90/21	78/47	89	62	59/131	54	42
2021-2022	469	376/182	74/17	87/54	39	82	73/120	59	68

Список використаних джерел

1. Івченко О. М. Сучасний стан контролю технічної підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Вісн. Запор. нац. ун-ту: Серія: Фізичне виховання та спорт. 2017. № 2. С. 127–132.
2. Козіна Ж. Л., Поярков Ю. М., Церковна О. В., Воробйова В. О. Спортивні ігри: навч. посібн.: у 2 томах. Т. 2. Основи окремих видів спортивних ігор: Баскетбол, Волейбол. Харків. 2010. 228 с.
3. Куценко С. В., Помещикова І. П. Зміни технічної підготовленості баскетболістів 12–13 років під впливом спеціально підібраних вправ. Зб. наук. пр. ХДАФК. 2017. №4. С. 106–109.
4. Мітова О. О. Технологія реалізації системи контролю у командних спортивних іграх в процесі багаторічного удосконалення. *Фізична культура спорт та здоров'я нації*. 2020. Вип. 10 (29). С. 83–91.

РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*ст. викл. Чоботько І.І.
кафедра фізичного виховання та
тактико-спеціальної підготовки*

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Правоохоронна діяльність є критично важливим аспектом будь-якого функціонуючого суспільства. Обов'язок правоохоронців - підтримувати порядок, захищати громадян і забезпечувати дотримання законів країни. Ця професія вимагає від фахівців правоохоронної діяльності фізичної форми, психологічної готовності та здатності діяти в небезпечних ситуаціях. Тому спеціальна фізична підготовка має важливе значення у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців правоохоронних органів.

Фізична підготовка відіграє життєво важливу роль у правоохоронній діяльності. Правоохоронці повинні бути фізично підготовленими, щоб ефективно виконувати свої обов'язки. Робота вимагає бігу, лазіння, стрибків та інших фізично складних видів діяльності. Поліцейський, який не має достатньої фізичної підготовки, не зможе швидко реагувати на надзвичайні ситуації або може отримати травму під час виконання службових обов'язків. Тому спеціальна фізична підготовка має бути пріоритетом для майбутніх правоохоронців.

Спеціальна фізична підготовка спрямована на розвиток сили, витривалості та спритності правоохоронця. Вона включає в себе біг, важку атлетику, гімнастику та оволодіння спеціальними прийомами, які покращують фізичні здібності правоохоронця. Фізично підготовлений правоохоронець більш впевнений у собі, зосереджений і менш схильний до травм. Більше того, фізична підготовка також покращує психічне здоров'я, зменшуючи стрес, тривогу та депресію [1].

Спеціальна фізична підготовка також допомагає розвивати дисципліну та навички роботи в команді. Правоохоронці часто працюють у команді, а фізична підготовка сприяє згуртованості та співпраці між ними. Тренування проводяться в групах, і фахівців правоохоронної діяльності заохочують підтримувати та мотивувати один одного. Навички роботи в команді є важливими в правоохоронній діяльності, оскільки вони допомагають співробітникам працювати разом для досягнення спільних цілей.

Окрім спеціальної фізичної підготовки, правоохоронці також потребують спеціалізованої підготовки у певних сферах, таких як вогнепальна зброя, оборонна тактика

та реагування на надзвичайні ситуації. Ці сфери вимагають високого рівня фізичної підготовки, а спеціалізована підготовка допомагає фахівцям правоохоронної діяльності розвинути необхідні навички для реагування на небезпечні ситуації. Наприклад, вогнева підготовка допомагає фахівцям правоохоронної діяльності безпечно і влучно поводитися зі зброєю. Тренінги з оборонної тактики вчать фахівців правоохоронної діяльності, як затримувати підозрюваних, не завдаючи їм зайвої шкоди, а тренінги з реагування на надзвичайні ситуації готують фахівців правоохоронної діяльності до реагування на стихійні лиха та інші надзвичайні ситуації [2].

Отже, спеціальна фізична підготовка є важливим аспектом підготовки правоохоронців. Вона відіграє вирішальну роль у формуванні професійної компетентності майбутніх правоохоронців. Фізична підготовка покращує силу, витривалість та спритність правоохоронця, які необхідні для виконання службових обов'язків. Крім того, спеціальна фізична підготовка допомагає розвивати дисципліну, вміння працювати в команді та спеціальні навички, які є критично важливими в правоохоронній діяльності. Тому вкрай важливо, щоб правоохоронні органи надавали пріоритет фізичній підготовці своїх співробітників, щоб забезпечити їхню фізичну форму та готовність служити і захищати свої громади.

Список використаних джерел

1. Грибан В.Г., Мельников В.Л., Чоботько І.І. Застосування методів інноваційного навчання у сфері підготовки здобувачів вищої освіти з правоохоронної діяльності. *Сучасні проблеми забезпечення національної безпеки держави*. 2020. С. 290-291.
2. Грибан В.Г., Мельников В.Л., Чоботько І.І. Правові основи виховання фахівців у сфері правоохоронної діяльності в процесі занять зі спеціальної фізичної підготовки. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів»*. 2021. С. 72-74.

Наукове видання
(електронне видання)

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Інтеграція українських наукових досліджень в міжнародний простір: регіональний аспект», присвяченої 100-річчю Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя, 21 квітня 2023 р.)

Укладачі:

Полякова Лариса Іванівна – кандидат історичних наук, доцент, декана природничо-географічного факультету МДПУ імені Богдана Хмельницького

Крилова Алла Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент, заступник декана природничо-географічного факультету з науково-дослідної роботи та міжнародного співробітництва МДПУ імені Богдана Хмельницького

Гришко С.В. – кандидат географічних наук, доцент, завідувачка кафедри географії та туризму МДПУ імені Богдана Хмельницького

Козар Юрій Юрійович – доктор юридичних наук, професор кафедри права МДПУ імені Богдана Хмельницького

Непша Олександр Вікторович – старший викладач кафедри географії та туризму, заступник декана природничо-географічного факультету з організаційно-виховної роботи, питань практик і працевлаштування МДПУ імені Богдана Хмельницького

Проценко Андрій Анатолійович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спортивних дисциплін МДПУ імені Богдана Хмельницького

Христова Тетяна Євгенівна – доктор біологічних наук, професор кафедри теорії та методики фізичного виховання і спортивних дисциплін МДПУ імені Богдана Хмельницького

Підписано до друку 21.04.2023 р. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 16,45. Зам. № 3924

Видано та надруковано ФО-П Однорог Т.В.

Тел. (098) 243 96 51

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої продукції від
29.01.2013 р. серія ДК № 4477